AUGUST STRINDBERG

KLASIKA

Pragaras. Juodosios vėliavos

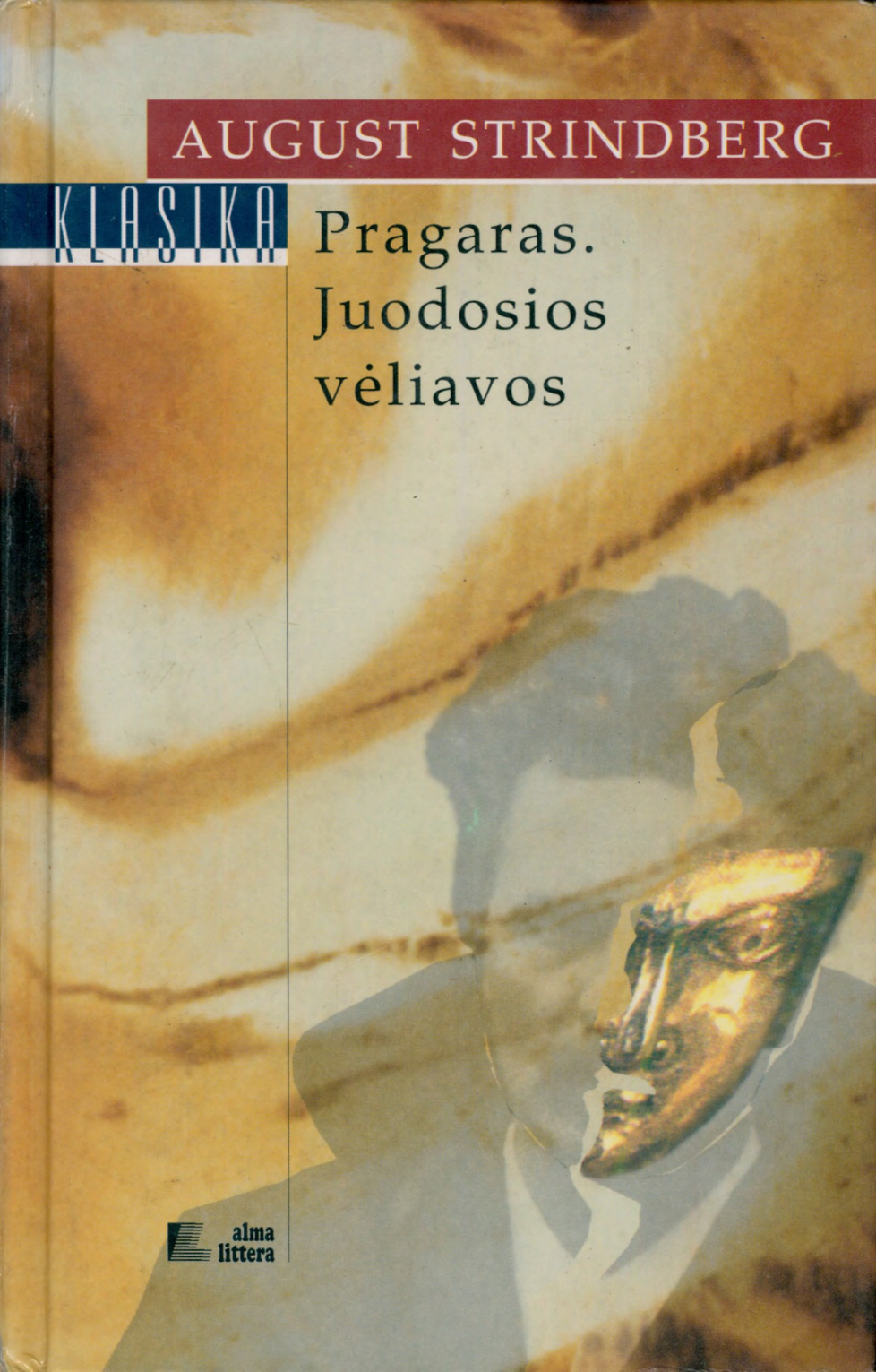

alma littera

AUGUST STRINDBERG

Pragaras.
Juodosios vėliavos

Romanai

Iš švedų kalbos vertė
GIEDRĖ ŽIRGULYTĖ

alma littera
VILNIUS
1998

UDK 839.7-3
St-333

Versta iš: August Strindberg
INFERNO. Skrifter av August Strindberg, IX delen, Stockholm 1946
SVARTA FANOR. Skrifter av August Strindberg, IV delen, Stockholm 1962

© Albert Bonniers förlag 1946
© Albert Bonniers förlag AB 1962
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Giedrė Žirgulytė, 1998

ISBN 9986-02-563-X

PRAGARAS

Moto: 1) Courbe la tête, fier Sicambre!
Adore ce que tu as brûlé,
Brûle ce que tu as adoré!*

2) Aš atgręšiu į tą žmogų savo veidą ir padarysiu iš jo pavyzdį ir patarlę, ir išdildysiu jį iš savo tautos.

Ez 14,8.

3) Tarp jų yra Himenėjas ir Aleksandras, kuriuos aš atidaviau šėtonui,
kad jie pasimokytų ir daugiau nebepiktžodžiautų.

Tim 1, 20.

---

* Nulenki galvą, drąsusis Sikambre!
Garbinki tai, ką jau sudeginai,
Degink tai, ką garbinai! (*Pranc.*)

I.
NEMATOMOJO RANKA

Iš Šiaurinės geležinkelio stoties grįžau pašėlusiai laimingas, išlydėjęs savo žmonelę, išsiruošusią pas mūsų vaikus, susirgusius tolimame krašte. Taigi buvo galutinai atiduota mano širdies auka! Mūsų atsisveikinimo žodžiai: „Kada vėl pasimatysim?“ – „Greit!“ nuaidėjo tarsi melas, kurio apgaulumo nenorima pripažinti; nuojauta man sakė, kad išsiskyrėm amžinai. Šis atsisveikinimas 1894-ųjų lapkritį buvo išties paskutinis, nes iki šiol, 1897-ųjų gegužės, taip ir nesu matęs savo brangiosios žmonelės.

Nusigavęs iki „Regentystės“ kavinės, klastelėjau prie stalo, prie kurio dažnai sėdėdavau su žmona, savo gražiąja kalėjimo sarge, dieną naktį šnipinėjusia mano sielą, bandydavusia atspėti mano slaptas mintis, sekdavusia mano idėjų šuolius, pavydžiai stebėjusia mano dvasios veržimąsi nežinomybėn.

Atgavęs laisvę išsyk pajutau, kaip skleidžiasi užsklęstos sielos jėgos, ir buvau pakylėtas virš didmiesčio menkumo, tos intelektualių kovų arenos, kurioje dar visai neseniai pats pasiekiau pergalę, išties visiškai menką, bet man neapsakomai didelę, nes išsipildė mano jaunystės svajonė, puoselėjama visų mano gimtinės rašėjų, tačiau įgyvendinta tik mano, – būti suvaidintam Paryžiaus scenoje. Teatras dabar man kėlė šleikštulį, kaip ir visi jo pasiekimai, mane viliojo mokslas. Priverstas rinktis meilę ar žinias, nusprendžiau kopti į pažinimo aukštumas ir, sudeginęs ant laužo ištikimybę, užmiršau nekaltą savo auką, skirtą garbėtroškai ar pašaukimui.

*

Vėl įsikraustęs į varganą studentišką kambarį Lotynų kvartale, pasirausiau skrynioj ir iš slaptynės ištraukiau šešetą puikaus porceliano tiglių, iš anksto nusipirktų už pinigus, kuriuos nuvogiau nuo savęs paties. Žnyplės ir pakelis grynos sieros užbaigė laboratorijos įrangą. Teliko užkurti lydymo krosnį, užrakinti duris ir nuleisti užuolaidas, nes praėjus trims mėnesiams po Kaserjo nužudymo, Paryžiuje buvo pavojinga darbuotis su chemijos įrankiais.

Nusileidžia naktis, siera pragariškai liepsnoja, ir paryčiui šioje vienalyte laikomoje medžiagoje, kuri vadinasi siera, konstatuoju anglį, tardamasis išsprendęs didžiąją problemą, sugriovęs tradicinę chemiją ir pelnęs mirtingųjų įgyjamą nemirtingumą.

Bet mano plaštakų oda, kepusi prieš smarkią ugnį, pleišėja ir lupinėjasi, o skausmas, kurį sukelia plaštakų vargas nusirenginėjant, primena man pergalės kainą. Vienas lovoje, dar išlaikiusioje moters aromatą, pajuntu palaimą: psichinio valyvumo, vyriškos skaistybės jausmas leidžia man pažvelgti į savo pergyventą santuoką kaip kažką nešvaraus, ir mane apima liūdesys, kad neturiu kam išlieti dėkingumo, išsivadavęs iš šių žeminančių pančių, kuriuos sutraukiau nieko nelaukdamas. Bėgant metams, žinia, tapau ateistu, pastebėjęs nepažįstamąsias galias paliekant pasaulį likimo valiai ir nerodant jokio gyvybės ženklo.

Kad būtų kam padėkoti! Bet tokios būtybės po ranka nėra, ir priverstinis nedėkingumas prislegia mane it sunki našta!

*

Pavydžiai susirūpinęs savo atradimu, nesiimu jokių priemonių jam paskleisti. Iš nedrąsos nesikreipiu nei į autoritetus, nei į akademikus. Vis dėlto ir toliau eksperimentuoju, o

rankų žaizdos sunkėja, žiojasi ir, užsiteršusios kokso dulkėmis, ima kraujuoti, kančios darosi nepakeliamos. Viskas, prie ko tik prisiliečiu, kelia skausmą, ir, netekęs proto nuo šių kančių, kurias esu linkęs priskirti nepažįstamosioms galioms, daugybę metų persekiojusioms mane ir trikdžiusioms mano pastangas, pradedu vengti ir nepaisyti žmonių draugijos, atmetu kvietimus atstumdamas nuo savęs draugus. Mane apsupa tyla ir vienatvė, iškilminga ir kraupi dykumos ramybė, iš kurios gelmių užsispyręs raginu nematomąjį susikauti kūnas prieš kūną, siela prieš sielą. Jau įrodžiau, kad sieroj esama anglies; dabar atrasiu vandenilį ir deguonį, nes jų turį ten būti. Aparatų nebeužtenka, likau be pinigų, rankos pajuodo ir kraujuoja juodos kaip vargas, kruvinos kaip mana širdis. Mat tuo pat metu susirašinėjau su žmona ir apsakiau savo chemijos pažangą, o ji atsakė glaustom ataskaitom apie mūsų dukterį, pribarstytom smulkių priekaištų dėl mano mokslo tuštybės ir kvailumo laidyti pinigus tokiems dalykams.

Ištiktas teisėto išdidumo priepuolio, apimtas beprotiško noro sau pakenkti, susinaikinu pasiųsdamas gėdingą, nedovanotiną laišką žmonai ir vaikams ir duodamas suprasti, kad mano mintis pavergė kitas meilės ryšys.

Šūvis pataikė. Žmona atsako skyrybų pareiškimu.

Vienišas, savižudis ir samdomas žudikas, iš nuoskaudos ir susirūpinimo pamirštu nusikalstamą reikalo pobūdį. Niekas nebeateina manęs aplankyti, o aš pats nebegaliu susirasti draugų, nes su visais susipykau.

Jaučiuosi atitrūkęs nuo tikrovės, plūduriuojantis jūroje, tarsi, neturėdamas burių, būčiau nupjovęs inkaro lyną.

Tuo tarpu savo nagus parodo nuomos sąskaitų pavidalą įgavęs skurdas ir nutraukia mano mokslo darbus bei metafizinius samprotavimus, vėl pašaukdamas žemėn.

Taip priartėja Kalėdos. Buvau griežtokai atmetęs skandinavų šeimos kvietimą, nes dėl nuolat graužiančios savo pa-

ties kaltės man nepatinka jos nuotaikos. Vakare likęs vienas apsigalvoju ir vis dėlto nueinu ten. Vos susėdus prie stalų, prasideda triukšminga vidurnakčio puota ir liejasi per kraštus tarsi savo namuose besijaučiančių jaunųjų dailininkų linksmybės. Intymumas, kuris man koktus, gestai ir mimika, žodžiu, visi šeimos ratelyje nė velniui neskanūs vakaro niuansai man taip neapsakomai įsipyksta, kad pačiam saturnalijų įkaršty iš liūdesio vaizduotėje stebuklingai iškyla ramus mano žmonos būstas. Vizijoje staiga išvystu svetainę, kalėdinę eglutę, laumės šluotą, savo mergytę ir jos pamestą motiną... Apniktas sąžinės priekaištų atsistoju ir, pasiteisinęs prasta savijauta, leidžiuosi savais keliais.

Praeinu siaubingąją Linksmybės gatvę, kur dirbtinis minios džiaugsmas mane įžeidžia, paskui niūrią bei tylią Delambro gatvę, kuri kaip niekas kitas šiame kvartale gali įvaryti neviltį; galiausiai įsuku į Monparnaso bulvarą ir sudrimbu ant kėdės priešais Lila aludę.

Keletą minučių guodžiuosi geru absentu, paskui mane užpuola kokočių ir studentų kompanija, kirste kerta man per veidą rykšte, ir tarsi furijų genamas pametu savo absentą likimo valiai ir nuskubu į „Pranciškaus Pirmojo" kavinę Švento Mykolo bulvare užsisakyti naujos porcijos.

Tačiau bėgdamas nuo vilko užbėgu ant meškos; iš manęs ima šaipytis kita gauja: „Žiūrėkit, vienragis!" – ir plakamas erinijų sprunku namo ausyse skambant įžeidžiamoms priedainio fanfaroms.

*

Man nekyla minties apie bausmę, kaip nusikaltimo padarinį. Sau pačiam atlieku nekaltojo, neteisėtai persekiojamo žmogaus vaidmenį. Nepažįstamosios galios sutrukdė man užbaigti didįjį reikalą, ir buvau priverstas pašalinti kliūtį, prieš užsidėdamas pergalės karūną.

Buvau neteisus ir vis dėlto esu ir būsiu teisus!

Tą Kalėdų naktį miegojau prastai. Virš veido keletą kartų plūstelėjo oro srautas, tarpais pažadindavo lūpinės armonikėlės garsai.

*

Pamažu mane įveikia prasidedantis bejėgiškumas. Juodos kraujuojančios rankos neleidžia rengiantis tinkamai pasirūpinti išvaizda. Nuomos sąskaitų baimė nė akimirkai nepalieka ramybėj, ir aš blaškausi po kambarį it žvėris narve.

Paliauju reguliariai maitintis, ir pensiono šeimininkė pataria man gultis ligoninėn, bet kokia nauda iš tuščių žodžių, juk tokios paslaugos yra brangios ir reikia mokėti iš anksto.

Tuomet trūksta pabrinkusi rankos kraujagyslė – kraujo užkrėtimo ženklas. Tai paskutinis, pribaigiantis smūgis, ir gandas apie jį pasklinda tarp mano tėvynainių, tad vieną vakarą mane aplanko geroji moteris, iš kurios kalėdinės puotos taip nemandagiai pasišalinau; toji, kuri žadino man antipatiją ir kone panieką, sužino apie mano nelaimę bei nerimą ir ašarodama pasiūlo man ligoninę, kaip vienintelį išsigelbėjimą.

Spręskit apie mano bejėgiškumą ir neviltį, kai iškalbinga tyla leidžia jai suvokti, kad aš negaunu jokių pajamų. Matydama mane paskendusį dideliame varge, ji susigraudina.

Pareiškia surengsianti skandinavų draugijoje rinkliavą ir aplankysianti bendruomenės pastorių; ji pati esanti neturtinga ir prislėgta rūpesčių dėl pragyvenimo.

Nuodėmingoji užjautė vyrą, ką tik palikusį savo tikrąją žmoną.

Privestas prie elgetavimo, šaukdamasis pasigailėjimo, tarpininkaujant moteriai, pajuntu nematomą ranką, tvarkančią nenuginčijamą įvykių logiką. Susiriečiu prieš vėtrą į kamuoliuką, pasiryžęs vėl pakilti.

*

Karieta nugabena mane į Švento Liudviko ligoninę. Pakeliui išlipu Reno gatvėje nusipirkti dvejų baltų marškinių.

Įkapių! savo paskutinei valandai!

Mintys išties sukasi apie greitai ištiksiančią mirtį, nesuprantama, kodėl.

Priimtas kaip pacientas, kuriam uždrausta išeiti be leidimo, ir taip apmuturiuotomis rankomis, kad bet koks užsiėmimas neįmanomas, pasijuntu uždarytas į kalėjimą.

Abstrakti palata, šalta, menkai aprūpinta, be jokių grožio ženklų, esanti šalia svečių salės, kur nuo ryto iki vakaro rūkoma ir lošiama kortomis.

Suskamba pusryčių varpelis, ir prie stalo atsiduriu šmėklų draugijoje. Veidai tarsi kaukolės ar su mirštančiųjų išraiška; vienam trūksta nosies, kitam akies, trečiam perkirsta lūpa ar nupuvęs skruostas. Čia sėdi ir du tipai, jie neatrodo ligoniai, bet žvelgia piktai ir beviltiškai. Esama ir poros stambių vagių iš gerų šeimų, per plačias pažintis išvengusių kalėjimo neva dėl ligos. Šlykštus jodoformo kvapas atima man apetitą, ir apraišiotomis rankomis turiu prašyti savo kaimynų, kad atriektų duonos ir įpiltų gerti. O aplink šį gražų nusikaltėlių ir mirtininkų sambūrį sukasi mūsų geroji motina viršininkė panašiu į vienuolės juodu ir baltu apdaru, dalindama kiekvienam savą nuodų mišinį. Arseniko taurę išlenkiu į kaukolės sveikatą, o ji man atsako digitaliu. Graudu, bet vis tiek turi būti dėkingas, kas stačiai varo mane iš proto. Būti dėkingam už menką ir dar tokį nemalonų daiktą!

Mane aprengia ir nurengia, rūpinasi kaip vaiku, ir gailestingoji sesuo man palanki, elgiasi kaip su kūdikiu, kreipiasi „sūneli“, o aš, kaip ir visi kiti, vadinu ją motina.

Kaip malonu tarti šitą žodį „motina“, neišsprūdusį iš mano lūpų trisdešimt metų! Senutė, priklausanti augustinių or-

dinui ir vilkinti numirėlių rūbais, nes niekad tikrai negyveno, yra švelni it saviauka ir moko mus juoktis iš savo kančių, tarytum šios būtų vienas džiaugsmas, gerai žinodama, koks išganingas kartais gali pasirodyti skausmas. Nė vieno priekaištingo žodžio, jokių pastabų ar pamokslų. Ji išmano savo instrukcijas, galiojančias pasaulietiškose ligoninėse, ir susipranta patenkinti mažus ligonių nukrypimus nuo taisyklių, tik ne savo. Taigi ji leidžia man rūkyti palatoj ir pasisiūlo susukti cigaretę, bet aš atsisakau. Ji išrūpina man leidimą išeiti papildomu laiku, o išgirdusi mane užsiiminėjant chemija, pasirūpina, kad būčiau pristatytas mokytam ligoninės vaistininkui; šis man paskolina knygų ir, susipažinęs su dalimi mano teorijos apie cheminių elementų ypatybes, pakviečia dirbti į savo laboratoriją. Ši vienuolė atliko tam tikrą vaidmenį mano gyvenime, ir aš pradedu susitaikyti su savo likimu ir šlovinti gerąją nesėkmę, atvedusią mane po šiuo palaimintu stogu.

Pirmoji iš vaistininko bibliotekos pasiimta knyga atsiverčia savaime, ir mano žvilgsnis it sakalas sminga į eilutę skyriuje „Fosforas“.

Keliais žodžiais autorius apsako, kad chemikas Lokjeris spektrine analize įrodęs fosforą nesant vienalyte medžiaga ir kad eksperimento ataskaita pateikta Paryžiaus mokslų akademijai, ir ši teiginio iš tikrųjų nepaneigusi.

Sustiprintas šios netikėtos paramos, išeinu į miestą nešinas savo tigliais su ne iki galo sudeginta siera. Įteikiu juos chemijos laboratorijai, kur man pažadama kitą rytą išrašyti atliktos analizės pažymėjimą.

Tai buvo mano gimimo dieną. Grįžęs į ligoninę, laukiu žmonos laiško. Ji aprauda mane ištikusią nelaimę, nori vėl atvažiuoti, kad slaugytų ir mylėtų.

Laimė būti mylimam nepaisant visko sukelia poreikį kažkam padėkoti... kam? Nepažįstamajam, kuris slėpėsi daugybę metų?

Mano širdis atsileidžia, prisipažįstu niekingai melavęs apie savo neištikimybę, prašau jos atleidimo ir akimirksniu vėl imu keistis meilės laiškais su savo paties žmona, vis atidėliodamas mūsų naują pasimatymą tinkamesniam laikui.

*

Kitą rytą skubu pas savo chemiką Madžentos bulvare.

Užantspauduotame voke parsinešu ligoninėn jo analizės pažymėjimą. Praeidamas pro švento Liudviko statulą vidiniame kieme, prisimenu tris šventojo darbus, būtent: didžiąją neregių prieglaudą *Les Quinze-Vingt*, Sorboną ir Šventąją koplyčią, arba kaip aš tai išverčiau: iš kančios per mokslą į atgailą.

Užsidaręs savo palatoje, atplėšiu voką, turintį nulemti mano ateitį, ir skaitau:

„Analizei paliktiems milteliams būdingos tokios ypatybės:

Spalva: pilkai juoda. Tepa popierių.

Tankis: gana didelis, didesnis nei vidutinis grafito, medžiaga panaši į kietąjį grafitą.

– – – – –

Cheminis tyrimas:

Šie milteliai lengvai dega susidarant anglies oksidui ir angliarūgštei. Taigi juose esama a n g l i e s."

– – – – –

Grynoje sieroje esama anglies!

Aš išgelbėtas, nuo šiol galėsiu įrodyti savo draugams ir giminėms, kad nesu pamišęs. Patvirtintos teorijos, kurias išdėsčiau savo veikale „Antibarbaras", išleistame prieš metus ir laikraščių apšauktame šarlatano ar kvailio darbu, dėl ko kaip netikėlis buvau išstumtas iš savo šeimos tarsi koks Kaliostras[1].

Dabar, gerbiamieji priešininkai, manau, kad jūs esate su-

triuškinti! Riesdamas nosį iš teisėtos puikybės, norėčiau palikti ligoninę, šaukti gatvėse, riaumoti priešais Institutą, nugriauti Sorboną... bet plaštakos vis dar sutvarstytos, tad išėjus į kiemą aukštos grotos liepia neprarasti kantrybės.

Vaistininkas, kuriam pranešu analizės rezultatą, pasiūlo sudaryti komisiją ir problemos sprendimą parodyti jai tiesioginiais eksperimentais.

Tuo tarpu, suvokdamas, kaip bijau viešų sambūrių, nieko nelaukęs šiuo klausimu surašau pranešimą ir pasiunčiu į „Le Temps", šis paskelbia jį per dvi dienas.

Sprendimas pateiktas, iš visų pusių plaukia atsakymai, nepaneigiantys dalyko teisingumo. Aš įsigijau šalininkų, esu raginamas siūlyti straipsnius chemijos žurnalui ir imu susirašinėti, ir tai duoda peno mano tolesniems tyrinėjimams.

*

Vieną sekmadienį, paskutinį Švento Liudviko skaistykloje, sėdžiu sau prie lango stebėdamas, kas dedasi kieme. Abu vagys vaikštinėja su žmonomis ir vaikais, bučiuoja juos ir švytėte švyti laime, sušildyti meilės, įžiebtos jų negandų.

Mane patį sunkiai slegia vienatvė, keikiu likimą, kuris man rodosi neteisingas, visai pamiršęs, jog mano nusikaltimas kur kas niekšingesnis nei jų.

Paštininkas atneša žmonos laišką. Šis šaltas kaip ledas: mano pasiekimai ją įžeidė ir ji apsimeta jais netikinti, mat pasitarusi su profesionaliu chemiku; dar priduria gerų patarimų dėl pavojingumo iliuzijų, galinčių baigtis smegenų krize. Beje, ką aš visu tuo laimėsiąs? Ar galįs išmaitinti šeimą iš savo chemijos?

Ir vėl toji alternatyva: meilė ar mokslas! Nesvyruodamas perbraukiu ją paskutiniu atsisveikinimo laišku, patenkintas savimi tarsi žmogžudys, gerai susidorojęs su užduotimi.

Vakare išpėdinu pasivaikščioti po niūrųjį kvartalą ir pra-

einu Sen Marteno kanalą, juodą it kapą ir, regis, skirtą vien nusiskandinti. Stabteliu prie Alibero gatvės kampo. Kodėl Alibero? Kas jis per vienas? O jei tą grafitą, kurį chemikas aptiko mano sieros mėginy, pavadintų Alibero grafitu?.. O paskui? Kvaila, bet prieš mano valią iš galvos vis neišdyla įspūdis kažko nepaaiškinama. Toliau Dievo gatvė. Kodėl Dievo, jei šis nuverstas respublikos, paskyrusios Panteoną kitiems tikslams nei pirmapradžiams?.. Puikiojo urvo gatvė. Tikrai „puiki buveinė" niekšui... Bondi gatvė... Nejau mane veda demonas?.. Liaujuosi skaitęs gatvių lenteles; paklystu, mėginu grįžti tuo pačiu keliu, bet jo neberandu, atšoku nuo milžiniškos daržinės, dvokiančios žalia mėsa ir pašvinkusiom daržovėm, ypač raugintais kopūstais... Pro šalį nemandagiai žodžiuodamiesi praslenka įtartini tipai... man baisu nežinomybės, pasuku į dešinę, paskui į kairę, atsiduriu purvinam akligatvy tarsi kokioj šiukšlių, ydų ir nusikaltimų irštvoj. Kelią pastoja prostitutės, dantis kaišioja gaujos berniūkščiai. Pasikartoja kalėdinės puotos scena: Vae soli!* Kas rengia šias pasalas vos man atitrūkus nuo pasaulio ir žmonių? Juk kažkas mane įstūmė kilpon! Kur man jį rasti, kad galėčiau su juo pasigalynėti?..

Vos tik leidžiuosi bėgti, pradeda dribti šlapias sniegas... gatviūkštės gale dangaus fone dūluoja juodi baisioniškai dideli vartai, kiklopų kūrinys, vartai be jokių rūmų, atsiveriantys į šviesos jūrą... Klausiu policininko, kur aš patekau.

– Prie Sen Marteno vartų, pone.

Keli žingsniai, ir aš jau didžiuosiuose bulvaruose, patraukiu jais žemyn. Teatro laikrodis rodo penkiolika septintos. Kaip tik absento metas, ir draugai, kaip paprastai, laukia „Neapolio" kavinėj. Paspartinu žingsnį ir toliau braukiu ten užmiršęs ligoninę, nuoskaudas, skurdą. Bet priešais „Kardinolo" kavinę netikėtai atsitrenkiu į stalą, prie kurio sėdi

*Vargas vienišam (*lot.*).

kažkoks ponas. Žinau tik jo vardą, o jis mane pažįsta, ir akimirksniu jo akyse išvystu klausimą: „Jūs čia? Tai negulit ligoninėj? Vadinasi, visa istorija – tik plepalai!“

Ir pajuntu, kad šis žmogus – tai vienas iš mano nepažįstamų geradarių, užrašiusių man pašalpą, o aš esu elgeta, neturintis teisės šlaistytis po kavines. Elgeta! Tikrasis žodis; jis skamba man ausyse įplieksdamas skruostuose deginantį raudonį – gėdos, užgaulės ir įsiūčio raudonį!

Tik pamanykit, dar prieš šešias savaites sėdėjau prie šito stalo; teatro direktorius leidosi vaišinamas ir kreipėsi į mane „mielasis maestro“; laikraštininkai stengėsi gauti mano interviu, fotografai meldė garbės pardavinėti mano portretus. O nūnai: elgeta, pasmerktasis, išguitas iš žmonių draugijos!

Išplaktas, palaužtu nugarkauliu, mirtinai nuvarytas, sliūkinu atgal į savo skylę pas maru užkrėstuosius. Čia užsidarau savo palatoj; čia mano namai.

Mąstydamas apie savo likimą, pastebiu, jog baudžianti nematomoji ranka rykštės kirčiais stumia mane prie tikslo, kurio vis dar negaliu atspėti. Ji dovanoja man garbę tuo pat metu atsakydama garbingą vietą pasaulyje; ji pažemina mane išaukštindama, sumala į dulkes, kad pakylėtų sielą.

Tuomet man dingteli, kad apvaizda yra numačiusi man užduotį šiame pasaulyje ir šitaip prasideda mano parengtis.

*

Vasarį palieku ligoninę ne todėl, kad mane būtų pagydę, bet išsižadėjęs šio pasaulio pagundų. Atsisveikindamas norėjau pabučiuoti ranką mūsų gerajai motinai, be jokių pamokslų išmokiusiai mane nešti savo kryžių, tačiau susilaikiau nelyginant iš kokio pagarbos jausmo, kurio nevalia išniekinti.

Tepasiekia jos vaizduotę ši padėka, pareikšta pasiklydusio svetimtaučio, nūnai tūnančio tolimame krašte...

II.
LIUDVIKAS ŠVENTASIS SUPAŽINDINA MANE SU PALAIMINTUOJU ORFILA

Išsinuomojęs kukliai apstatytą butą, visą žiemą darau savo cheminius bandymus, likdamas namie iki pat vakaro, tada išeinu papietauti į pieno barą, kur buriasi įvairių tautybių dailininkai. Po pietų aplankau šeimą, kuriai tąsyk atsakiau rigorizmo akimirką. Ten renkasi visas ratas dailininkų anarchistų, ir aš jaučiuosi pasmerktas ištverti viską, ko šiaip nenorėčiau nei matyti, nei girdėti: nevaržomą laikyseną, palaidą moralę, sąmoningą bedievystę. Ten buriasi talentai, žaižaruoja sąmojis, o vienas iš jų išties yra gamtos apdovanotas genijus, įgijęs garbingą vardą.

Šiaip ar taip, jie visi čia it viena šeima, aš esu jų mylimas ir jaučiuosi jiems dėkingas, tad prieš jų smulkius privačius, man visai neįdomius reikalus paprasčiausiai užsimerkiu nesiklausydamas nė viena ausim.

Jei būčiau šių žmonių vengęs iš nepateisinamos puikybės, būčiau pagrįstai nusipelnęs bausmės, tačiau šiuo atveju, mano uždarumui kilus iš noro išgryninti savo individualybę, sutaurinti savo asmenybę vienišo gyvenimo išmėginimais, man nesuprantami apvaizdos veiksmai, nes mano romus temperamentas iš polinkio bendrauti ir baimės būti nemandagiam mielai prisitaiko prie aplinkos. Dėl apgailėtino ir skandalingo skurdo pašalintas iš aukštuomenės gyvenimo, apsidžiaugiau radęs priebėgą ilgais žiemos vakarais, nors itin laisvas pokalbių tonas ir žeisdavo širdį.

*

Aptikęs nematomąją ranką, rikiuojančią mano pėdas dygiame take, nebesijaučiu vienišas ir sergsčiu savo veiksmus ir žodžius itin dėmesingai, nors ne visada sėkmingai. Bet vos tik nusidedu, mane sučiumpa nusikaltimo vietoj ir bausmę įvykdo taip kruopščiai ir rafinuotai, kad nelieka jokios abejonės – įsikišo pašalinė galia, baudžianti vardan tobulumo. Su nepažįstamąja galia suėjau į asmeninę pažintį, dažnai su ja šnekuosi ir jai dėkoju, prašau patarti. Kartais ją vaizduojuosi kaip man tarnaujančią dvasią, tolygią Sokrato demonui; o nepažįstamosios galios paramos suvokimas grąžina man energiją bei paguodą, ir jos taip paskatina mane susiimti, kaip niekad anksčiau pats neįstengdavau.

Subankrutavęs draugijos gyvenime, atgyju kitame pasaulyje, kur niekas negali manęs lydėti. Nūnai mane patraukia anksčiau visai nereikšmingi įvykiai, pranašysčių pavidalą įgiję sapnai, save laikau tarsi velioniu, ir mano gyvenimas teka naujoje aplinkoje.

*

Įrodžius, kad sieroje esama anglies, belieka atrasti vandenilio ir deguonies, jų analogiškai turėtų ten būti.

Du mėnesiai pralekia skaičiuojant ir svarstant, tačiau man trūksta eksperimentui būtinų aparatų. Draugas man pataria nueiti į Sorbonos analitinę laboratoriją, atvirą net pašaliniams. Bijodamas žmonių, nedrįstu apie tai nė pagalvoti, tad mano darbas sustoja ir galiu pailsėti. Ir vis dėlto vieną gražų pavasario rytą atsikeliu gerai nusiteikęs, pereinu Žymiosios lūšnelės gatvę ir atsiduriu Fleruso gatvėje, atsiveriančioje į Liuksemburgo sodą. Gražioji gatvelė drykso tyliai, didžioji kaštonų alėja spindi žaluma, plati ir tiesi it bėgimo takas, kurio fone lyg finišo stulpas stovi Davido skulptūra, o tolumoje debesis siekia Panteono kupolas su aukso kryžium viršūnėje.

Stabteliu sužavėtas simbolinio reginio, bet atitraukęs nuo jo akis, iš dešinės išvystu spalvotą iškabą Fleruso gatvėje. Iš tiesų! vizijos tikrumas nepaneigiamas. Krautuvėlės lange aptinku išpieštus savo vardo inicialus: A. S., plevenančius ant balzgano sidabro debesėlio virš vaivorykštės. *Omen accipio**, ir aš prisimenu vietą iš „Pradžios knygos“:

„Aš dėsiu savo lanką į debesis, ir jis bus ženklas sandoros tarp manęs ir tarp žemės“.

Aš nebeinu žeme, aš plaukte plaukiu oru ir sparnuotais žingsniais įskrieju į sodą, kur nėra nė vieno žmogaus. Šią ankstyvą ryto valandą parkas yra mano, rožynas priklauso man, aš pažįstu visas savo gėles lysvėse – visų rūšių chrizantemas, verbenas, begonijas.

Įžengęs į bėgimo taką, pasiekiu finišą, pro grotuotus vartus išeinu į Suflo gatvę, dar sykį pasuku į Švento Mykolo bulvarą, sustoju priešais atvirą Blanšaro antikvarinių knygų dėžę, negalvodamas išsitraukiu seną Orfilos chemiją, atsiverčiu kur pakliūva ir skaitau: „Siera buvo priskirta prie vienalyčių medžiagų. Vis dėlto Davi ir Bertoleto jaunesniojo originalūs eksperimentai rodo, kad joje esama vandenilio, deguonies ir tam tikros bazės, kurios dar nepavyko išskirti“.

Galima įsivaizduoti, koks vos ne religinis susižavėjimas mane apima atskleidus šią nuostabią tiesą. Davi su Bertoletu aptiko deguonį ir vandenilį, o aš – anglį. Taigi mano pareiga – pateikti sieros formulę.

Po poros dienų aš jau įsirašęs į Sorbonos (Liudviko Šventojo!) gamtos fakultetą su teise dirbti analizės laboratorijoje.

*

Tas rytas, kurį leidaus į Sorboną, buvo man it šventė. Nepuoselėdamas iliuzijų įtikinti profesorius, sutikusius mane

*Suprask ženklą (*lot.*).

su pašaliniams įsibrovėliams rodomu šaltu mandagumu, patyriau švelnų ir ramų džiaugsmą, iš kurio pasisėmiau drąsos nelyginant į kovą su daugybe priešų stojęs kankinys, nes mano amžiuje jaunystė buvo natūralus priešas.

Atsidūręs aikštėje priešais Sorbonai priklausančią bažnytėlę, atrandu jos duris atviras ir įeinu pats nežinodamas, kodėl. Šventoji motina su kūdikiu pasveikina mane švelnia šypsena; nukryžiuotasis, nesuvokiamas kaip visad, nesujaudina.

Mano naujasis pažįstamas Liudvikas Šventasis, vargšų ir maru užsikrėtusiųjų draugas, priima jaunuosius teologus. Nejau šventas Liudvikas yra mano globėjas, mano gerasis angelas, įgrūdęs mane į lazaretą, kad pereičiau baimės ugnį prieš užsidėdamas nešlovės ir paniekos erškėčių vainiką... ar tai jis nusiuntė mane prie Blanšaro knygų dėžės ir atitempė čionai?

Stačiai nuostabu, kaip iš ateizmo nūnai įpuoliau į didžiausius prietarus.

Žvelgdamas į dovanas, suneštas už sėkmingai išlaikytus egzaminus, iškilmingai pasižadu sėkmės atveju nepriimti jokių pasaulietiškų nuopelnų pripažinimo ženklų.

Išmuša laikrodis, ir aš bėgu per rykštes tarp negailestingų jaunuolių, o jie spjaudo į mane, iš anksto supažindinti su mano paties susigalvota chimeriška užduotimi.

*

Prabėgo mažne dvi savaitės, ir aš turiu neginčijamų įrodymų, jog siera esanti trinaris junginys, sudarytas iš anglies, deguonies ir vandenilio*.

---

* Smulkiau žr.: „Išspausdinta ir neišspausdinta", Stokholmas 1897. – *Sylva sylvarum*, Paryžius 1896. – „L'Hyperchimie", Paryžius 1897. (*A. Strindbergo past.*). Šie kūriniai įdėti Strindbergo „Rinktiniuose raštuose", 27 t.

Padėkojęs laboratorijos viršininkui, apsimetančiam, jog visai nesidomi mano reikalais, palieku šią naują skaistyklą su neapsakomu džiaugsmu širdyje.

*

Jei tik nenueinu aplankyti Liuksemburgo sodo, rytais visad vaikštinėju po Monparnaso kapines. Užbaigęs bandymus Sorbonoje, po kelių dienų netoli atviros apskritos kapinių aikštelės išvystu klasikinio grožio antkapį. Balto marmuro medalione atkurti taurūs bruožai kažkokio senelio, kurį užrašas cokolyje man pristato kaip – Orfilą, chemiką, toksikologą. Tai buvo mane globojantis draugas, vėliau daug sykių vedęs chemijos operacijų labirintais.

Po savaitės eidamas d'Asa gatve, staiga sustojau prieš vienuolyno išvaizdos namą. Statinio paskirtį išsiaiškinau iš didelės iškabos. „Orfilos" viešbutis.

Ir vėl Orfila!

Kituose skyriuose papasakosiu, kas dėjosi šiame sename name, į kurį mane atginė nematomoji ranka, kad tapčiau nubaustas, išmokytas ir – kodėl gi ne – apšviestas vidinės šviesos!

III.
DEMONAS GUNDO

Skyrybų procesas krutėjo labai iš lėto, vis nutraukinėjamas tai meilės laiško, tai ilgesio šauksmo, tai pažado susitaikyti. Ir šit staigus neatšaukiamas atsisveikinimas visiems laikams.

Aš myliu ją, kaip ir ji mane, ir abu audringai nekenčiame viens kito iš meilės, stiprėjančios dėl didelio nuotolio.

Tuo tarpu, stengdamasis nutraukti nelaimę nešančius saitus, ieškau progos perkelti savo švelnumo poreikius kur kitur, ir mano negarbingi troškimai tučtuojau išgirstami.

Anksčiau aptartoje valgykloje apsireiškia anglė skulptorė. Ji pirmiausia užkalbina mane, ir aš akimirksniu ja susižaviu. Yra kerinčiai graži, elegantiška, skoningai apsirengusi ir gundanti laisvomis dailininkės manieromis. Trumpai tarus, liuksusinis mano žmonos leidinys, perteikiantis jos atvaizdą išgražintą ir padidintą.

Norėdamas padaryti man malonumą, gerbiamas dailininkas, mūsų pietų ratelio duajenas, pakviečia anglę damą į ketvirtadienio vakarėlį savo ateljė. Aš nueinu ten, bet laikausi santūriai, nes tik nenorom atskleidžiu savo jausmus liežuvauti mėgstančiai publikai.

Artėjant vienuoliktai, dama pakyla ir akimis duoda man ženklą. Labai negrabiai irgi atsistoju, atsisveikinu ir įsipiršęs į draugiją nulydžiu jaunąją damą iki durų, o įžūlių jaunuolių šutvė prapliumpa kvatoti.

Apsijuokę prieš viens kitą, išsiskiriame netardami nė žodžio, niekindami save, lyg būtume apsinuoginę prieš besityčiojančią minią.

Be to, turėjom praeiti pro Linksmybės gatvę, kur kokotės ir jų parankiniai apskaldė mums ausis keiksmažodžiais, palaikę mus savo prarastais sėbrais.

Sunku būti maloniam, kai esi įsiutęs, pastatytas prie gėdos stulpo; ir gūždamasis nuo rimbo kirčių, nebeišmanau, kaip atsitiesti. Pasiekus Raspajaus bulvarą, užklumpa smulkus lietus, čaižo mums veidus it rykšte. Neturint lietsargio, kaip mums ir atsitiko, protingiausia ieškoti prieglaudos šiltoj ir gerai apšviestoj kavinėj, tad plačiu didiko mostu parodau patį elegantiškiausią restoraną. Laimingi lengvais žingsniais perkertam bulvarą... tik žybt! Tarsi kūju trenkia per galvą mintis, jog neturiu nė su.

Dabar jau pamiršau, kaip išsikepurnėjau iš keblios padėties, bet niekada nepamiršiu jausmų, draskiusių mane visą naktį, palydėjus anglę iki jos namo durų.

Nors bausmė buvo griežta ir staigi, įvykdyta įgudusios rankos, kurios negalėjau neatpažinti, ji man pasirodė nepakankama. Nuskurdęs, neatlikęs priedermių žmonai ir vaikams, panorau užmegzti ryšį, užtraukiantį gėdą nepriekaištingai šeimos mergaitei. Paprastų paprasčiausiai šitai buvo nusikaltimas, ir aš įsipareigojau atlikti tinkamą atgailą. Atsisakau vakarinių susibūrimų pieno bare, pasninkauju ir vengiu visko, kas galėtų pakurstyti pragaištingą aistrą.

Bet gundytojas nesnaudžia. Ateljė pokylyje vėl atrandu savo dievinamąją, ir dargi rytietišku apdaru, taip paryškinančiu jos grožį, jog man vos nepasimaišo protas. Bet jos kaimynystėje neapsiverčia liežuvis, sėdžiu it koks baslys, o supratęs šią moterį esant vertą tik garbingo ir nuoširdaus pasiaiškinimo: aš jūsų geidžiu, išeinu savo keliu alinamas nešvarios liepsnos.

Kitą dieną vėl sėdžiu valgykloj. Ji ten, dieviškai graži, glosto mane savo įteikliu balsu, kutena katės akimis. Pokalbis išsyk užsimezga, viskas susiklosto kuo puikiausiai, mat kritiškiausią akimirką su triukšmu įžengia jaunoji Mina. Ji

buvo meno nimfa, modelis, meilužė, besidominti literatūra, geraširdė, mielai įsileidžiama įvairių visuomenės sluoksnių. Netgi aš ją pažinojau, o vieną vakarą mes tapom gerais draugais, bet neperžengėm padorumo ribų. Taip sakant, ji įsiveržia salėn, puola man į glėbį – buvo apgirtusi – bučiuoja man skruostus ir tujina mane.

Anglė pakyla, susimoka ir išeina. Ir taip viskas baigėsi, garbės žodis. Ji daugiau nebepasirodė! Dėka Minos, kuri, beje, paskatinta čia neminėtinų priežasčių, buvo mane įspėjusi dėl šios damos.

Galas meilei! Nepažįstamųjų galių nuosprendis priimtas, paklūstu įsitikinęs, jog čia, kaip ir už visa ko, slypi aukštesnė apvaizda.

*

Padrąsintas sėkmės su siera, imuosi jodo, o įdėjęs į „Le Temps" rašinį apie vieną iš jodo sintezių, susilaukiu viešbutyje nepažįstamo pono vizito. Jis prisistato kaip visų Europos jodo gamyklų agentas, ką tik perskaitęs mano straipsnį, ir pažada, jog vos sudarę sandėrį mes sukelsime biržos krachą ir pelnysime milijonus, jei tik prieš tai išsiimsime patentą.

Atsakiau jam, jog esu padaręs ne kokį pramoninį išradimą, o tik mokslinį atradimą, iki šiol vis dar nesubrandintą, o komercinė reikalo pusė manęs taip nedominanti, kad skatintų kišti nagus prie konkretesnių veiksmų.

Jis išėjo. Viešbučio šeimininkė, jau anksčiau bendravusi su nepažįstamuoju ponu, didžiąją naujieną išgirdo iš jo paties lūpų, ir ištisas dvi dienas name buvau laikomas būsimuoju milijonieriumi.

Pirklys sugrįžo, šįsyk dar labiau užsidegęs. Gerai apuostęs ir būdamas tikras, kad galima išspausti pinigų, jis mėgino prikalbint važiuoti su juo į Berlyną ir įgyvendinti atradimą.

Padėkojęs jam patariau prieš imantis tolesnių veiksmų atlikti reikiamas analizes.

Vakarop jis man pasiūlė 100 000 frankų, jei važiuosiu drauge.

Paprašiau palikti mane ramybėj, nes pakvipo apgavyste.

Nusileidęs pas šeimininkę, jis davė suprasti, jog aš pamišęs.

Vėlesnės dienos buvo ramios ir man rados laiko viskam apsvarstyti. Viena vertus, skurdo grėsmė, negrąžintos skolos, neaiški ateitis; antra vertus, viliojanti nepriklausomybė, laisvė baigti studijas, gyvenimas be rūpesčių. Beje, gera mintis juk yra šio to verta.

Nerimas mane įveikė, bet taip ir neišdrįsau atnaujinti santykių, nes iš pirklio raštelio sužinojau, kad jodo problema susidomėję medicinos fakulteto asistentas chemikas ir jau įgijęs vardą, nūnai labiau nei pageidautina garsus deputatas.

Tada pradėjau reguliarius bandymus: jie davė vis tą patį nekintamą rezultatą ir jais norėjau įrodyti, kad jodą galima išskirti iš benzino.

Tuo tarpu šnektelėjus su chemiku, paskiriama lemiamojo eksperimento diena.

Tą rytą, turėjusį vienu ypu užbaigti visą reikalą, ekipažu nuvežiau savo retortas ir reagentus į susitikimo vietą pas pirklį Pelkės kvartale. Jį radau namie, tačiau chemikas, prisiminęs šventadienį, atsiprašė ir atidėjo posėdį rytdienai.

Buvo Sekminės, ko aš nežinojau. Apšnerkšta kontora, atkreipta į tamsią ir purviną gatvę, sugildė man širdį. Atgijo vaikystės prisiminimai: Sekminės, susižavėjimo šventė, kai žalumynais, tulpėm, lelijom ir pakalnutėm išpuošta mažoji bažnytėlė atsiverdavo pirmosios komunijos einantiems vaikams, mergaitės apsitaisiusios baltai tarytum angelai... vargonai... varpų skambesys...

Sielą užvaldė gėda, ir namo grįžau susijaudinęs, tvirtai

apsisprendęs nebepasiduoti jokioms pagundoms spekuliuoti mokslu. Pradėjau kaišioti kambarį užkėtusius aparatus ir reagentus; šlaviau, dulkinau, nešiau šiukšles; siunčiau ir pirkau gėlių, daugiausia narcizų. Paskui išsimaudęs ir apsivilkęs švariais marškiniais, tariausi nusiplovęs gėdos dėmes. Tad išėjau pasivaikščioti po Monparnaso kapines, jų ramybė nugrimzdo sieloj drauge su švelniom mintim ir tokia graužatim, kokią retai kada patiriu.

*O crux ave spes unica!** Šiais žodžiais kapo prižiūrėtojai numatė mano likimą. Galas meilei! galas pelnui ir garbės pažymėjimams! Kryžiaus kelias, vienintelis kuris veda į Išmintį!

---

* O kryžiaus vienintele sveika viltie! (*Lot.*).

IV.
ATGAUTAS ROJUS

1895-ųjų vasarą ir rudenį laikau – nepaisant visko – laimingu savo neramaus gyvenimo atokvėpiu. Ko besiimčiau, viskas sekasi, nepažįstami draugai neša man maistą it varnai Elijui. Pinigai plaukia į rankas: galiu nusipirkti knygų, gamtos istorijos objektų, beje, ir mikroskopą, atveriantį man gyvybės paslaptis.

Miręs pasauliui, atsisakęs tuščių Paryžiaus malonumų, gyvenu savo kvartale, kur kas rytą aplankau Monparnaso kapinių velionis, o paskui nusileidžiu į Liuksemburgo sodą pasižiūrėti savo gėlių. Retkarčiais užsuka pas mane koks keliaujantis tėvynainis pakviesti pusryčių ar pasižiūrėti pjesės kitame upės krante. Atsakau „ne“, nes dešinysis krantas man – uždrausta teritorija, įkūnijanti pasaulį tikrąja žodžio prasme – gyvųjų ir tuštybės pasaulį.

Iš tikrųjų manyje prasikalė savotiškos religijos daigai, nors nepajėgčiau jos išreikšti formulėmis. Greičiau tam tikra sielos būsena nei kokios teorijom grindžiamos pažiūros: margas pojūčių mišinys, virtęs daugiau ar mažiau glaustomis mintimis.

Įsigytą seną Romos katalikų maldaknygę skaitau apmąstydamas; Senasis Testamentas kažkaip nesuprantamai guodžia ir baudžia, Naujasis palieka abejingą. Vis dėlto budistų darbai daro stipresnį įspūdį nei visos kitos šventos knygos, nes teigiamas kančias iškelia aukščiau už susilaikymą. Buda išdrįsta atsisakyti žmonos ir vaikų būdamas pačiame gyvybi-

nių jėgų žydėjime ir mėgaudamasis santuokine laime, o Kristus vengia bet kokio sąlyčio su leistinais šio pasaulio džiaugsmais.

Apskritai pernelyg negromuliuoju kylančių jausmų; laikausi nuošaliai nuo partijų, leidžiu reikalams judėti įprastine vaga ir suteikiu sau tokią pat laisvę, kokia priklauso ir kitiems.

*

Didelis sezono įvykis buvo kritiko Bruntjerio kovos šūkis dėl mokslo bankroto. Pripratusį prie gamtos mokslų nuo vaikystės, vėliau Darvino šalininką, manęs nepatenkino gamtos mokslų metodas, pripažįstantis nuostabų visatos mechanizmą, bet nenumatantis mechanikos egzistavimo. Sistemos silpnumas atsiskleidė visišku neperžengiamas ribas nusibrėžusio mokslo išsigimimu. Esame išsprendę visas problemas. Pasaulyje nebeliko jokių paslapčių. Šis įsiteigtas melas mane erzino jau apie 1880-uosius metus, o vėlesniais penkiolika užsiėmiau gamtos mokslų revizija. Taigi 1884-aisiais suabejojau atmosferos sudėtim ir ore esančio azoto tapatumu azotui, kuris randasi skylant azoto junginiams. 1891-aisiais einu į Lundo fizikos laboratoriją palyginti šių dviejų skirtingų azoto rūšių spektrų. Ar reikia sakyti, kaip mane sutiko mokytieji mechanistai? Bet štai 1895-aisiais atrastas argonas patvirtino mano ankstesnę prielaidą ir vėl pastūmėjo tyrinėjimus, nutrauktus skubotos santuokos.

*

Mokslas nebankrutavo, tačiau pasenusio, išsigimusio mokslo būtina atsisakyti, čia ponas Bruntjeris visiškai teisus, nors šiaip suklydo.

O aš, visiems vieningai pripažįstant materijos vientisumą ir pasivadinus monistais, nors tokie nebuvo, žengiau toliau,

pasidarydamas galutines mokslo išvadas ir mėgindamas nutrinti materijos ir vadinamosios dvasios ribas. Taigi 1894-aisiais knygoje „Antibarbaras“ aptariau sieros psichologiją, pakeitęs ją ontogeneze, t. y. sieros embrioniniu vystymusi.

Besidominčius dar galėčiau nukreipti į savo 1896-ųjų pradžios publikaciją *Sylva Sylvarum*, kurioje su išdidžiai jaučiama aiškiaregio jėga įsiskverbiau į kūrinijos paslaptis susikaudamas vienas prieš vieną būtent augalų ir gyvūnų pasaulyje, bei savo studiją „Kapinėse“ (įtrauktą į „Spausdinta ir nespausdinta“, 1897), rodančią, kaip per vienatvę ir kančias grįžau prie neapibrėžtos Dievo ir nemirtingumo sąvokos.

V.
NUOPUOLIS IR PRARASTAS ROJUS

Įsiskverbęs į šį naują pasaulį, kur niekam nevalia manęs lydėti, imu bjaurėtis žmonių pažintimis ir pajuntu nenugalimą troškimą atsiriboti nuo savo aplinkos. Taigi draugams daviau suprasti ketinąs kurį laiką apsistoti Medone ir parašyti vienatvės ir ramybės reikalaujančią knygą. Tuo pat metu ginčai dėl nereikšmingų dalykų nutraukė mano ryšius su valgyklos klika, tad vieną gražią dieną atsidūriau visiškoj izoliacijoj. Pirmas jos padarinys – negirdėtas sąmonės prasiplėtimas: psichinės jėgos pojūtis, turintis pasireikšti išoriškai. Mėklinau įgijęs beribių jėgų, o puikybė įkalė man kvailą mintį mėginti padaryti stebuklą.

Ankstesniais laikotarpiais ir išgyvendamas didžiąsias savo krizes, esu pastebėjęs, jog įstengiu draugus veikti per atstumą. Iš liaudies sakmių darosi aišku, jog anksčiau žmonės daug užsiiminėjo tokiomis problemomis kaip telepatija ir kerėjimas. Nenoriu būti neteisingas sau pačiam nei tuo labiau vengti atsakomybės už nusikalstamą veiklą, bet dabar man rodos, jog vis dėlto mano pikta valia nepalyginama su ta nesėkme, kuri ištiko mane patį. Nesveikas smalsumas, iškreiptos meilės plykstelėjimas, sukeltas mano siaubingos vienatvės, įžiebė stiprų troškimą vėl susisaistyti su žmona ir vaiku, nes mylėjau juos abu. Ir kaip rasti išeitį vykstant skyrybų procesui? Kokio nors ypatingo įvykio, bendros nelaimės, tokios kaip perkūno trenksmas, gaisras ar potvynis... žodžiu, kokios nors katastrofos, kuri galėtų vėl sujungti dvi širdis, kaip kad romanuose dviejų priešų rankos susitinka

prie ligos patalo, – štai ko man reikia! Ligos! Maži vaikai visad vienaip ar kitaip negaluoja; motinos jautrumas perdeda pavojų; ateina telegrama, ir viskas susitvarko.

Kadangi neišmaniau paprasčiausių magijos sąvokų, pragaištingas instinktas šnipštelėjo ausin, kaip aš turįs pasielgti su iš visos širdies mylimos dukrelės portretu, tos, kuri vėliau tapo mano vienintele prakeiktos būties paguoda.

Toliau apsakysiu šio žingsnio padarinius, kai piktas tikslas tarytum sąveikavo su simboliais kaip mediumu.

Tačiau padariniai vėlavo, ir aš tęsiau savo darbus apimtas neaiškaus nepasitenkinimo ir nujausdamas naujas nelaimes.

*

Vieną vakarą vienišam sėdint prie mikroskopo, atsitiko tai, ko tuomet nesupratau, bet kas vis dėlto padarė didelį įspūdį.

Ketvertą dienų daiginęs graikinį riešutą, atskyriau embrioną; įgavęs širdies formą, ne didesnis už kriaušės sėklą, jis glūdėjo tarp dviejų sėklaskilčių, primenančių žmogaus smegenis. Spręskit, kaip sujudo mano jausmai, kai ant mikroskopo plokštelės išvydau dvi alebastro baltumo rankytes, iškeltas ir suglaustas tarsi maldai. Negi tai vizija, haliucinacija? Ne, jokiu būdu! Triuškinanti tikrovė, kelianti siaubą. Sustingusios, ištiestos į mane, it maldautų, galiu suskaičiuoti jų penkis pirštus, nykštys trumpesnis už kitus, tikros moters ar vaiko rankos!

Draugui, netikėtai mane aplankiusiam tuo metu, kai aš nustebęs ir apsvaigęs šitai stebėjau, pasiūliau patvirtinti reiškinio tikrumą, ir jam nereikėjo būti aiškiaregiu, kad išvystų dvi rankytes, prašančias stebėtoją pasigailėti.

Kas tai buvo? Graikinio riešutmedžio, *Juglans regia,* Jupiterio gilės, du pirmieji rudimentiniai lapeliai. Nieko daugiau. Ir vis dėlto nepaneigiamas faktas, kad dešimt žmogiš-

kos formos pirštų buvo suglausti maldai: *de profundis clamavi ad te!**

Vis nepatiklesnis ir sukvailėjęs nuo empirinio auklėjimo, palikau šį reikalą ramybėj.

*

Mano nuopuolis prasidėjo! Jaučiu, kaip mane sunkiai prislegia nepažįstamų galių nemalonė. Nematomojo ranka iškelta, ir smūgis trenkia per galvą.

Iš pradžių atsitinka taip, kad mano anoniminis draugas, iki tol parūpindavęs man lėšų gyvalioti, pasitraukia nuo manęs įskaudintas išdidaus laiško, tad lieku be jokių pajamų.

O gavęs *Sylva Sylvarum* korektūrą, pastebiu, jog teksto laužinys primena gerai supašytą kortų malką. Ne tik puslapiai sumaišyti ir neteisingai sunumeruoti, bet ir atskiri knygos skyriai, suversti kaip pakliuvo, ironiškai simbolizuoja gamtoje viešpataujančio „chaoso" teoriją. Po ilgos gaišaties ir atidėliojimų brošiūra galų gale išleidžiama, bet spaustuvininkas man pateikia sąskaitą, daugiau nei dusyk viršijančią susitartą sumą. Nors buvau priverstas nenoromis užstatyti lombarde savo mikroskopą, fraką ir keletą išlaikytų brangenybių, vis dėlto mano knyga atspausdinta ir pirmąkart gyvenime esu tikras, jog pasakiau kažką naujo, didaus ir gražaus. Nesunku suprasti, koks kupinas pasitikėjimo nunešiau egzempliorius į paštą. Paniekinamai mostelėjęs į dangų, įmetu banderolę stalčiun ir šaipydamasis iš priešiškų galių pagalvoju: „Ei tu, sfinkse! Aš įminiau tavo mįslę! Ir aš atsispirsiu tau!"

Grįžęs į savo privatų viešbutį, atrandu nuomos sąskaitą su pridėtu laišku.

Suerzintas šio netikėto smūgio, nes gyvenau ten kaip nuomininkas jau visus metus, pradedu pastebėti smulkme-

*Iš gilybės šaukiuos į Tave (Ps 130) (*lot.*).

nas, kurios anksčiau man nerūpėjo. Viena tokių – kad gretimam kambary išsyk grojama trim rojaliais.

Man regis, jog tai intriga, rezgama skandinavių, iš kurių pažįstamų rato aš pasitraukiau.

Tik pamanykit, trys rojaliai, o aš negaliu persikraustyti kitur dėl pinigų stygiaus.

Užmingu įtūžęs ant moterėlių ir likimo, siųsdamas prakeiksmus dangui. Rytojaus rytą staiga mane pažadina bildesys. Prie mano lovos gretimam kambary kažkas kala vinį. Paskui ima kalti iš kitos pusės.

Aiškiausias suokalbis, kvailas kaip ir tos dailininkų poniutės, kurių nebelaikau vertomis lieti pyktį.

Bet kai po pusryčių, kaip paprastai, susiruošiu snustelti lovoje, kyla toks triukšmas kambary virš nišos, jog ant mano galvos pabyra lubų gipsas.

Nulipu žemyn ir susiradęs šeimininkę pasiskundžiu nuomininkų elgesiu. Ji tvirtina, beje, labai mandagiai, ničnieko negirdėjusi; pažada išgrūsti lauk kiekvieną, išdrįsusį man trukdyti, nes ji labai stengėsi, kad tik pasilikčiau jos viešbuty, mat jo reikalai ne per geriausi.

Nepasitikėdamas moters žodžiais, vis dėlto pasiklioviau jos asmenine nauda, juk ji turėjo būti suinteresuota elgtis su manim gerai.

Tuo tarpu bildesys nesiliauja, ir, regis, suvokiu šias moterėles norint man įteigti, jog tai bildukai. Kokios naivios gudruolės!

Bet tuo pat metu pieno baro draugai pakeičia savo elgseną su manim ir jų užuominose bei kreivuose žvilgsniuose matyti priešiškumas. Pavargęs nuo kovos, išsikraustau iš viešbučio ir valgyklos sutraiškytas ir apiplėštas, palikdamas knygas ir kitas smulkmenas likimo valiai ir tapdamas nuogas it mažuliukas Jonas Krikštytojas. O 1896-ųjų vasario dvidešimt pirmąją įsikėliau į „Orfilos“ viešbutį.

VI.
SKAISTYKLA

„Orfilos“ viešbutis atrodo it vienuolynas ir yra pensionas, kuriame apsistoja katalikiškoms organizacijoms priklausantys studentai. Juo rūpinasi švelnus ir savotiškai malonus abatas. Čia vyrauja tyla, tvarka ir geri papročiai. Ir tikra paguoda po tiekos žabangų – čia nepriimamos moterys.

Tai senas namas su žemais kambariais, tamsiais koridoriais ir įvijų medinių laiptų labirintais. Šis taip seniai mane traukęs pastatas persmelktas mistikos. Mano kambarys žiūri lyg ir į kokį akligatvį, ir iš kambario vidurio matyti tik apsamanojusi siena su dviem ovaliais langeliais. Bet sėdėdamas prie stalo priešais langą, regiu žavingą gamtovaizdį, kurio nebūtum galėjęs čionai tikėtis. Vijokliais apaugusi siena ir vienuolyno kiemas jaunoms pensiono gyventojoms, platanai, paulovnijos, robinijos. Įmantri kryžminių skliautų stiliaus koplyčia. Toliau – aukštos sienos su nesuskaitomais fantazuoti apie vienuolyną skatinančiais grotuotais langeliais; už slėnio driekiasi kaminų miškas, vainikuojantis pusiau pridengtus namus; o tolių toliuose kyla Laukų Dievo Motinos bažnyčios bokštas su kryžium viršūnėj.

Savo kambary turiu švento Vincento de Polio raižinį, o kitas, vaizduojantis šventą Petrą, kabo nišoje virš lovos. Dangaus vartų sargas! Kokia žiauri ironija man, prieš keletą metų išjuokusiam apaštalą fantastinėje dramoje.

Labai patenkintas savo kambariu, pirmą naktį miegu gerai.

Kitą dieną aptinku gerą vietą esant įrengtą ankštame kie-

mely po mano langu, ir taip arti, jog girdėti kiekvienas dangčio pokštelėjimas. Toliau iššniukštinėju, kad du ovalūs langeliai priešais priklauso tokioms pat būdelėms, o netrukus įsitikinu šimtą mažų langiukų fone tarsi skelbiant, jog esama šimto tokių būdelių, užkištų už gyvenamųjų namų virtinės. Iš pradžių baisiai įsiuntu, bet neturėdamas lėšų išsivaduoti, apsišarvuoju kantrybe, nors ir keiksnoju likimą.

Apie pirmą valandą patarnautojas atneša pusryčius ir, man nepanorus patraukti savo daiktų ant rašomojo stalo, padeda padėklą ant naktinio stalelio, po kuriuo stovi naktipuodis. Aš padariau pastabą, ir vaikinas atsiprašė pridūręs, jog kito stalo nebuvę. Jis atrodė padorus ir nepiktas, tad jam atleidau, bet naktipuodį gavo išsinešti.

Jei būčiau tą akimirką buvęs pažįstamas su Svede Iborgu, būčiau supratęs, jog patekau į nepažįstamųjų galių man skirtą ekskrementų pragarą*. Dabar įdūkau dėl nesiliaujančių nesėkmių, persekiojusių mane daugybę metų; paskui apsiraminau ir nulenkiau sprandą likimui niauriai rezignuodamas. Moralinės atsparos ieškojau skaitydamas Jobo knygą ir būdamas tikras Amžinąjį atidavus mane Šėtono valiai tik išmėginti. Ši mintis mane paguodė, ir džiaugiausi kančia tarsi Visagalio pasitikėjimo liudininke.

Nuo tada prasideda virtinė vizijų, kurių negaliu paaiškinti nesigriebdamas nepažįstamųjų galių pagalbos, ir nuo tos akimirkos rašau pastabas, kurios pamažėle kaupiasi virsdamos dienoraščiu; ir čia pateikiu jo ištraukas.

*

Nejauki tyla apgaubė mano cheminius bandymus. Kad vėl pakilčiau ir suduočiau lemiamą smūgį, stveriuosi aukso gamybos problemos. Kaip išeities taškas radosi klausimas: kodėl

* Swedenborg. *Arcana Coelestia.*

geležies sulfatas aukso druskos tirpale nusodina metalinį auksą? Atsakymas štai koks: todėl, kad geležis ir siera įeina į aukso sudėtį. Įrodymas: kone visuose gamtoje pasitaikančiuose sieros junginiuose esama daugiau ar mažiau aukso. Taigi pradėjau darbuotis su geležies sulfato junginiais.

Vieną rytą pabundu neaiškiai panoręs leistis išvykon į kaimą, kas prieštaravo mano skoniui ir įpročiams. Pusiau ant nuomonės nukėblinu į Monparnaso geležinkelio stotį ir, įsėdęs į Medono traukinį, išlipu pačiame miestelyje, kuriame anksčiau nebuvau lankęsis, patraukiu didžiąja gatve, pasuku kairėn į tarp dviejų sienų nutįsusį skersgatvį. Už dvidešimties žingsnių priešais mane iš žemės kyšo Romos riteris pilkais it geležis šarvais, iki pusės palaidotas žemėje. Nors figūra yra gana dailios formos miniatiūra, vis dėlto neapsirinku spėdamas ją esant paprastų paprasčiausiai iškaltą iš akmens. Pažvelgus iš arčiau, daiktas pasirodo esąs optinė apgaulė, tačiau sustoju prieš jį sąmoningai tvirtai įsitvėręs man džiugios iliuzijos. Riteris stebi gretimą sieną, ir pasekęs jo žvilgsnį, pamatau ant baltai nutinkuotos sienos užrašą anglimi. Susivijusios F ir S raidės primena man žmonos vardo inicialus. Ji tebemyli mane! Kitą mirksnį man topteli mintis apie cheminius geležies (Fe) ir sieros (S) simbolius bei raides, kurios ištirpo man prieš akis, atskleisdamos aukso paslaptį.

Tuo tarpu apžiūriu žemę ir randu du švininius antspaudus, sujungtus virvele. Vienas antspaudų pažymėtas raidėm V. P., antrasis – karaliaus karūna.

Nenusiteikęs smulkiau aiškintis, kas man nutikę, grįžtu Paryžiun susidaręs gyvą įspūdį kažko nuostabaus.

*

Židiny deginu anglis, dėl apvalios ir glotnios formos vadinamas vienuolių makaulėm. Vieną dieną, kai ugnis nuslo-

po ne iki galo sudegus kurui, išsikrapštau angliuką su fantastiškos figūros bruožais. Gaidžio galva su puošnia skiautere; stuomuo, greičiausiai žmogaus, išsukinėtais sąnariais; figūra priminė vieną iš demonų viduramžių raganų šventėse.

Kitą dieną išsitraukiu puikią besiglėbesčiuojančią įkaušusių nykštukų porelę plazdančiais drabužiais. Tai primityviosios skulptūros šedevras.

Trečią dieną papuola bizantiškojo stiliaus madona su kūdikiu, su niekuo nepalyginama kontūrų atžvilgiu.

Nusipiešęs palieku jas gulėti ant stalo. Mane aplanko vienas tapytojas iš mano draugų; vis smalsiau ir smalsiau apžiūrinėdamas šias tris statulėles, pagaliau paklausia: „Kas jas padarė?“

Padarė? Norėdamas jį išbandyti, paminiu norvegą skulptorių.

– Štai kaip, visai tikėtina, – pripažįsta jis. – Antraip spėčiau ranką prikišus Kitelseną, garsųjį skandinaviškų pasakų iliustruotoją.

Netikėdamas, jog esama demonų, tačiau smalsaudamas, kokį įspūdį mano skulptūros padarys žvirbliams, lasiojantiems duonos trupinius priešais mano langą, padedu figūrėles ant stogo.

Žvirbliai išsigandę spruko šalin. Vadinasi, būta tam tikro panašumo, pastebimo net gyvūnų, o už šio inertiškos materijos ir ugnies žaidimo slypėjusi tikrovė.

Saulė kaitina manąsias figūrėles, tad skiauterėtasis demonas suskyla, ir tai man primena padavimą apie nykštukus, kurie susprogsta, jei neparsiranda namo iki saulės patekėjimo.

*

Viešbutyje dedasi mane jaudinantys dalykai. Kitą dieną po persikraustymo ant juodos lentos prieangyje, kur kabinami kambarių raktai, aptinku laišką, adresuotą ponui X., stu-

dentui ir mano žmonos bendravardžiui. Pašto ženklas antspauduotas Dornache – taip vadinasi Austrijos kaimas, kur gyvena mano žmona su mūsų vaiku. Bet kadangi man nekelia abejonių, jog Dornache nesama pašto, reikalas lieka apgaubtas paslapties.

Šį laišką, iškabintą įžūliai ir tarsi norint atkreipti dėmesį, lydi kiti laiškai. Antrasis adresuotas ponui daktarui Biteriui ir antspauduotas Vienoje. Ant trečiojo užrašyta išgalvota lenkiška Šumalachovskio pavardė.

Čia jau bus prikišęs nagus kipšas, nes ši pavardė yra parodija ir aš puikiai susigaudau, kur norima nukreipti mano mintis, – ogi į mano mirtiną priešą, gyvenantį Berlyne.

Kitąsyk užrašytas švediškas vardas, primenantis mano priešą tėvynėje. Galiausiai Vienoje ženklintas laiškas, kurio spaudmenys išduoda daktaro Ederio cheminės analizės laboratoriją. Tai yra mano aukso sinteze domisi šnipai. Daugiau jokių abejonių, kad rezgama intriga, tačiau kipšas sumaišęs sukčiams kortas. Viską taip supainioti, kad mano įtarinėjimai klaidžiotų nuo vieno pasaulio krašto iki kito, – tatai pernelyg išmoninga eiliniams riboto proto mirtingiesiems.

Man pareikalavus patarnautoją paaiškinti, kas per vienas tasai ponas X., šis naiviai atsako, jog tai esąs elzasietis. Toliau nenusigaunu. Kartą grįžęs po rytinio pasivaikščiojimo, atvirlaiškį radau kėpsant kišenėlėje prie pat mano rakto. Akimirką mane suėmė pagunda įminti mįslę dirstelėjus į atviruką, bet mano gerasis angelas pačiu laiku sukaustė man ranką, nes tą pačią sekundę iš savo slėptuvės už durų išlindo jaunuolis.

Pažvelgiu jam į veidą, ir jis pasirodo panašus į mano žmoną. Mudu pasisveikiname nepersimesdami nė vienu žodžiu ir nueinam kiekvienas savo pusėn.

Taip niekad ir neišsiaiškinau šio suokalbio ir vis dar nepažįstu veikėjų, nes mano žmona neturi nei brolių, nei pusbrolių.

Nežinia, nuolatinis kerštо pavojus per pusmetį ganėtinai mane iškamavo. Šias ir visas kitas kančias ištvėriau tik kaip bausmę už žinomas ir nežinomas nuodėmes.

*

Naujaisiais metais mūsų valgykloje atsirado svetimšalis. Tapytojas ir amerikietis, jis pasirodė pačiu laiku, kad įneštų gaivaus oro į mūsų silpstančią draugiją. Budri, kosmopolitiška, drąsi dvasia žaviomis manieromis vis dėlto man kėlė neaiškų nepasitikėjimą. Nepaisant jo tvirtos laikysenos, jutau jį pakliuvus į bėdą.

Krachas ištiko greičiau, nei galėjau tikėtis. Vieną pavakarę nelaimėlis įžengė mano kambarin ir paprašė leidimo valandžiukę pasilikti. Atrodė žuvęs žmogus, toks ir buvo.

Šeimininko išvarytas iš ateljė; paliktas meilužės; iki ausų įklimpęs į skolas ir atakuojamas kreditorių; gatvėse keikiamas atlygio negavusių pozuotojų sutenerių. Tačiau galutinai jį pribaigęs žiaurumas šeimininko, konfiskavusio jo Marso Lauko salonui numatytą paveikslą, į kurio sėkmę dėjęs tiek daug vilčių, nes tema jam atrodžiusi nauja ir įspūdinga. Tai buvusi laisvoji moteris, nukryžiuota nėščia ir prakeikta minios.

Jis buvo įsiskolinęs net valgykloj, badmiriavo ir bastėsi išmestas gatvėn.

Po pirmosios išpažinties jis papildė savo parodymus prisipažindamas išgėręs tiek morfijaus, jog būtų užtekę dviem, tačiau mirtis jo dar nepanorusi.

Rimtai aptarę reikalą sutarėm, kad jis turįs persikelti kiton vieton ir kad mudu abu imsime pietauti kitiems nežinomoj užeigoj, tad draugų trūkumas neatimsiąs jam drąsos užbaigti kitą paveikslą Nepriklausomųjų salonui.

*

Šis žmogus dabar tapo mano draugu, ir jo nelaimingas likimas verčia mane kentėti dvigubai, nes užsikraunu ir jo kančias. Darau tatai nieko nepaisydamas, vis dėlto įgyju ir didžiai vertingos patirties. Jis atskleidžia man visą savo prabėgusį gyvenimą: būdamas vokiečių kilmės, Amerikoje pragyvenęs septynetą metų po nelaimės, ištikusios jo šeimą, ir nuteistas dėl šventvagiškų lapelių, išleistų jaunatviškai nepagalvojus.

Aš pastebiu jo neįprastai didelį protą, melancholišką temperamentą, nežabotą jausmingumą. Bet po šia kauke, kurios savitus bruožus nutrynė kosmopolitiškas auklėjimas, šmėkšteli mano mintis jaukiantis paklodas, ir aš laukiu ankstesnio ar vėlesnio jo pasireiškimo.

Laukiu du mėnesius, per kuriuos savo būtį taip sulydau su šio svetimšalio, jog iš naujo patiriu visus vargus, su kuriais kaunasi dar nepripažintas dailininkas, ir visai pamirštu, kad pats jau esu nusitiesęs gyvenimo kelią, kad mano vardas šį tą reiškia net *an tout Paris** ir Paryžiaus rašytojų draugijoje, nors chemikui nūnai tai praradę bet kokią vertę. Ir apskritai, kol aš su savo iškovojimais lindžiu po suolu, draugas mane myli, bet kai probėgšmais esu priverstas apie juos užsiminti, jis įsižeidžia, atrodo toks nelaimingas ir įširdęs, jog iš gailesčio imu apie save kalbėti kaip apie seniai sugniužusį vargetą. Šitaip aš pamažėle ir nepastebimai paniekinamas, o jis, kuriam prieš akis ateitis, vėl iškyla mano sąskaita. Aš paverčiu save lavonu, palaidotu po šaknimis medžio, kuris stiebiasi misdamas yrančiomis liekanomis.

Mano tuo pat metu tęsiamos budizmo raštų studijos duoda man dingstį gėrėtis savinieka pasiaukojant kito labui. Geri darbai susilaukia atpildo, o man buvo atlyginta štai kaip.

---

* Visame Paryžiuje (*pranc.*).

Vieną dieną „Revue des revues“ pateikia man amerikiečio Frensio Šleterio portretą, pranašo ir žiniuonio, 1895 metais išgydžiusio penkis tūkstančius ligonių, o po to išnykusio ir daugiau niekieno neregėto šioje žemėje.

Tačiau dabar pasirodo, kad šio asmens bruožai nuostabiai panašūs į manojo draugo. Kad patvirtinčiau savo įtarimą, nusinešu laikraštį į „Versalio“ kavinę, kur manęs laukia švedų skulptorius. Jis atkreipia dėmesį į panašumą, pabrėždamas keletą keistai sutampančių aplinkybių: juodu abu buvę vokiečių kilmės ir darbavęsi Amerikoje. Dar daugiau, Šleterio išnykimas sutapo su mūsų draugo atsiradimu Paryžiuje. Mažumą susipažinęs su okultizmo terminais, pareiškiau nuomonę, jog Frensis Šleteris galįs būti mūsų draugo antrininkas, egzistuojantis nepriklausomai nuo jo ir jam nežinant.

Man ištarus žodį „antrininkas“, skulptorius išpūtė akis atkreipdamas mano dėmesį į tai, kad mūsų aptariamas žmogus visad gyvendavęs dviejose vietose – dešiniajam ir kairiajam Senos krante. Be to, sužinojau mano paslaptingąjį draugą gyvenant dvilypį gyvenimą ta prasme, jog praleidęs vakarą su manimi gilindamasis į filosofines ir religines mintis, naktį visad pasirodydavo Buljerio šokių salėje.

Šių asmenų tapatybei įrodyti rados patikima priemonė, mat laikraštyje buvo paskelbta Frensio Šleterio paskutinio laiško faksimilė.

– Užeik pas mane šįvakar pietų, – pasiūliau. Aš jam padiktuosiu Šleterio laišką. Jei abiejų laiškų braižas ir visų pirma parašai sutaps, tatai būsiąs pakankamas įrodymas.

Tą patį vakarą viskas pasitvirtina; braižas tas pats, kaip ir parašas su brūkšniu – viskas tiksliai atkartota.

Mažumėlę nustebęs, tapytojas leidžiasi egzaminuojamas; galiausiai paklausia:

– Ko jūs tuo siekiat?

– Ar pažįstate Frensį Šleterį?

– Niekad nesu apie jį girdėjęs.

– Ar neprisimenate to žiniuonio iš Amerikos, pernai?

– Taip, dabar prisimenu! Tą šarlataną!

Jis prisimena; parodau jam portretą ir faksimilę.

Jis juokiasi skeptišku, ramiu ir abejingu veidu.

*

Po kelių dienų, vos mudviem su mano paslaptinguoju draugu prisėdus ramiai išgerti absento „Versalio“ kavinėje, staiga priešais mūsų stalą išdygsta darbo drabužiais vilkįs piktos išvaizdos vyriškis ir lyg niekur nieko ima skeryčiotis tarp svečių. Atsigręžęs į mano draugą, iš visų jėgų surinka:

– Pagaliau nutvėriau tave, prakeiktas sukčiau! Kur tai matyta užsisakyti kryžių už trisdešimt frankų, liepti jį pristatyti, o paskui pasprukti! Šunsnuki, negi manai, jog kryžius pats pasidaro...

Jis plyšojo neužsičiaupdamas ir padavėjams mėginant jį išstumti pagrasino kreipsiąsis policijon, tuo tarpu vargšas skolininkas sėdėjo nė nekrusteldamas, bežadis, sutrintas į miltus it prakeiktasis, apsisarmatijęs prieš dailininkų publiką, su kuria buvo daugiau ar mažiau pažįstamas.

Skandalui pasibaigus, paklausiau draugo sumišęs lyg prieš raganų puotą:

– Kryžių? Kokį kryžių už trisdešimt frankų? Nesuprantu nė žodžio.

– Na, tatai buvo Žanos d'Ark kryžius, jums žinomas modelis, butaforija mano paveikslui, nukryžiuotajai moteriai.

– Bet jis buvo įsiutęs lyg pats velnias, tasai darbininkas! – Ir po ilgokos tylos pridūriau: – Šiaip ar taip, juokinga, bet su kryžium nevalia žaisti, juoba su Žana d'Ark.

– Ar jūs taip manot?

– Aš nežinau! Nūnai nieko nežinau! Tačiau tie trisdešimt sidabrinių!

– Gana! – suriko jis užsigavęs.

*

Didįjį penktadienį atėjęs į valgyklą, radau savo nelaimingąjį draugą užmigusį prie stalo.

Pralinksmėjęs aš pasižadinau jį ir su nuostaba balse paklausiau:

– Jūs čia?

– Na ir kas?

– Maniau, kad Didįjį penktadienį kybosit ant kryžiaus bent iki šeštos.

– Iki šeštos! Taip, aš tikrai išmiegojau visą dieną, iki šeštos vakaro, pats nesuprasdamas, kaip šitai atsitiko.

– O aš suprantu.

– Žinoma: astralinis kūnas atsiskyrė ir klaidžioja po Ameriką, ar ne? Ir taip toliau.

Nuo to vakaro tarp mūsų nepastebimai įsismelkia šaltis, po keturių siaubingų mūsų pažinties mėnesių, per kuriuos mano draugas spėjo persiauklėti ir pakeisti tapybos metodą, tad ėmė niekinti savo nukryžiuotąją moterį lyg seną šlamštą. Jis išgėrė savo kančios taurę tarsi kartų, tačiau vienintelį gyvenime sveiką gėrimą ir rezignavo. Viską ištvėręs didvyris! Aš gėrėjausi juo, kai jis per vieną dieną dusyk suvaikščiojo tarp Monružo ir Parodų salių, į vieną ir į kitą pusę, nukleiptu apavu ir nė kruopelės burnoj neturėjęs. Vakare, septyniolika kartų apsilankęs iliustruotų laikraščių redakcijose ir atsikratęs trijų piešinių, bet negavęs grynųjų, jis išėjo pasišokti į Buljerio paviljoną, užkrimtęs duonos už dvejetą su.

Galiausiai, tartum tyliai susitarę, mudu išsivadavom iš šios tarpusavio pagalbos sąjungos. Abu pajutom persisotinę viens kitu, turį žengti į savąjį likimą skirtingais keliais, ir kai mudu paskutinį kartą ištarėm viens kitam sudie, žinojau, jog visam laikui.

Vėliau niekad nebesusitikau to žmogaus ir nesu girdėjęs, kaip susiklostė jo gyvenimas.

*

Pavasarį, prislėgtas savų ir draugo nesėkmių, gavau laišką iš savo pirmosios santuokos vaikų: pasipasakojo, jog jie rimtai sirgę ir turėję gultis ligoninėn. Kai palyginau šio įvykio ir mano žalingųjų eksperimentų laiką, pats išsigandau savęs. Itin lengvabūdiškai man paišdykavus su paslaptingosiomis jėgomis, nelabasis ėmė veikti savo ruožtu, tačiau valdomas nematomosios rankos, man pačiam užgavo širdį.

Nenoriu atsiprašinėti, tik prašau skaitytoją pasiremti šiuo faktu, jei kartais jam kiltų noras išbandyti magiją, ypač tą jos rūšį, kuri iš esmės vadinama kerėjimu, arba būrimu, ir kurią Roša* laiko visai galima ir iš tikrųjų taikyta.

Pabundu vieną sekmadienio rytą artėjant Velykoms; vaikštinėju po Liuksemburgo sodą, pereinu jį išilgai; perkertu gatvę ir įžengiu po „Odeono" teatro arkada; sustoju it įbestas priešais mėlynuosius Balzako romanus; visai atsitiktinai išsirenku jo „Serafitą". Kodėl būtent ją?

Galbūt pusiau nesąmoningai prisiminiau tą įspūdį, kurį man padarė mano *Sylva Sylvarum* knygos kritika „L'Initiation" laikraštyje, pavadinusiam mane Svedenborgo bendrataučiu.

Grįžęs namo atsiverčiau šią knygą, kuri man pasirodė veik nepažįstama, nes buvo praėję daug metų nuo to laiko, kai perskaičiau ją pirmąsyk.

Ji man regėjos visiškai nauja, ir dabar, protui iš anksto pasiruošus, ryte prarijau šios nuostabios knygos turinį. Niekad neskaitęs Svedenborgo, mūsų abiejų tėvynėje laikyto šarlatanu, kvailiu su pakrikusiom fantazijom, dabar susižavėjau išgirdęs, kaip šį angelišką ano amžiaus milžiną aiškina didžiausias prancūzų genijus.

Su pagarbiu dėmesiu perskaitau iki šešiolikto puslapio, kur Svedenborgo mirties diena nurodoma kovo dvidešimt

---

* *L'Extériorisation de la sensibilité.*

devintoji. Stabteliu, pagalvoju, atsiverčiu kalendorių. Iš tikrųjų kovo dvidešimt devintoji, ir dar Verbų sekmadienis.

Taip Svedenborgas įžengė į mano gyvenimą, atlikdamas didžiulį baudžiančiosios dvasios vaidmenį ir pasirodydamas per savo mirties metines su palmių šakelėm – gal pergalės, o gal kančių kelio?

„Serafita" dabar man tampa evangelija, vėl susiejančia mane su aukštesniuoju pasauliu, ir kaip tik tuo metu, kai aš pasišlykščiu gyvenimu ir dangus ima traukti su neįveikiamu namų ilgesiu. Jokios abejonės, esu pasirengęs aukštesniam būviui. Niekinu žemę, šį nešvarų pasaulį, žmones ir žmonių darbus. Įžvelgiu savy teisuolį, kuriam Amžinasis siuntęs išmėginimus ir kurį žemiškojo gyvenimo skaistykla padarysianti vertą būsimo išsivadavimo.

Šiai pasitikėjimo nepažįstamomis galiomis pažadintai puikybei tebeaugant aptinku, jog mano mokslo vargus vainikuoja sėkmė. Taigi man pavyksta gauti auksą remiantis savo apskaičiavimais ir neprieštaraujant metalurgų patirčiai; ir patikiu galįs tatai įrodyti. Mėginį nusiunčiu Ruano chemikui, su kuriuo bičiuliaujuosi. Jis paneigia mano teiginį, ir visą savaitę nesumoju, ką jam atsakyti. Tuomet imu sklaidyti savo globėjo Orfilos chemiją ir aptinku joje savojo metodo paslaptį.

Ši sena, pamiršta ir paniekinta 1830-ųjų chemija man tapo orakulu, paremiančiu kritišku momentu. Manieji draugai Orfila ir Svedenborgas globoja, skatina ir baudžia mane. Aš jų nematau, bet jaučiu juos esant su manim; jie nepasirodo nei mano fantazijose, nei haliucinacijose, tačiau smulkūs kasdieniai įvykiai, į kuriuos atkreipiu dėmesį, išduoda jų kišimąsi į mano gyvenimo permainas.

Dvasios tapo pozityvistėmis kaip ir šis metas ir nepasitenkina vizijomis.

Užtektų papasakoti vien tai, ko negalima paaiškinti sutampančių aplinkybių sąvoka.

Pavykus išgauti aukso pėdsakus popieriuje, ėmiau siekti to paties rezultato stambesniu mastu, taikydamas sausąjį būdą ir kaitinimą ugnimi. Du šimtai eksperimentų baigėsi šnipštu, ir nusivylęs nubloškiau oro pūtiklį. Rytinis pasivaikščiojimas atveda mane į observatorijos aveniu, iš kurios dažnai gėriuosi „Keturių pasaulio šalių" grupe, nes žavingiausia Karpo figūrų panaši į mano žmoną. Ji ilsisi po Žuvų ženklu dangaus rutulio papėdėj, o už jos nugaros susisukę lizdą žvirbliai.

Šalia monumento pagrindo išvystu dvi ovalias kartono skiautes, ant vienos jų atspaustas skaičius 207, o ant kitos – 28. Tatai rodo šviną (atominis svoris 207) ir silicį (atominis svoris 28). Pakeliu radinį ir paslepiu savo chemijos užrašuose. Grįžęs namo pradedu seriją eksperimentų su švinu, o silicį kol kas palieku ramybėj.

Studijuodamas metalurgiją patyriau, jog nevalytą švinų kaitinant kaulų pelenų pribertame tiglyje ugnimi, į kurią pučiama stipri oro srovė, visada išsiskiria šiek tiek sidabro, o pastarajame neginčijamai esti trupučiukas aukso, taigi padariau išvadą, kad kalcio fosfatas, pagrindinė kaulų pelenų dalis, turėtų būti lemiamas aukso gavybos iš švino veiksnys.

Iš tikrųjų pasirodė, kad ir ant kalcio fosfato pagrindo lydomas švinas visuomet iš apačios nusidažo aukso spalva. Nežinomųjų galių nemalonė šiuos eksperimentus nutraukė.

Po metų lankydamasis Lunde, Švedijoje, iš akytosios keramikos dirbiniais besiverčiančio skulptoriaus gavau švino ir silicio turinčios glazūros, kurią kaitindamas virš ugnies, pirmą kartą išskyriau tobulo grožio mineralizuotą auksą.

Padėkojęs parodžiau jam tas dvi skaičiais 207 ir 28 pažymėtas kartono skiautes. Argi galima kalbėti apie atsitiktinumą ar šio nepalenkiama logika paženklinto įvykio aplinkybių sutapimą?

*

Ir dar vienas dalykas: manęs niekad neužklupdavo vizijos, bet, matyt, realūs daiktai gali įgauti žmogiškas formas, dažnai itin efektingas.

Taip vieną sykį savo pagalvę, suniurkytą po perpietės snaudulio, atradau tapus panašią į Mikelandželo stiliaus marmurinę galvą. O vieną vakarą grįžęs namo su amerikiečių žiniuonio antrininku, išvydau nišos prieblandoje savo lovoje ilsintis milžinišką Dzeusą. Šio netikėto reginio akivaizdoje mano draugą pagauna kone pagarbus siaubas. Būdamas dailininkas, jis tučtuojau suvokia linijų grožį:

– Juk tatai atgimęs didysis, išnykęs menas. Išties tikra dailės akademija!

Juo ilgiau stebima, juo gyviau ir baisiau įsikūnija vizija.

– Greičiausiai dvasios tapo realistėmis kaip kad ir mes, žmonės.

Tai jau nebėra atsitiktinumas, nes pagalvė tam tikrom dienom virsta bjauriomis baidyklėmis, jotų slibinų galvom – o vieną naktį parsiradusį po puotos mane pasitiko pats viduramžių stiliaus nelabasis ožio galva ir t. t. Nė sykio neišsigandau, beje, tai buvo visiškai natūralu, tačiau į sielą įleido šaknis kažkas neįprasta, pusiau antgamtiška.

Mano draugas skulptorius, pakviestas liudininku, nė kiek nenustebo, tik pasiūlė užeiti į savo ateljė, kurioje ant sienos kabantis piešinys apstulbino mane linijų grožiu.

– Iš kur jūs šitai ištraukėt? Ar čia madona?

– Taip, Versalio madona, nupiešta stebint plūduriuojančius šveicarų tvenkinio augalus.

Atrastas naujas, gamtos įkvėptas menas! Natūralistinė aiškiaregystė! Kam spjaudyti natūralizmą, atskleidžiantį naują raidos pakopą ir apdovanotą galimybe augti ir rutuliotis? Dievai sugrįžo pas mus, ir rašytojų bei dailininkų mestas pavojaus šūkis „Atgal prie Pano!“ atšoko atsimušdamas tiek

daug kartų, jog gamta vėl pabudo iš šimtamečio snaudulio! Pasauly nieko neįvyksta be tam tikrų galių sutikimo, ir atsirado natūralizmas, tad tebūnie natūralizmas, teatgimsta materijos ir dvasios harmonija.

Skulptorius regi vizijas. Jis pasakoja matęs Orfėjų ir Kristų, drauge susiformavusius Bretanės uoloje, ir ketinąs ten nuvažiavęs pasinaudoti jais kaip modeliais Salonui skirtai grupei.

Vieną vakarą, kai ėjau su savo aiškiaregiu draugu Reno gatve, ūmiai jis sustojo priešais knygyno langą, kuriame buvo išstatytos nuspalvintos fotografijos. Tai buvo scenos, kuriose žmonių figūros stirksojo su našlaičių žiedeliais galvų vietoje. Nors ir įpratusiam stebėti augalų pasaulį, man niekad nekrisdavo akysna našlaitės panašumas į žmogaus veidą. Mano draugas negalėjo atsitokėti iš nuostabos, kuriai jis turėjo dvejopą priežastį.

– Ar galit įsivaizduoti, kad vakar vakare man parsiradus namo, našlaitės ant palangės pažvelgė į mane taip pašaipiai, jog staiga jų vietoj išvydau žmonių veidus, bet neabejojau tai buvus nervingumo sukeltą viziją. O štai dabar vėl aptinku tatai atspausdinta ir išleista senų seniausiai; vadinasi, čia ne iliuzija, o tikrovė, nes nežinomas menininkas dar prieš mane pastebėjo tą patį.

Mudu abu, kaip stebėtojai, darėme pažangą, ir aš savo ruožtu ant Invalidų katedros kupolo išvydau Napoleoną su maršalais. Iš Monparnaso įsukus į Invalidų bulvarą, kupolas su visu spindesiu atsiveria virš Udino gatvės, nutviekstas besileidžiančios saulės, o kapitelis ir kitos išsišovusios katedros prieangio dalys pavirsta žmonių siluetais, besimainančiais artėjant ar tolstant. Čia esama Napoleono, Bernadoto ir Bertjė, ir mano draugas nupiešė juos „iš natūros“.

– Kaip jūs paaiškintumėt šį reiškinį?

– Paaiškinčiau? Ar buvo kada galima ką nors paaiškinti? Žodžių kalną aprašant kitu žodžių kalnu?

– Ar manot, kad architektas sukūrė šias dalis pusiau sąmoningai ketindamas...

– Klausykit, mielasis drauge, Žiulis Mansaras, pastatęs katedrą 1706 metais, nieku gyvu negalėjo nuspėti 1769-aisiais gimusio Bonaparto silueto... ar reikia dar ką nors pridurti?

*

Tuo tarpu mane lanko sapnai, išpranašaujantys ateitį, apsaugantys nuo pavojų, atskleidžiantys paslaptis. Taip sapne pasirodo seniai miręs draugas su neįprastai didele sidabro moneta. Paklaustas, iš kur toji moneta, atsakė: „Iš Amerikos" – ir pradingo kartu su lobiu.

Rytojaus dieną gaunu laišką su amerikietišku pašto ženklu, atsiųstą ten gyvenančio draugo, kurio nebuvau matęs dvidešimt metų, ir dabar pranešančio, jog tekstų užsakovai Čikagos parodai veltui ieškoję manęs po visą Europą. Tatai kvepėjo 12 000 frankų honoraru, milžiniška suma mano beviltiškoj padėty, išslydusia iš rankų. Šie 12 000 frankų man būtų reiškę tą patį kaip aprūpinta ateitis, bet niekas kitas, be manęs, nebūtų galėjęs žinoti, jog šių pinigų netektis – tai bausmė už blogą poelgį pykčio akimirką, išprovokuotą literatūrinio varžovo klastos.

*

Kitame, ilgesniame sapne man pasirodė Junas Li, besikruopščiantis prie neįprastai ornamentuoto paauksuotos bronzos švytuoklinio laikrodžio.

Po kelių dienų vaikštinėjant Švento Mykolo bulvaru, mano dėmesį patraukė laikrodininko vitrina.

– Juk tai Juno Li laikrodis! – sušukau.

Ir išties tas pats laikrodis: užviršuotas dangaus gaublio, ties kuriuo linksojo dvi moterys, ratukų mechanizmas rėmėsi į keturias kolonas. Gaubly buvo įtaisyta datų rodyklė, sustojusi prie rugpjūčio 13.

Pasakojimą apie tai, kokią lemtį toji rugpjūčio 13-osios data man atnešė savo skraite, atidėsiu kitam skyriui. Tokių smulkmenų ir daug kitokių panašių įvykių pasitaikė man gyvenant „Orfilos“ viešbutyje 1986 metais nuo vasario 6 iki liepos 19 dienos.

Šiuos įvykius kartkartėmis paįvairindavo nuotykiai, kurie nulėmė mano išvarymą iš viešbučio ir pradėjo naują gyvenimo tarpsnį.

Atėjo pavasaris; po langais besidriekiantis ašarų slėnis vėl žaliuoja ir žydi. Žemę klojanti žaluma paslepia ir purvą, taigi toji Gehena virsta Sarono slėniu, kuriame žydi ne tik lelijos, bet ir alyvos, robinijos, paulovnijos.

Esu mirtinai nuliūdęs, tačiau linksmas jaunų mergaičių juokas, pasiekiantis mane iš po medžių, kur jos žaidžia nematomos, sujudina mano širdį prikeldamas vėl gyventi. Mano gyvenimas bėga, artinasi senatvė. Žmona, vaikas, savas židinys – visa sutrypta; širdy ruduo, o aplink pavasaris!

Mane guodžia Jobo knyga ir Jeremijo raudos, nes esama tam tikro panašumo bent jau tarp Jobo ir manojo likimo. Argi aš neapimtas piktžaizdžių; argi manęs neslegia skurdas; argi manęs neapleido draugai?

„Aš vaikščiojau liūdėdamas be narso [...]. Buvau slibinų brolis ir strausų draugininkas. Mano oda pajuodo ant manęs ir mano kaulai sudžiūvo iš karščio. Mano arfa virto raudomis ir mano vamzdis verkiančiųjų balsu.“

Tatai Jobas! O Jeremijas visą mano begalinį sielvartą išreiškia dviem žodžiais:

„Aš užmiršau laimę!“

Esant tokiai dvasios būsenai, vieną vangią popietę palinkęs virš savo darbo, ūmiai išgirstu rojalio garsus, sklindančius už slėnio lapijos po mano langais. Pastatau ausis tarytum kovos žirgas nuskardėjus trimitui; pasitempiu jusdamas, kaip susiderina siela, ir giliai įkvėpiu. Tai Šūmano „Polėkis“.

Ir dar daugiau: be jokios abejonės, skambina *jis!* Mano draugas rusas, mano mokinys, vadinantis mane tėvu, nes išmoko iš manęs visko, mano *famulus**, suteikęs man maestro vardą ir bučiavęs man rankas, nes jam priplūdo gyvybinių jėgų manosioms ėmus sekti. Tai jis atkako Paryžiun iš Berlyno manęs nužudyti, kaip žudė Berlyne, ir dėl kokios priežasties... Taip, todėl, kad likimui panorus jo dabartinė žmona buvo mano meilužė prieš jiems susipažįstant. Ar aš kaltas, kad viskas šitaip susiklostė? Žinoma, ne, bet jis vis tiek užsidegė mirtina neapykanta man, puldinėjo mane, stengėsi, kad teatrai nepriimtų mano dramų, rezgė intrigas, išplėšdamas man iš rankų pajamas, būtinas egzistuoti. Ištiktas pykčio priepuolio, trenkiu jam tiesiai į krūtinę brutaliai ir bailiai, taip bailiai, kad paskui krimtausi, it įvykdęs užsakytą žmogžudystę.

Dabar jam atkakus manęs nužudyti, jaučiu tarsi kokį palengvėjimą, nes tik mirtis gali mane išvaduoti iš sąžinės graužaties.

Vadinasi, tai jis kėlė man nerimą pas durininką paliktais laiškais su netikrais adresais. Gerai! Tekrinta kirtis ant mano galvos, aš nesiginsiu! Nes jis yra teisus, o gyvenimas man yra nieko nevertas nulis.

Jis be perstogės skambina „Polėkį", o skambinti moka geriau nei kas kitas! Nematomas už žaliuojančių sienų, ir žavingos harmonijos kyla virš žydinčių ūselių, netgi tariuosi regįs jas plazdenant tarsi plaštakes saulės spinduliuose.

Kodėl jis groja? Ar kad praneštų man apie savo atvykimą norėdamas įbauginti ir priversti bėgti?

Tatai pageidauju sužinoti valgykloje, kurioje besilankantys rusai jau seniai skelbė savo kraštiečio atvykimą. Tą patį vakarą nueinu ten vakarieniauti, ir dar prie durų mane pasitinka priešiški žvilgsniai. Iš anksto iššniukštinėjusi apie ma-

* Vergas *(lot.)*.

no nesantaiką su rusu, visa draugija susimokė prieš mane. Kad juos nuginkluočiau, atidengiu ugnį pirmas.

– Taigi Popovskis Paryžiuj? – paklausiu patvirtindamas faktą.

– Ne, dar ne, – atsako kažkuris.

– Taip, – tikina kitas, – jį matę „Mercure de Frances" redakcijoj.

Iš visų pusių pasigirsta skirtingi atsakymai, ir viskas baigiasi tuo, kad nieko gerai neišsiaiškinęs, vis dėlto apsimetu tikįs jų postringavimais. Dėl pernelyg aiškiai man rodomo priešiškumo prisiekiau vengti šios vietos, bet nenorom, nes ten sutikdavau žmonių, su kuriais man būdavo malonu bendrauti. Dar sykį izoliuotas, išvarytas šio prakeikto priešo, imu ant jo niršti; ir neapykanta ėda, nuodija mane. Atsižadu mirties, nenoriu tapti žemesnio už save asmens auka, tai būtų per didelis pažeminimas man, o jam per didelė garbė. Geidžiu stoti dvikovon, gintis ir, norėdamas išsiaiškinti reikalą, leidžiuos į Sveikatos gatvę už Malonės Slėnio susitikti su danų tapytoju, Popovskio bičiuliu. Šis žmogus, anksčiau piršęsis man į draugus, atsirado Paryžiuje prieš šešias savaites ir sutiktas gatvėje pasisveikino kažkaip neįprastai, veik nedraugiškai. Matyt, bandydamas išdildyti šį įspūdį, rytojaus dieną jis aplankė mane ir užkvietė į savo ateljė su tokiom perdėtom mandagybėm, kad tik nepaliktų klastingo draugo įspūdžio. Kai paklausiau jį, ar negavęs žinių iš Popovskio, jis tapo santūresnis ir ėmė išsisukinėti, tačiau patvirtino gandus apie pastarojo atvykimą Paryžiun.

– Manęs nužudyti! – pridūriau.

– Greičiausiai. Saugokitės!

Tą rytą, kai atėjęs atsakomojo vizito pravėriau vartus, vedančius prie namo, kuriame gyveno manasis danas, kelią man pastojo – koks atsitiktinumas! – ant kiemo grindinio išsidrėbęs žvėriškos išvaizdos milžiniškas danų dogas. Nevalingai, nesvarstydamas ir nedvejodamas, tučtuojau vėl atsi-

dūriau gatvėje ir grįžau tuo pačiu keliu, kaip ir atėjęs, širdyje dėkodamas mane įspėjusioms galioms, – toks tikras buvau išvengęs nežinomo pavojaus. Po kelių dienų, man ketinant atnaujinti vizitą, ant pravirų durų slenksčio sėdėjo kortą nusitvėręs vaikas. Pripažindamas savo prietaringumą, užmečiau akį į kortą. Tai buvo pikų dešimtakė!

– Piktas žaidimas šiuose namuose.

Ir pasitraukiau atgal neįžengęs.

Tą vakarą, po įvykio valgykloje, buvau tvirtai nusprendęs pasipriešinti tiek Cerberiui, tiek dešimtakei, tačiau likimas panoro kitaip ir Lila aludėje susitikau tąjį, kurio ieškojau. Jis susižavėjo mane išvydęs, ir mudu klastelėjom prie stalo terasoje.

Atgijus mūsų bendriems Berlyno prisiminimams, jis vėl įsitraukė į savo seną artimo draugo vaidmenį ir šnekėjo šiltai, pamiršęs smulkius nesusipratimus, pripažindamas daugelio dalykų teisingumą, kurį anksčiau atvirai neigė... Tik staiga jis tarsi prisiminė kažkokią pareigą ar duotą pažadą: netenka žado, tampa šaltas, priešiškas, suirzęs, kad leidosi išvilioti paslaptis.

Mano tiesiai paklaustas, ar Popovskis esąs Paryžiuje, atšovė „ne“ taip staigiai, kad iškart įžvelgiau melą, ir taip išsiskyrėm.

Dabar vertėtų pastebėti šį daną buvus ponios Popovski meilužiu dar prieš mane ir širdus ant manęs, jog jo meilužė palikusi jį dėl manęs. Nūnai Popovskio skonio stokos dėka jis vaidino šeimos draugą, puikiai nusimanantį apie jo žmonos santykius su „gražuoliu Henriku“.

*

Šumano „Polėkis“ barbena virš ūksmingų medžių vainikų, o grojikas vis dar nematomas, neišsiduoda man, kur apsigyvenęs. Muzika netilo visą mėnesį ir visad prasidėdavo tarp ketvirtos ir penktos po pietų.

Vieną rytą pėdindamas Fleruso gatve, kad pasistiprinčiau savuoju vaivorykštės reginiu dažytojo lange, įžengiu į Liuksemburgo sodą, nūnai visą pražydusį, gražų it fėjų pasaka, ir ant žemės aptinku dvi sudžiūvusias vėjo nulaužtas šakeles. Jos atkartojo dvi graikiškas raides, p ir y. Pakėliau jas, ir galvon dingtelėjo P-y kombinacija, *Popovsky* santrumpa. Vadinasi, mane persekiojo jis, ir nepažįstamosios galios norėjo atverti man akis prieš pavojų. Nepaisant šio nematomojo palankumo ženklo, mane pagauna nerimas. Šaukiuosi apvaizdos globos, deklamuoju Dovydo psalmes nuo priešų, nekenčiu savojo priešo religinė, Senojo Testamento neapykanta, nedrįsdamas griebtis juodosios magijos, kurią neseniai buvau išstudijavęs. „Dieve, gelbėk mane! Viešpatie, ateik man į pagalbą! Tesusigėsta tie, kurie tyko mano gyvybės, teatšlyja ir tesusigėsta tie, kurie linki man blogo! Tepasuka atgalios tie, kurie sako: „Gerai, gerai!"

Ši malda tuomet man rodės teisinga, o Naujojo Testamento gailestingumą suvokiau kaip bailumą.

Į kokio nepažįstamojo ausį nukeliavo mano šūksniai, aš nežinau; tačiau bent jau šio nuotykio tęsinys parodys mano maldą buvus išgirstą.

Ištrauka iš mano 1896 metų dienoraščio

Gegužės 13 d. Gavau žmonos laišką: išskaičiusi laikraščiuose, jog ponas S. balionu skrisiąs į Šiaurės ašigalį, ji klykia iš nevilties, tvirtina nesiliaujanti manęs mylėjusi, maldauja parklupusi ant kelių atsisakyti šio žingsnio, tolygaus savižudybei.

Pranešu jai, kad apsirikusi ir kad didžiojo mokslinio atradimo labui savo gyvybe ketinąs rizikuoti mano pusbrolio sūnus.

Gegužės 14 d. Šiąnakt mane aplankė sapnas. Ant vyro stuomens buvo pritvirtinta nukirsta galva, ir jis atrodė kaip nusitašęs aktorius. Galva prašneko; išsigandęs apverčiau šir-

mą ir ėmiau stumti priešais save, saugodamasis šėlstančio vyro išpuolio.

Tą pačią naktį man įkanda uodas, ir aš jį užmušu. Rytą mano dešinioji plaštaka apšlakstyta krauju.

Vaikštinėdamas Karališkojo uosto bulvaru, ant šaligatvio pastebėjau sukrešėjusio kraujo. Mano židinio dūmtraukyje susisuko lizdą žvirbliai. Jie taip maloniai čirškia, tarsi gyventų mano kambary.

Gegužės 17 d. ir vėliau. Absentas šeštą valandą Lila aludės terasoje už maršalo Nėjaus tapo mano vienintele yda, paskutiniu džiaugsmu. Tada, užbaigęs dienos darbus, nuvargęs kūnu ir siela, atsigaunu prie žaliojo gėrimo, cigaretės ir „Le Temps" su „Journal des débats". Ir vis dėlto koks žavus gyvenimas, kai lengvas svaigulys lyg dūmeliu aptraukia varganą būtį. Nepažįstamosios galios, regis, ims man pavydėti šios įsivaizduojamos palaimos valandos tarp šeštos ir septintos; mat jau nuo šio vakaro palaimą suardo virtinė nemalonumų, kurių aš nelinkęs laikyti atsitiktinumu.

Taigi gegužės 17 d. randu savo vietą užimtą, vietą, kuri man atitekdavo kone dveji metai; ir nesą nė vienos laisvos vietos. Turiu sliūkinti kiton kavinėn, kas mane neapsakomai prislegia.

Gegužės 18 d. Lila aludėj mano gražioji kertelė tuščia; esu patenkintas, stačiai laimingas po savuoju kaštonu už maršalo nugaros. Absentas patiektas ir deramai praskiestas vandeniu, cigaretė uždegta, „Le Temps" atskleistas... Žiū! pro šalį beeinąs įkaušęs vyras; atrodo atstumiančiai ir šlykščiai, įsmeigia į mane suktą sarkastišką žvilgsnį, neduodantį man ramybės. Veidas raudonas kaip vyno tirščiai, nosis nelyginant Berlyno mėlis, piktos akys. Paragauju savo absento džiaugdamasis nesąs panašus į šį girtuoklį... Tik ūmiai, – dar ir dabar nesuvokiu, kaip tatai atsitiko, – mano stiklas apverstas ir tuščias. Neturėdamas pinigų užsisakyti naujo, susimoku, pakylu ir apleidžiu kavinę manydamas, jog mane užbūrė nelabasis.

Gegužės 19 d. Nedrįstu eiti kavinėn.

Gegužės 20 d. Valandėlę pamaklinėjęs aplink Lila aludę, pastebiu, jog mano kertė tuščia. Su nelabuoju būtina muštis, ir aš stoju kovon. Absentas sumaišytas, cigaretė įsidegus, „Le Temps" tuoj papasakos didelių naujienų – bet kas gi čia? Patikėk manim, skaitytojau, aš nemeluoju. Virš mano galvos, tam pačiam name kaip kavinė, užsiliepsnoja kaminas. Visuotinė panika. Aš tebesėdžiu, jei jau atėjęs. Tačiau stipresnė nei mano valia paleidžia žemyn suodžių debesį, ir taip gerai nusitaikiusi, kad du dideli dribsniai patenka į mano taurę. Priblokštas išspūdinu savo keliais, bet nei norėdamas kuo nors tikėti, nei bent kiek abejodamas.

Birželio 1 d. Po ilgesnio susilaikymo vėl užsimanau pasiguosti po kaštonu. Mano stalas užimtas, atsisėdu prie kito, kur esu vienas pats ir paliktas ramybėj. Su nelabuoju būtina muštis... o čia kas? Greta manęs įsitaiso miestelėnų šeimynėlė; jos narių neįmanu suskaityti, ir dar atsiranda pastiprinimas: moteriukės, stumdančios mano kėdę, vaikai, nesivaržantys prieš mane atlikti savo mažo reikalo; ponaičiai, neatsiprašę pasiimantys nuo mano stalo degtukų. Apgultas triukšmingo ir įžūlaus tumulo, vis tiek nenoriu atsisakyti savo vietos. Tuomet įvyksta susidūrimas, be jokios abejonės, siųstas sumanios nematomojo rankos, nes tatai buvo pernelyg gerai surežisuota, kad galėtum bent kiek įtarti man visiškai nepažįstamo asmens intrigą.

Jaunas ponaitis ant mano stalo padeda vieną su, man visai nesuprantamai mosteldamas. Būdamas svetimšalis ir vienišas, žmonių būry neišdrįstu kelti triukšmo. Sėdžiu tik apakintas pykčio ir bandau suprasti, kas atsitiko.

Jis duoda man su kaip elgetai!

Elgeta! Tai buvo tasai durklas, kurį susivarau į krūtinę. Elgeta! Taip, nes tu nieko neužsidirbi ir esi...

Atėjęs padavėjas pasiūlo man patogesnę vietą, ir aš palieku monetą ant stalo. Padavėjas man ją atneša, kokia gė-

da! Ir mandagiai paaiškina jaunuolį radus monetą po stalu ir pamanius, kad ji mano.

Aš susigėdau! Ir bandydamas sutramdyti pyktį, užsisakau dar absento.

Absentas atsirado, man gera, tik štai ima dusinti amonio sulfido smarvė.

Kas tai? Kažkas visai natūralaus, jokio stebuklo, jokių piktų kėslų pėdsakų... tik kloakos anga šaligatvio pakrašty, kur stovi mano kėdė. Tik tada ėmiau suprasti, kad gerosios dvasios nori mane išvaduoti iš beprotnamin varančios ydos. Tebūnie palaiminta mane išgelbėjusi apvaizda!

*

Gegužės 25 d. Nors viešbučio taisyklės draudžia priimti moteris, gretimam kambary apgyvendinama šeima. Vystomas kūdikis, rėkiantis dieną naktį, manc išties pradžiugina primindamas senus gerus laikus, žydintį gyvenimą tarp trisdešimties ir keturiasdešimties metų.

Gegužės 26 d. Šeima kaimynystėje riejasi, vaikas staugia visa gerkle. Į ką tai panašu ir koks nuo šiol malonumas.

Vakare vėl išvydau anglę damą. Buvo žavinga ir nusišypsojo man savo tokia gera motiniška šypsena. Ji nutapiusi žaižaruojančioje šviesoje besirangantį šokėją, primenantį graikinį riešutą ar smegenis. Paveikslas kabo už madam Šarlotos prekystalio pieno bare, kone visai paslėptas.

Gegužės 29 d. Laiškas iš pirmosios santuokos vaikų praneša man, kad jie gavę oficialų kvietimą į Stokholmą dalyvauti atsisveikinimo iškilmėse prieš man leidžiantis balionu į Šiaurės ašigalį. Jie negalėję suprasti. Aš irgi, jei tai ne apsirikimas. Koks fatališkas apsirikimas!

Laikraščiai praneša apie nuniokojimus Sent Luise (Sent Luise!), Amerikoje, kai viesulas užmušęs tūkstantį žmonių.

Birželio 2 d. Observatorijos aveniu aptikau du širdies

formos akmenukus. Vakare rusų tapytojo sode suradau trečią širdelę, tokio pat dydžio ir lygiai tobulą kaip ir pirmos dvi. Šūmano „Polėkio“ nebegirdėti, ir man vėl ramu.

Birželio 4 d. Aplankau danų tapytoją Sveikatos gatvėje. Didysis šuo dingęs, kelias laisvas. Einame papietauti Karališkojo uosto bulvaro terasoje. Mano draugą ima krėsti šaltis, jis be nuotaikos; kadangi pamiršęs savo paltą, apgaubiu jo pečius savuoju. Tatai jį bemat nuramina; jis prisiderina prie manęs, ir aš jį pavergiu. Jis nebedrįsta ilgiau spyriotis; mūsų visos pažiūros sutampa; jis pripažįsta Popovskį esant niekšą ir kad aš turįs jam būti dėkingas už savo nesėkmes. Staiga jis susinervina, ima drebėti tarsi hipnotizuojamas mediumas; neramiai pasimuisto, nusikrato paltą; liaujasi valgęs, padeda į šalį šakutę, pakyla ir atsisveikina atidavęs man paltą.

Kas tai buvo? Neso apsiaustas[2]! Mano nervinis fluidas, įmagnetinęs drabužį, ir jo priešingos krypties poliaringumas pavergė draugą?

Galbūt šito siekia Ezechielis 13 skyriaus 18 eilute: „Vargas toms, kurios susiuva patiesalus po kiekviena alkūne ir daro priegalvius po visokio amžiaus žmonių galva *sieloms sugauti* [...]. Aš sudraskysiu jūsų priegalvius ir paleisiu sielas, kurias jūs gaudote kaip paukščius.“ Nejau tapau burtininku pats to nenumanydamas?

Birželio 7 d. Aplankiau savo draugą daną, kad pasižiūrėčiau jo paveikslų. Man atėjus jis buvo sveikas ir gyvybingas, bet po pusvalandžio jį ištiko nervinis priepuolis, toks smarkus, kad jis turėjo nusirengęs atsigulti lovon.

Kas jam darosi? Nešvari sąžinė?

Birželio 14 d. Sekmadienis. Randu ketvirtą akmeninę širdelę, šįsyk Liuksemburgo sode, bet visiškai tokios pat formos kaip ankstesnės. Ant akmenuko priklijuotas aukso geltonumo žibukas. Negaliu įminti mįslės, bet nujaučiu pranašystę. Man lyginant šiuos keturis akmenukus prie atviro

lango, suskamba Švento Sulpicijaus bažnyčios varpai; paskui didysis griausmingas Dievo Motinos katedros bosas, o į šį įprastą gaudesį įsiterpia tarsi iš pačių žemės gelmių atsklidęs iškilmingas tratėjimas.

Klausiu paštą atnešusio patarnautojo, ką tatai reiškia.

– Tai Monmartro Jėzaus Širdies bažnyčios didysis varpas.

– Vadinasi, šiandien Jėzaus Širdies šventė? – Ir apžiūriu savo keturias akmens širdeles mažumą sujaudintas šio akivaizdaus sutapimo.

Iš tos pusės, kur stovi Laukų Dievo Motinos bažnyčia, išgirstu kukuojant gegutę, bet tai negalimas daiktas; o gal mano ausys pasidariusios stulbinamai jautrios ir aš galiu suvokti net nuo Medono miško ataidinčius garsus?

Birželio 15 d. Nusileidžiu į miestą pakeisti akredityvo banknotais ir auksu. Voltero krantinė susiūbuoja man po kojų, ir aš nustembu, nors ir žinau Karuselės tiltą vibruojant nuo karietų svorio. Bet šį rytą judesiai juntami Tiuilri sode iki pat Operos aveniu. Be jokios abejonės, miestas visad trupučiuką kratosi, bet tą pastebėti gali tik būdamas itin jautrių nervų.

Kitas upės krantas mums, Monparnaso gyventojams, – svetimas pasaulis. Kone metai prabėgo nuo mano paskutinio apsilankymo jame, ir niekad nenueinu toliau nei iki Lioniečių kredito banko ar „Regentystės“ kavinės. Italijos bulvare mane suima namų ilgesys, ir aš skubu kuo greičiau atgal prie upės, kur atsigaunu išvydęs Švento Petro gatvę.

Netoli Sen Žermen de Prė bažnyčios sutinku katafalką, o vėliau vežimu tempiamus du milžiniškus madonos paveikslus; viena, klūpanti suglaustais delnais ir į dangų pakeltom akim, padarė man stiprų įspūdį.

Birželio 16 d. Švento Mykolo bulvare nusiperku marmurinį prespapjė, papuoštą stikliniu rutuliu, kuriame įtaisyta garsiosios grotos apsupta Lurdo madona su priešais ją klūpančia šydu prisidengusia dama. Pastatytas saulėje šis kūri-

nys meta nuostabius šešėlius. Už grotos gipsas atsitiktinai, skulptoriui nenumačius, sustingo kaip Kristaus galva.

Birželio 18 d. Draugas danas įžengia į mano kambarį susikrimtęs, drebėdamas visu kūnu. Popovskis suimtas Berlyne, apkaltintas moters ir dviejų vaikų – meilužės ir savo dviejų ankstesnės santuokos vaikų – nužudymu. Atsigavęs po netikėtumo, sumišusio su nuoširdžia užuojauta draugui, anksčiau rodžiusiam man tokią įžūlią ištikimybę, mano protas pagaliau nurimo, keletą mėnesių gainiotas pakibusios grėsmės.

Nepajėgdamas nuslėpti teisėto savanaudiškumo, duodu valią jausmams:

– Siaubinga, ir vis dėlto prisiminęs, kokio pavojaus išvengiau, jaučiu palengvėjimą. Jo motyvai? Tarkim: teisėtos žmonos pavydas neteisėtai šeimai ir su tuo susijusios išlaidos. Galimas daiktas netgi...

– Kas?

– Galimas daiktas, kad jo kraugeriški instinktai, dar visai neseniai nepasotinti čia, Paryžiuje, prasimušė kitaip, nesvarbu kur.

O pats galvoju: ar įmanu, kad mano ugningos maldos būtų nukreipusios durklą ir atremtas smūgis pataikęs žmogžudžiui į pačią širdį?

Nesigilindamas į analizės vertę, it nugalėtojas kilniai pasiūlau:

– Išgelbėkim bent mūsų draugo literatūrinį įvaizdį. Aš sulipinsiu straipsnį apie jo literatūrinius nuopelnus; jūs nupiešit padorų portretą, ir pamėginsim įdėti į „Revue blanche".

Stovėdami dano ateljė (šuo daugiau jos nebesaugo), abu apžiūrinėjam prieš dvejus metus tapytą Popovskio portretą. Čia tik galva su debesėliu apačioj, o po jais sukryžiuoti kaulai tarsi kokia epitafija. Nukirsta galva nukrečia mus šiurpuliu, ir man prieš akis it šmėkla išnyra gegužės 14 d. sapnas.

– Kaip jums šovė galvon šitaip nukirsti galvą?

– Sunku pasakyti, bet kažkokia neganda kybojo virš šio puikaus talento, kuris turėjo išties nepaprasto genijaus bruožų ir veržėsi į garbės aukštybes nenorėdamas už tai susimokėti. Gyvenime mums lemta pasirinkti tiktai viena: laurus arba malonumus.

– Štai kaip, galų gale supratot?

*

Birželio 23 d. Aptinku dirbtinio aukso smeigtuką su dirbtiniu perlu. Aukso sintezės vonioje sužvejojau auksinę širdį.

Vakare vaikštinėdamas Liuksemburgo gatve, pirmos alėjos iš dešinės fone virš medžių išvystu danguje nupieštą stirną. Vos ėmus stebėtis jos nuostabiais kontūrais ir spalvomis, ji krypteli galvą į pietryčius (Dunojų!)

Pastarosiomis dienomis, po ruso katastrofos, mane vėl suima nerimas. Regis, manimi kažkur užsiiminėjama, ir aš patikiu savo paslaptį danų tapytojui, jog suimtojo ruso neapykanta žeidžia mane it elektros mašinos srovė.

Pasitaiko akimirkų, kai nujaučiu, kad mano gyvenimui Paryžiuje netrukus ateis galas ir įvyks likimo permainų.

Gaidžiukas ant Laukų Dievo Motinos bažnyčios kryžiaus tarytum mosuoja man sparnais, pasinešęs skristi šiaurėn.

Nujausdamas savo greitą išvykimą, skubu baigti studijas Botanikos sode.

Cinko vonioje, kurioje sintetinu auksą šlapiuoju būdu, iš vidinės pusės atsiranda lakiųjų geležies druskų įspaustas gamtovaizdis. Aš suvokiu jį kaip pranašingą ženklą, bet veltui vargstu mėgindamas atspėti, kokį neįprastą gamtovaizdį jis atkartoja. Spygliuočiais, daugiausia eglėm, apaugusios kalvos; tarp dviejų kauburių įsiterpusios lygumos su sodais ir dirbamais laukais, visa kas išduoda netoli tekant upę. Vieną kalvų su plačiu sluoksniuotu vulkaninės formacijos skardžiu vainikuoja pilies griuvėsiai.

Aš čia savęs dar neatpažįstu, bet netrukus atpažinsiu.

Birželio 25 d. Pakviestas pas mokslinio okultizmo vadovą, „L'Initiation" redaktorių. Drauge su daktaru atvykusį į Bry Marolį pasitinka trys blogos naujienos. Žebenkštis mirtinai sukandžiojusi antis; susirgusi mergytė; trečio dalyko nebeprisimenu.

Parsiradęs Paryžiun, vakare perskaitau laikraštyje pasakojimą apie vėliau taip išgarsėjusį vaiduoklių namą Bry Valensijoje.

Bry? Apimtas smarkaus įtarimo baiminuosi, jog žmonės, gyvenantys su manimi tame pačiame viešbutyje, gali iš manosios išvykos į Bry pasidaryti savas išvadas ir manyti, kad šią mistifikaciją, arba, tikriau tarus, raganystę, surengiau aš, paveiktas savo alchemijos darbo.

Nusipirkau rožinį. Kam? Jis dailus, o nelabasis bijo kryžiaus. Šiaip daugiau nebesiaiškinu savo veiksmų paskatų. Aš improvizuoju; šitaip gyventi linksmiau!

Popovskio procese įvyko pokyčių. Jo draugas danas, remdamasis tuo, kad parengtinis tardymas kaltinimo nepatvirtinęs, teigia jį nepadarius nusikaltimo. Todėl mūsų bendras straipsnis buvo atidėtas, o santykiai vėl atšalo. Tuo pačiu metu vėl atsirado tasai pabaisa šuo – primenantis man, jog turiu saugotis.

*

Po pietų, man sėdint ir rašant prie savo stalo priešais langą, užeina audra. Pirmieji lietaus lašai cakteli ant rankraščio taip jį išterliodami, kad žodžio a l p raidės susilieja į rašalo dėmę, kuri įgauna milžiniškos galvos kontūrus. Paslepiu piešinį, primenantį japonų perkūnijos dievą, kokį gali išvysti Kamilio Flamariono darbe „Atmosfera".

Birželio 28 d. Sapne mačiau žmoną. Jos priekiniai dantys buvo išbyrėję; ji padavė man gitarą, panašią į Dunojaus valtis.

Tas pats sapnas grasino man kalėjimu.

Rytą d'Asa gatvėje radau vaivorykštės spalvų popieriaus skiautę.

Vakare sutryniau ant kartono gyvsidabrio, alavo, sieros ir amonio chlorido. Nuvalius masę, kartone liko atsispaudęs veidas, lygiai toks kaip mano žmonos praėjusios nakties sapne.

Liepos 1 d. Laukiu ugnikalnio išsiveržimo, žemės drebėjimo, žaibo trenksmo, nežinodamas, iš kur šie galėtų užgriūti. Nervingas it arkliai artinantis vilkams, užuodžiu pavojų, susikraunu lagaminus pasiruošęs bėgti, bet negalėdamas ištrūkti.

Rusas paleistas iš kalėjimo dėl įrodymų stokos; jo draugas danas tapo mano priešu. Valgyklos draugija mane persekioja. Paskutiniai mano pietūs ten dėl karščio buvo serviruoti kieme. Stalą padengė tarp šiukšlių dėžės ir geros vietos. Virš šiukšlių dėžės, keršijant už dailininko pabėgimą nesusimokėjus skolos, pakabintas mano buvusio draugo amerikiečio paveikslas – nukryžiuotoji moteris. Šalia stalo rusai pastatė valstietišku dalgiu ginkluoto kario statulą. Kad mane išgąsdintų! Name gyvenantis berniukas vaikšto išvietėn man už nugaros, nevykusiai slėpdamas savo kėslus mane supykinti. Kiemas ankštas it šulinys ir neįsileidžia saulės per be galo aukštas sienas. Viršutiniuose aukštuose vienur kitur prisiglaudusios kokotės pažeria ant mūsų nešvankybių krušą; vaikų auklės, atsinešusios kibirus, krato nešvarumus į šiukšlių dėžę. Tikras pragaras! O du mano stalo kaimynai, žinomi iškrypėliai, varinėja šlykščias kalbas, bandydami su manim susirieti.

Ir ko aš čia atėjau? Vienatvė verčia mane ieškoti žmogiškų būtybių, klausytis žmonių balsų.

Kai sielos kančios išveda mane iš kantrybės, siauroj lysvėj išvystu keletą žydinčių našlaičių. Jos purto galveles, lyg bandytų atkreipti mano dėmesį į pavojų, o viena šių gėlyčių vai-

ko veideliu duoda man ženklą savo didelėmis, giliomis ir spindinčiomis akimis:

– Eik iš čia!

Aš atsistoju, susimoku, ir jau išeinantį, suktai kaltindamas, mane pasveikina tasai berniūkštis – pasišlykštėjau, bet pykčio nepajutau.

Pasigailėjau savęs ir susigėdau dėl kitų.

Atleidžiu kaltiesiems tarytum savo pareigas atliekantiems demonams.

Tačiau apvaizda pernelyg akivaizdžiai nepatenkinta, ir grįžęs namo pradedu tikrinti savo debetą ir kreditą. Ligi šiol, ir čia slypėjo mano stiprybė, nieku gyvu nepajėgdavau pripažinti kitų teisybės; dabar, sutrėkštas nematomojo rankos, mėginu būti pats sau neteisingas ir, rausdamasis savo paskutinių savaičių gyvensenoje, smarkiai įsibaiminu. Sąžinė nurengia mane be jokio gailesčio.

Esu nusidėjęs pašėlusia drąsa, *hybris,* vienintele yda, kurios dievai neatleidžia. Paskatintas mano tyrinėjimus pagyrusio daktaro Papuso draugystės, ėmiau vaizduotis įminęs sfinkso mįslę. Tapęs Orfėjo varžovu, gavau užduotį atgaivinti gamtą, numirusią nuo mokslinčių rankų.

Jausdamas nepažįstamųjų galių globą, norėjau tapti neįveikiamas priešų ir nuėjau taip toli, jog pasipriešinau paprasčiausiai padorumo sąvokai.

Čia tinkama vieta įterpti istoriją apie mano draugą okultistą, auklėtoją, patarėją, guodėją, baudėją, atliksiantį lemiamą vaidmenį mano gyvenime ir ne tik rėmusį bei aprūpindavusį mane pragyvenimo lėšomis vis užgriūvančiais nepriteklių tarpsniais. Jau 1890 metais jis parašė man laišką dėl mano išleistos knygos. Atradęs mano ir teosofų idėjų sąlyčio taškų, prašė mane pareikšti savo požiūrį į okultizmą ir Izidės žynę ponią Blavatski. Ganėtinai išdidus jo laiško tonas man nepatiko, ir atsakydamas to neslėpiau. Po ketverių metų išleidžiu „Antibarbarą“ ir kritiškiausią savo gyvenimo

akimirką gaunu antrą, pakilų ir kone pranašišką savo nepažįstamo draugo laišką, kuriuo jis numato man kančių ir garbės kupiną ateitį. Kartu motyvuoja šį atnaujintą susirašinėjimą, kurį paskatinusi nuojauta, jog aš šią akimirką išgyvenąs sielos krizę, o be paguodos žodžio varge neapsieisi. Galiausiai jis pasiūlė man materialinę pagalbą, kurios atsisakiau susirūpinęs savo nepriklausomybe skurdo klampynėje.

1895-ųjų rudenį jau aš pats imuosi plunksnos, ieškodamas jo, kaip mano gamtotyros raštų leidėjo, paramos. Nuo tos dienos paštu palaikome draugiškiausius ir intymiausius santykius, jei atmesim trumpalaikę pertrauką, sukeltą tos įžeidžiamos kalbos, kurios jis stvėrėsi norėdamas pamokyti mane žinomų dalykų ar su pernelyg dideliu pasitikėjimu vainodamas dėl gėdos stokos.

Vis dėlto mudviem susitaikius, aš jam pranešdavau apie visus savo pastebėjimus ir išsiplepėdavau daugiau, nei buvo protinga. Šiam žmogui, kurio niekad nebuvau matęs, išpažindavau savo nuodėmes; pakęsdavau jo griežčiausius priekaištus, nes į jį žvelgiau greičiau kaip į idėją nei asmenį; jis buvo apvaizdos žinianešys, mano globėjas.

Bet dabar mudviejų pažiūros ėmė smarkiai skirtis, tad reikėjo keistis nuomonėmis, ir mūsų korespondencija tapo labai gyva, bet neišsigimė nei į gaižulį, nei ginčus. Kaip teosofas, jis propagavo karmą: tai yra abstrakčią sumą žmogaus lemčių, kurios tarpusavy išsilygina tarsi koks Nemesidės[3] atpildas. Taigi jis buvo mechanistas ir vadinamosios materializmo mokyklos epigonas. Man pačiam nepažįstamosios galios pasirodydavo kaip vienas ar keli konkretūs, gyvi individai, valdantys pasaulio įvykių eigą ir nubrėžiantys žmogaus gyvenimo kelią sąmoningai, arba hipostatiškai, kaip pasakytų teologai. Kitas nuomonių kovos objektas buvo žmogiškojo Aš išsižadėjimas ir numarinimas, kas man buvo ir tebėra beprotystė.

Viskas, arba ta mažuma, apie kurią, galimas daiktas, kažką nutuokiu, atsiranda manajame Aš, kaip centriniame taš-

ke. Galbūt ne kultas, bet šio Aš ugdymas galiausiai iškyla kaip aukščiausias ir galutinis būties tikslas. Savo griežtą ir nekintamą atsakymą į jo išlygas suformulavau taip: žmogiškojo Aš numarinimas yra savižudybė.

O apskritai kam turėčiau lenktis? Teosofams? Niekados! Prieš Amžinąjį, nepažįstamąsias galias, apvaizdą mėginu pažaboti savo bloguosius instinktus, visą laiką, kiekvieną dieną, kiek tik įmanoma. Kovoti, kad išlaikyčiau savąjį Aš nepaveiktą jokių įtakų, kurias man galėtų primesti kokios nors sektos ar partijos valdingumas, – mano pareiga, padiktuota sąžinės, įgytos iš dieviškojo globėjo malonės.

Tačiau dėl šio nematomo žmogaus savybių, žmogaus, kurį myliu ir kuriuo žaviuosi, iškenčiu jo priekabų toną, kai jis laiko mane žemesne būtybe. Aš visad atsakau į jo dalykinius laiškus, neslėpdamas savo bjaurėjimosi teosofija.

Galiausiai – tai buvo mano avantiūra su Popovskiu – jis prašnenka taip išdidžiai, kad tironija man pasidaro nebepakeliama, nes imu baimintis jį laikant mane bepročiu. Jis vadina mane juodosios magijos praktikuotoju Simonu Magu ir liepia skaityti ponią Blavatski. Atsakydamas daviau jam suprasti, kad nesu reikalingas ponios B. ir kad *niekas nieko manęs neišmokys.* Jis man pagrasina – kuo? Pasitelkęs jėgas, stipresnes nei tas, kurias aš pripažįstąs, jis patvarkysiąs, jog aš vėl grįžčiau į doros kelią. Tuomet prašau jo nekišti rankų prie manojo likimo, kurį taip puikiai saugo visad mane vedžiojusi apvaizdos ranka. Ir norėdamas pavyzdžiu labiau nušviesti savo įsitikinimus, papasakoju jam štai tokią istoriją, savo gyvenimo detalę, kupiną pranašiškų įvykių, pridurdamas pastabą, jog aš bijąs išduoti savo paslaptį, kad manęs paties neužkluptų Nemesidė.

✶

Tai atsitiko prieš dešimtį metų, triukšmingiausiu mano literatūrinio gyvenimo tarpsniu, kai aš dūkte dūkau prieš mo-

terų sąjūdį, kurį Skandinavijoje rėmė visi, išskyrus mane vieną. Persiėmęs kovos įkarščiu, taip smarkiai peržengiau visas padorumo ribas, jog mano kraštiečiai įtarė mane pamišus.

Su pirmąja žmona ir vaikais gyvenant Bavarijoje, jaunystės draugo laiškas pakvietė mane pailsėti pas jį su vaikais. Apie žmoną jis neužsiminė.

Šio laiško ypatybės sukėlė man įtarimą – tiek manieringas stilius, tiek nubraukymai ir pataisos, išduodančios rašytoją abejojus nurodant priežastis. Užuodęs kilpą, atsisakiau jo kvietimo neryžtingai padėkodamas.

Prabėgo dveji metai, skyrybos su pirmąja žmona jau buvo nuspręstas reikalas, ir aš vienas pasisiūlau draugui, gyvenančiam Baltijos salyno pakrašty ir dirbančiam muitininku.

Mane sutinka širdingai, tačiau tenai vyrauja melo ir dviprasmybių atmosfera, kalbama policijos komisaro tonu, ir naktį, viską gerai apmąstęs, suvokiu esmę. Šis žmogus, kurio savimeilę esu įžeidęs vienu savo romanų, tebeniršta ant manęs, nors man jaučia simpatiją. Nusiteikęs itin despotiškai, jis nori prisiliesti prie manojo likimo, pažaboti mano protą ir sutramdyti mane įrodydamas esąs viršesnis.

Visiškai nesirinkdamas priemonių, jis kankina mane savaitę, nuodija šmeižtais ir melagingomis istorijomis, sugalvotom kaip tyčia reikiamu momentu, bet taip negrabiai, jog įsitikinu, kad tąja kilpa, kurią jis paspendė pereitą sykį, norėta uždaryti mane kaip pamišėlį.

Duodu jam valią nesipriešindamas, pavesdamas savo gerajai žvaigždei išvaduoti mane atėjus laikui.

Man tariamai kapituliavus, budelis ima rodyti ištikimybę ir, būdamas atskirtas nuo pasaulio visą savojoj saloj jūros platybėse pragyventą laiką, neatsispiria poreikiui kam nors išsikalbėti. Su vaikišku atvirumu, nesuprantamu į šeštą dešimtį įžengusiam vyrui, jis man apsako, kad jo sesuo pernai netekusi proto ir, ištikta pamišimo priepuolio, sudeginusi savo santaupas.

Kitą dieną jis man patiki naują paslaptį: aš sužinau jo brolį esant ištremtą į kaimą kaip pakvaišėlį.

Aš klausiu savęs: ar tik ne dėl šios priežasties ir noro atkeršyti likimui jis baudžiasi ir mane patupdyti?

Ir vis dėlto taip aistringai užjaučiau užkluptąjį šeimos nelaimių, visiškai palenkdamas savo pusėn, kad galėjau palikęs jo salą išsinuomoti būstą gretimoje ir į ją pasikviesti saviškius. Prabėgus mėnesiui, parvadina mane laiškas „draugo", palaužto širdgėlos dėl brolio, kuris užėjus šėlui persiskėlęs galvą. Guodžiu jį, savo budelį, ir, negana to, jo žmona ašarodama man išsiduoda seniai laukianti, kad ir jos vyras kada nors tapsiąs auka to paties likimo kaip ir jo brolis su seserim.

Po metų laikraščiuose paskelbiama, kad mano draugo vyresnysis brolis nusižudęs pamišimu aiškinamomis aplinkybėmis. Taigi trys žaibai į kiaušą žmogui, panorusiam žaisti su perkūnija!

Koks keistas sutapimas, sušuktum!

Ir dar daugiau: koks nelaimingas sutapimas, nes kaskart papasakojęs šią istoriją, būdavau nubaudžiamas.

*

Stojo smarkieji liepos karščiai; gyvenimas nepakeliamas; viskas dvokia, o ypač šimtai tupyklų.

Laukiu katastrofos, nors ir neįsivaizduodamas, kokiu pavidalu ši pasirodys.

Gatvėje randu lapuką su žodžiu *kiaunė,* o kitoj gatvėj – su žodžiu *grifas,* užrašytais tos pačios rankos. Popovskis – kaip iš akies lupta kiaunė, o jo žmona – grifas. Ar jie atkliuvę Paryžiun manęs nužudyti? Jis, žudikas be jokio išankstinio nusistatymo, nunuodijęs žmoną su vaiku, dabar pajėgus atlikti bet ką.

Skaitau gražiąją brošiūrėlę „Apie džiaugsmą numirti", ir ji pažadina man norą palikti šį pasaulį. Kad patirčiau ribą

tarp gyvenimo ir mirties, atsilošiu lovoje, atkemšu buteliuką su cianidu ir laukiu, kol pasklis žudantys kvapai. Ji artėja, giltinė, švelni ir gundanti, bet paskutinę akimirką visad kas nors atsitinka ir viską staigiai nutraukia: patarnautojas su kokiu nors reikalu; vapsva, įskridusi pro langą.

Nepažįstamosios galios atsako man vienintelį džiaugsmą, ir aš nusilenkiu jų valiai.

*

Liepos pradžioj viešbutį apleido atostogų išsivažinėję studentai. Todėl mano smalsumą sužadino pasirodęs svetimšalis, apgyvendintas kambary greta mano darbo stalo. Niekad negirdėti, kad nepažįstamasis tartų kokį žodį; regis, jis rašinėja už mudu skiriančios sienos. Šiaip ar taip, smagu, kai jis atitraukia kėdę, vos aš pastumiu savąją. Jis kartoja mano judesius ir mėgdžiojasi, tarytum norėtų mane supykinti.

Tatai trunka tris dienas. Ketvirtą pastebiu štai ką. Kai nueinu gultis, gulasi ir tasai antrasis, sėdėjęs kambary prie pat mano stalo, bet atsidūręs lovoj, girdžiu jį gulantis kitame kambary į lovą šalimais manosios. Girdžiu, kaip jis tyso lygiagrečiai su manim: pavarto knygą, paskui užgesina lempą, giliai traukia orą, apsisuka ir užminga.

Kambary šalia stalo tvyro visiška tyla. Vadinasi, jo gyvenama abiejuose. Nemalonu būti apgultam iš dviejų pusių.

*

Vienas, visiškai vienas pietauju prie padėklo savo kambary ir valgau taip mažai, kad geraširdis patarnaujantis berniukas nepaguodžiamai susikremta. Savojo balso nesu girdėjęs visą savaitę, o nelavinamas jis ima nykti. Kišenėj nė erės; trūksta tabako ir pašto ženklų.

Tuomet sukaupiu valią paskutinei įstangai. *Noriu* pasigaminti aukso sausuoju būdu, pasitelkęs ugnį. Sukrapštau pini-

gų, krosnį, tiglių, anglių, rankines dumples, žnyples. Karštis begalinis, ir, apsinuoginęs iki pusės tarsi kalvis, lieju prakaitą priešais atvirą ugnį. Bet židiny susisukę lizdą žvirbliai ir anglies garai veržiasi į miegamąjį. Po pirmo bandymo imu šėlti nuo galvos skausmo ir savo veiksmų bergždumo, nes viskas vyksta atbulai. Trissyk perlydęs masę židiny, apžiūriu tiglio vidų. Boraksas sustingęs tarsi kaukolė su dviem spindinčiom akim, jos perrėžia mano sielą lyg antgamtiška ironija.

Jokių metalo nuosėdų! Ir aš susilaikau nuo tolesnių bandymų.

Sėdėdamas krėsle skaitau Bibliją, atsivertęs kur pakliuvo:

„Niekas neįsigilina į save ir neturi žinių nei proto tarti: aš sudeginau pusę šito ugnyje, taip pat išsikepiau ant anglių duonos; aš išsikepiau ir suvalgiau mėsos; ir apskritai argi aš padariau niekšybę? Argi turėjau lenktis medžio šakai? Jis minta pelenais, ir jo sugundyta širdis jį klaidina; ir jis neatpirks savo sielos ir neištars: tai, kas mano dešinėj rankoj, nėra netikra... Taip yra pasakęs Amžinasis, tavo Atpirkėjas, tas, kuris tave sukūrė įsčiose: „Aš esu Amžinasis, kuris sukūrė visus daiktus, kuris vienas ištiesė dangų ir kuris pats išlygino žemę; *kuris naikina melagių ženklus ir daro burtininkus kvailiais; kuris atmeta išminčių protą ir jų mokslą paverčia paikyste.*““

Pirmąsyk suabejojau savo moksliniais bandymais! O jei tai tik avino mintys, ak! Tuomet fantazijoms paaukojau ne tik savo gyvenimo laimę, bet ir žmonos bei vaiko.

Vargas man, kvailiui! Ir tarp mano išsiskyrimo su saviškiais ir šios beprabėgančios akimirkos atsiveria bedugnė! Pusantrų metų, tiek dienų ir tiek naktų, tiek skausmo perniek!

Ne! negali būti! Taip nėra!

Pasiklydęs juodame miške? Ne, šviesos nešėjas nuvedė mane teisingu keliu į palaimintųjų šalį, bet mane gundo demonas! Tai man bausmė!..

Nugrimztu krėslan; protas apsunksta nuo vangumo, kokį retai kada jaučiu; man rodos, tarsi magnetinis fluidas sklistų per tarpinę sieną ir švininis miegas glūdintų į sanarius. Sukaupęs jėgas pakylu ir išskubu laisvėn. Ir tada, eidamas koridorium, išgirstu dvejetą balsų, šnibždančių kambary greta mano stalo.

Ko jie šnibždasi? Kad pasislėptų nuo manęs.

Nukėbrinęs d'Asa gatve, įžengiu į Liuksemburgo sodą. Sliūkinu vilkdamas kojas, jaučiuosi paralyžiuotas nuo klubų iki pirštų galiukų ir sudrimbu ant suolo už Adomo ir jo šeimos.

Aš apnuodytas! Ši mintis pirmiausia kilo man pačiam. O Popovskis, nužudęs žmoną su vaiku nuodingomis dujomis, jau čia.Tai jis nukreipė dujų srovę per sieną, pakartojęs garsųjį Petenkoferio bandymą. Ką daryti? Eiti pas policijos komisarą? Ne, trūkstant įrodymų mane gali uždaryti kaip nevisprotį.

Vae soli! Vargas vienišiui, stogo žvirbliui! Niekad gyvenime dar nebuvo manęs užgriuvusi didesnė neganda, ir aš verkiu it apleistas vaikas, bijantis tamsos.

Vakare nebedrįstu sėdėti prie stalo, baimindamasis naujo atentato. Einu lovon, bet nesiryžtu užmigti. Įnaktėja, o lempa dega. Ant sienos už lango regiu krintantį žmogaus šešėlį, neaišku, vyro ar moters, bet prisimindamas šią akimirką esu linkęs manyti, jog ten buvo moteris.

Man atsikėlus pašnipinėti, staiga su trenksmu nukrinta užuolaida. Paskui išgirstu nepažįstamąjį įžengiant kambarin į kairę nuo mano nišos; ir stoja tyla.

Tris valandas būdrauju negalėdamas užmigti, kas paprastai ilgai netrunka. Ir šit mano kūnu perbėga nerami nuojauta: aš esu objektas, kurį veikia elektros srovė, paleista tarp dviejų gretutinių kambarių. Įtampa auga, ir neatsižvelgdamas į savo sutelktą atsparą, turiu lipti iš lovos apsėstas vienintelio vaizdinio:

– Mane žudo! Aš nenoriu būti nužudytas!

Leidžiuos ieškoti patarnautojo, gyvenančio koridoriaus gale. Deja, jo ten nėra. Vadinasi, išsiųstas, slapstosi, pakampinis suokalbininkas, papirktas!

Tuomet nulipu laiptais ir įvairiausiais koridoriais nusitrenkiu žadinti šeimininko. Šaltakraujiškai, nors niekad nemaniau esąs tam pajėgus, pasiteisinu pykinimu, sukeltu chemikalų garų, ir paprašau nakčiai kito kambario.

Atsitiktinai, dėl ko kaltę reikia suversti įpykintai apvaizdai, vienintelis laisvas kambarys atsiranda po mano priešu.

Likęs vienas atsidarau langą ir įkvepiu gaivaus žvaigždėtos nakties oro. Virš d'Asa ir Ponios gatvių stogų matyti Grįžulo ratai ir Šiaurinė.

– Atseit į šiaurę! *Omen accipio!*

Traukdamas nišos užuolaidą, girdžiu priešą virš mano galvos braklinant kažkokį sunkų daiktą į lagaminą, po to dangtį užrakinant.

Vadinasi, kažką slepia; galimas daiktas, elektros mašiną!

*

Rytojaus dieną, sekmadienį, susikraunu daiktus ir kaip priežastį nurodau išvyką prie jūros.

Vežikui šūkteliu Švento Lozoriaus stotį, bet pasiekus „Odeoną“ liepiu vežti Rakto gatvėn šalia Botanikos sodo, kur noriu likti inkognito, kad užbaigčiau savąsias studijas prieš išvykdamas į Švediją.

VII.
PRAGARAS

Pagaliau mano kančių aprimimo tarpsnis. Sėdėdamas krėsle paviljono laiptų aikštelėj, valandų valandas stebiu sodo augalus ir mąstau apie praeitį. Ramybė, stojusi po mano bėgsmo, įrodo, jog aš nesusirgau kokia nors liga, o tik buvau persekiojamas priešų. Dieną dirbu, naktį ramiai miegu. Išsivadavęs iš nedoros ankstesnės aplinkos, žvelgiu į piliarožes, savo jaunystės gėles, jausdamasis atjaunėjęs.

O Paryžiaus stebuklas, nežinomas paryžiečiams, Botanikos sodas, yra tapęs manuoju parku. Visa kūrinija surinkta už tvoros, Nojaus laivas, atgautasis rojus, kur be jokio pavojaus vaikštinėju tarp žvėrių: tatai pernelyg didelė laimė. Pradėjęs mineralais, apkeliauju augalų ir gyvūnų pasaulius iki žmogaus, už kurio aptinku Kūrėją. Kūrėjas, šis didysis menininkas, atsiskleidžiantis per savo kūrybą, apmetantis eskizus, kurių atsisako, vėl besigriebiantis neišnešiotos idėjos, tobulinantis, dauginantis primityvias formas. Greičiausiai tatai sukurta rankomis. Dažnai jis daro milžinišką pažangą atrasdamas rūšis, ir tuomet pasirodo mokslas, konstatuoja spragas, trūkstamas grandis ir ima vaizduotis buvus tarpines formas, nūnai išnykusias.

*

Tuo tarpu, būdamas tikras, jog esu gerai apsaugotas nuo persekiotojų, nusiunčiu savo naująjį adresą į „Orfilos“ viešbutį, idant vėl užmegzčiau ryšius su išoriniu pasauliu pašto siuntomis, kurių negaunu po savo bėgsmo.

Kitą dieną po to, kai išsidaviau, ramybė sutrikdoma. Vėl ima nutikinėti tai viena, tai kita, kas kelia man nerimą, ir, kaip anksčiau, prislegia tas pats nemalonus jausmas. Viskas prasideda tuo, kad į gretimą kambarį žemutiniam aukšte, neapgyvendintą ir neapstatytą, suverčiami man neaiškios paskirties daiktai. Senas ponas pilkom piktom tarsi lokio akim atvelka ten tuščių taros dėžių, skardos ir kitokių daiktų, kurių neįmanoma apibūdinti.

Tuo pat metu Žymiosios lūšnelės gatvėje virš mano galvos pradeda bildėti: kažkas tempia lynus, kaukši plaktukais nelyginant ruošiantis nihilistų metodu surinkti pragaro mašiną.

Į tą laiką šeimininkė, iš pradžių man čia apsigyvenus itin pagarbi, tampa santūresnė, šnipinėja mane ir ima sveikintis lyg su kokia panieka.

Paskui vienu aukštu virš manęs atsikrausto nauji nuomininkai. Senojo tylaus pono, kurio sunkius žingsnius atpažindavau, nebeliko. Tasai, kuris ramių ramiausiai gyvena iš santaupų, praleido šiuose namuose daugybę metų; jis neišvažiavo, tik persikėlė į kitą kambarį. Kodėl?

Tarnaitė, tvarkanti mano kambarį ir atnešanti valgyti, nutaiso rimtą veidą ir vogčiomis svaido į mane kupinus užuojautos žvilgsnius.

Dabar virš manęs užkėlė ratą, jis sukas ir sukas kiaurą dieną. Pasmerktas myriop! Toks man susidaręs tvirtas įspūdis. Kieno pasmerktas? Rusų? Kokiu būdu? O gal pietistų, katalikų, jėzuitų, teosofų? Kaip burtininkas ar juodosios magijos meistras?

O gal policijos! Kaip anarchistas? Šio kaltinimo griebiamasi dažniausiai, kai norima susidoroti su asmeniškais priešais.

Rašydamas šią valandėlę aš nežinau, kas dėjos tą liepos naktį, kai mane užgriuvo mirtis, bet galbūt nujaučiu ir niekados neužmiršiu pamokos, kurią tąsyk gavau visam gyvenimui.

Jei susaistytieji paslapties imtų kada ir prisipažintų, jog tatai įvykę dėl suokalbio, nukreipto prieš mane, aš nepykčiau ant jų nūnai būdamas tikras, jog juos pakursčiusi kita, stipresnė ranka, jiems patiems nežinant ir prieš jų valią.

*

Antra vertus, tarkim, jog į žaidimą nebuvo įpainiota jokios intrigos: tada visas šias drausminančias dvasias vaizduotės jėga esu susikūręs aš pats, kad nubausčiau save. Toliau pamatysim, kiek tiesos tokioje prielaidoje.

*

Paskutinės dienos rytą atsikeliu rezignavęs, ką norėčiau pavadinti religiniu pasidavimu likimui; daugiau niekas manęs nebesieja su šiuo gyvenimu. Susitvarkiau savo popierius, parašiau būtiniausius laiškus, sudeginau tai, kas sunaikintina.

Paskui išeinu pasivaikščioti po Botanikos sodą ir atsisveikinti su kūrinija.

Švediškas magnetinės geležies rūdos luistas priešais mineralogijos muziejų pasveikina mane nuo tėvynės. Robino akacija, Libano kedras; dar tebegyvo mokslo didžiųjų epochų paminklai; aš sveikinu juos. Nusiperku duonos ir vyšnių pavaišinti savo bičiuliams. Senasis Martynas, lokys, visad mane atpažįstantis, nes aš vienintelis pasiūlydavau vyšnių jam pabudusiam ar besirengiančiam migti. Atkišu duonos drambliukui, tas spjauna man į veidą viską surijęs – nedėkinga ir neištikima jaunystė.

Sudie, grifai, padangių gyventojai, uždaryti į purviną narvą; sudie, bizone, sudie, begemote, supančiotas demone; viso labo, jūrų liūtai, gerai suvesta porele, kurią, netekusią jūros ir plačiųjų horizontų, guodžia meilė; viso labo,

akmenys, augalai, gėlės, medžiai, plaštakės, paukščiai, gyvatės, visi sukurti geros Dievo rankos. Ir jūs, didieji vyrai, Bernardinai de Sen-Pjerai, Linėjau, Žefri Sen-Ilerai, Hajuji, kurių vardai auksu įrašyti šventyklos frize, – viso labo! Ne: greit susitiksim!

Palieku žemiškąjį rojų ir man galvon dingteli pakilūs „Serafitos" žodžiai: „Sudie, varganoji žeme! Sudie!"

Grįžęs viešbučio sodan, užuodžiu kažkokią žmogystą, atsiradusią man išėjus. Nematau jos, bet jaučiu čia esant.

Mano nerimą sustiprina į akis krintančios permainos gretimam kambary. Pirmiausia ant virvės pakartas užtiesalas, tikriausiai kažkam nuslėpti. Ant židinio iškyšos pririoglinta rietuvės metalo plokščių, izoliuotų medžio sluoksniais. Ant kiekvienos rietuvės patelžta po nuotraukų albumą ar knygą, matyt, norint suteikti nekaltą išvaizdą šioms pragaro mašinoms, kurias esu linkęs apibūdinti kaip akumuliatorius! Negana to, išvystu du darbininkus, užsikorusius ant stogo Nuomininko gatvėje, prieš pat mano priestatą. Ką jie ten viršuj veikia, negaliu įžiūrėti, bet rodo į mano langą manipuliuodami kažkokiu aiškiai neįžvelgiamu daiktu.

Kodėl nesileidžiu į kojas? Todėl, kad esu tam per išdidus; nes tai, kas neišvengiama, privalu ištverti.

Taigi pasirengiu nakčiai. Išsimaudau ir labai stengiuosi, kad mano kojos būtų baltos, į ką visad kreipiu dėmesį, nes dar vaikystėje motina įkalė man į galvą, jog purvinos kojos – gėdos ženklas.

Nusiskutu, išsikvepinu vestuvinius marškinius, nusipirktus gal prieš trejus metus Vienoje... Myriop pasmerktojo tualetas.

Perskaitau iš Biblijos Dovydo psalmes, kuriomis jis šaukiasi Amžinojo kerštо ant savo priešų galvų.

O atgailos psalmės? Ne, neturiu teisės atgailauti, juk ne aš pats nulėmiau savo likimą; niekad nedariau blogo dėl blogio, tik gyniausi. Gailėtis – tai tas pat kas kritikuoti ap-

vaizdą, kuri mums uždeda nuodėmę kaip kančią, kad apvalytų mus blogo poelgio sukeltu pasibjaurėjimu.

Savo sąskaitas su gyvenimu suvedu taip: tebūnie lygiosios! Jei nusidėjau, išties esu pakankamai nubaustas, nėr ko abejoti! Baimintis pragaro? Bet juk šiame gyvenime esu nesuklupdamas perėjęs tūkstančius pragarų, daugiau nei būtina įžiebti svilinančiam geismui palikti šio pasaulio tuštybes ir apgaulingus malonumus, kuriais visad šlykštėjausi. Gimęs ilgėdamasis dangaus, kaip vaikas apraudojau būties purvą, jaučiausi it prašalaitis tarp giminių ir visuomenėje. Nuo vaikystės ieškojau savojo Dievo, o radau demoną. Jaunystėje nešiau Kristaus kryžių ir paneigiau Dievą, kuris tenkinasi viešpataudamas tarp vergų, šliaužiojančių prieš savo budelius.

*

Traukdamas užuolaidą ant savo stiklinių durų, pastebiu atskiroje svetainėje šampaną geriančių damų ir ponų draugiją. Matyt, keliautojai, atkakę tą patį vakarą. Bet tai ne pramogaujanti kompanija, nes visi atrodo rimtai, diskutuoja, siūlo ir pranešinėja viens kitam pusbalsiu it suokalbininkai. Mano kančių taurę perpildo tai, kad jie, atsisukę savo kėdėse, rodo mano kambario link.

Dešimtą valandą mano lempa užgesinta, ir aš užmingu, ramiai ir rezignuotai, tarsi susiruošęs iškeliauti iš šio pasaulio.

*

Prabundu; laikrodis muša antrą, durys vėl sutrinksi ir... išpuolu iš lovos nelyginant iškeltas širdį siurbiančios pompos. Vos spėjus kojomis įsiremti į grindis, ant sprando pasipila elektrinis dušas, prispausdamas prie žemės. Vėl atsikeliu, stveriu drabužius ir šoku į sodą siaubingai daužantis širdžiai.

Pirmoji sąmoninga mintis, šovusi man apsitaisius: eiti pas policijos komisarą ir leisti padaryti kratą.

Bet laiptinės durys užrakintos, durininko kambarys taip pat; apgraibom nuknapinu koridorium, atidarau duris į dešinę, įgriūvu virtuvėn, kur dega naktinė lemputė, netyčia ją parverčiu ir lieku stovėti juodoje nakties tamsoje.

Iš baimės vėl atsipeikėju ir grįžtu savo kambarin vedamas minties: jei apsirikau, esu žuvęs.

Nuniūkiu sodan krėslą ir sėdėdamas po žvaigždžių kupolu mąstau, kas atsitikę.

Liga? Negalimas daiktas, nes prieš išsiduodamas jaučiausi kuo puikiausiai. Atentatas? Taip, nes paruošiamieji darbai vyko mano akyse. Be to, dabar sode, nepasiekiamas priešų, jaučiuosi atsigavęs, o širdis dirba visiškai normaliai. Taip sau svarstydamas išgirstu kažką kosint kambary šalia manojo. Tučtuojau atsiliepia kostelėjimas iš viršaus. Tikriausiai signalai, lygiai tokie patys, kokius girdėjau paskutinę naktį „Orfilos“ viešbutyje. Prieinu prie namo ir bandau išlaužti stiklines apatinio aukšto kambario duris, bet spyna nepasiduoda.

Pavargęs nuo tuščios kovos su nematomaisiais, suglembu krėsle ir pasigailėjus miegui sumerkiu akis po gražios vasaros nakties žvaigždėmis, piliarožėms šiušenant nuo lengvo liepos vėjokšnio.

*

Mane pažadina saulė, aš, dėkodamas nuo mirties išgelbėjusiai apvaizdai, susikraunu savo menką mantą pasirengęs važiuoti į Diepą ir ieškoti prieglobsčio pas draugus, kuriuos buvau užmiršęs, kaip ir visus kitus, bet kurie yra atlaidūs ir kilniadvasiški bedaliams ir nelaimės ištiktiesiems.

Ėmus klausinėtis viešbučio šeimininkės, ši pasitraukia teisindamasi šleikštuliu, ko iš jos ir tikėjausi laikydamas nusikaltimo bendrininke.

Išvykdamas iš viešbučio, prakeikiu nevidonus melsdamas dangaus užleisti ugnį ant šitos plėšikų gaujos – teisėtai ar ne, kas gali pasakyti?

*

Atkakus į Diepą, mano mielieji draugai išsigąsta išvydę mane lipantį kalva prie orchidėjose skendinčios vilos ir kriokiantį nuo rankraščių apsunkusį lagaminą.

– Kokie vėjai jus čia atnešė, nelaimės paukšti?

– Bėgu nuo mirties.

– Taip ir maniau, nes atrodot kaip lavonas.

Žavinga geroji tų namų ponia paima man už rankos ir priveda prie veidrodžio, kad pats pasižiūrėčiau, kaip atrodau. Veidas juodas nuo traukinio dūmų, skruostai įdubę, plaukai sudrėkę nuo prakaito ir pražilę, akys klaikiai spokso, marškinių krūtinė murglina: vaizdas vertas pasigailėjimo.

Bet paliktas vienas meiliosios ponios, susirūpinusios manim it ligotu ir apleistu vaiku, apžiūrėjau savo veidą kruopščiau. Bruožai buvo įgavę tokią išraišką, kad pasibaisėjau. Tai nebuvo mirties ar ištvirkimo žymė, o kažkas visai kita. Jei būčiau tada buvęs skaitęs Svedenborgą, piktosios dvasios įspaustas ženklas būtų nušvietęs mano sielos būseną ir paskutinių savaičių įvykius.

Dabar gėdijausi, baisėjausi savimi ir graužiausi, kad esu nedėkingas šeimai, anksčiau atverdavusiai šį pagalbos uostą man ir tokiai daugybei kitų sudužėlių.

Tikras išganymas, jog furijos mane čia atginė. Gražūs menininkų namai, gerovė, santuokinė laimė, žavingi vaikai, prabanga ir jaukumas, begalinis vaišingumas, nevaržomas pažiūrų humaniškumas, grožio ir geraširdiškumo aplinka – visa tai deginte degina man sielą, ir pasijuntu suglumęs it prakeiktasis rojuje. Tenai pradedu suprasti esąs negeras padaras.

Man prieš akis atsiskleidžia viskas, ką gali pasiūlyti palaima ir ką aš pražiopsojau.

*

Man davė kambarį su langais į kalvos viršūnę, kur stovi senelių prieglauda. Vakare pamatau du vyrus: pasirėmę į sodo sieną, jie vogčiomis stebi mūsų vilą ir mostais rodo į mano langą. Vėl imu kankintis vaizduodamasis, jog mane persekioja apie elektrą nusimanantys priešai.

Užeina naktis iš 1896-ųjų liepos dvidešimt penktosios į dvidešimt šeštąją. Draugai padarė viską, ką galėjo, man nuraminti; kartu apžiūrėjom visas gretimų pastogės langų iškyšas, netgi palėpę, kad įsitikinčiau, jog niekas ten nesislepia su nusikalstamais kėslais. Drąsą man atėmė tik vienas, šiaip neutralus daiktas, kritęs į akis pravėrus sendaikčių sandėliuko duris. Tai buvo baltojo lokio kailis, tiesiamas kaip kilimas; bet pražioti nasrai, grėsmingos iltys, žybsinčios akys trikdo mane. Kodėl šis siaubūnas guli čia kaip tik šią akimirką?

Guluosi lovon nenusirengęs, pasiryžęs laukti lemtingosios dvikovos.

Skaitinėdamas išlaukiu iki vidurnakčio. Praėjo valanda, ir visi namai ramiai miega. Pagaliau muša antrą! Nieko neatsitinka! Atšakiai nusiteikęs ir provokuodamas nematomuosius, o galbūt ir norėdamas atlikti fizikinį bandymą, atsikeliu, atidarau abu langus, uždegu dvi žvakes. Sėdėdamas prie stalo priešais žvakides ir išstatęs save it taikinį, nepridengta krūtine, paraginu nepažįstamuosius:

– Čiupkit dabar mane, kvaišos!

Ir tuomet pajutau kvazielektros srovę, iš pradžių silpną. Dirsteliu į kompasą, paverstą indikatoriumi, rodyklė nė krypt, vadinasi, elektros nėra.

Bet įtampa auga, širdis smarkiai daužosi; bandau priešintis, tačiau kūnas žaibiškai prisipildo fluido, kuris mane dusina ir siurbia širdį.

Nugarmėjau laiptais į svetainę žemutiniam aukšte, kur

man buvo paklotas atsarginis guolis. Ten išgulėjau penkias minutes bandydamas susivokti. Ar tatai gali būti elektros srovė? Ne, nes kompasas paneigė. Liga, vėl sukelta dvikovos baimės? Ne, nes nepraradau drąsos priešindamasis užpuolikams. Kam tada būtų reikėję uždegti žvakes, kad šios pritrauktų nežinomą mane kankinantį fluidą?

Neradęs atsakymo, pasiklydęs labirinte, stengiuos užmigti, bet tuomet nelyginant ciklonas iš lovos mane iškelia iškrova ir – gaudynės įsismagina. Slepiuosi už sienų, guluosi prie durų staktų, priešais židinius. Visur, visur mane susiranda furijos. Nerimas ima viršų, paniška baimė visko ir nežinia ko taip priveikia mane, kad lakstau iš kambario į kambarį ir galiausiai nutūpiu balkone ir tūnau susirietęs.

Gelsvai pilka brėkšma ir sepijų spalvos debesys atidengia keistas, siaubingas formas, dar labiau varančias mane į nevilti. Susirandu ateljė (mano draugas yra tapytojas), atsigulu ten ant kilimo ir užsimerkiu. Po penkių minučių prabundu nuo erzinančio garso. Į mane žvelgia žiurkė, aiškiai pageidaujanti prisiartinti. Nuveju ją, bet ji sugrįžta su drauge. O tu Dieve, Dievulėli, nejau man baltoji karštligė, juk nepasigėriau nė sykio per pastaruosius trejetą metų? (Kitą dieną įsitikinau ateljė išties buvus žiurkių. Vadinasi, toks aplinkybių sutapimas, bet kieno sumanytas ir kokiu tikslu?)

Pakeičiu vietą atsiguldamas ant kilimo prieangyje. Gailestingasis miegas nusileidžia ant mano iškankintos sielos, ir gal per kokį pusvalandį iš sąmonės išdyla kančia.

Krūpteliu nuo aiškiai artikuliuoto šūksnio: „Alp!“

Alp! Tai vokiškas košmaro pavadinimas. Alp! Tai žodis, kurį liūties lašai išteškeno ant mano rankraščio „Orfilos“ viešbutyje.

Kas šaukia? Niekas, nes visi namiškiai miega. Demonų žaidimas! Tatai tik poetinis įvaizdis, vis dėlto galbūt aprėpiantis visą tiesą.

Užlipu laiptais į savo palėpės kambarį. Žvakės sudegusios, visiška tyla.

Tada ima skambinti Viešpaties Angelui. Šventadienis.

Paimu katalikišką maldaknygę ir skaitau: *De profundis clamavi ad Te, domine.* Paguostas nunyru į lovą it miręs.

*

1896 m. liepos 26 d. Botanikos sodą nusiaubia viesulas. Laikraščiai aprašo detales, kurios savotiškai mane sudomina, nors nežinau kodėl. Būtent šiandien turi pakilti Andrė balionas, nudanginsiantis jį į Šiaurės ašigalį; tačiau įvairūs ženklai nelemia nieko gero. Viesulai yra numušę žemėn daugybę balionų, pakilusių įvairiose vietose, ir keletas oreivių atgulė amžino poilsio. Elizė Reklu susilaužė koją. Be to, pasakojama, jog Berlyne žmogus, vardu Pieska, nusižudęs neįprastom aplinkybėm, persipjaudamas pilvą japonų būdu: tikrai kruvina drama.

Rytojaus dieną palieku Diepą, šįsyk atnešdamas džiaugsmą namams, kurių pelnytą laimę apniaukė mano baimės.

Mintį apie tai, kad prie žaidimo ranką pridėjusios dvasios, visą laiką atmesdavau ir įsikaliau galvon esąs užpultas nervų ligos. Todėl dabar apsisprendžiau važiuoti Švedijon ir susirasti ten savo draugą gydytoją.

Diepui prisiminti įsidedu dobilo lapo formos, panašios į jotų bažnyčių langus, geležies rūdos akmenį, pažymėtą Maltos kryžiumi. Šį akmenį gavau iš vaiko, radusio jį pakrantėj; mažylis pasakojo, jog tokie akmenys nukritę iš dangaus ir išmesti bangų mūšos.

Man norisi tikėti jo pasakojimu, ir pasilieku dovaną kaip talismaną, kurio reikšmė nuo manęs dar nuslėpta.

(Bretanės pakrančių gyventojai po audros prisirenka kryžiaus formos akmenų, panėšinčių į auksą. Tai metalinis mineralas, vadinamas staurolitu.)

✶

Pačiuose Švedijos pietuose stovi pajūrio miestelis, senas piratų ir kontrabandininkų lizdas, išlaikęs visų pasaulio dalių egzotiškus pėdsakus, įspaustus daug mačiusių jūrininkų.

Taigi mano gydytojo būste žymu budistų vienuolyno bruožų. Keturi vienaukščiai statinio flygeliai juosia keturkampį kiemą, kurio vidury stūkso kupolo formos ūkinis pastatas, mėgdžiojantis Tamerlano kapą Samarkande. Šelmens struktūra ir kiniškų plytų danga primena Tolimuosius Rytus. Apatiškas vėžlys nurėplina akmeniniu grindiniu ir piktžolėse panyra į begalybę nutįsusion nirvanon.

Rytinio flygelio, kuriame gyvenu vienas, išorinę sieną puošia tanki bengališkųjų rožių gyvatvorė. Kelias tarp kiemo ir dviejų namo sodų veda per užpakalinį kiemą su kaštonais ir visad piktomis juodomis vištomis – tamsi ir drėgna gatvė.

Gėlių daržely glūdi pagodos stiliaus pavėsinė, apaugusi aristolochijomis.

Šiame vienuolyne su nesuskaitoma daugybe kambarių apsigyvenusi vienui viena žmogysta – apylinkės lazareto gydytojas. Našlys, viengungis, nuo nieko nepriklausomas, išėjęs rūsčią gyvenimo mokyklą, į žmones žvelgia su rafinuota panieka, kylančia iš gilaus suvokimo, jog visa tai, kas aprėpia ir savąjį Aš, yra santykinai bevertiška.

Šio žmogaus pasirodymas mano gyvenimo arenoje buvo toks netikėtas, jog mane ima pagunda laikyti tatai teatro *ex machina** manevru.

Dabar, per pirmą mudviejų susitikimą man atvažiavus iš Diepo, jis įdėmiai pasižiūri į mane skvarbiomis akimis ir šūkteli:

– Kas tau? Neurozė! Puiku! Bet po ja dar kažkas. Tavo negeras žvilgsnis, ir aš jo neatpažįstu. Ko prisidirbai? Iškrypimai, paleistuvavimas, prarastos iliuzijos, religija? Pasakok, seni!

---

* Mašinerijos (*lot.*).

Bet aš nieko nepasakoju, nes pirmas vaizdinys, užvaldęs mano įtarų protą, yra toks: jis iš anksto prieš mane nusistatęs, greičiausiai iš kur nors painformuotas ir įgrūs beprotnamin.

Pasiskundžiu nemiga, nervingumu, košmarais, o paskui šnekamės apie kitus reikalus.

Priglaustas gydytojo butuke, išsyk atkreipiu dėmesį į amerikietišką geležinę lovą su keturiais stulpais, kurie užsibaigia žalvario bumbulais, panašiais į elektros mašinos konduktorius. Kai, negana to, buvo uždėtas elastinis matracas su varinės vielos spyruoklėmis, visiškai tokiomis kaip Rumkorfo indukcinėj ritėj, galit įsivaizduoti, kaip papaikau dėl šio velniško atsitiktinumo. Reikalauti, kad pakeistų lovą, buvo neįmanoma, nes tuoj pat būtų kilęs įtarimas, ar neišsikrausčiau iš proto. Norėdamas įsitikinti, jog virš mano galvos nieko nepaslėpta, užlipau palėpėn. Nelaimių saiką perpildė tai, kad ten viršuj kėpsojo tik vienas daiktas, – milžiniški susukiotos geležinės vielos šarviniai marškiniai, numesti stačiai virš mano lovos. Tai akumuliatorius, tariau sau. Jei kiltų audra, kas šiose vietose dažnai pasitaiko, geležinis tinklas pritrauktų žaibą ir būčiau priverstas gulėti ant konduktoriaus nedrįsdamas nė pyptelėti. Tuo pat metu mane sujaudina tolygus kažkokios mašinos bildesys. Reikia pasakyti, kad nuo to laiko, kai palikau „Orfilos“ viešbutį, nuo manęs neatstoja ausų ūžesys, panašus į vandens rato brinksėjimą. Abejodamas minėto mašinos bildesio tikrumu, pasiklausiu, kas tai.

Presas gretimoje spaustuvėje.

Viskam randasi natūralus ir paprastas paaiškinimas, ir kaip tik šis paprastumas varo mane iš proto ir gąsdina.

Ateina naktis, ir man baisu. Dangus apniukęs, oras sunkus; laukiama audros. Nedrįstu atsigulti; dvi valandas rašau laiškus. Pribaigtas nuovargio įsiropščiu į patalą. Užgesinus lempą, name įsiviešpatauja šiurpi tyla. Jaučiu, jog tamsoje kažkas mane stebi, lengvai prisiliečia, užčiuopia širdį ir ima siurbti.

Nieko nelaukdamas šoku iš lovos, atidarau langą ir puolu į sodą – bet ten kyšo rožių krūmai, o mano marškiniai nė kiek nesaugo nuo spyglių. Susibraižęs, kraujuodamas sliūkinu per kiemą ir basomis kojomis, nudirtomis į žvyrą, sudraskytomis dagišių, nudegintomis dilgėlių, klumpančiomis ant neaiškios kilmės daiktų, nusikasu iki virtuvės durų, vedančių į gydytojo butą. Beldžiuos! Niekas neatsiliepia! Ir tik tada pastebiu, jog lyja. O tu ašarų kloni! Ir už ką aš užsitarnavau tokias kančias? Tai aiškiausias pragaras! *Miserere! Miserere!**

Beldžiuos dar ir dar sykį!

Daugiau nei keista, kad niekad nieko nerandu, kai mane puola.

Visuomet turima alibi, taigi čia sąmokslas ir visi yra nusikaltimo bendrininkai!

Tuomet pasigirsta daktaro balsas:

– Kas čia?

– Aš, ligonis! Atidarykit, arba numirsiu!

Jis atidaro.

– Kas tau?

Pasakojimą pradedu atentatu Rakto gatvėje, kaltę suversdamas elektrikams, savo priešams.

– Nutilk, nelaimingasai; tu susirgai proto liga!

– Netaukšk nesąmonių! Ištirk mano proto sugebėjimus; perskaityk, ką aš kasdien parašau ir kas yra išspausdinama...

– Nutilk! Daugiau niekam nė žodžio! Beprotnamių žurnalams puikiai žinomos istorijos apie elektrikus!

– Nė velnio! Jūsų bepročių žurnalai rūpi man kaip pernykštis sniegas, ir aiškumo dėlei važiuosiu rytoj į Lundo ligoninę, kad mane ištirtų!

– Jei taip padarysi, pražūsi! Daugiau nė žodžio, o dabar eik ir gulkis čia, gretimam kambary!

Užsispyręs reikalauju, kad jis mane išklausytų. Jis atsisako, nenori nieko girdėti.

---

* Pasigailėk! Pasigailėk! (*Lot.*).

Likęs vėl vienas, klausiu save: ar galimas daiktas, kad draugas, garbingas žmogus, niekad nesiveldavęs į nešvarias aferas, dabar būtų išklydęs iš savo pagirtino kelio, neatsilaikęs gundymams? Kieno? Atsakymo pritrūkstu, tačiau spėjinių daugybė!

Every man has his price, kiekvienam žmogui sava kaina. Bet čia prireikė geros sumos, proporcingos dorybei. Kuriam galui? Už paprastą kerštą nemokama be saiko! Turi būti įpintas begalinis interesas! Stop, sučiupau! Juk aš pagaminau auksą; daktaras tai beveik pripažino, bet šiandien paneigė pakartojęs mano bandymus, apie kuriuos pranešiau jam laišku. Jis neigė, ir vis dėlto vakare aptikau jo gamybos pavyzdžius, išpiltus ant kiemo akmeninio grindinio. Vadinasi, melavo!

Beje, tą patį vakarą jis plačiai kalbėjo apie skausmingus padarinius, kurių susilauktų žmonija, jei aukso gamyba pasitvirtintų. Pasaulinis bankrotas, visuotinė suirutė, anarchija, pasaulio žūtis.

Beliktų nužudyti auksadarį. Tai buvo jo paskutiniai žodžiai.

Toliau, jei kalbėsim apie mano draugo ekonominę padėtį, kuri yra labai kukli, nustebau išgirdęs jį artimiausiu metu ketinant išsipirkti tą nuosavybę, kurioje gyvenąs. Prislėgtas skolų, kone užmaigytas, svajoja tapti namo savininku.

Visi šie sutapimai daro mano gerąjį draugą įtartiną.

Persekiojimo manija! Tebūnie taip, bet kurstytojas, nukalęs šių pragariškų silogizmų grandis, kur jisai?

Beliktų jį nužudyti! Tai paskutinė mintis, kurios spėja nusitverti mano iškankintas protas prieš man paryčiais užmingant.

*

Mes pradėjom šalto vandens procedūras, aš gavau kitą kambarį praleisti naktims, kurios dabar ganėtinai ramios, pasitaiko tik vienas kitas recidyvas.

Vieną vakarą daktaras pamato ant mano naktinio staliuko maldaknygę ir pratrūksta visiškai įsiutęs:

– Vis toji religija! Tai simptomas, ar nesupranti!

– Arba poreikis, kaip ir visi kiti!

– Liaukis! Aš nesu joks ateistas, bet manau, kad Visagalis nieko nebenori žinoti apie tokias intymybes kaip praėjusiais laikais. Galas gerinimuisi Amžinajam, ir aš palaikau musulmonų pagrindinį principą: nemelsti nieko kito, kaip tik to, kad galėtum nuolankiai nešti būties naštą.

Dideli žodžiai, iš kurių išsiplaunu keletą aukso smiltelių.

Jis atima iš manęs maldaknygę ir Bibliją.

– Skaityk nereikšmingas, antraeiles knygas, pasaulio istoriją, mitologiją, ir užmiršk tuščius sapnus; visų pirma saugokis okultizmo – mokslo, nesilaikančio jokių taisyklių. Šniukštinėti Kūrėjo paslaptis uždrausta, ir vargas tiems, kurie ką nors pasigauna!

Man atsikirtus, kad Paryžiuj susikūrusi okultistų mokykla, jis subliūva:

– Vargas jiems!

Vakare jis man paduoda Viktoro Riudbergo „Germanų mitologiją“, tačiau be jokios slaptos minties, dėl to galiu prisiekti.

– Žiūrėk, čia tai, kas gali užmigdyti stačią. Stipriau už sulfonalį.

Jei mano šaunusis draugas būtų žinojęs, kokį ugnies laidą jis uždegė, geriau būtų šiaip bet ką atkišęs.

Mitologija, du tomai iš viso tūkstančio puslapių, vos atsidūrę mano rankose atsiverčia, taip sakant, savaime, ir mano žvilgsnį tučtuojau prikausto tokios eilutės, įsibrėžiančios atminty ugninėm raidėm: „Anot legendos, dieviškojo tėvo išmokytas Bhrigus ėmė didžiuotis savo žiniomis ir tartis pralenkęs net savo mokytoją; tasai nusiuntė jį į nerimstančiųjų mirties karalystę, kur jis savo didybės pažeminimui patyrė daug baisių dalykų, apie kuriuos anksčiau neturėjo jokio supratimo“.

Tai kaip tik mano atvejis: per didelis pasitikėjimas, *hybris,* susilaukęs manojo tėvo ir mokytojo bausmės. Ir patekau pragaran! Įvytas nepažįstamųjų galių. Kas tuomet mokytojas? Svedenborgas?

Sklaidau nuostabiąją knygą toliau.

„Kartu palyginkite germaniškąjį mitą apie erškėčių klonį, draskantį nedorėliams kojas...“

Gana, gana! Vadinasi, ir erškėčiai! Man jau per daug!

Daugiau jokių abejonių – aš pragare! Ir išties tikrovė taip patikimai patvirtina šią fantaziją, kad galiausiai imu ja tikėti.

Daktarą, mano galva, drasko įvairiausi jausmai. Kartais jis susimąstęs, stebi mane vogčiomis ir elgiasi su manim žeminamai brutaliai; kartais, pats tapęs nelaimėliu, slaugo ir guodžia it sergantį vaiką. Arba pasidaro malonumą galėdamas sutrypti garbingą žmogų, kurį anksčiau gerbė. Tuomet jis vaidina budelį ir moko mane:

– Reikia dirbti, reikia padaryti galą savo perdėtai garbėtroškai; reikia atlikti pareigą tėvynei ir šeimai. Mesk chemiją; tai chimera, o specialistų ir taip per akis... autoritetų, profesionalų, išmanančių savo darbą...

Vieną dieną jis man pasiūlo parašyti prasčiausiam iš prasčiausių Stokholmo laikraščių.

– Ten gerai moka!

Aš atsikertu, jog nematau reikalo rašyti straipsnių prasčiausiems Stokholmo laikraščiams, nes man savo puslapius atvėrė žymiausias Paryžiaus ir viso pasaulio laikraštis. Tuomet, apniktas abejonių, jis ima mane laikyti pagyrūnu, nors pats yra skaitęs mano straipsnių „Le Figaro“ ir davęs išversti mano vedamąjį „Gil Blas“.

Aš nepykstu ant jo už tai: jis atlieka vaidmenį, kurį jam skyrė apvaizda.

Vis dėlto padėjau nemaža pastangų, kad įveikčiau kylančią neapykantą šiam netikėtam kankintojui, ir prakeikiau li-

kimą, taip iškreipusį mano dėkingumo jausmus, jog šie išsigimė į nedėkingumą kilniaširdžiam draugui.

*

Vis pasitaiko menkniekių, tolydžio įpučiančių naujos gyvybės mano įtarimams dėl daktaro piktų kėslų.

Šiandien sodo verandoje jis išdėliojo visiškai naujus ir nenaudotus kirvius, pjūklus, plaktukus. Du šautuvus ir revolverį padėjo mano miegamajame, o koridoriuje – dar vieną rinkinį kirvių, per didelių namų apyvokai. Koks šėtoniškas atsitiktinumas – šie budelio ir kankinimo prietaisai, išstatyti mano apžiūrai, keliantys nerimą savo nepritaikomumu ir neįprastumu.

Naktys tapo gana ramios, o daktaras leidžiasi į neramias klajones. Vidury tamsiausios nakties mane pažadina šautuvo šūvis. Taktiškai apsimetu nieko negirdėjęs. Iš ryto jis pasiaiškina apkaltindamas šarkų pulką, užskridusį ant sodo ir sugadinusį jam miegą.

Kartą po vidurnakčio ima kimiai šaukti ekonomė. Kitą kartą pradeda dejuoti daktaras, giliai atsidūsta ir surinka: „Viešpatie Sabaote!“.

Nejau šiuose namuose vaidenasi, ir kas mane čia atsiuntė?

Negalėjau nesusijuokti išvydęs, kaip košmaras, jodantis mane, partrenkė mano kalėjimo sargą. Mano bedieviškas džiaugsmas tučtuojau susilaukė bausmės. Mane ištiko siaubingas priepuolis, ir prabudau iš snaudulio nugirdęs keletą žodžių, kuriuos užsirašiau dienoraštyje. Nepažįstamas balsas sušuko vardą: „Lutardas vaistininkas“.

Vaistininkas! Galbūt mane iš lėto nuodija svaigulį sukeliančiais alkaloidais, tokiais kaip drignės, hašišas, digitalis, daturinas?

Aš nežinau; bet nuo tos valandėlės mano įtarimų padvigubėja. Manęs nedrįstama nužudyti, tik stengiamasi aptem-

dyti man protą slaptomis priemonėmis, kad paskui pradingčiau už beprotnamio vartų. Iliuzija meta dar didesnį šešėlį ant daktaro. Aptinku jį taip išplėtojus manąją aukso sintezę, jog jis išmano apie ją geriau už mane patį. Beje, viskas, ką jis sakytų, tučtuojau paneigiama; ir kadangi turiu reikalų su melagiu, mano fantazija sukanda apynasrį ir nuskrieja tolyn už proto ribų.

Rugpjūčio 8 d. Išeinu pasivaikščioti už miesto. Netoli vieškelio suzvimbia telegrafo stulpas; prieinu prie jo ir klausausi it užburtas. Stulpo papėdėj guli pamesta pasaga. Pakeliu ją, kaip laimę nešantį radinį, ir parsinešu namo.

Rugpjūčio 10 d. Vakare palinkiu labos nakties daktarui – jo elgesys pastarosiomis dienomis jaudina mane kaip niekad. Jo išvaizda paslaptinga, tarsi vyktų vidinė kova su pačiu savim; veidas droviai paraudęs, žvilgsnis užgeseęs. Kiaurą dieną dainuoja ar švilpčioja: atėjo laiškas, kuris padarė jam didelį įspūdį.

Po pietų jis parėjo po operacijos kruvinom rankom ir parsinešė dviejų mėnesių gemalą. Atrodė it mėsininkas ir bjauriai pakomentavo motinos persileidimą.

– Silpnuosius reikia žudyti, o stipriuosius globoti! Šalin minkštaširdiškumą, dėl kurio išsigimsta žmonių giminė!

Aš juo pasibaisėjau ir, palinkėjus vienas kitam labos nakties ant slenksčio tarp mudviejų kambarių, šnipinėju jį toliau. Iš pradžių jis išeina į sodą, bet aš negaliu girdėti, ką jis ten veikia. Sugrįžęs stabteli verandoj, prigludusioj prie mano miegamojo. Kilnoja kažkokį labai sunkų daiktą ir ištraukia spyruoklę, kuri nėra kokio nors laikrodžio dalis. Viskas buvo daroma taip atsargiai, kad išdavė slapukavimą ar dviprasmiškus manevrus.

Pusiau nusirengęs, laukiu šių mistiškų pasirengimų poveikio stovėdamas visiškai sustingęs ir nekvėpuodamas.

Ir štai pajuntu, kaip per skiriamąją sieną šalia mano lovos ima tekėti elektros srovė, kaip ji siekia mano širdies

prieš tai apgrabaliojusi krūtinę. Įtampa auga... aš čiumpu drabužius, išlipu pro langą ir atsidūręs už vartų apsirengiu.

Naktį esu išstumtas gatvėn, dar sykį ant kieto akmeninio grindinio, o mano priegloba, vienintelis draugas palikę už nugaros. Bruožiu ir bruožiu pirmyn ant nuomonės; mintims kiek prašviesėjus, nuskutu tiesiai pas miesto gydytoją. Turiu skambinti, laukti ir per tą laiką apgalvoti, ką pasakysiu neįduodamas savo draugo.

Pagaliau gydytojas pasirodė. Atsiprašiau jo dėl šio naktinio apsilankymo; tačiau nemigos ir svaigulio priepuolio ištiktas ligonis, praradęs pasitikėjimą savo gydytoju ir t. t. Mano šaunusis draugas, kurio svetingumu pasinaudojau, elgiasi su manim kaip su įsikalbėjusiu ligą ir nenori manęs išklausyti.

Tada, tarytum laukęs manęs kada nors užeinant, daktaras pasiūlo kėdę, cigarą ir taurę vyno.

Priimtas kaip puikiai išauklėtas žmogus, iki tol uitas kaip paskutinis idiotas, pasijuntu it išvaduotas. Sėdim šnekučiuodami dvi valandas, ir gydytojas pasirodo esąs teosofas, tad galiu jam viską apsakyti nesusikompromituodamas.

Galų gale, jau po vidurnakčio, pakylu eiti ir ieškoti kambario viešbutyje. Daktaras man pataria grįžti namo.

– Niekad! Jis gali mane nužudyti.

– O jei aš jus palydėčiau?

– Tada mudu abu turėtume atlaikyti priešo ugnį. Bet jis niekad man neatleistų!

– Vis dėlto nueikime.

To betrūko, sugrįžau tuo pačiu keliu, kaip atėjęs; o kadangi laukujės durys buvo užrakintos, pabeldžiau.

Kai mano draugas po minutės atidaro, ateina mano eilė užjausti. Jis, chirurgas, įpratęs daryti bloga kitiems be jokio gailesčio, šitas apgalvotos žmogžudystės skelbėjas, atrodo itin graudžiai, išblyškęs it lavonas, dreba, mikčioja, o pamatęs man už nugaros daktarą, susmunka ant žemės apimtas

baimės, kas mane išgąsdina labiau nei visos ankstesnės baisybės.

Ar galimas daiktas, jog šis žmogus buvo sumanęs žmogžudystę ir baiminosi būti išaiškintas? Neįmanoma, ir aš atmetu šią mintį kaip bedievišką.

Persimetę keliom beprasmėm frazėm, kas iš mano pusės buvo stačiai juokinga, išsiskyrėm ilsėtis.

*

Gyvenime pasitaiko tokių siaubingų įvykių, kad siela išsyk atsisako juos priimti, bet jų paliktas įspūdis išlieka ir netrukus jie vėl prasimuša su neįveikiama jėga.

Namie mano atminty vėl atgyja scena, akimirką vykusi daktaro salone naktį man tenai apsilankius.

Daktaras palieka mane išeidamas vyno; vienas kambary apžiūrinėju spintą su pano, inkrustuotais riešutmedžiu ar alksniu (neprisimenu katruo). Kaip paprastai, medienos plaušeliai susidėstę įvairiom figūrom. Dabar man prieš mano akis išnyra meistriškai sudėliota ožio galva, ir aš bemat nusisuku. Panas asmeniškai, toks, koks vaizduojamas antikos sakmėse, o vėliau paverstas viduramžių velniu.

Apsiribosiu papasakodamas faktą; gydytojas, spintos savininkas, būtų padaręs paslaugą okultizmo mokslui nufotografuodamas pano. Daktaras Markas Havenas „L'Initiation" (lapkričio numery) yra aptaręs šiuos reiškinius, tokius įprastus gamtos karalystėje, ir patariu skaitytojui gerai įsižiūrėti į veidą, išpieštą ant krabo kiauto.

*

Po to nuotykio abu su draugu pajuntam viens kitam priešiškumą. Jis duoda man suprasti, jog aš esąs dykūnas, kurio buvimas nepageidaujamas. Aš jį painformuoju ketinąs apsistoti viešbuty, kol sulauksiu svarbių laiškų. Tada jis apsimeta įsižeidęs.

Iš tikrųjų negaliu pajudėti iš vietos dėl pinigų stygiaus ir apskritai nujaučiu mano likime greit įvyksiant permainų.

Bet sveikata vėl sugrįžo, naktį ramiai miegu, o dieną dirbu.

Apvaizda savo nepasitenkinimą, regis, atidėjo vėlesniam laikui, o mano pastangos vaisingos visais atžvilgiais. Jei aš atsitiktinai paimu knygą iš daktaro bibliotekos, visad joje randu norimą žinutę. Taip senoje chemijoje aptinku savo aukso gamybos metodo paslaptį ir, pasitelkęs metalurgiją, skaičiavimais ir analogijomis dabar galiu įrodyti tikrai pagaminęs auksą ir kad auksas visad būdavo gaunamas pritaikant šį metodą.

Straipsnį, parašytą šiuo klausimu, nusiunčiu prancūziškam laikraščiui, tas tučtuojau jį įdeda. Nuskubu parodyti jo daktarui, o šis, negalėdamas paneigti fakto, pasišiaušia.

Tuomet turiu sau pačiam pripažinti, jog jis daugiau man ne draugas, nes mano laimėjimai jam kančia.

*

Rugpjūčio 12 d. Knygyne nusiperku savotišką užrašų knygelę, prašmatniai įrištą spausta ir paauksuota oda. Mano dėmesį patraukia figūros ant viršelio, ir, keisčiausia, jose glūdi pranašystė, kurios išaiškinimas bus pateiktas vėliau. Meniškai sudaryta kompozicija vaizduoja: iš kairės jauną mėnulį, apjuostą žydinčios šakos; tris arklio galvas (*trijugum*), išlindusias iš mėnulio; virš jų lauro šakelė; žemiau trys sijų sąramos (trissyk po tris); dešinėje varpelis, iš kurio virste virsta puošnios gėlės; saulės formos ratas ir t. t.

Rugpjūčio 13-oji, Švento Mykolo bulvaro švytuoklinio laikrodžio numatytoji diena, atėjo. Laukiu kokio nors įvykio, bet tuščiai; ir vis dėlto esu tikras, kad kažkur kažkas atsitiko ir netrukus pasirodys rezultatai.

Rugpjūčio 14 d. Gatvėje aptinku iš kontorinio kalendo-

riaus išplėštą lapuką, kuriame didelėm raidėm atspausdinta: rugpjūčio 13 d. (švytuoklinio laikrodžio data). O apačioj smulkiomis raidėmis: „Niekad slapčiom nedaryk to, ko negalėtum padaryti atvirai“. (Juodoji magija!)

Rugpjūčio 15 d. Laiškas nuo žmonos. Ji aprauda mano likimą; vis dar mylinti mane, bet pasiliekanti mūsų vaiką ir jo labui tikisi, jog taip mums būsią geriau. Jos giminaičiai, prieš tai manęs nekentę, nesą visai abejingi mano kančioms, ir aš kviečiamas aplankyti savo dukterį, angeliuką, gyvenantį kaime pas močiutę.

Tai man tarsi grįžimas į gyvenimą! Mano vaikas, mano duktė man svarbiau už žmoną. Apkabinti nekaltą vargšiukę, kuriai norėjau padaryti bloga, prašyti jos atleidimo, praskaidrinti jos būtį smulkiais tėvo rūpesčiais, išlieti švelnumą, kauptą metų metus. Imu jaustis antrąsyk gimęs, pabudęs iš ilgo blogo sapno ir suvokiu griežtojo Mokytojo maloningumą, baudusio mane kieta ir aukštesnio proto vedama ranka. Dabar perprantu miglotus ir didingus Jobo žodžius: „O, koks laimingas tasai, kurį baudžia Dievas!“

Laimingas, nes tie „kiti“ jam nerūpi.

Nežinodamas, ar ten, prie Dunojaus, rasiu ir savo žmoną (tam pasidariau veik visai abejingas dėl nenusakomo mūsų charakterių nesuderinamumo), išsirengiu piligrimų kelionėn, puikiai suvokdamas, jog leidžiuos jon atgailaudamas ir kad manęs laukia nauji nukryžiavimai.

*

Trisdešimt kentėjimo dienų, ir štai greitai būsiu išleistas pro eretikų teismo vartus. Be kartėlio išsiskiriu su savo draugu budeliu, nes jis buvo apvaizdos rykštė.

O, koks laimingas žmogus, kurį baudžia Dievas!

VIII.
BEATRIČĖ

Berlyne brikutė nuveža mane iš Štetino geležinkelio stoties į Pusstotę. Ši pusvalandžio kelionė atrodo tarsi žygis per erškėtrožių gyvatvorę, taip dursto man širdį įsikūniję atsiminimai. Pirmiausia nuriedu gatve, kurioje, kaudamiesi su skurdu ir aistromis, gyveno mano draugas Popovskis su savo pirmąja žmona, nepažinta ir nepripažinta. Dabar jo žmona mirusi, vaikas miręs štai šiame name iš kairės; mūsų draugystė išsigimė į bjaurią neapykantą.

Iš dešinės stovi dailininkų ir rašytojų aludė, daugybės proto ir meilės orgijų arena.

Štai ten – *Cantina Italiana,* prieš trejetą metų buvusi mano ir tuometinės sužadėtinės susitikimų vieta, kur savo pirmutines itališkas autorines teises pavertėm Kianti vynu.

O tenai – Laivų statytojų užtvanka su „Fuldos" pensionu, kur gyvenome kaip jaunavedžiai. Čia mano teatras, mano knygynas, mano siuvėjas, mano vaistininkas.

Koks žemas instinktas verčia vadeliotoją vežti mane šituo *via dolorosa**, grįstu palaidotais atsiminimais, kurie šią nakties valandą atgyja kaip šmėklos? Negaliu suprasti, kodėl jis važiuoja kaip tik šiuo skersgatviu, kuriame įsikūrusi mūsų atgaivos vietelė „Juodasis paršas", anksčiau garsėjusi kaip Heinės ir E. T. A. Hofmano pamėgta užeiga. Pats šeimininkas stovi joje, ant laiptų po pabaisa, pakabinta kaip iškaba. Jis dėbso į mane manęs nematydamas! Akimirką sietynas

* Liūdesio keliu *(lot.)*.

užeigoje pažeria spindulius, nudažytus šimtų išstatytų butelių, ir leidžia man vėl išgyventi vienerius mano gyvenimo metus, turtingesnius nei kiti sielvarto ir džiaugsmo, draugystės ir meilės. Ir aiškiai pajuntu, jog visa tai baigėsi ir turi likti palaidota, kad atsirastų vietos tam, kas nauja.

Pernakvojęs tą naktį Berlyne, atsibundu paryčiais, ir virš stogų rytuose mane pasveikina sodriai rožinės spalvos dangaus spindesys. Tuomet prisimenu regėjęs lygiai tokią rožinę spalvą vakare prieš išvykdamas iš Malmės. Palieku Berlyną, tapusį mano *seconda primavera** – ir paskutiniu. Pusstotėje kartu su prisiminimais palieku ir visas pavasario ir meilės atsinaujinimo viltis, nes jie niekad, niekad nebegrįš.

Po nakties Tabore, kur mane atgina raudonasis švytesys, Bohemijos miškais nusileidžiu prie Dunojaus. Ten baigiasi geležinkelis, ir su ekipažu nugrimztu į žemumas, palei Dunojų besidriekiančias iki pat Greino; riedu tarp obelų ir kriaušių, javų laukų ir žalių pievų; ir štai tolumoj ant kalvos kitapus upės pastebiu bažnytėlę, kurioje niekad nesu lankęsis, bet kuri buvo iškiliausias taškas kraštovaizdžio, atsiverdavusio iš trobos, kurioje tą neužmirštamą gegužę prieš dvejetą metų gimė mano duktė. Važiuoju per kaimus, pro pilis ir vienuolynus keliu, apkraštuotu nesuskaitomomis nuodėmių atpirkimo koplyčiomis, kalvarijomis, pažadų dovanomis, nelaimingų atsitikimų, perkūno trenksmų ir staigios mirties paminklais. Be jokios abejonės, šios piligrimų kelionės pabaigoj manęs laukia dvylika Kryžiaus kelio stočių.

Ir kas šimtą žingsnių mane pasveikina Nukryžiuotasis su erškėčių vainiku, sustiprindamas mano drąsą ir siūlydamas kryžių bei kančias.

Dabar marinu savo kūną iš anksto įsikalbėdamas, jog jos ten nebūsią, ką jau ir taip žinojau. Bet kai žmonos nebus po ranka, kad nukreiptų audringus šeimos išpuolius, turėsiu pats

---

* Antrasis pavasaris (*it.*).

atsilaikyti prieš senus gimines, nuo kurių paskutinį kartą pasitraukiau skausmingomis aplinkybėmis, net nepanoręs atsisveikinti. Taigi atkanku, kad būčiau nubaustas ir šitaip atgaučiau ramybę; palikęs už nugaros paskutinį kaimą ir paskutinį krucifiksą, iš anksto įsijaučiu į pasmerktojo kančias.

*

Pamečiau vos šešių savaičių kūdikį; dabar atrandu pustrečių metų mergytę. Per pirmą susitikimą ji rimtu, bet negriežtu veideliu įsiskverbia į pačias mano sielos gelmes, matyt, pasižiūrėti, ar aš atvykau dėl jos, ar dėl jos motinos. Išsiaiškinusi ji leidžiasi bučiuojama ir rankytėmis apsiveja man kaklą.

Tai daktaro Fausto sugrįžimas į žemiškąjį gyvenimą, bet mielesnis ir švaresnis; negaliu liautis nešiojęs mažylės glėby ir jautęs jos širdukę plazdant greta manosios. Mylėti vaiką vyrui reiškia tapti moterim, nusimesti tai, kas vyriška, ir patirti belytę dangaus gyventojų meilę, kaip tatai vadina Svedenborgas. Šitaip prasideda mano auklėjimasis dangui. Bet pirmiausia turiu atkurti tai, ką sugrioviau!

Padėtis, nusakyta keliais žodžiais, tokia: mano žmona gyvena kitoj vietoj, pas savo ištekėjusią seserį, nes jos senelė, užsėdusi palikimą, yra prisiekusi, kad mūsų santuoka nutrūks, – tokia nepalanki ji man dėl mano nedėkingumo ir dar kitko. Man leidžiama pagyventi su vaiku, kuris niekada nesiliaus buvęs mano, ir esu savo uošvės svečias neapibrėžtam laikui. Su džiaugsmu prisitaikau prie esamos padėties. Švelnaus ir nuolaidaus būdo, giliai religinga uošvė man viską atleido.

*

1896 m. rugsėjo 1 d. Gyvenu kambary, kuriame mano žmona praleido dvejus mūsų skyrybų metus. Tai čia ji kentė dėl mano kančių Paryžiuje. Vargše, vargše mano žmonele! Nejau tatai bausmė už nusikaltimą, kurį padarėme žaisdami meile?

*

Vakarieniaujant štai kas atsitiko. Norėdamas padėti dukrai, nemokančiai apsitarnauti, kuo švelniausiai ir draugiškai nusiteikęs prisiliečiu prie jos rankos. Mažylė surinka, atitraukia ranką ir meta į mane siaubo kupiną žvilgsnį. Močiutės paklausta, kas atsitiko, mažylė atsako:

– Jis mane skriaudžia!

Sėdžiu susidrovėjęs ir negaliu ištarti nė žodžio. Nejau dabar nuskriaudžiau nenorėdamas – kiek skriaudų esu padaręs be blogos valios?

Naktį susapnuoju tokį sapną: erelis kerta man į ranką bausdamas už kažką, ko aš nesuvokiu.

Iš ryto ateina pasisveikinti dukrelė, meiliai glaustosi. Ji išgeria su manim kavos ir gauna pasilikti prie mano rašomojo stalo, kur aš parodau jai paveiksluotų knygų. Mudu jau tapom gerais draugais, ir uošvė susižavėjusi, kad susilaukė pagalbos auklėdama mažylę. Vakare turiu dalyvauti guldant savo angelą ir išklausyti jos poterius. Ji yra katalikė ir kai ima iš manęs reikalauti, kad sukalbėčiau maldą ir persižegnočiau, nežinau, ką daryti, juk esu protestantas.

Rugsėjo 2 d. Visuotinis sujudimas. Mano uošvės motina, gyvenanti upės pakrantėj už kelių kilometrų nuo čia, įsakė mane išvaryti. Ji nori, kad aš kuo greičiau išsinešdinčiau, ir grasina atimti iš dukros palikimą, jei nepaklusčiau. Uošvės sesuo, geraširdė moteriškė, irgi išsiskyrusi su vyru, pakviečia mane apsigyventi pas ją kaimynystėje, kol nurims audra. Ta dingstim ji ir atvyksta manęs parsivežti. Kylam į dviejų kilometrų ilgio kalvą ir pasiekę viršūnę žvelgiam į apvalų slėnį apačioj, apvyniotą nesuskaitomom kalvom, išsišovusiom it vulkaniniai krateriai ir dygliuotom nuo eglių. Šio piltuvėlio vidury drykso kaimas su savo bažnyčia, o ant stataus kalno stūkso viduramžių tvirtovės stiliaus pilis; vienur kitur išsibarstę laukai ir pievos, drėkinami upelio, įsirausiančio žemėn pusiaukelėj nuo tvirtovės.

Mane išsyk apstulbino šis keistas ir savotiškai išskirtinis kraštovaizdis ir dingtelėjo, jog jau esu jį matęs, bet kur, kur?

Na taip, cinko vonioj „Orfilos“ viešbutyje! Išpieštą geležies oksido. Tai tas pats kraštovaizdis, niekaip nenugincysi!

Tetulė nusiveža mane į kaimą, kur ji turi trijų kambarių butą dideliame pastate, kuriame esama kepyklos, skerdyklos ir užvažiuojamųjų namų. Namas apginkluotas žaibolaidžiu, nes prieš metus žaibas buvo padegęs palėpę. Kai geroji tetulė, labai dievobaiminga kaip ir jos sesuo, įvedė mane į man skirtą kambarį, sustojau ant slenksčio susijaudinęs lyg priešais viziją. Sienos nudažytos lygiai tokia rožine spalva kaip ryto žara, persekiojusi mane visą kelionę. Užuolaidos rožinės, o palangės nustatytos gėlėm, praleidžiančiom spalvotą šviesą. Čia viešpatauja nepaprasta švara, o senoviška lova su stogeliu ant keturių kolonų yra jaunos merginos guolis. Visas kambarys ir jo apstatymas – tai tikra skaldo poema, sukurta sielos, kurios tik viena pusė gyvena žemėje. Nukryžiuotojo čia nėra, bet galbūt Šventoji Mergelė ir švęsto vandens dubuo saugo duris nuo piktųjų dvasių.

Mane apima gėda, aš bijau sutepti švarios sielos fantaziją, sielos, pastačiusios šią šventovę Šventajai Motinai ant kapo savosios meilės, palaidotos daugiau nei prieš dešimtį metų, ir mėginu negrabiais posakiais atsisakyti tokio kilnaus pasiūlymo.

Bet geroji senutė atkakli:

– Čia tau bus gera paaukoti savo žemiškąją meilę Dievo meilei ir tam švelnumui, kurį jauti vaikui. Patikėk manim, šita meilė be dyglių suteiks ramybę tavo širdžiai ir protui ir, globojamas skaisčiausios mergelės, naktį ramiai miegosi.

Pabučiuoju jai ranką dėkodamas už pasiūlytą auką ir grauždamasis labiau, nei būčiau galėjęs iš savęs tikėtis, prisitaikau prie tvarkos įsitikinęs, jog manęs pasigailėjo nepažįstamosios galios, atidėjusios bausmę, skirtą man pasitaisyti.

Bet kažkodėl pasilieku teisę permiegoti paskutinę naktį

Saksonijoje ir nudelsti persikraustymą iki kitos dienos. Taigi tetulės draugijoje grįžtu pas savo vaiką. Mums išėjus į kaimo gatvę, pamatau, kad žaibolaidis pritvirtintas tiesiai virš mano lovos.

Koks velniškas atsitiktinumas, jis mane paveikia kaip asmeninis persekiojimas!

Toliau pastebiu, kad pro mano langą atsiveriantis vaizdas ne kas kita, kaip elgetynas, apgyventas iš kalėjimo paleistų nusikaltėlių ir ligonių, iš kurių vienas kitas jau mirties patale. Liūdna draugija, niūri ateitis tiesiai prieš akis.

*

Grįžęs Saksonijon, susikraunu daiktus ruošdamasis išvykti. Skaudu palikti dukrelę, tapusią man tokią brangią. Senosios damos parodytas žiaurumas norint atskirti mane nuo žmonos ir vaiko įvaro tokį apmaudą, kad ištiktas pykčio priepuolio pagrūmoju kumščiu tapytam jos portretui, kuris kabo virš mano lovos. Gestą palydi duslus prakeiksmas.

Po dviejų valandų ant kaimo užslenka baisi audra; kryžmai tvyksčioja žaibai pilant lietui, o dangus visiškai juodas.

Kitą rytą atkakęs į Klamą, kur man paruoštas rožinis kambarys, pastebiu virš tetulės namo plaukiant slibino formos debesį. Vėliau man papasakojama, jog žaibas sukėlęs gaisrą visiškai netoli esančiame kaime, o liūtis, siautėjusi mūsų apskrity, sunaikinusi šieno stirtas ir nunešusi tiltus.

(Rugsėjo dešimtąją keistom aplinkybėm per Paryžių perlėkė viesulas. Iš pradžių, visiškai nurimus vėjui, jis įsisuka už Švento Sulpicijaus bažnyčios prie Liuksemburgo sodo, pakeliui užgriūva Pilaitės teatrą ir policijos prefektūrą ir išnyksta ties Švento Liudviko ligonine, nugriovęs penkiadešimt metrų geležies grotų. Dėl šio viesulo ir Botanikos sodo įvykių mano draugas teosofas man rašo:

– Kas per daiktas tasai viesulas? Neapykantos bangos, aistrų, dvasios išlajų vilnis?

Paskui jis priduria: ar Papuso šalininkai suvokia savo manifestacijas? Ir – atsitiktinumas, kuris buvo daugiau nei atsitiktinumas, – laiške, prasilenkusiam su jo, aš pateikiu jam, išmanančiam hinduistų paslaptis, netgi taip formuluotą klausimą:

– Ar gali išmintingieji hinduistai *sukurti* viesulą?

Būtent tada ėmiau įtarinėti, kad magijos adeptai persekioja mane dėl mano auksadirbystės arba mano visiško atsisakymo pasiduoti jų draugijai. O skaitydamas Riudbergo „Germanų mitologiją" bei Hiulteno-Kavalijaus „Verendą ir virdus" pasisėmiau žinių, kaip raganos protarpiais smagindavęsi pasirodydamos audrose ar trumpam ir smarkiam vėjo gūsy.

Paminiu šitai, kad nušviesčiau savo sielos būseną prieš man susipažįstant su Svedenborgo mokymu.)

*

Šventovė stovi išpuošta baltai ir rausvai, o šventasis greitai apsigyvens pas savo mokinį, pašauktą iš jiems abiem bendros tėvynės atgaivinti atsiminimų apie vyrą, apipiltą malonės dovanomis labiau nei kuris kitas moters pagimdytasis naujaisiais laikais.

Prancūzija pasiuntė Ansgarijų krikštyti Švedijos; po tūkstančio metų Švedija pasiuntė Svedenborgą perkrikštyti Prancūzijos tarpininkaujant jo mokiniui Sen Martenui. Martenistų ordinas, suvokiąs savo vaidmenį kuriantis naujajai Prancūzijai, nepripažintų šių žodžių svarbos ir juoba viso minėtojo tūkstantmečio reikšmės.

IX.
SVEDENBORGAS

Mano uošvė ir tetulė, kurios yra absoliučiai panašios dvynės, tokių pat charakterių, skonių ir antipatijų, viena kitoj įžvelgia savo antrininkę. Kai kalbuosi su viena nesant antrosios, toji tučtuojau žino, ką aš pasakiau, taigi galiu be jokių apylankų atvėrinėti širdį bet kuriai iš jų. Todėl jas dažnai painioju šiamė pasakojime, kuris nėra koks pretenzingas romanas stiliaus ir kompozicijos atžvilgiu.

Pirmąjį vakarą išpažįstu joms savo nepaaiškinamus nuotykius, abejones ir baimes. Abiejų veiduose atsiranda pasitenkinimas, ir abi vienu balsu sušunka:

– Tik pamanykit, juk tu žengei mūsų išvaikščiotu keliu!

Iš pradžių lygiai taip pat abejingos religijai, jos studijavusios okultizmą. Dėl to prasidėję bemiegės naktys, mistiški, mirtinos baimės lydimi įvykiai, o galiausiai naktiniai priepuoliai, ir tarpais jos atsidurdavusios ties beprotybės riba. Nematomosios furijos be perstogės ginusios jas į gelbstintį uostą – religiją. Bet dar joms ten nenusigavus, pasirodęs angelas sargas – ne kas kitas, kaip Svedenborgas. Jos klaidingai spėja, kad aš iš esmės susipažinęs su savo kraštiečiu, ir, apstulbusios dėl mano visiško neišmanymo, gerosios moterytės paduoda man seną vokišką knygą, bet su sąlyga.

– Imk ją ir perskaityk, tik neišsigąsk!

– Išsigąsti? Ko?

Vienas rožiniame miegamajame, atsiverčiu foliantą kur papuola ir imu skaityti.

Tebūnie palikta spėlioti skaitytojui, ką aš patyriau, kai mano akys įniko į pragaro aprašymą, kuriame aptikau Klamo kraštovaizdį, savo cinko vonios kraštovaizdį, nupieštą nelyginant iš natūros: su uždaru slėniu, eglėm apaugusiom kalvom, niūriais miškais, tarpekliu su upeliu, kaimu, bažnyčia, elgetynu, mėšlo krūvom, srutų klanais, kiaulidėmis. Viskas atkartota.

Pragaras? Bet aš išauklėtas su didžiausia panieka pragarui, kaip vaizduotės vaisiui, išmestam į šiukšlyną su kitais senais prietarais. Ir vis dėlto negaliu paneigti fakto, tiktai turiu štai kaip, visiškai naujai, paaiškinti vadinamąją amžinąją bausmę: mes jau atsidūrę ten, apačioj! Pragaras yra žemė, tasai išpuikusio proto pastatytas kalėjimas, kur negaliu žengti nė žingsnio nesugriaudamas kitų laimės ir kur visi kiti žmonės negali būti laimingi nedarydami man blogo.

Štai taip Svedenborgas, galbūt pats nežinodamas, aprašo gyvenimą žemėje, bandydamas pavaizduoti pragarą.

Pragaro ugnis – tai troškimas prasimušti pasaulyje; nepažįstamosios galios sužadina šį troškimą ir leidžia pasmerktiesiems pasiekti, ko jie trokšta. Bet vos tikslą pasiekus, norams išsipildžius, viskas pasirodo be jokios vertės, o pergalė nieko nereiškia! Tuštybių tuštybė, visa kas esą tuštybė. Tada, subliuškus pirmosioms iliuzijoms, nepažįstamosios galios įpučia troškimo, garbėtroškos ugnį, ir mus labiausiai kankina ne numalšintas alkis, bet patenkinti dideli norai, sukeliantys pasišlykštėjimą visu kuo. Ir šitaip demonas, gaudamas viską, ko trokšta, ir gaudamas akimirksniu, kad daugiau nebepajėgtų pajusti malonumo, patiria begalinę bausmę.

Kai palyginu Svedenborgo pragaro aprašymą su „Germanų mitologijoje“ minimom kančiom, atrandu akivaizdų sutapimą, o pats turiu pripažinti nuogą faktą, kad šios dvi knygos į mano rankas pakliuvo reikiamu momentu ir jose glūdi tikrasis branduolys. Aš esu pragare, ir prakeikimas

sunkiai slegia man pečius. Rausdamasis prabėgusiame gyvenime, vėl išvystu savo vaikystę, kuri jau tada buvo sutvarkyta it kalėjimas, inkvizicijos tribunolas, ir tų kančių, kuriomis buvo baudžiamas nekaltas vaikas, nepaaiškinsi kitaip, nei pasiremdamas prielaida mūsų ankstesnės būties, iš kurios buvome perkelti čia, kad atkentėtume už neprisimenamas klaidas. Suminkštėjus protui, kas visai įprasta, bjaurų Svedenborgo skaitymo paliktą įspūdį nugrūdu į giliausią sielos slaptą. Bet nepažįstamosios galios nebeleidžia atsipūsti.

Vaikštinėjantį po kaimo apylinkes, mažasis upelis nuveda mane prie siaurymės tarp dviejų kalnų. Tikrai didinga įeiga tarp uolų nuogriuvų vilioja keistų keisčiausiu žavesiu. Kalnas, ant kurio iškilusi apleistoji tvirtovė, statmenai leidžiasi į gelmę, sudarydamas vartus duburiui, kuriame upelis virsta vandens malūną sukančiu kriokliu. Kaip gamtos užgaida, uola įgavusi turko galvos formą, tokią panašią, jog tai pastebi visi apylinkės gyventojai.

Apačioj malūnininko ratinė remiasi į kalno šlaitą. Ant jos vartų spynos užkabintas ožio ragas su vežimų tepalu, o šalimais atremta šluota.

Nors visa tai yra visiškai natūralu ir taip, kaip turi būti, klausiu save, koks kipšas pakišo mano kelyje šias dvi raganų insignijas – ožio ragą ir šluotą – kaip tik ten ir kaip tik šį rytą.

Netekęs nuotaikos traukiu drėgnu ir tamsiu taku, ir štai mane sustabdo neįprastos išvaizdos medinis statinys. Pailga žema dėžė su šešeriom krosnies durelėm... Krosnys!

– O Dieve, kur aš atsidūriau?

Man pasivaidena Dantės pragaro vaizdas, iki raudonumo įkaitę karstai su nusidėjėliais... ir šešerios krosnies durelės! Ar aš matau košmarą? Ne, tai paprasta tikrovė, išsiduodanti baisia smarve, dumblo upe ir žviegiančiu choru iš kiaulidės. Kelias susispaudžia į siaurą taką tarp malūnininko namo ir kalno, po pat turko galva.

Einu toliau, bet tolumoj išvystu milžinišką vilko spalvos danų dogą, kaip lašas į lašą panašų į pabaisą, saugojusį Sveikatos gatvės ateljė duris Paryžiuje.

Žengiu keletą žingsnių atatupstas; bet, prisiminęs Žako Kioro rinkiminę kalbą: „drąsiai širdžiai viskas įmanoma“, įsiveržiu pragaran. Cerberis apsimeta manęs nepastebįs, ir aš žygiuoju toliau, dabar tarp dviejų eilių žemų ir tamsių namų. Juoda beuodegė višta su gaidžio skiautere; iš pirmo žvilgsnio graži moteris, kaktoje nešiojanti į kraujo raudonumo pusmėnulį panašią žymę; iš arčiau ji bedantė ir bjauri.

Krioklys ir malūnas; gausmas primena ūžimą ausyse, persekiojantį mane nuo pirmųjų neramių naktų Paryžiuje. Malūnininko parankiniai, balti tarsi atsimetę angelai, stovi prie girnų it budeliai, o didysis mentinis ratas dirba savo Sizifo darbą, leisdamas vandeniui tekėti žemyn, ir tekėti be perstojo.

Kiek toliau kalvė su nuogais ir juodais kalviais, ginkluotais replėm, žnyplėm, kūjais, ugnies ir žiežirbų, raudonai įkaitusios geležies ir išlydyto švino vidury; bildesys, nuo kurio kratosi ant tvirtos atramos smegenys ir šokinėja širdis krūtinėje.

Paskui lentpjūvė ir didysis pjūklas, kuris griežia dantimis kankindamas ant kankinimų suolo milžiniškus medžio kamienus, o ant lipnios žemės teka skaidrus kraujas.

Tarpeklis traukiasi išilgai upelio, nusiaubto liūties ir viesulo; potvynis paliko pilkai žalio purvo sluoksnį, dengiantį aštrius akmenukus, ant kurių paslydusios susižeidžia kojos. Man noris pereiti vandens srautą, bet lieptas nuneštas ir aš sustoju po skardžiu, kur pakibusi uola grasina nukristi ant madonos atvaizdo, kuris vienui vienas ant savo gležnų dieviškų pečių laiko pagraužtą kalną.

Grįžtu tuo pačiu keliu kaip ir atėjęs, nugrimzdęs į šių atsitiktinumų sąsajas, atsitiktinumų, kurie drauge paimti sudaro didžiulę visumą, nuostabią, nors ir neantgamtišką.

*

Aštuonios dienos ir aštuonios naktys ramiai pralekia Rožiniame miegamajame. Širdies ramybė grįžta su kasdieniniais dukters apsilankymais, dukters, kuri yra meili, myli mane ir kuriai aš irgi atsakau meile, ir giminaičiai tūpčioja apie mane kaip apie lepinamą nelaimingą vaiką.

Svedenborgo skaitymas užima visą dieną ir stumia į neviltį aprašymų natūralizmu. Juose atrandu viską, visus savo pastebėjimus, įspūdžius, mintis, tad šios vizijos rodos man kaip išgyventi, realūs žmogiški dokumentai. Tai nėra aklo tikėjimo klausimas, užtenka perskaityti ir palyginti su sava gyvenimo patirtim.

Gaila tik, kad man prieinama knyga tėra ištrauka. Svarbiausių dvasinio gyvenimo mįslių sprendimus rasiu tik vėliau, kai į mano rankas papuls *Arcana Coelestia* originalas.

*

Tuo tarpu apimtas sąžinės graužaties, pažadintos įsitikinimo, jog esama Dievo ir bausmės už nuodėmes, pasiguodžiu keliom Svedenborgo eilutėm, ir susyk randasi pasiteisinimas ir perdėta savikliova. Užtat vakare atsiverdamas uošvei paklausiau:

– Ar manai, kad aš prakeiktas?

– Ne, ir vis dėlto niekad nesu mačiusi panašaus likimo žmogaus. Bet tu dar nesuradai tikrojo kelio, kuris tave atves pas Viešpatį.

– Ar prisimeni Svedenborgą ir jo dangaus principus? Pirmiausia: noras viešpatauti turint prieš akis didį tikslą. Tai vyraujantis mano mąstymas, juk aš niekad netroškau iš visuomenės kokių garbės pripažinimų ar savarankiškai valdyti neperžengiant savo įgaliojimų. Toliau – gerovės ir turtų meilė, kad galėtum paremti visuotinį gėrį. Tu žinai, kad man

mažai rūpėjo pelnas, o pinigus niekinau. Jei aš kada nors pagaminčiau auksą, esu iškilmingai pažadėjęs nepažįstamosioms galioms, kad pelnas, jei jo būtų, turės būti panaudotas humanistiniams, moksliniams ir religiniams tikslams. Galiausiai santuokinė meilė. Ar reikia sakyti, kad nuo pat jaunų dienų mano karščiausi jausmai moteriai sukosi apie vedybų, šeimos ir žmonos idėją. Tai, kad gyvenimo loterija man lėmė susituokti su gyvanašle, yra likimo ironija, kurios niekaip negaliu suprasti, o dėl senbernio netvarkingumo, tai į jį nekreipiu dėmesio.

Senoji akimirką susimąstė.

– Negaliu paneigti, jog sakai teisybę, o skaitydama tavo raštus aptikau didžių siekių sielą, kuriai niekad nepavykdavę, nors ir sutelkus visas jėgas. Be jokios abejonės, tau reikia atgailauti už nuodėmes, kurias padarei prieš gimdamas. Ankstesniame gyvenime tu, galimas daiktas, buvai baisus žmogžudys ir todėl turi tūkstantį kartų iškęsti mirties baimę, nenumirdamas tol, kol neatliksi visos atgailos. Dabar, tapęs dievobaimingas, stverkis darbo!

– Ar turi omeny, kad man reikėtų paklusti katalikų bažnyčios papročiams?

– Taip, aš tą darau!

– Svedenborgas yra sakęs, jog nederą apleisti savo protėvių tikybos, nes kiekvienas žmogus priklauso tai dvasinei teritorijai, kur gimusi jo tauta.

– Katalikų tikėjimas yra aukštesnė malonė, suteikiama tiems, kurie jos trokšta.

– Aš pasitenkinsiu žemesniu rangu, o blogiausiu atveju atsistosiu priešais sostą už žydų ir musulmonų, irgi ten atitemptų. Aš vis dar droviuosi.

– Tau siūloma malonė, o tu vietoj pirmagimystės teisės pasirenki pliurę.

Tarnaitės sūnui pirmagimystės teisė yra per daug, kur kas per daug!

*

Nuo tos akimirkos, apgydytas Svedenborgo, dar sykį įsikaliau galvon esąs Jobas, dievobaimingasis ir nepriekaištingasis vyras, kurį Amžinasis išbandė, kad parodytų nusidėjėliams, kaip doras žmogus gali iškęsti neteisingai skirtas kančias.

Šis vaizdinys įsikerta mano protan, besipučiančiam iš tuštybės. Imu didžiuotis nesėkmėm, kuriom buvau apdovanotas, ir nenuilsdamas kartoju: žiūrėkit, kaip aš kentėjau! Ir gailiuosi savęs, kad man taip gera pas giminaičius; rožinis kambarys – tai aitri pajuoka; iš mano nuoširdžios graužaties pasityčiojama užverčiant mane gerais darbais ir mažais gyvenimo malonumais. Trumpai tariant, esu, anot Svedenborgo, išrinktasis ir, užsitikrinęs Amžinojo globą, metu iššūkį demonams...

*

Aštuntą mano gyvenimo rožiniame kambaryje dieną ateina žinia, kad prosenelė prie Dunojaus krantų susirgusi. Apimta kepenų ligos, lydimos vėmimo ir nemigos bei naktinio širdies silpnumo. Tetulė, kurios svetingumu naudojuosi, pašaukiama pas ligonę, aš kviečiamas grįžti pas uošvę.

Man ėmus priešgyniauti, esą senoji uždraudusi, atsakoma, jog ji atšaukusi išvarymą ir dabar aš galįs laisvai gyventi ten, kur man patinka.

Ši staigi jos, jaučiančios man pagiežą, vienąsyk jau padaryto sprendimo permaina sukelia nuostabą, ir aš nebedrįstu šito palankaus kurso pasikeitimo susieti su netikėtos ligos vargais.

Rytojaus dieną pasakojama, kad ligonė pablogėjusi. Uošvė perduoda man nuo savo motinos gėlių puokštę, kaip susitaikymo ženklą, ir išsitaria, jog senoji tikinti jai į pilvą įlindus gyvatę ir panašiais prasimanymais.

Kitas biuletenis: iš ligonės pavogta du tūstančiai markių, ji įtarianti savo tarnaitę. Smarkiai įžeista tokio neteisingo įtarimo, šioji ketinanti paduoti šeimininkę į teismą dėl garbės įžeidimo, tad bejėgei ligonei, pasitraukusiai iš pasaulio ramiai numirti, nebelikę namų ramybės.

Kiekvienas žinianešys ateina pas mus su gėlėm, vaisiais ar laukiniena, fazanais, viščiukais, lydekom...

Nejau ligonę ištiko dieviškasis teisingumas, ir ar ji tai supranta? Ar ji prisimena, kaip kitąsyk išvariusi mane į platųjį vieškelį, nuvedusį ligoninėn?

O gal ji prietaringa? Ar ji mano, kad esu pajėgus ją užkerėti, ir visos atsiųstos dovanos – tai tik kyšiai, sviesti burtininkui į veidą, siekiant numalšinti jo kerštą troškulį?

Nelaimė, kaip tik tą akimirką man į rankas papuola magijos knyga iš Paryžiaus, supažindinanti mane su vadinamaisiais kerėjimais; rašytojas pataria skaitytojui nemanyti, jog jis esąs atleistas nuo bausmės dėl to, kad vengia magijos meno, bandančio kam nors pakenkti; reikią saugotis savo piktos valios, kurios vienos užtenką pakenkti kitam žmogui, netgi jei šis išvykęs.

Iš šio paaiškinimo padariau dvigubą išvadą: pirmiausia dėl savo dvejonių tuo atveju, kai pagautas pykčio pakėliau ranką prieš portretą murmėdamas prakeiksmus, toliau – dėl atgijusio seno įtarimo, jog aš pats esąs slaptos niekšybės objektas, pasirinktas okultistų ar teosofų.

Viena vertus, sąžinės graužatis, kita vertus – baimė; ir tos dvi girnapusės ima mane malti į miltus.

*

Štai kaip Svedenborgas vaizduoja pragarą. Pasmerktasis įkurdinamas kerinčio grožio rūmuose, kur gyvenimas jam rodosi puikus ir jis tariasi priklausąs išrinktiesiems. Pamažėle visi malonumai išnyksta kaip dūmas ir nelaimėlis suvokia

esąs uždarytas varganoj lūšnoj, apdrėbtoj ekskrementais (žr. toliau).

Lik sveikas, Rožinis kambary! Įžengdamas į didįjį miegamąjį šalia uošvės, nujaučiu, jog ilgai jame neužsibūsiu.

Iš tikrųjų visos gyvenimą nuodijančios smulkmenos tarytum susimokiusios prieš ramybę, reikalingą mano darbui.

Grindlentės siūbuoja man po kojų; kėdė suklypusi, stalas raišuoja, prausyklė kleba, lova girgžda, o kiti baldai kratosi man vaikštant grindimis.

Lempa rūksta; rašalinė per siaura, todėl išsiterlioja plunksnakotis; tai kaimo troba, dvokianti mėšlo krūvom, srutom, sieros vandenilio prisodrintu amonio hidrosulfidu, anglies sulfidu. Kiaurą dieną mykia karvės, žviegia kiaulės, baubia veršiai, kudakuoja vištos, burbuliuoja kalakutai, burkuoja karveliai. Musės ir vapsvos neduoda ramybės dieną, uodai – naktį.

Pas kaimo bakalėjininką veik nieko nenusipirksi. Nesant geresnio, turiu pasitenkinti jų skaisčiai raudonu rašalu! Šiaip ar taip, savu! Pakely cigarečių popieriaus tarp šimto baltų lapelių įsiterpęs skaisčiai raudonas! (Skaisčiai raudonas!) Tai pragaras su palengva rusenančia ugnim, ir aš, įpratęs pakelti didelį sielvartą, be galo kenčiu nuo šių adatos dilgsnių, juoba, kad uošvė mano, jog aš nepatenkintas jos delikačiausiu rūpinimusi.

*

Rugsėjo 17 d. Nubundu naktį ir girdžiu kaimo laikrodį mušant trylika sykių. Tučtuojau pajuntu elektrą ir bildesį palėpėj virš galvos.

Rugsėjo 19 d. Apžiūrinėdamas palėpę, išvystu tuziną verpimo ratelių, kurių ratai man primena elektros mašinas. Atidarau dideliausią skrynią, visiškai tuščią, išskyrus penkias juodai dažytas neaiškios paskirties lazdas, išdėliotas ant dugno taip, kad sudarytų pentagramą. Kas iškrėtė man šį

pokštą, arba ką visa tai reiškia? Nedrįstu to klausti, ir mįslė lieka neįminta.

Naktį tarp dvyliktos ir antros užeina baisi audra. Paprastai audra greit išsisemia ir pasitraukia; bet šitoji siautėja virš mano kaimo visas dvi valandas, ką aš palaikau asmeniniu išpuoliu, ir kiekvienas žaibas taikosi į mane, bet nekliudo.

*

Vakarais uošvė pasakodavo man krašto dienos kroniką. Toks milžiniškas rinkinys namų ir kitokių tragedijų! Santuokinė neištikimybė, skyrybos, artimų giminaičių procesai, žmogžudystės, vagystės, prievartavimai, kraujomaiša, įžeidžiamos apkalbos. Pilys, vilos, lūšnos glaudžia visų rūšių nelaimėlius, ir aš negaliu vaikštinėti po vietovę negalvodamas apie Svedenborgo pragarą. Elgetos, abiejų lyčių silpnapročiai, ligoniai, luošiai apspitę didžiojo vieškelio griovius, kur jie klūpo ties krucifiksu, madonos ar kankinio atvaizdu.

Naktimis tokie nelaimėliai, kenčiantys nuo nemigos ir košmarų, dausioja po pievas ir miškus, kad nuovargis grąžintų jiems miegą, ir tarp šių kankinių esama aukštesnių klasių žmonių, gerai išauklėtų moterų, manoma, netgi vieno pastoriaus.

Visai netoli nuo mūsų namo stovi vienuolynas, tapęs pataisos namais puolusioms moterims. Tai tikras kalėjimas, kuriame viešpatauja griežčiausios ordino taisyklės. Žiemą net dvidešimties laipsnių šaltyje šios atgailautojos guli savo celėse ant apledėjusių akmeninių suolų, nes uždrausta pasikurti, ir jų kojos ir rankos apsipila trūkinėjančiomis nušalimo pūslėmis.

Tarp kitų ten esama moters, nusidėjusios su dvasininku, kas yra mirtina nuodėmė. Užgraužta sąžinės priekaištų, pri-

vesta iki nevilties, ji ieško nuodėmklausio užtarimo, bet šis atsisako išklausyti jos išpažintį ir neduoda šventojo sakramento. Mirtina nuodėmė nusipelno prakeikimo. Tuomet nelaimingoji praranda protą, ima vaizduotis esanti mirusi ir klaidžioja iš kaimo į kaimą šaukdamasi pastorių gailestingumo, kad ją palaidotų pašventintoj žemėj. Atskirta nuo bažnyčios, iš visur genama, ji atkėblina ir iškėblina rėkdama it elnias, ir žmonės žegnojasi sakydami: prakeiktoji moklina. Niekas neabejoja, kad jos siela jau dega amžinojoj ugny ir tik jos šmėkla, klajojantis lavonas, bastosi kaip kraupus pavyzdys.

Toliau man pasakojama, kad vieną žmogų apsėdęs velnias ir nelaimingasis pakeitęs savo asmenybę bei buvęs nelabojo verčiamas prieš savo valią žodžiais niekinti Dievą. Ilgai ieškojus dvasių užkeikėjo, pasitaikąs jaunas pranciškonų vienuolis, neišdykęs ir žinomas savo širdies tyrumu. Jis pasiruošiąs pasninkaudamas ir atgailaudamas, ir atėjus didžiajai dienai apsėstasis įvedamas bažnyčion ir prieinąs išpažinties prieš visus žmones, *coram populo*. Tuomet jaunasis vienuolis imąsis darbo ir, meldžiantis bei šaukiantis Dievo nuo ryto iki vėlaus vakaro, jam pavykstą išvaryti demoną, ir šis išrūkęs tokiu būdu, kad siaubo ištikti stebėtojai vėliau niekad nebedrįsdavę apie tai kalbėti. Po metų pranciškonas miręs.

Tokie ir kiti pasakojimai sustiprino mano įsitikinimą, kad ši vietovė buvusi numatyta atgailai ir kad šis kraštas mistiškai atitinkąs vietas, į kurias Svedenborgas nukelia savo vaizduojamą pragarą. Ar jis yra lankęsis šioje žemutinės Austrijos daly ir, panašiai kaip Dantė, aprašęs vietovę į pietus nuo Neapolio, nutapęs savąjį pragarą iš natūros?

– ?

– ?

*

Dviejų savaičių pertrauka prie darbo ir studijų, ir aš dar sykį išverčiamas iš guolio. Stojus rudeniui mano tetulė ir motinėlė, žinia, kartu persikraustys į Klamą, ir mes išsiskirsim, taigi norėdamas likti nepriklausomas, išsinuomoju dviejų kambarių trobelę, stovinčią aukštėliau, tad būsiu artimas savo dukters kaimynas.

Įsikėlus į savąjį būstą, pirmą vakarą mane apima baimė, tarsi būtų užnuodytas oras. Nusileidžiu pas motinėlę.

– Jei šiąnakt miegosiu ten, viršuje, iš ryto rasit lovoj mirusį. Apnakvydinkit atstumtąjį, brangi motinėle!

Man bemat suteikiamas rožinis kambarys, bet, Dievulėli, koks jis pasikeitęs po tetulės išvykimo! Juodi baldai; biblioteka su tuščiom lentynom tarsi plačiai pražiotais nasrais; gėlės nuimtos nuo palangių; lydytos geležies krosnis, aukšta, siaura, juoda it šmėkla, su baisiom fantastiškom figūrom, salamandrom, slibinais. Žodžiu, disharmonija, daranti mane ligonį. Ir apskritai viskas dirgina nervus, nes esu tvarkingų įpročių žmogus, viską atliekantis tam tikru laiku. Kad ir kaip stengiuosi neišduoti liūdesio, motinėlė perskaito mano slaptas mintis:

– Visad nepatenkintas, mano vaike!

Ji iš paskutiniųjų stengiasi man įtikti, bet žaidiman įsimaišo nesantaikos dvasios ir jokie vaistai nebegelbsti. Ji mėgina prisiminti mano skonį ir įpročius, bet viskas visad išeina atžagariai. Pavyzdžiui, tėra tik keletas dalykų, kuriems jaučiu tokį pasibjaurėjimą kaip veršiuko smegenėlėms su lydytu sviestu.

– Šiandien aš pataisiau šį tą gardaus specialiai tau, – sako ji man.

Ir padeda prieš mane veršiuko smegenėlių su lydytu sviestu. Suprantu, kad ji pamiršo, ir valgau, bet su pasišlykštėjimu, blogai paslėptu po apsimestiniu apetitu.

– Tu nieko nevalgai!

Ir ji vėl priverčia man lėkštę...

To jau per daug! Anksčiau visas savo nelaimes aiškindavau moterų piktybėmis; dabar atsiprašau nekaltąją ir tariu sau: tai velnias!

*

Nuo pat jaunystės rytinį pasivaikščiojimą skiriu apmąstymams, paruošiantiems dienos darbui. Niekas tuomet negali manęs lydėti, netgi žmona.

Iš tikrųjų mano protas iš ryto gali pasidžiaugti pusiausvyra ir pakilumu, artimu ekstazei; aš ne einu, aš skrendu; nesijaučiu turįs kokį nors kūną, visas liūdesys išgaravęs ir būnu vien siela. Man tai vidinio susikaupimo, maldos valanda, manosios pamaldos.

Dabar, kai turiu paaukoti viską, atsižadėti savęs ir savo teisėčiausių pomėgių, dabar nepažįstamosios galios verčia mane atsisakyti šio paskutinio ir labiausiai stimuliuojančio malonumo.

Mano dukrytė pareiškia norą mane lydėti. Labai švelniai apkabindamas įtikinėju ją to nedaryti, bet ji nesupranta mano atsikalbinėjimų, jog man reikią pabūti vienam su savo mintimis. Ji pravirksta ir tampa neperkalbama, tad išsivedu ją pasivaikščioti pasiryžęs daugiau neleisti piktnaudžiauti mano teisėmis. Tu pažįsti vaiką, žavų, patrauklų nuoširdumu, linksmumu, dėkingumu už mažiausią smulkmeną, tai yra tavo laisvalaikiu; bet jei esi užsiėmęs savo mintimis, nuklydęs, išsiblaškęs, kaip tada tasai mažas bamblys gali nukamuoti sielą begaliniais klausimais, išmonėm ir užgaidom! Mano mažylė pavydžiai seka mano mintis kaip įsimylėjusioji; ji tyko akimirkos, kada jos čiauškėjimas lengviausiai nutrauks sumaniai supintų minčių virtinę... o ne, ji to nenori, bet atrodo tarsi mudu abu būtume nekalto niekšelio žabangų aukos.

Kėblinu lėtais žingsniais, nebeskrendu; mano siela sugauta, galva tuščia nuo pastangų nusileisti iki vaiko lygio.

Tačiau galutinai mane pribaigia ilgi ir priekaištingi žvilgsniai, kuriuos ji mėto į mane, kai ima jaustis esanti našta ir įsivaizduoja, jog aš jos nemyliu. Tuomet atviras, nuoširdus, spinduliuojantis veidelis aptemsta, žvilgsnis nutolsta, jos jausmai užsisklendžia ir aš jaučiuosi netekęs šviesos, kuria tasai vaikas buvo nušvietęs mano miglotą sielą. Aš ją pabučiuoju, nešu glėby, skinu jai gėles ir rankioju akmenukus; išpjaunu rykštę ir žaidžiam, kad esu karvė, kurią ji turi varyti į ganyklą.

Ji vėl laiminga ir patenkinta, ir gyvenimas man šypsosi.

Aš paaukojau savo susikaupimo valandą! Tai atgaila už blogį, kurį sykį, svaigulio akimirką, norėjau užtraukti ant šio angelo galvos.

Atpirkti nusikaltimą tampant mylimam! Iš tikrųjų nepažįstamosios galios nėra tokios žiaurios kaip mes.

X.
IŠTRAUKOS IŠ PRAKEIKTO ŽMOGAUS DIENORAŠČIO

1896 m. spalis, lapkritis.

Brahmanas įvykdo savo gyvenimo pareigą paleisdamas pasaulin vaikelį. Paskui jis išeina į dykumą atsidėti savo vienišam gyvenimui ir savęs išsižadėjimui.

*

M a n o m o t i n ė l ė: Ką tu padarei, nelaimingasai, savo ankstesniame gyvenime, kad likimas taip žiauriai su tavim elgiasi?

A š: Spėk! Prisimink vyrą, kuris, kaip ir aš, iš pradžių buvo vedęs kito žmoną ir, kaip ir aš, išsiskiria su ja, kad susituoktų su austre! O paskui nuo jo atplėšiama jo mažoji austriukė taip, kaip buvo atimta iš manęs maniškė, ir jų vienintelis vaikas paslepiamas Bohemijos miško šlaite, kaip ir manasis vaikas. Ar prisimeni mano romano „Prie atviros jūros" veikėją, graudžiai žūstantį saloje vidury jūros...

M a n o m o t i n ė l ė: Gana! Gana!

A š: Tu nežinai, kad mano senelė buvo vardu Neiperg...

M a n o m o t i n ė l ė: Nutilk, nelaimingasai!

A š: ... ir kad mano Šerstinutė panaši į didžiausią šimtmečio žudiką, įskaitant kirpčiukus; pasižiūrėk tik į ją, mažąją despotę, jau dvejų su puse metų pavergiančią vyrus...

M a n o m o t i n ė l ė: Tu pamišęs!

A š: Na, gerai! O jūs, moterys, kuo gi esate nusidėjusios,

kad jūsų likimas žiauresnis nei mūsų? Žiū, kaip teisingai aš vadinu moteris mūsų demonais! Kiekvienam turi būti skirta pagal nuopelnus!

M a n o m o t i n ė l ė: Taip, dvigubas pragaras būti moterim!

A š: ... ir moteris, ji yra dvigubas demonas. O dėl reinkarnacijos, tai ji – krikščioniškas mokslas, kurį kunigai nugrūdo į šešėlį. Jėzus Kristus tvirtina Joną Krikštytoją buvus persikūnijusiu Elijumi. Autoritetas jis ar ne?

M a n o m o t i n ė l ė: Na, žinoma, bet Romos katalikų bažnyčia draudžia tyrinėti, kas paslėpta!

A š: Bet okultizmas tai leidžia, nes mokslai leidžiami!

Nesantaikos dvasios smarkiai siautėja, ir nors mes visiškai suprantam jų žaidimą ir esame nekalti, kartkartėm kyla karčių nuosėdų paliekantys vaidai.

Dar daugiau, abi seserys, kaip savo motinos paslaptingos ligos priežastį, ima įtarinėti mano piktą valią ir, atsižvelgdamos į tą naudą, kurios aš susilaukčiau pašalinus kliūtį, skiriančią mane nuo žmonos, negali nuslopinti labai teisingos minties, jog senosios mirtis mane pradžiugintų. Vien šio noro buvimas mane daro nepakenčiamą, ir aš nebedrįstu klausinėti, kaip jaučiasi senelė, kad manęs nepalaikytų veidmainiu.

Padėtis įtempta, ir mano senosios draugės be galo aptarinėja mano asmenį, charakterį, pažiūras ir meilės mažylei nuoširdumą. Vieną dieną jos mane palaiko šventuoju, o trūkius delnuose – stigmomis. Iš tikrųjų žymės delnuose primena storų vinių pradurtas skyles, ir, kad atsikratyčiau bet kokių šventumo pretenzijų, pareiškiu esąs gerasis plėšikas, kuris nužengė nuo kryžiaus ir iškeliavo į šventąsias vietas norėdamas laimėti rojų.

Kitą dieną apsvarsčius mano mįslę, aš palaikomas Roberu Nelabuoju[4]. Tuomet keletas įvykių sukelia man baimę būti žmonių užmėtytam akmenimis. Tai buvo nuogi faktai. Mano Šerstinutė baisiai bijo kaminkrėčių. Vieną vakarą vaka-

rieniaujant staiga ji ima žliumbti ir, rodydama pirštu į kažką nematomą už mano kėdės, surinka:

– Ten stovi kaminkrėtys!

Mano motinėlė, tikinti vaikų ir gyvūnų aiškiaregyste, išblyško, ir aš pats išsigandau, ypač pamatęs motinėlę žegnojant vaiko galvą. Po šio įvykio stojo mirtina tyla, nuo kurios man sugrudo širdis.

*

Atėjo ruduo su audromis, lietum ir tamsa. Kaime ir elgetyne daugėja vargšų, ligonių, mirštančiųjų ir mirusiųjų. Naktį girdėti, kaip varpeliu dindiliuoja prieš Švenčiausiąjį einantis bažnyčios berniukas. Dienomis iš bokšto aidi gedulingi varpai ir viena po kitos eina laidotuvių procesijos. Gyvenimas marina iš lėto ir niauriai. O man vėl prasideda naktiniai priepuoliai. Už mane meldžiamasi, kalbamos „Tėve mūsų", o švęsto vandens dubenį mano miegamajame pripilia pats klebonas.

– Tave prispaudė Viešpaties ranka! – Tai mano motinėlė sutriuškina mane šiuo griežtu kaltinimu.

Aš pasilenkiu, bet ir vėl pakylu. Pasitelkęs proto lankstumą ir apsiginklavęs įsišaknijusiu skepticizmu, nusikratau nuo sielos šiuos tamsius vaizdinius ir, perskaitęs tam tikrus okultizmo darbus, įsikalu galvon, jog mane persekioja pirminės ir „keturių elementų" dvasios, inkubai, lamijos, iš visų jėgų besistengiantys neleisti man užbaigti savojo alchemijos žygdarbio. Nusimanančių žmonių patartas, įsigyju dalmatišką durklą ir tariuosi esąs gerai apsisaugojęs nuo piktųjų dvasių.

Neseniai mirė kaimo batsiuvys, ateistas ir šventvagis. Jis turėjo kuosą, kuri, šeimininkui mirus, laikėsi po kaimyno stogu. Per šermenis kuosa pasirodė troboje, nors nė vienas iš gedėtojų negalėjo paaiškinti, kaip ji ten atsidūrusi. Laidotuvių dieną juodasis paukštis lydi eiseną, o kapinėse per ce-

remoniją įsitaiso ant karsto dangčio. Rytais šis gyvis sekioja mano keliais, kas man kelia nerimą dėl gyventojų prietaringumo. Vieną, paskutinę dieną kuosa skrenda priešais mane kaimo gatvėmis siaubingai kranksėdamà ir netgi rėkdama bjaurius žodžius, kurių išmoko iš šventvagio. Tuomet prie jos keliamo triukšmo prisideda du maži paukšteliai, liepsnelė ir kielė, sekioja paskui kuosą nuo stogo prie stogo. Kuosa lekia iš kaimo ir nusileidžia ant lūšnos. Tą pačią akimirką priešais namą pradumia juodas triušis ir pranyksta žolėje. Po kelių dienų sužinome kuosą pastipus. Ją užmušę keletas berniukų, įpykintų jos vagiliavimo.

*

Tuo tarpu leidžiu dienas dirbdamas savo troboje. Tačiau kuris laikas nepažįstamosios galios tarytum vengia rodyti man palankumą. Dažnai įžengęs trobon pajuntu, kad oras sunkus lyg apnuodytas, ir tuomet turiu dirbti atlapojęs duris ir langus. Apsivilkęs storą paltą ir užsimaukšlinęs kailinę kepurę, sėdžiu ir rašau prie stalo, kovodamas su savo vadinamaisiais elektriniais priepuoliais, kurie spaudžia man krūtinę ir dursto nugarą. Dažnai man regis, kad už mano kėdės kažkas stovi. Tuomet keletą sykių durklu duriu sau už nugaros vaizduodamasis, jog kaunuosi su priešu. Tai trunka iki penktos vakaro. Jei užsisėdžiu ilgiau nei ligi šios valandos, kova darosi siaubinga, tad, išsėmęs paskutines jėgas, užsidegu žibintą ir leidžiuos pas uošvę ir vaiką. Sykį, pasidaręs dvigubą ar trigubą skersvėjį, nes, nepaisant atviro lango, oras mano miegamajame buvo sunkus ir troškus, pratęsiu kovą iki šešių, kad baigčiau savo chemijos rašinį. Ant gėlių puokštės ropoja boružė, geltona su juodais taškeliais, Austrijos spalvom; čiupnoja kojukėm ir mėgina nusileisti žemyn. Galų gale ji nutupia ant mano popieriaus ir suplazdena sparnais visiškai taip kaip gaidelis ant Laukų Dievo Motinos

bažnyčios Paryžiuje. Paskui nurėplioja rankraščio kraštu, užsikabina man už dešinės rankos ir užsikeberioja ant jos. Pasižiūrėjusi į mane, nuskrenda prie lango. Kompasas ant stalo rodo šiaurę.

Gerai, tariu sau: vadinasi, šiaurėn! Bet patykiais ir kai turėsiu noro. Kol kas liksiu ten, kur esu.

Laikrodžiui išmušus šeštą, nebeįmanoma daugiau pasilikti vaiduoklių name. Nepažįstamosios galios pakelia mane nuo kėdės, ir turiu baigti žaidimą.

*

Per Vėlines, artėjant trečiai valandai dienos, šviečia saulė ir oras ramus. Kaimo gyventojų procesija su kunigais, vėliavomis ir muzika priešaky stumiasi kapinių link aplankyti iškeliavusiųjų į amžinąjį atilsį. Ima skalambyti bažnyčios varpai. Tuomet ūmiai, žydrame danguje nesant nė debesėlio, pakyla audra. Vėliavų audeklas plazda ir daužos į kotus, vėjas drasko žmonėms drabužius, į viršų siūbteli dulkių sūkuriai, linksta medžiai... Tikrų tikriausias stebuklas.

*

Aš bijau artėjančios nakties, ir mano motinėlė tam pasirengusi. Ji davė man amuletą pasikabinti ant kaklo. Tai madona ir švento medžio kryželis, daugiau nei tūkstančio metų senumo bažnyčios sijos dalelė. Priimu jį kaip brangią dovaną, duotą iš geros širdies; bet mano protėvių religijos liekanos draudžia man nešioti jį ant kaklo.

Per vakarienę prieš aštuonias aplink uždegtą lempą mūsų ratelyje tvyro nelaimę pranašaujanti ramybė. Lauke tamsu, nors pirštu akin durk, medžiai nešlama. Taigi visiška tyla. Bet štai pūsteli vėjo gūsis, vienas vienintelis, sudvozgia pro langų plyšius, sustaugia tarsi griežianti pūstynė. Ir tuo viskas pasibaigia.

Mano motinėlė, spausdama vaiką glėby, meta į mane siaubo kupiną žvilgsnį. Akimirksniu suvokiu, ką man šis žvilgsnis pasakė.

– Dink iš akių, prakeiktasis, ir neužtrauk kerštо demonų ant nekaltųjų galvų!

Aplink mane sugriūva visas pasaulis; vienintelė likusi laimė – būti su savo dukrele, – ir ta atimama, ir liūdnoje tyloje mintyse atsisveikinu su gyvenimu.

Po vakarienės pasitraukiu į rožinį miegamąjį, dabar juodą, ir pasiruošiu nakties kovai, nes jaučiu man gresiant pavojų. Kas grasina? Aš nežinau, bet kviečiu dvikovon nematomąjį, kad ir kas jis būtų, – demonas ar Amžinasis, ir taisausi susikauti kaip Jokūbas su Dievu.

Į duris kažkas pasibeldžia. Tai mano motinėlė, nujaučianti, kad man bus sunki naktis, kviečia permiegoti ant sofos svetainėje.

– Vaiko artumas tave išgelbės!

Padėkoju jai, bet užtikrinu, jog nesą jokio pavojaus ir niekas negali manęs gąsdinti, nes mano sąžinė švari.

Švelniai šyptelėjusi, ji palinki man labos nakties.

Aš apsirengiu kovos apsiaustu, kepure ir batais, tvirtai pasiryžęs miegoti su drabužiais, pasiruošęs mirti kaip narsus karys, drąsiai žiūrintis mirčiai į akis, numojęs ranka į gyvenimą. Apie vienuoliktą oras kambary ima sunkėti ir mano drąsą nugali mirtina baimė. Nuėjęs atidarau langą. Skersvėjis grasina užgesinti lempą. Langą uždarau. Lempa ima zvimbti, gergžti, cypti. Paskui nutyla.

Tada netoliese vaitojamai sustaugia šuva; tatai laidotuvių rauda, anot padavimų.

Pažvelgiu pro langą: Grįžulo ratai vieniši savo didybe. Ten apačioj stūkso elgetynas, žiba žvakė ir senutė sėdi palinkusi prie mezginio, laukdama išsivadavimo, galbūt bijodama miego ir sapnų.

Pavargęs išsitiesiu lovoje ir mėginu užmigti. Bemat pasi-

kartoja senasis žaidimas. Elektros srovė siekia mano širdies, plaučiai nustoja dirbti, turiu keltis arba mirti. Atsisėdęs ant kėdės, pernelyg nusikamavęs, kad pajėgčiau skaityti, pusvalandį būdrauju visiškai atbukęs.

Tada nusprendžiu eiti į lauką ir pasivaikščioti, kol išauš rytas. Nulipu žemyn. Naktis tamsi ir kaimas miega, tik ne šunys: pirmam iš jų įspėjamai viauktelėjus, mane apspinta visas tuntas plačiai iššiotais nasrais ir žibančiomis akimis, priverčia trauktis.

Kai grįžęs praveriu miegamojo duris, atrodo, tarsi kambarys būtų pilnas gyvų ir priešiškų būtybių. Jų kimštinai prisikimšę, ir man rodos, jog aš spraudžiuos per minią, kai bandau nusigauti iki lovos, kada ant jos griūnu rezignavęs, pasiryžęs mirti. Bet paskutinę akimirką, nematomam grifui dusinant mane po savo sparnais, kažkas ištempia mane iš lovos ir prasideda furijų gaudynės. Nugalėtas, partrenktas ant žemės, privarytas iki paskutiniosios, palieku mūšio lauką ir nelygiose kautynėse pasiduodu nematomiesiems.

Pasibeldžiu į svetainės duris kitapus koridoriaus. Mano motinėlė, vis dar neatsigulusi ir nugrimzdusi maldoje, prieina atidaryti.

Jos veido išraiška mane išvydus priverčia pasibaisėti savimi.

– Ko nori, vaike?

– Aš trokštu mirties, o paskui būti sudegintas, arba verčiau sudeginkit mane gyvą!

Daugiau nereikia nė žodžio; motinėlė suprato mane, ir nors ji kovoja su savo siaubu, nugali gailesys ir religinis gailestingumas, tad ji savo rankomis pakloja man sofą, o pati išeina į kambarį priešais, kur miega su vaiku.

Atsitiktinai – visada šėtoniškas atsitiktinumas! – sofa stovi priešais langą, ir tam pačiam atsitiktinumui panorėjus nėra užuolaidos, tad į nakties tamsą atsukta juoda lango kiaurymė spokso man tiesiai į veidą, be to, kaip tik pro šį langą švilpė vėjas šįvakar mums sėdint prie stalo.

Leisgyvis sudrimbu savo guoly, keiksnodamas visur esantį neišvengiamą atsitiktinumą, persekiojantį su aiškiu tikslu paversti mane persekiojimo manijos auka.

Penkios minutės poilsio akis įdūrus į juodąjį keturkampį, ir nematomoji šmėkla ima šliaužti mano kūnu, o aš atsikeliu. Vidury kambario stoviu valandų valandas tarsi statula... nežinau, kiek laiko, – pavirtęs kolonos šventuoju, miegu arba nemiegu.

Kas tasai, kuris suteikia man naujų jėgų kentėti? Kas toksai, užuot leidęs numirti, atiduoda mane kančioms?

Ar tai jis, gyvenimo ir mirties viešpats, kurį įžeidžiau, kai, skaitydamas rašinį „Apie džiaugsmą numirti", ėmiau eksperimentuoti mirtimi ir maniau esąs subrendęs amžinajam gyvenimui?

Nejau esu Flegijas, dėl pernelyg didelės drąsos pasmerktas Tartaro kančioms, ar Prometėjas, susilaukęs bausmės būti draskomas erelio už tai, kad atskleidė mirtingiesiems galingųjų paslaptį?

(Užrašinėdamas šias mintis, prisimenu Jėzaus kančių istorijos sceną, kai kareiviai spjaudė jam į veidą, o keletas skaldė antausius, tuo tarpu kiti plakė rykštėmis sakydami: „Kristau, išpranašauk, kas tave mušė!"

Mano jaunystės draugai turėtų prisiminti orgijų vakarą Stokholme, kai šios knygos autorius atliko kareivio vaidmenį...)

Kas tave mušė? Klausimas be atsako, abejonės, netikrumas, reikalo paslaptingumas – štai mano pragaras!

Tegu jis atsiskleidžia, ir aš grumsiuos su juo, atremsiu jį!

Tačiau kaip tik šito jis vengia norėdamas atimti man protą, nuplakti mane nešvaria sąžine, kuri yra pakankamas akstinas visur ieškoti priešų. Priešų, tai yra tų, kuriuos sužeidė mano pikta valia, tad kiekvienąsyk aptikus priešą mano sąžinė gauna smūgį.

*

Rytojaus dieną, keletą valandų numigusį, mane pažadina Šerstinutės čiauškėjimas, ir visa kas yra pamiršta; aš atsidedu savo įprastiniam darbui, kuris sekasi gerai. Ir viskas, ką parašau, tuojau išspausdinama, tatai rodo, kad mano protas sveikas ir intelektas nepažeistas.

Tuo tarpu laikraščiai paskleidžia gandą, jog amerikiečių tyrinėtojas atrado metodą, kaip paversti sidabrą auksu, kas apsaugo mane nuo įtarimų, neva aš esąs magas, kvailys ar šarlatanas. Draugas teosofas, iki tol rėmęs mane pinigais, ištiesia ranką, kad įtrauktų mane savo sekton.

Siųsdamas man ponios Blavatski „Slaptąją doktriną", jis neslepia, kaip svarbu jam sužinoti mano nuomonę, dėl ko aš savo ruožtu susvyruoju įtardamas, jog mūsų draugiški santykiai priklauso nuo mano atsakymo. „Slaptoji doktrina", toji neteisėta kompiliacija visų vadinamųjų okultizmo teorijų, tos visų naujesnių ir senesnių mokslo erezijų nuoliekos, neturinčios jokios vertės, kai autorė išsako savo naivias ir įsivaizduojamas nuomones, įdomios mažai žinomų autorių citatomis, pasibjaurėtinos sąmoningomis ir nesąmoningomis apgaulėmis, istorijomis apie mahatmų egzistavimą. Darbas apgavikės, kuri panoro sumušti vyrų rekordą ir nutaisė miną, lyg būtų paguldžiusi ant menčių gamtos mokslus, religiją, filosofiją ir užkėlusi Izidės žynę ant Nukryžiuotojo altoriaus.

Su draugui rodytinu santūrumu ir atlaidumu leidžiu jam šitai suprasti pareikšdamas, kad kolektyvinė dievybė, karma, man nepatinka ir dėl to aš negalįs prisijungti prie partijos, neigiančios individualų Dievą, kuris vienintelis patenkina mano religinius poreikius. Iš manęs reikalaujama tikėjimo, ir nors esu tikras, jog mano žodis nutrauks mūsų santykius, o kartu sustabdys ir pašalpos gavimą, tiesiai pareiškiu savo nuomonę.

Tada doras ir kilniaširdis draugas pavirsta kerštо demonu. Jis tėškia man atskyrimą nuo bažnyčios, grasina paslaptingomis jėgomis, gąsdina miglotomis ir smerkiamomis užuominomis ir lyg pagonių žynys iššaukinėja dvasias. Baigia perduodamas mano bylą okultistų teismui ir prisiekdamas, jog aš niekad nepamiršiąs lapkričio tryliktosios.

Mano padėtis kebli, nes praradau draugą ir man gresia vargas. Dėl velnioniško atsitiktinumo štai kas nutinka mums kariaujant paštu.

„L'Initiation" paskelbia mano straipsnį, kuriame kritikuoju vyraujančią astronomijos sistemą. Praėjus kelioms dienoms nuo straipsnio paskelbimo, miršta Paryžiaus observatorijos direktorius Tiseranas. Pagautas linksmos nuotaikos, sugretinu šiuos abu faktus ir prisimenu, jog Pasteras mirė kitą dieną, išvežiojus mano *Sylva Sylvarum* į knygynus. Mano draugas teosofas juokų nesupranta ir, būdamas be galo patiklus, galbūt netgi geriau už mane susipažinęs su juodąja magija, ryžtingai pareiškia, jog aš užsiimąs burtais.

Įsivaizduokite mano siaubą, kai po paskutinio laiško, padariusio galą mūsų korespondencijai, nuo apopleksijos miršta žymiausias Švedijos astronomas. Aš išsigandau, ir tam būta priežasties. Būti įtartam užsiiminėjant burtininkų triukais yra gyvybiškai svarbus reikalas, ir „jei tuomet jis pats nužudomas, už tai nebaudžiama".

Juo didesnis mano siaubas: per mėnesį vienas po kito miršta penki daugiau ar mažiau žinomi astronomai.

Aš bijojau fanatiko, kuriam primečiau žiaurų druidų būdą, sumišusį su hinduistų burtininkų tariamu gebėjimu nužudyti per atstumą.

Naujas sąžinės graužimo pragaras! Ir nuo tos dienos užmirštu demonus, nukreipęs visas savo mintis į nelaimę nešančias teosofų ir jų nepaprastų, neįtikėtinom jėgom apdovanotų indų magų žabangas. Dabar jaučiuosi pasmerktas

mirti ir įdedu į užantspauduotą voką popierių, nurodantį mano žudikų vardus, jei kartais mane ištiktų staigi mirtis. Ir imu laukti!

*

Už dešimties kilometrų į rytus prie Dunojaus stovi miestelis Greinas, kuris yra apskrities centras. Dabar, lapkričio pabaigoj, jau visai įžiemojus, man papasakojama, jog ten kaip turistas apsistojęs svetimšalis iš Zanzibaro. To pakanka pažadinti visoms nesveiko proto baimėms ir tamsiems vaizdiniams. Stengiuosi gauti žinių apie svetimšalį, ar jis išties esąs afrikietis, ką yra sumanęs ir iš kur atvykęs.

Nieko negalima išsiaiškinti; paslaptinga skraistė gaubia nepažįstamąjį, kuris man vaidenasi dieną naktį, ir prispirtas didžiausio vargo šaukiuosi, vis dar laikydamasis Senojo Testamento įtakos sferoj, kurioje Amžinasis mane globoja ir saugo nuo priešų.

Mano mintis geriausiai išreiškia Dovydo psalmės, o senasis Jokūbas yra mano Dievas. Labiausiai man įsimena aštuoniasdešimt šeštoji psalmė ir aš ją vis kartoju:

„Dieve, puikieji sukilo prieš mane ir galingųjų minia tykoja mano gyvybės, ir jie nelaiko tavęs prieš savo akis".

„Duok man ženklą savo palankumo, kad matytų tie, kurie nekenčia manęs, ir susigėstų, kad tu, Viešpatie, būsi man padėjęs ir mane paguodęs".

Aš meldžiu ženklo, ir atkreipk dėmesį, skaitytojau, kaip netrukus mano prašymas išgirstamas.

XI.
AMŽINASIS PRAKALBO

Žiema atėjo su gelzganai pilku dangumi, savaitėmis be saulės spindulio; keliai tokie purvini, kad negalima net išeiti į lauką; medžių lapai pūva, visa gamta dvokia ardoma puvimo.

Prasidėjo rudeninės skerstuvės; kiaurą dieną į blausią padangę kyla aukų žvygavimai ir žmonės braido kraujuose tarp gaišenų.

Mirtinai liūdna, ir mano prislėgta būsena persiduoda abiem gailestingosioms seserims, kurios rūpinasi manim it sergančiu vaiku. Dar labiau mane slegia skurdas, kurį turiu slėpti, ir tuščios pastangos išvengti gresiančio vargo.

Norima, kad aš savo paties labui iš čia išvykčiau, nes šis izoliuotas gyvenimas tikrai nesąs natūralus vyrui, be to, jos vieningai sutaria, jog man reikią gydytojo.

Veltui laukiu reikalingų pinigų iš tėvynės ir rengiuosi sprukti pėsčiomis, mindamas didžiuosius vieškelius.

„Aš tapau tarsi pelikanas dykumoje; esu tarsi pelėda savo vienišam uokse".

Mano buvimas kankina giminaites, ir jei nemylėčiau vaiko, seniai būčiau buvęs išvarytas. Dabar, kai purvas ar sniegas trukdo jai vaikščioti lauke, eidamas keliu, lipdamas į kalvas ir kabarodamasis į uolas, aš nešuosi mažylę ant rankų. Tuomet senosios įspėja:

– Tau ims daužytis širdis, šitaip užsitrauksi džiovą, prisišauksi mirtį.

– Būtų graži mirtis!

Lapkričio dvidešimtąją, pilką, apniukusią, bjaurią dieną, sėdime prie pietų stalo. Visiškai nusibaigęs po bemiegės nakties ir daugkartinių imtynių su nematomaisiais, keikiu gyvenimą gailėdamasis dingusios saulės.

Mano motinėlė išpranašavo, jog aš nepasveiksiąs iki Grabnyčių, kai sugrįžta saulė.

– Čia mano vienintelis saulės spindulys, – pasakiau jai rodydamas į savo Šerstinutę, stovinčią priešais mane.

Tą pačią akimirką prasiskiria savaitėmis kaupęsi debesys ir pro plyšį svetainėn įsiskverbia šviesos pluoštas, nutviekšdamas mano veidą, staltiesę, servizą...

– Pažiūrėk į saulę, tėti! Žiūrėk, saulė! – šūkteli vaikas, sunerdamas rankas.

Atsistoju sutrikęs, draskomas prieštaringiausių jausmų.

Atsitiktinumas? Ne, tariu sau!

Stebuklas, ženklas? Ne, to per daug tokiam atkarūnui kaip aš, ir Amžinasis neužsiima smulkiais žemės kirminų reikalais.

Ir vis dėlto šis saulės spindulys lieka mano širdy kaip plati šypsena nepatenkintojo veide...

Per dvi minutes, kurių man reikia nueiti iki savo trobos, debesų pulkai susigrūda žaismingiausiomis formomis, o rytuose, skraistei prasiskleidus, išnyra žalias dangus, žalias tarytum smaragdas, tarytum pieva vasaros vidury.

Stoviu savo miegamajame laukdamas kažko neapibrėžto, bet esu paniręs į atgailą, ramią ir be baimės priemaišų.

Ir štai virš mano galvos sugriaudžia, vieną vienintelį kartą ir be žaibo. Iš pradžių išsigandau ir ėmiau laukti įprasto lietaus ir audros. Tačiau nieko neatsitinka; tvyro visiška ramybė ir viskas praėję.

Kodėl, klausiu savęs, nepuoliau ant kelių ir nenusižeminau prieš Amžinąjį, kai jis prakalbo?

Todėl, kad Visagaliui malonėjus su visa didybe prabilti į vabalą, šis jaučiasi padidėjęs ir išsipūtęs nuo tokios garbės,

o puikybė šnibžda jam, jog jis, matyt, esąs išrinktasis padaras. Tiesiai sakant, tariausi esąs lygus su Amžinuoju, esminė jo asmenybės dalis, kilusi iš jo esybės, jo organizmo organas. Jam reikia manęs, kad atsiskleistų, kitaip būtų leidęs griaustiniui nutrenkti mane vietoje. Iš kur tokia begalinė mirtingojo puikybė? Nejau mano šaknys amžių pradžioje, kai maištingieji angelai vieningai sukilo prieš valdovą, kuris patenkintas viešpatavo vergų karalystėj? Ar todėl manoji piligrimo kelionė žemėje pavirto bėgimu per rykštes, kai blogiausieji iš blogiausių smaginosi plakdami mane rykštėmis, spjaudydami į mane ir apmėtydami purvais?

Juk nėra nė vieno įmanomo pažeminimo, kurio nebūčiau išmėginęs; ir vis dėlto mano puikybė tolydžio didėja proporcingai pažeminimui. Kas tai? Jokūbas, kuris grumiasi su Amžinuoju ir palieka kautynes mažumą suluošintas, bet parsineša karo garbės ženklą. Jobas, išlaikęs mėginimus ir atkakliai gynęsis nuo bausmės, kurios nebuvo nusipelnęs.

Supurčius tokiai daugybei padrikų vaizdinių, nuovargis priverčia mane atsipalaiduoti, ir išsipūtęs manasis Aš vėl subliūkšta, sumažėja ir visas įvykis pavirsta nieku: perkūno trenksmu lapkričio gale!

Bet perkūnija nuaidi dar sykį, ir vėl pagautas ekstazės atsiverčiu kur pakliuvus Bibliją, prašydamas Viešpaties kalbėti garsiau, kad jį suprasčiau!

Mano žvilgsnis bemat užkliūva už tokios Jobo knygos eilutės:

„Argi tu panaikinsi mano teismą ir pasmerksi mane, kad būtumei išteisintas? Argi turi petį kaip Dievas ir *ar griaudi lygiu balsu?*“

Daugiau jokių abejonių! Amžinasis prakalbo!

– Amžinasai! Ko tu iš manęs nori? Pasakyk, ir tavo tarnas išklausys.

Jokio atsako!

Gerai: aš nusižeminsiu Amžinajam, kuris malonėjo nusižeminti prieš savo tarną. Bet sulenkti kelius prieš žmones ir galinguosius? Niekad!

Vakare mano geroji motinėlė priėmė mane tokiu būdu, kuris iki šiol man yra paslaptingas. Ji stebi mane vogčiomis tiriančiu žvilgsniu, tarsi mėgintų išsiaiškinti, kokį įspūdį padarė didingasis įvykis.

– Ar girdėjai?

– Taip! Keista, perkūnija žiemą.

Bent ji liovėsi laikiusi mane prakeiktuoju!

XII.
PRAGARAS IŠBLAŠKYTAS

Tuo tarpu, norint sujaukti tikrąjį supratimą apie mane ištikusios paslaptingos ligos pobūdį, „L'Evénement" numeryje paskelbiama tokia žinutė:

„Nelaimingasis Strindbergas, atvykęs į Paryžių nekęsdamas moterų, netrukus buvo priverstas išvažiuoti. Ir nuo to laiko tyli jo sekėjai, išsigandę moterų pavyzdžio vėliavos. Jie nenori patirti Orfėjo likimo, kai šiam tragiškos bakchantės nurovė galvą..."

Vadinasi, tiesa, kad buvo paspęstos pinklės Rakto gatvėje, kur aš gyvenau, ir kad šie mėginimai nužudyti sukėlė liguistumą, kurio simptomai vis dar reiškiasi. O moterys! Matyt, dėl mano straipsnio apie feministinius moteris dievinančio mano draugo dano paveikslus. Pagaliau faktas, akivaizdi realybė, išvaduojanti mane iš siaubingų būgštavimų dėl psichinės ligos.

Nuskubėjau pas savo motinėlę su gerąja žinia: dabar matai, kad aš ne beprotis!

– Ne, tau nepasimaišęs protas, tu tik sergi ir gydytojas tau pataria mankštinti kūną, pavyzdžiui, kapoti malkas...

– Ar tas gerai moterims, ar atvirkščiai?

Išsiskiriam su šia pernelyg griežta replika. Buvau pamiršęs, kad moteris šventoji vis dėlto visada liks moteris, tai yra vyro priešė.

*

Viskas pamiršta: rusai, Rotšildai, juodieji magai, teosofai ir netgi Amžinasis. Esu auka, Jobas, nepriekaištingasis, o moterys norėjo nužudyti savo Orfėją, *Sylva Sylvarum* autorių, mirusių gamtos mokslų atnaujintoją. Pasiklydęs dvejonių miške, nustumiu šalin naujagimę idėją apie antgamtinį nepažįstamųjų galių poveikį nematerialiems tikslams ir užmirštu papildyti nuogą faktą, jog įvykdytas atentatas, mėginimais išsiaiškinti iniciatorius.

Degdamas noru keršyti, apmetu vieną įskundimo raštą Paryžiaus policijos prefektūrai, kitą Paryžiaus laikraščiams, mat vykusiai pakreipta įvykių eiga padaro galą nemaloniai dramai, kuriai grėsė pavojus virsti farsu.

*

Gelzganai pilką dieną po pietų, apie pirmą valandą, Šerstinutė užsispiria lydėti mane trobon, kur patraukiu prigulti savo įprastos perpietės.

Negalėdamas atsispirti, nusileidžiu jos prašymams.

Mudviem užlipus viršun, manoji Šerstina pareikalauja pieštukų ir popieriaus. Paskui įsako duoti paveiksluotų knygelių. Ir aš turiu jai padėti, aiškinti, piešti.

– Tėti, nemiegok!

Išvargęs, nusilpęs, nesuprantu, kodėl klausau vaiko, bet jos balse skamba gaidelė, kuriai negaliu atsispirti.

Tuomet už durų rylininkas ima sukti valsą. Pasiūlau mažylei pašokti su ją atlydėjusia mergyte. Atvilioti muzikos, įgarma kaimynų vaikai, ir, rylininką pasivadinus virtuvėn, mano priebutyje prasideda improvizuotas balius.

Tai trunka valandą, ir mano liūdesio nelieka nė padujų.

Mėgindamas išsiblaškyti ir nuginti mieguistumą, paimu Bibliją, atstojančią man orakulą, ir atsivertęs kaip pakliuvus perskaitau:

„Viešpaties Dvasia atstojo nuo Sauliaus ir jį kankino piktoji dvasia, siųsta Viešpaties. Tuomet Sauliaus tarnai jam tarė: Štai piktoji Dievo siųsta dvasia tave kankina. Teliepia mūsų valdovas, o tavo tarnai, kurie yra tavo akivaizdoje, paieškoti žmogaus, mokančio žaisti arfa, idant, kai tave pagaus piktoji Viešpaties siųsta dvasia, jis žaistų savo ranka ir tau pasidarytų lengviau."

Piktoji dvasia, kaip tik šitai įtariau.

Tačiau vaikams linksminantis, ieškodama mažylės ateina mano motinėlė ir pamačiusi, jog vyksta balius, nustebusi sustoja.

Ir ji papasakoja man, kad kaip tik šią valandą ten apačioj, kaime, staiga išprotėjusi moteriškė iš geriausios šeimos.

– Ir ką gi ji išdarinėja?

– Ji šoka, senoji dama, šoka be jokio nuovargio, apsitaisiusi kaip nuotaka ir vaizduojasi esanti Biurgerio Lenorė[5].

– Sakai, šoka? O ką dar veikia?

– Verkia ir bijo, kad mirtis ateis jos pasiimti!

Situacija juo baisesnė, kad ši moteriškė yra gyvenusi mano nuomojamame namely ir kad jos vyras miręs ten, kur dabar vyksta vaikų balius.

Paaiškinkit šitai, gydytojai, psichiatrai, psichologai! Arba pripažinkit mokslo bankrotą!

Mano dukrelė iššaukė nelabąjį, ir nekalto vaiko išvaryta dvasia užpuolė senąją moterį, kuri gyrėsi esanti laisvamanė.

Šmėklų šokis trunka kiaurą naktį, ir damą saugo draugės, gina ją nuo mirties nagų. Ji tai vadina mirtimi, nes neigia piktųjų dvasių egzistavimą. Protarpiais ji netgi tvirtina, jog ją kamuojąs velionis vyras.

*

Mano išvykimas atidėtas, bet, norėdamas atgauti jėgas po daugybės bemiegių naktų, persikraustau ir gaunu miegamąjį savo tetulės bute kitapus gatvės.

Taigi palieku rožinį miegamąjį. (Koks keistas sutapimas: gerais senaisiais laikais Stokholmo kankinimų kalėjimas vadinosi Rožiniu miegamuoju!)

Pirmoji naktis ramiam ir tyliam kambary, kurio nubaltintos sienos apkabinėtos šventųjų vyrų ir moterų paveikslais. Virš mano lovos krucifiksas. Tačiau antrą dieną vėl ima siausti dvasios.

Užsidegu žvakę, kad prastumčiau laiką skaitydamas. Tvyro nelaimę pranašaujanti tyla, ir aš girdžiu, kaip plaka mano širdis. Ir šit mane supurto į elektros kibirkštį panašus trakštelėjimas.

Kas tai?

Ant žemės nukrito labai didelė stearino žvakės dagties nuodaga. Daugiau nieko, bet tai mūsų krašte laikoma mirties ženklu. Tebūnie mirtis! Dar penkiolika minučių paskaitęs, noriu išsitraukti nosinę, kurią laikau po ilgąja pagalve. Jos ten nėra, bet paieškojęs surandu ant grindų. Pasilenkiu paimti. Ant galvos kažkas papteli, ir pirštais perbraukęs plaukus aptinku dar vieną „lavono nuodagą".

Užuot išsigandęs, negaliu susilaikyti nenusijuokęs, toks juokingas man atrodo šis įvykis.

Juoktis iš mirties! Ar tai būtų įmanoma, jei pats gyvenimas nebūtų komiškas? Tiek daug triukšmo dėl tokios smulkmenos! Galimas daiktas, jog sielos gilumoj slypi neaiškus supratimas, kad visa kas žemėje tėra maskaradas, vizijos ir fantazijos vaisiai ir kad dievai smaginasi iš mūsų kančių.

✶

Aukščių aukščiausiai, virš kalno, ant kurio stovi pilis, iškilusi uola, dominuojanti tarp kitų ir atverianti pragariško tarpeklio reginį. Čia patenkama perėjus galbūt tūkstantmečių ąžuolų girią, anot legendos, druidų girią, nes čia gausiai aptinkama amalų, visur augančių ant liepų ir obelų. Virš šio parko kyla status kelias per tamsų eglyną.

Daug sykių mėginau užkopti į viršūnę, bet visad kelią užkirsdavo koks nors netikėtas įvykis. Staigiu šuoliu tylą suardęs stirninas, į jokį kitą kiškį nepanašus kiškis arba gąsdinamai rėkianti medšarkė. Paskutinį rytą, savo kelionės išvakarėse, pasipriešinau visoms kliūtims ir, prasibrovęs per tamsų, niūrų eglyną, užsikabaroju į pačią viršūnę. Čia atsiveria puikus Dunojaus slėnio ir Štajermarko Alpių vaizdas. Pirmąsyk po ilgo laiko atsikvepiu palikęs tamsų, gelmėn panirusį piltuvėlio formos slėnį. Saulė apšviečia begalinius horizontus, o baltos Alpių keteros susilieja su debesimis. Gražu lyg danguje! Galbūt žemėj telpa ir dangus, ir pragaras, tad nesą kitos vietos bausmei ir apdovanojimui? Galbūt! Ir tikra tai, kad, prisimindamas gražiausias savo gyvenimo akimirkas, prisimenu jas kaip dangiškas, panašiai kaip blogiausios rodosi pragariškos.

Ar ateitis dar yra man palikusi šios laimės valandų ar minučių, kurių nenusipirksi kitaip, nei už rūpesčius ir daugmaž švarią sąžinę?

Užtrunku valandėlę ten, viršuj, ne itin trokšdamas vėl nusileisti į skausmo slėnį; žingsniuodamas plynaukšte pasigėrėti žemės grožiu, pastebiu, jog paskirą uolą, sudarančią pačią viršūnę, gamtos ranka iškirto nelyginat egiptietišką sfinksą. Ant milžino galvos guli akmenų krūsnis, į kurią įkišta lazda, papuošta vėliavą atstojančia baltos drobės skiaute.

Nepasidomėjęs, ką tai galėtų reikšti, esu nubaudžiamas vienintele neįveikiama idėja: tu privalai pasiimti vėliavą!

Nepaisydamas pavojaus, kurį niekinu, šturmuoju skardį ir užkariauju vėliavą. Tuo pat metu nuo Dunojaus šlaito netikėtai pasigirsta vestuvių maršas, lydimas šventinių dainų. Tai vestuvinė eisena, kurios aš nematau, bet atpažįstu iš sutuoktuvėms privalomo šautuvo šūvio.

Būdamas pakankamai vaikiškos sielos ir ganėtinai nelaimingas, kad galėčiau perdirbti į poeziją kasdieniškiausius ir natūraliausius įvykius, suvokiu šitai kaip gerą ženklą.

Ir nenorom, lėtais žingsniais nusileidžiu į skausmo ir mirties, bemiegių naktų ir demonų slėnį, kur mano mažoji Beatričė laukia manęs ir jai pažadėto amalo – žaliuojančios šakelės, kuri auga sniege ir išties turėtų būti nukertama aukso pjautuvu.

*

Senelė jau seniai pageidavo mane išvysti, kad susitaikytų ar kitom dingstim, kurios galbūt įleidusios šaknis į okultizmą, nes ji yra aiškiaregė ir mato vizijas. Dėl įvairiausių priežasčių apsilankymą vis atidėliodavau, bet mano uošvės išvyka ten paskirtą dieną privertė mane nuvažiuoti ir aplankyti senąją, kad atsisveikinčiau su ja, – galimas daiktas, paskutinį sykį šiapus kapo.

Lapkričio dvidešimt šeštąją, šaltą ir giedrą dieną, mano motinėlė, vaikas ir aš leidžiamės piligrimų kelionėn link Dunojaus, kur įsikūręs giminės dvaras.

Išlipam prie užeigos, ir, laukdamas, kol sugrįš uošvė – ji nuėjo pas savo motiną pranešti apie mano atvykimą, – slampinėju po pievas ir giraites, kurių nesu matęs dvejetą metų. Mane prislegia atsiminimai, ir visur įsimaišiusi mano žmona. Ir viskas suniokota šalnų ir rudens darganų; nei gėlytės, nei žalio šiaudo ten, kur mudu skynėm visus pavasario, vasaros ir rudens žiedus.

Po pietų mane nuveda pas senąją, gyvenančią vilai priklausančiam paviljone – trobelėj, kurioje gimė mano vaikas. Susitikimas įvyksta be jokio nuoširdumo, ir, regis, buvo laukiama sūnaus palaidūno stiliaus scenos, kuri man šlykšti.

Apsiriboju vėl pabudusio prarasto rojaus prisiminimais. Tai mudu nudažėm durų staktas ir langų rėmus mūsų Šerstinutės atėjimo į šį pasaulį garbei. Rožes ir miško vijoklius, kurie puošia fasadą, pasodinau savo rankomis. Tačiau riešutmedis, kurį pasodinau kitą dieną po Šerstinos gimimo, išnyko. „Gyvybės medis“, kaip jį vadindavo, miręs.

Dveji metai, dvi amžinybės prabėgo nuo to laiko, kai ji, stovėdama ant upės kranto, ir aš garlaivyje, nuplukdžiusiame iki Linco pakeliui į Paryžių, pasikeitėme atsisveikinimo žodžiais.

Katras iš mūsų kaltas dėl nutrūkusių santykių? Taip, aš, nužudęs savo ir jos meilę. Sudie, baltasis Dornacho name erškėčių ir rožių lauke! Sudie, Dunojau! Aš guodžiuosi vaizduodamasis, kad jūs tebuvot sapnas, trumpas kaip ir vasara, mielesnis už tikrovę, kurios nesiilgiu.

*

Naktį praleidžiame užeigoje, kur, man atkakliai pareikalavus, nakvoja mano motinėlė su vaiku, kad apsaugotų mane nuo mirties grėsmės, kurią pajutau šeštuoju jausmu, atsiradusiu per šešių mėnesių kančias.

Dešimtą vakaro pūsteli vėjo gūsis, paklebena mano duris, išeinančias į koridorių. Sutvirtinu jas medžio pleištais. Nieko negelbsti, durys ir toliau dreba.

Paskui ima zvimbti langai, o židinys staugia kaip šuva, visas namas siūbuoja it laivas.

Negaliu miegoti, kaip ir mano dejuojanti motinėlė bei verkianti mažylė.

Iš ryto pasirodo mano motinėlė, visiškai išsekusi po bemiegės nakties ir dar kai ko, ką ji slepia nuo manęs, ir pareiškia:

– Išvažiuok, vaike; man gana to pragaro smarso!

Ir aš išvykstu, į šiaurę, į piligrimo kelionę, kad ištverčiau priešo ugnį kitoje atpirkimo kelio stoty.

XIII.
PILIGRIMO KELIONĖ IR KALČIŲ ATPIRKIMAS

Švedijoj yra devyniasdešimt miestų, ir nepažįstamosios galios mane pasmerkė nutrenkdamos į tą, kuriuo labiausiai bjauriuosi.

Pradedu lankymusi pas gydytojus.

Pirmasis tvirtina, jog sergu neurastenija; antrajam visiškai aišku, jog tai stenokardija, trečiajam rodos paranoja, taigi psichinė liga; ketvirtajam – emfizema... to užtenka, kad pasijusčiau apsaugotas nuo uždarymo į beprotnamį.

Tuo tarpu, kad pasirūpinčiau pragyvenimo lėšų, esu priverstas rašyti straipsnius laikraščiui. Tačiau kiekvienąsyk, kai atsisėdęs prie stalo siekiu plunksnakočio, atsiveria pragaras. Dabar griebiamasi naujų gudrybių išvaryti mane iš proto. Vos spėjus įsikelti viešbutin, prasideda bruzdesys, visiškai toks kaip Žymiosios lūšnelės gatvėje Paryžiuje; kažkas vaikšto vilkdamas kojas ir trauko baldus. Persikraustau į kitą kambarį, persikraustau į kitą viešbutį, vis tiek virš galvos bilda. Nusileidžiu į rūsį; vos išsirinkus vietą valgykloje, kyla triukšmas. Ir verta pastebėti, jog aš visada klausiu esančių kambary, ar jie girdi bildesį; man visad atsakoma „taip“ ir atitinkamai nupasakojamas triukšmas.

Vadinasi, tai ne haliucinacijos; visur slypi intrigos, tariu sau. Bet vieną dieną, kai aš visiškai atsitiktinai užsuku batsiuvio krautuvėlėn, trinksėti ima tą pačią akimirką. Vadinasi, vėl intrigos! Velniava! Vaikomas iš vieno viešbučio į kitą ir visur persekiojamas elektros laidais, siekiančiais mano lovos kraštą, visur puolamas elektros srovių, kurios pakelia

mane nuo kėdės ar lovos, pasirengiu savižudybei pagal to meno taisykles.

Lauke siaubingiausias oras, ir savo liūdesį mėginu išsklaidyti nusigerdamas su draugais.

Vieną dieną, privestas prie nevilties po vakarykštės bakchanalijos, sėdžiu ką tik papusryčiavęs savo kambary. Padėklas su servizu tebestovi ant stalo, ir aš nuo jo nusisuku. Mano dėmesį patraukia duslus trinktelėjimas, ir pamatau, jog ant grindų nukrito peilis. Pakeliu šį ir atsargiai padedu taip, kad nieko neatsitiktų. Peilis savaime pakyla ir nukrinta.

Vadinasi, žaidime dalyvauja elektra!

Tą patį rytą sėdžiu ir rašau laišką uošvei, skųsdamasis blogu oru ir apskritai gyvenimu. Ir įsivaizduokit mano nustebimą, kai ties žodžiais: „žemė purvina, jūra purvina, o iš dangaus drimba dumblas...“ pamatau ant popieriaus nukrintant krištolo švarumo vandens lašą!

Jokios elektros! Stebuklas!

Vakare, vis dar prie rašomojo stalo, mane išgąsdina dunkstelėjimas iš tos pusės, kur stovi praustuvė. Patikrinęs pastebiu, kad nukrito klijuotė, kuria naudojuos maudydamasis rytais. Tada, kad patikrinčiau reikalą, vėl pakabinu ją ypatingu būdu, neleidžiančiu nukristi.

Ji vis tiek nukrinta!

Kas tai?

Dabar mano mintys vėl krypsta į okultistus ir jų įvairiausius paslaptingus gebėjimus.

Išvykstu iš miesto pasiėmęs surašytas nuoskaudas ir leidžiuos į Lundą, kur gyvena seni draugai gydytojai, psichiatrai, netgi teosofai, jų padedamas tikiuosi laikinai išsivaduoti.

*

Kodėl ir kaip buvau priverstas apsistoti šiame universitetiniame miestelyje, garsėjančiame kaip Upsalos studentų,

nuo per didelio šventimo išsekinusių savo piniginę ar sveikatą, tremties arba atgailos vieta? Ar tai Kanosa[6], kur turiu atsisakyti savo klaidingų teiginių prieš šitą jaunimo minią, kuri kažkada, tai buvo tarp 1880 ir 1890 metų, mane vadino savo vėliavnešiu? Aš gerai žinau, kokia padėtis ir kad esu prakeiktas daugelio profesorių, kaip jaunimo suvedžiotojas; kad tėvai ir motinos bijo manęs lyg nelabojo.

Dar prisideda tai, kad užsitraukiau asmeninį priešiškumą; aš čia paskendau skolose, ir dargi tokiomis aplinkybėmis, kurios ne itin palankiai nušviečia mano būdą; čia gyvena Popovskio uošvė su savo vyru ir, kadangi abu užima žymią vietą visuomenėje, jie yra pajėgūs užkarti man ant sprando sumurusių priešų. Čia esama netgi manęs atsižadėjusių giminių, draugų, kurie nutraukė pažintį ir tapo mano priešais. Žodžiu, tai blogiausiai pasirinkta vieta gyventi ramiai; tai pragaras, bet sukonstruotas su nepaprasta logika ir dieviškai originaliai. Taigi čia galiu ištuštinti taurę ir vėl sutaikyti jaunimą su įpykusiom galiom.

Atsitiktinai, beje, gana vaizdingomis aplinkybėmis, neseniai nusipirkau madingą paltą su apykakle ir gobtuvu, blusos rudumo ir panašų į kapucinų vienuolių apsiaustą. Taigi po šešerių metų tremties įžengiu Švedijon atgailautojo rūbais.

Apie 1885 metus Lunde įsikūrė studentų draugija ir pasivadino „Jaunaisiais seniais“, kurių literatūrinius, mokslinius ir socialinius interesus galima perteikti jų radikaliu lozungu. Programa, prisišliejusi prie modernių idėjų, iš pradžių buvo socialistinė, paskui nihilistinė, o galiausiai išsirutuliojo visuotinės suirutės dvasia, pagal *fin-de-siecle** nuotaikas, su satanizmo ir dekadanso atspalviu.

Mane aplanko partijos vadovas ir drąsiausias iš paladinų, daugiametis mano draugas, kurio nebuvau susitikęs trejetą metų.

---

* Šimtmečio pabaigos (*pranc.*).

Apsitaisęs, kaip ir aš, apsiaustu, tik pilku tarsi pranciškonų vienuolių, atrodo graudžiai – susenęs, sulysęs, ir vien veido išraiška daug ką pasako.

– Netgi tu?

– Taip! Dabar su tuo viskas baigta!

Kai noriu pasiūlyti jam taurę vyno, jis prisistato kaip blaivininkas, neberagaujantis nieko stipraus!

– O „Jaunieji seniai“?

– Jie išmirė, degradavo, tapo miesčionimis, įsiregistravusiais į pasmerktąją visuomenę.

– Kanosa?

– Visiems Kanosa!

– Vadinasi, lyg ir kokia apvaizda, kad čia atvykau?

– Apvaizda! Kaip tik reikiamas žodis.

– Taigi nepažįstamosios galios Lunde pripažintos?

– Nepažįstamosios galios rengiasi sugrįžti.

– Ar čia, Skonėje, naktimis galima miegoti?

– Ne visai! Visi žmonės skundžiasi, kad kamuoja košmarai, spaudžia krūtinę, užeina širdies silpnumas.

– Tuomet čia atsiradau pačiu laiku, nes ir man tas pats.

*

Porą valandų šnekėjomės apie nūnai pasitaikančias keistenybes, ir mano draugas papasakojo apie keistus įvykius, nutikusius tai vienam, tai kitam, ir apibendrindamas pareiškė nuomonę, jog dabartinis jaunimas laukia kažko nauja.

– Žmonės trokšta religijos; susitaikymo su nepažįstamosiomis galiomis (kaip tik tas žodis), priartėjimo prie neregimojo pasaulio. Natūralizmo epocha buvo stipri ir vaisinga, bet jau atitarnavusi savo amžių. Nieko nepasakysi prieš šį judėjimą, nėra ko gailėtis, nes nepažįstamosios galios panorėjo, kad taip eitų mūsų kelias. Eksperimentuojanti epocha, kurios eksperimentai, davę neigiamus rezultatus, įrodė tam

tikrų išbandytų teorijų bergždumą. Kol kas nepažįstamas Dievas, kuris vystosi ir auga, kartais pasirodo, o kartais tarsi palieka pasaulį likimo valiai kaip žemdirbys, leidžiantis durnaropėms tarpti kviečiuose iki pat javapjūtės. Mat kiekvienąsyk pasirodęs jis pakeičia savo pažiūras ir ima vėl vadovauti įgyvendindamas iš praktikos kilusius patobulinimus.

Taigi religija turi sugrįžti, bet įgavusi kitas formas, ir kompromisas su senosiomis religijomis atrodo neįmanomas. Mūsų laukia ne reakcinga epocha, tai nesą grįžimas į tai, kas pergyventa, tai veržimasis į kažką nauja!

Į ką nauja? Pamatysim!

Baigiantis mūsų pokalbiui, paleidžiu klausimą tarsi strėlę į debesį.

– Ar esi susipažinęs su Svedenborgu?

– Ne! Bet mano motina turi jo veikalus ir jai netgi yra atsitikę nuostabių dalykų...

Nuo ateizmo iki Svedenborgo, regis, tik vienas žingsnis!

Paprašau jo paskolinti Svedenborgo raštus, ir mano draugas, tasai Saulius tarp jaunųjų pranašų, atneša man *Arcana Coelestia*. Taip pat jis atsiveda nepažįstamųjų galių apdovanotą jaunuolį, vunderkindą, kuris apsako man savo gyvenimo nuotykį, visiškai panašų į mano, ir kai mes sulyginam savo vargus, tvyksteli šviesa ir mes išsivaduojame paremti Svedenborgo.

Aš dėkoju apvaizdai, atsiuntusiai mane į šį paniekintą miestelį, kad jame atpirkčiau savo kaltes ir būčiau išganytas.

XIV.
IŠGANYTOJAS

Savo knyga „Serafita“ supažindinęs su iškiliuoju tėvynainiu Emanueliu Svedenborgu, tuo šiaurės Buda, Balzakas išmokė mane pajusti evangeliškąją pranašo pusę. Dabar mane pritrenkia, sutraiško ir išvaduoja įstatymas.

Nuo vieno vienintelio žodžio sielą nutvieskia šviesa, išsklaidydama visas baimes, bevaisius samprotavimus apie įsivaizduojamus priešus, elektrikus, juoduosius magus, ir tas mažas žodelis buvo *Nuniokojimas.* Visa tai, kas teko mano daliai, atrandu pas Svedenborgą; širdies nerimas (stenokardija), krūtinės spaudimas, širdies daužymasis, kuriuos vadinau elektros diržu, – viskas yra ten, o visų šių reiškinių visuma sukuria dvasinį apsivalymą, žinotą dar apaštalo Pauliaus ir minimą Laiškuose korintiečiams bei Timotiejui. „Nuteisiau [...] tą nusikaltimą padariusį [...] atiduokite tokį šėtonui, kad sužlugdytų kūną, o dvasia būtų išgelbėta Viešpaties teismo dienai“. „Tarp jų yra Himenėjas ir Aleksandras, kuriuos aš atidaviau šėtonui, kad jie pasimokytų ir daugiau nebepiktžodžiautų“.

Skaitydamas Svedenborgo sapnus 1744 metais, likus metams iki jo ryšių su neregimuoju pasauliu pradžios, atrandu, kad pranašas patyrė tas pačias naktines kančias kaip ir aš vėlesniais laikais, ir išties nuostabus visiškas simptomų sutapimas, panaikinantis bet kokias abejones dėl mane ištikusios ligos pobūdžio. *Arcana Coelestia* išaiškintos pastarųjų dvejų metų mįslės, ir su tokiom tiksliom detalėm, jog aš, garsiosios devynioliktojo amžiaus antrosios pusės kūdikis, nesvyruoda-

mas įsitikinau, kad pragaras egzistuoja, tačiau čia, žemėje, ir kad aš ką tik jį perėjau.

Svedenborgas man išaiškina buvimo Švento Liudviko ligoninėje priežastį, ir štai kaip: alchemikus apipuola raupsai ir juos išverčia nežtinčiais skauduliais, panašiais į žuvų žvynus. Tai buvo neišgydoma odos liga.

Svedenborgas paaiškina šimto „Orfilos" viešbučio tupyklų prasmę: tatai ekskrementų pragaras. Kaminkrėčio, kurį matė mano mergytė Austrijoje, čia irgi esama: „Tarp dvasių išskiriamos tokios, kurios vadinamos kaminkrėčiais, nes iš tiesų jos esančios aprūkusio veido ir pasirodančios tamsiais suodžių spalvos drabužiais... Viena šių kaminkrėčių dvasių atėjo pas mane ir ėmė atkakliai reikalauti užtarimo, kad ją įsileistų dangun; „aš nesijaučiu, – pasakė ji, – ką nors padariusi, dėl ko būčiau nusipelniusi, jog mane iš ten išvarytų: aš bariau žemės gyventojus, bet peikdama ir bausdama juos mokiau..."".

„Papročius saugančios, drausminančios ar mokančios dvasios įsikabina žmogui iš kairės pusės ir, įsirėmusios į nugarą, peržiūri jo atminties knygą, perskaito nusižengimus, taip taip, netgi mintis; nes į žmogų įlindusi dvasia užvaldo jo atmintį. Pastebėjusios kokį blogą poelgį ar kėslą, jos baudžia žmogų kojų, rankų ar virškinamojo trakto skausmais, ir tą atlieka be galo vikriai. Apie jų pasirodymą galima spėti iš kūnu nubėgančio šiurpo."

„Be galūnių skausmų, jos keletą dienų skausmingai spaudžia aplink bambą tarytum dygus diržas; sukelia pasikartojantį dusulį, kuris įvaro baimę, pasibjaurėjimą kitokiu maistu nei duona..."

„Kitos dvasios mėgina man įteigti tai, kas prieštarauja mokančiųjų dvasių kalboms. Šios priešgyniaujančios dvasios žemėj yra buvusios žmonėmis, išvarytais iš visuomenės už nusikaltimus. Jų artėjimą rodo liepsnos pliūpsnis, kuris tarsi siūbteli žemyn priešais veidą; jos įsitaiso žmogaus pasturgalyje, iš kur jaučiamos ir galūnėse."

(Panašūs liepsnos pliūpsniai arba kibirkštys man pasirodė du sykius, ir visad maištingomis valandėlėmis, kai viską atmesdavau kaip tuščius sapnus.)

„Jos skelbia, kad nereikią tikėti tuo, ką sako mokančios dvasios, pritardamos angelams, ir kad nereikią taikyti savo gyvenimo būdo prie jų pamokymų, bet reikią gyventi laisvai ir atleidus bet kokias vadžias, kaip pačiam patinka; paprastai jos atsiranda pranykus kitoms dvasioms; žmonės žino, kas jos per vienos, ir per daug nesuka dėl jų galvos, vis dėlto jų dėka išmokstama atskirti gera nuo bloga, nes žinių apie gerąsias savybes įgyjama jas priešpriešinant blogosioms; ir kiekviena sąvoka ar dalyko idėja randasi mąstant, kai lyginami priešingybių skirtumai, kurie kruopščiai ištiriami visokiausiais būdais ir atžvilgiais."

Skaitytojui derėtų prisiminti tuos antikines skulptūras primenančius žmonių veidus, kuriuos regėjau „Orfilos" viešbutyje, susidariusius iš baltų mano pagalvės užvalkalų. Apie tai Svedenborgas sako:

„Du atpažinimo ženklai išduoda jas (dvasias) įsitaisius žmoguje; vienas jų – tai balto veido senis; šis ženklas jiems skelbia, kad visad reikia sakyti tiesą ir daryti tik tai, kas teisinga... Aš pats esu matęs tokią antikinę žmogaus galvą... Spindinčiai baltą ir labai gražų veidą, spinduliuojantį dora ir drovumu vienu metu."

(Kad neišgąsdinčiau skaitytojo, tyčia nuslėpiau, kad visa tai, kas pacituota viršuje, yra susiję su Jupiterio gyventojais. Spręskit patys, kaip nustebau vieną dieną į rankas pakliuvus laikraščiui, kuris perteikė Svedenborgo namą Jupiteryje, pavaizduotą Viktorjeno Sardu[7]. Pačiai pradžiai: kodėl būtent Jupiteris? Koks keistas sutapimas! O ar pastebėjo laurais vainikuotas prancūzų scenos meistras, kad kairysis fasadas iš pakankamo nuotolio atrodo kaip antikinis žmogaus veidas? Šis veidas panašus į mano pagalvės užvalkalo! Tačiau Sardu piešinyje esama ir daugiau

žmonių siluetų. Rasi meistro ranką vedžiojo kita ranka ir jis perteikė mums daugiau, nei pats suvokė?)

*

Kur Svedenborgas matė šiuos pragarus ir dangus? Ar tai regėjimai, nuojautos, inspiracijos? Man sunku spręsti, bet jo pragaro atitikimas pavaizduotųjų Dantės, taip pat graikų ir romėnų bei germanų mitologijose man kelia mintį, kad, įgyvendindamos savo ketinimus, nepažįstamosios galios visad naudodavosi mažne suderintomis priemonėmis. O kokie nežinomųjų galių ketinimai? Žmogaus tipo tobulinimas, sukūrimas antžmogio, *der Übermensch,* kuriam vertę suteikė Nyčė, – rykštės, kuri per anksti nusitrynė ir buvo įmesta ugnin.

Vėl iškyla blogio problema, ir dorovinis Teno[8] indiferentizmas patiria nesėkmę prieš naujuosius reikalavimus.

Kaip to padarinys atsiranda demonai. Kas yra demonai? Vos tik mes pripažįstame nemirtingumą, mirusieji pasirodo esą ne kas kita, kaip toliau gyvenantieji, kurie vis dar palaiko santykius su gyvaisiais. Taigi blogio genijai nesą pikti, nes jų tikslas geras, o kad pradingtų baimė ir neviltis, geriau būtų juos vadinti Svedenborgo žodžiais – griežtai auklėjančiomis dvasiomis.

Velnio, kaip savarankiškos, Dievui lygios asmenybės, neturėtų būti, o nepaneigiami nelabojo pasirodymai tradicine forma turėtų būti vien košmariški reginiai, sukelti vienų vienintelės gerosios apvaizdos, įsakinėjančios neaprėpiamai jai tarnaujančių velionių miniai.

Todėl guoskitės ir didžiuokitės jums suteikta malone, visi tie, kurie esate nuliūdę ir kankinami nemigos, košmarų, vizijų, baimės ir širdies daužymosi! *Numen adest!** Dievas jūsų nori!

---

* Ženklas duotas (*lot.*).

XV.
NEGANDOS

Taigi internuotas muziejų miestelyje be jokių vilčių ištrūkti, kaujuosi siaubingame mūšy su priešu, savim pačiu.

Kiekvieną rytą išėjus pasivaikščioti į ganyklas po klevais, milžiniškas raudonas beprotnamis man primena pavojų, kurio išvengiau, ir galimą ateitį ligai pasikartojus. Išaiškinęs man pastaraisiais metais užklupusių baisybių tikrąjį pobūdį ir baimę keliančios beprotybės priežastį, Svedenborgas išvadavo mane nuo elektrikų, juodųjų magų, burtininkų, pavydžių auksadarių. Jis man nurodė vienintelį išsivadavimo kelią: ieškoti demonų jų lindynėse, savyje, ir išgalabyti juos... atgailaujant. Balzakas, kaip pranašo adjutantas, savo „Serafita" mane išmokė, kad „sąžinė ypač graužia tuos, kurie vėl stoja į klaidingą kelią. Vien tik atgaila yra jėga, galutinai viską užbaigianti".

Vadinasi, atgaila! Bet ar tai nėra atmetimas apvaizdos, pasirinkusios mane savo kankinimo įrankiu; ar tai nėra pasakymas nepažįstamosioms galioms: „Jūs blogai vairavote mano likimą; jūs leidote man gimti su polinkiu bausti, versti stabus, kelti maištus, o paskui nutraukėte mano globą palikę mane stovėti visų pajuokai ir atsižadėti to, ką skelbiau. Šliaužti prie kryžiaus, išpažinti savo kaltę! Tai per daug kvaila tokioje *circulus vitiosus**, kurią, beje, numačiau eidamas dvidešimtuosius metus, kai sukūriau savo dramą „Meistras Ulofas", tapusią mano paties gyvenimo tragedija. Ar verta trisdešimt metų varganai vilkti savo būtį, kad patirtum tai, kas tau iš anksto

* Padėtis be išeities (*lot.*).

buvo žinoma? Jaunystėje nuoširdžiai tikėjau, o jūs padarėte mane laisvamanį. Iš laisvamanio pavertėt mane ateistu; iš ateisto religinguoju. Inspiruotas humanistinių idėjų, giedojau ditirambus socializmui. Visa, kas mane žavėjo, jūs padarėt netikra! O jei atsiduočiau religijai, esu tikras, kad po dešimties metų jūs ją nuneigtumėt.

Nesusigundykit patikėti, jog dievai krečia iš mūsų, mirtingųjų, juokus ir kad dėl to mes, sąmoningi šaipokai, galime juoktis skausmingiausiomis gyvenimo akimirkomis!

Kaip galit reikalauti, kad būtų rimtai žiūrima į tai, kas pasirodo esą milžiniška komedija?

Jėzus Kristus, Išganytojas, ką gi jis išganė? Pažvelkit į visų didžiausius krikščionis, mūsų skandinaviškuosius sektantus, tas išblyškusias, piktas, siaubo apimtas figūras, kurios nesugeba šypsotis ir atrodo kaip apsėstos. Jos tarsi nešioja širdyje demoną, ir atkreipkite dėmesį, jog daugelis jų vadovų savo veiklą baigė kalėjime kaip niekšai. Kodėl jų Viešpats atidavė juos priešui?

Ar religija yra bausmė, o Kristus – kerštо dvasia?

Visi senieji dievai ilgainiui virto demonais. Olimpiečiai tapo piktosiomis dvasiomis, Odinas, Toras – pačiu Velniu, Prometėjas-Liuciferis, Šviesos nešėjas, išsigimė į Šėtoną. Nejau ir Kristus (Dieve atleisk man!) transformavosi į demoną? Jis yra proto, kūno, grožio, džiaugsmo, tyriausių žmonijos ištikimybės jausmų žudikas. Žudikas dorybių: nuoširdumo, drąsos, garbės, meilės ir gailestingumo!

*

Šviečia saulė, kasdienis gyvenimas eina įprastine vaga, darbininkų šurmulys nuteikia džiugiai. Kaip tik tokiom akimirkom kyla maištingos nuotaikos ir dangui sviedžiami iššūkis bei abejonės.

Bet naktį tave apgaubia tyla ir vienatvė, per didelė drąsa išsisklaido, garsiai dunksi širdis ir suspaudžia krūtinę. Pulk

tuomet ant kelių erškėčių gyvatvorėj priešais langą; eik ieškoti gydytojo ar susirask draugą, norintį miegoti su tavim tame pačiame kambary!

Įženk vienas nakties metu į savo miegamąjį, ir kažką aptiksi priešais save. Tu jo nematai, bet jauti, jog jis yra. Eik ligoninėn ir pasitark su psichiatru; jis tau pripaistys įvairiausių dalykų apie neurasteniją, paranoją, stenokardiją ir taip toliau, bet niekados neišgydys.

Tad kurgi jūs einat, visi tie, kurie kenčiate nuo nemigos, plevinėjate gatvėmis ir laukiate saulėtekio?

*

Pasaulio girnos, Dievo girnos – tai dvi paplitusios žodžių samplaikos.

Ar esat girdėję ūžesį ausyse, panašų į vandens malūno dudenimą?

Ar esat pastebėję tylią naktį ar netgi dienos aky, kaip pavieniui ar grupėmis subruzda pažadinti pralėkusio gyvenimo atsiminimai? Visi tavo klaidingi žingsniai, visi nusikaltimai, visos kvailystės; jie suvaro tau kraują į ausų spenelius, šaltu prakaitu sušlapina plaukus, pašiurpina visą nugarą. Tu vėl gyveni savo prabėgusį gyvenimą nuo gimimo iki šios dienos; tu dar sykį kenti visas patirtas kančias, išmauki visas taures, kurias taip dažnai ištuštindavai iki dugno; tu nukryžiuoji savo griaučius, kai nebėra nukryžiuojamo kūno; tu sudegini ant laužo savo sielą, kai širdis pelenuos.

Ar atpažįsti?

Tai Viešpaties girnos, jos mala iš lėto, bet smulkiai – ir juodai! Tu ištirpęs dulkėse ir manai, jog tau galas. Ne, viskas prasidės iš naujo, jei tau bus leista vėl pereiti per girnas! Jauskis laimingas! Tai pragaras žemėje, pripažintas Liuterio: jis jį vertina kaip ypatingą malonę – būti sutrintam į miltus šiapus dangiškojo rojaus.

Jauskis laimingas ir dargi būk dėkingas!

*

Ką daryti!? Nusižeminti!

Bet jei nusižeminsi prieš žmones, pažadinsi jų puikybę, mat jie ims manyti esą geresni už tave, nors ir labai nusikaltę.

Vadinasi, nusižeminti prieš Dievą? Bet tai Aukščiausiojo įžeidimas – nutempti jį žemyn ir priversti būti plantatorium, viešpataujančiu tarp vergų!

Prašyk! Ko? Kad norėtum pasisavinti teisę prisiliesti prie Amžinojo valios ir planų, įsiteikinėdamas ir keliaklupsčiaudamas priversti jį juos pakeisti!

Aš ieškau Dievo, bet randu velnią. Štai ko susilaukiau.

Atlikau atgailą, pasitaisiau ir vos tik ėmiau kalti naujus puspadžius savo sielai, turiu keisti ir keisti skiautes. Prikalk naujas pakulnes, įplyšta oda aukščiau. Ir taip pradedi ir pradedi viską iš naujo.

Atsisakau stipriųjų gėrimų ir pareinu namo blaivus apie devintą vakaro, kad išgerčiau savo pieno stiklinę. Kambarys kimšte prisikimšęs įvairiausių demonų, jie verčia mane iš lovos ir dusina po antklode. Jei parsirandu namo apie vidurnaktį girtas, užmingu kaip angelas ir pabundu sveikas lyg dievaitis, pilnas jėgų dirbti kaip galerų vergas.

Vengiu moterų, ir naktį mane lanko nesveiki sapnai.

Pratinuosi manyti apie savo draugus tik gerai; patikiu jiems savo paslaptis, pinigus; ir mane apgauna. Kai imu siusti dėl neištikimybės, visad pats susilaukiu bausmės.

Mėginu mylėti visus žmones vienodai; užmerkiu akis prieš jų klaidas ir su begaliniu kantrumu atleidžiu niekšybes, šmeižtą; tačiau vieną gražią dieną pasijuntu tapęs nusikaltimo bendrininku. Pasitraukusį iš pažįstamų rato, kuris man atrodo esąs netinkamas, mane tučtuojau ima kankinti vienatvės demonai, o kai pradedu ieškoti geresnės draugijos, pataikau į blogiausią. Dar daugiau, įveikęs savo žalinguosius

polinkius ir susilaikymu pasiekęs tam tikrą širdies ramybę, patiriu pasitenkinimą savimi, kuris iškelia mane virš savo artimo, o tai yra mirtina nuodėmė, savimeilė, bemat užtraukianti bausmę.

Kaip paaiškinti faktą, kad kiekvieną doros potyrį lydi naujos ydos?

Svedenborgas atriša šį mazgą pareikšdamas, jog ydos esančios bausmė, skirta žmonėms už dideles nuodėmes. Taip garbėtroškos pasmerkiami sodomijos pragarui; pripažindami, jog šioje teorijoje esama tiesos, mes turime atsiduoti savo ydoms ir mėgautis iš to kilusiais sąžinės priekaištais kaip atlyginimu, išmokėtu prie kasos langelio. Vadinasi: siekti doros yra tas pats kaip pabėgti iš kalėjimo ir kančių. Šitai malonėjo pasakyti Liuteris savo trisdešimt devintame straipsnyje prieš popiežiaus atskyrimo nuo bažnyčios bulę, kuriame skelbia, jog „sielos nepaliaujamai kenčia skaistykloje, nes ieško ramybės ir vengia kančių".

Panašiai jis pareiškė trisdešimt ketvirtame straipsnyje: „Muštis su turkais – tai ne kas kita, kaip kelti maištą prieš Dievą, nes jis turkais baudžia mus už mūsų nuodėmes".

Taigi visiškai aišku, kad „visi mūsų geri darbai yra mirtinos nuodėmės" ir kad „pasaulis, Dievo akimis žiūrint, turįs būti nusikalstamas ir turįs žinoti, jog niekas neužsitarnauja išganymo kitaip, nei iš malonės".

Taigi kentėkime nesitikėdami jokio patvaresnio džiaugsmo šiame pasaulyje, nes mes, mano broliai, jau esame pragare.

Ir nesiskųskime Viešpačiui išvydę kenčiančius nekaltus vaikelius. Niekas nežino, kodėl mes kenčiame; bet dieviškasis teisingumas leidžia spėti, jog taip esą dėl nusikaltimų, įvykdytų prieš įžengiant į šį pasaulį. Džiaukimės kančiomis, kurios yra tarytum daugybė sumokėtų skolų, ir tikėkimės, jog iš tikro gailestingumo mums neatskleidžiamos pirminės mūsų kančių priežastys.

XVI.
KUR VEDA MŪSŲ KELIAS?

Pralėkė šeši mėnesiai, o aš tebevaikštinėju po ganyklą. Klaidžiodamas akimis virš ligoninės ir tolumoj ieškodamas žydros jūros juostelės, tariuosi ieškąs ateisiančių naujųjų laikų, naujosios religijos, apie kurią svajoja pasaulis.

Tamsi žiema palaidota, laukai žaliuoja, medžiai žydi, observatorijos sode suokia lakštingala, bet žiemos liūdesys tebeslegia mūsų protus, nes atsitiko tiek daug nelaimę pranašaujančių įvykių, tiek daug nepaaiškinamų dalykų, sujaudinusių net nepatikliuosius. Daugėja nemigos atvejų, smarkiai padažnėjo nervinių krizių, įprastiniu dalyku tapo vizijos ir dedasi tikri stebuklai. Kažko laukiama.

*

Mane aplanko jaunuolis.

– Ką daryti, kad galėčiau naktį ramiai miegoti?

– Kas atsitiko?

– Galiu prisiekti Dievu, bet aš ėmiau bjaurėtis savo miegamuoju ir rytoj išsikraustau.

– Jaunuoli, ateiste ir natūraliste, kas nutiko?

– Tikra velniava, bet kai aš šiąnakt parėjęs namo pravėriau duris, kažkas čiupo man už peties ir ėmė purtyti.

– Vadinasi, miegamajame kažkas buvo.

– Nė velnio. Kai užsidegiau žvakę, viduj nieko neaptikau.

– Jaunuoli, esama tokių dalykų, kurių neišvysi stearininės žvakės šviesoj.

– Kas tuomet tai galėtų būti?

– Neregimasis, jaunuoli! Ar išgėrėte sulfonalio, kalio bromido, morfijaus, chloralio?

– Viską išmėginau.

– Ir neregimasis nebėga iš kovos lauko. Gerai: jūs ramiai miegosite naktį ir dargi ateisit pasiteirauti, kas jus pagydė! Klausykit, jaunuoli, aš nesu nei gydytojas, nei koks nors pranašas; esu senas atgailaujantis nusidėjėlis. Nereikalaukit pamokymų ir pranašysčių iš plėšiko, kuris visą laisvalaikį turi aiškintis įstatymus. Aš išties kenčiau nuo bemiegių naktų ir pečių purtymo; aš akis į akį koviausi su neregimuoju ir galiausiai atgavau miegą ir sveikatą. Ar žinot, kaip tai įvyko? Spėkit!

Jaunuolis atspėja, ką aš turiu omeny, ir nuleidžia akis.

– Jūs atspėjot! Eikit tuomet ramybėje ir gerai miegokit!

*

Na taip, turiu tylėti ir leisti žmonėms spėlioti, nes man ėmus vaidinti pamokslaujantį vienuolį, tą pačią akimirką nuo manęs būtų nusigręžta.

*

Draugas mane klausia:

– Kur veda mūsų kelias?

– To negaliu pasakyti, bet man pačiam atrodo, jog kryžiaus kelias turėtų mane grąžinti į *mano protėvių tikėjimą*.

– Katalikybę?

– Atrodo, taip! Okultizmas atliko savo vaidmenį moksliškai paaiškindamas stebuklus ir demonologiją. Teosofija, religijos pirmtakė, atgyveno vėl įvedusi pasaulio tvarką, kuri baudžia ir apdovanoja. Karma pavirs Dievu, o mahatmos atsiskleis kaip atgimusios nepažįstamosios galios, baudžian-

čios dvasios (demonai) ir mokančios dvasios (įkvėpimo dvasios). Jaunosios Prancūzijos šlovinamas budizmas atnešė rezignaciją ir kančios garbinimą, vedantį tiesiai į Golgotą.

O dėl manojo Pagrindinės bažnyčios įsčių ilgesio, tai yra ilga istorija, kurią norėčiau papasakoti kiek sutrumpintą.

Mokydamas mane, kad neleistina apleisti savo tėvų religijos, Svedenborgas išties pasmerkė protestantizmą, nes jis esąs motinos išdavystė. Arba geriau pasakius: protestantizmas esąs Šiaurės barbarams skirta bausmė; protestantizmas – tai tremtis, Babilono nelaisvė, ir, regis, artėja sugrįžimo valanda, sugrįžimo į Pažadėtąją žemę. Milžiniška pažanga, kurią katalikybė padarė Amerikoje, Anglijoje ir Skandinavijoje, pranašauja didįjį susitaikymą; į tai įsitraukusi graikų bažnyčia, pastaruoju metu tiesianti ranką Vakarams.

Čia susiduriame su socialistų svajone atkurti Jungtines Vakarų Valstybes, bet išaiškinta dvasine prasme. Dabar jus prašyčiau nemanyti, kad prie Romos bažnyčios mane traukia politiniai svarstymai. Ne aš ieškojau katalikybės: tai darė tasai, kuris metų metais persekiojęs nematomas įslinko mano širdin. Mano vaikas, prieš mano valią auklėjamas kaip katalikas, mane išmokė, kokio gražaus esama kulto, kuris išliko nepaliestas nuo pat atsiradimo, o man visad geriau patikdavo originalas nei kopijos. Mano užsitęsęs apsilankymas dukters tėvynėje sukėlė susižavėjimą religinio gyvenimo nuoširdumu, pasireiškiančiu veiksmais. Dar pridėkite gydymąsi Švento Liudviko ligoninėje ir pagaliau tai, kas nutiko man pastaraisiais mėnesiais.

Šitaip peržvelgęs savo gyvenimą, kuris sukosi aplink mane kaip apie kai kuriuos Dantės pragaro pasmerktuosius, ir supratęs, jog mano egzistavimas, trumpai tariant, teturėjo tikslą mane pažeminti ir sutepti, ryžausi eiti pasitikti savo budelių ir pats pasirūpinti kankinimais. Aš panorau gyventi tarp kančių, nešvaros ir kovos su mirtimi ir todėl pasiren-

giau ieškoti slaugytojo vietos Dieviškosios švento Jono brolijos lazarete Paryžiuje. Ši mintis atėjo man į galvą balandžio dvidešimt devintąją, susitikus seną moterį su galva, panašia į kaukolę. Grįžęs namo, aptinku ant savo stalo atverstą „Serafitą“, o jos dešinėje pusėje skiedrą, rodančią tokį sakinį:

„Padarykite Dievui tai, ką padarėt siekdami savo puikybės, tai, ką darot atsiduodami menui, tai, ką darėt mylėdami kitą būtybę labiau už jį arba kai mėginote išsiaiškinti kokią nors slaptą žmonių mokslo detalę! Ar pats Dievas nėra mokslas...“

Po pietų ateina „L'Eclair“ laikraštis ir – koks sutapimas! – Dieviškosios švento Jono brolijos ligoninė jo puslapiuose paminima du kartus.

Gegužės pirmąją pirmąsyk perskaičiau Saro Peladano knygą „Kaip tampama žyniu“.

Saras Peladanas, iki tol man nepažįstamas, įsiveržia kaip audros šuoras, Nyčės „antžmogio“ vizija, ir su juo katalikybė iškilmingai ir triumfuodama įžengia į mano gyvenimą.

Ar Peladano asmenyje atėjo tasai, „kuris turėjo ateiti“? Ar tai jis, filosofas, skaldas ir pranašas, ar lauksime ko nors kito?

Aš nežinau; bet įžengęs pro šiuos propilėjus į naują gyvenimą, gegužės trečiąją pradedu rašyti šią knygą.

Gegužės 5 d. priimu čionai apsilankiusį katalikų kunigą prozelitą.

Gegužės 9 d. koklinės krosnies pelenuose regėjau Gustavą Adolfą.

Gegužės 14 d. perskaičiau Saro Peladano knygoje: „Tikėti burtais buvo galima maždaug prieš tūkstantį metų; artėjant dutūkstantiesiems stebėtojas gauna įrodymų, kad daugelis individų pasižymi fatališka savybe: užtraukti nesėkmę tiems, kurie juos įžeidžia. Atsakai tokiam, ko jis reikalauja, ir tavo meilužė tampa neištikima; pakenki tokiam, ir turi gultis lovon; visas blogis, kurį nukreipi į jį, sugrįžta tau pa-

čiam gerokai padidėjęs. Tai nieko nereiškia; šiuos nepaaiškinamus sutapimus gali paaiškinti atsitiktinumas. Atsitiktinumas patenkina modernaus žmogaus determinizmą."

Gegužės 17 d. Perskaičiau, ką danas Jorgensenas, atsivertęs į katalikybę, rašo apie Beurono vienuolyną.

Gegužės 18 d. Į Lundą atvyko draugas, nematytas šešerius metus, ir išsinuomojo butą tame pačiame name, kuriame aš gyvenu. Galit įsivaizduoti, kaip susijaudinau sužinojęs jį neseniai atsivertus į katalikybę. Jis man paskolina romėnišką maldaknygę, kurią pernai pamečiau, ir vėl skaitydamas lotyniškus himnus ir ditirambus, jaučiuosi tarytum parsiradęs namo.

Gegužės 27 d. Po daugybės pagrindinei bažnyčiai skirtų pokalbių mano draugas surašė laišką belgų vienuolynui, kur jis priėmė krikštą prašydamas prieglobsčio šios knygos autoriui.

Gegužės 28 d. Sklinda nepatvirtintas gandas, kad Ani Besan tapo katalike.

*

Vis dar laukiu atsakymo iš belgų vienuolyno.

Kai ši knyga bus atspausdinta, matyt, būsiu gavęs atsakymą. O tada? Paskui? Naujas dievų pokštas, dievų, kurie kvatoja mums liejant karštas ašaras?

Lundas, 1897 m. gegužės 3 d.–birželio 25 d.

EPILOGAS

Iš pradžių buvau šią knygą užbaigęs šūksniu: „Ir vis dėlto kokia komedija, slogi komedija yra gyvenimas!“

Mažumą pasvarsčius ši frazė man pasirodė netinkama, ir aš ją išbraukiau.

Tačiau vis neatsikratydamas abejonių, griebiausi Biblijos, kad susirasčiau trokštamą paaiškinimą.

Šventoji knyga, kaip niekas kitas apdovanota gebėjimu nuostabiai išpranašauti, atsakė man tokiais žodžiais:

„Aš atgręšiu į tą žmogų savo veidą ir padarysiu iš jo pavyzdį ir patarlę, ir išdildysiu jį iš savo tautos, ir jūs žinosite, kad aš Viešpats. Ir jei pranašas duosis suvedžiojamas, kad kalbėtų kokį žodį, aš, Viešpats, būsiu suklaidinęs tą pranašą; aš ištiesiu ant jo savo ranką ir išdildysiu jį iš mano Izraelio tautos.“

Taigi mano gyvenimo lygtis: įspėjimas, pavyzdys, skirtas kitiems pasitaisyti; visuotinės pajuokos objektas, turintis parodyti garbės ir garsumo menkybę, pamokyti jaunimą, kaip nedera gyventi; tasai, kuris nešiojamas visų lūpose, nors pats ir tariasi esąs pranašas, yra atskleistas kaip apgavikas. Bet nūnai Viešpats sugundė netikrąjį pranašą kalbėti ir netikrasis pranašas nejaučia atsakomybės, nes atliko tik tą vaidmenį, kuris jam buvo skirtas.

Matykit, mano broliai, vieno žmogaus likimą tarp daugybės kitų ir pripažinkit, kad žmogaus gyvenimas gali pasirodyti kaip slogi komedija!

*

Kodėl šios knygos autorius buvo taip nepaprastai nubaustas? Perskaitykite misteriją, labiau vertinamą už jo dramą „Meistras Ulofas“ (eiliuotas leidimas). Šią misteriją jis parašė prieš trisdešimt metų, dar neturėdamas žinių apie stedingeriais vadinamų eretikų sektą. 1232 metais popiežius Grigalius IX atskyrė juos nuo bažnyčios dėl jų šėtoniško mokslo: „Liuciferis, gerasis Dievas, kuris buvo išvytas ir pakeistas „Kito“, sugrįš, kai uzurpatorius, vadinamas Dievu, dėl savo netikusio valdymo, žiaurumo ir neteisybių bus imtas niekinti visų žmonių ir įsitikins savo nesugebėjimu“.

Tasai pasaulio valdovas, pasmerkiantis mirtinguosius ydoms ir baudžiantis kryžium, laužais, nemiga, košmarais; kas jis toks? Keršytojas, kuriam mes atiduodami dėl nežinomų ar pamirštų, ankstesniame gyvenime padarytų nusikaltimų? O Svedenborgo baudžiančiosios dvasios? Angelai sargai, saugantys mus nuo dvasinio blogio!

Tikras Babelis!

Augustinas aiškino, jog nesaugu abejoti demonų egzistavimu.

Tomas Akvinietis skelbė, kad demonai galį sukelti audras ir žaibo trenksmus, taip pat šios dvasios gebėjo perduoti savo galią į mirtingojo rankas.

Popiežius Jonas XXII skundžiasi draudžiamomis priešų šunybėmis, nes jie jį kankino badydami jo portretą adatomis (kerai).

Liuteris mano, jog visi nelaimingi atsitikimai, kaulų lūžiai, gaisrai ir daugybė ligų atsiradę dėl velnių, užsiimančių savo žaidimais.

Dar daugiau, Liuteris netgi išsako nuomonę, jog kai kurie individai susirado savo pragarą dar šiame gyvenime.

Ar tuomet sąmoningai pakrikštijau šią knygą Pragaro vardu?

Jei skaitytojas abejoja mano prielaida ir laiko ją pernelyg pesimistiška, tegul pasiskaito mano autobiografijas „Tarnaitės sūnus“ ir „Kvailio išpažintis“ (Paryžius, 1895 m.).

Tam skaitytojui, kuris mano šią knygą esant išgalvotą, siūloma peržiūrėti dienoraštį, kurį rašiau kasdien nuo 1895 metų, tad priešais gulintis kūrinys yra tik praplėsta ir sutvarkyta ištrauka.

JUODOSIOS VĖLIAVOS

(ŠIMTMEČIŲ SANDŪROS PAPROČIŲ APRAŠYMAS)

PIRMAS SKYRIUS

Pas profesorių Stenkolį[1] turėjo prasidėti šmėklų vakarienė, bet tik antrosios klasės šauktiniams, nes ordino žvaigždės dezertyravo dar išvakarėse. „Šato“ vynai buvo išgerti, ir padavėjas pastatė ant stalo baltųjų, kurie buvo netekę etikečių ledo dėžėje; raudonąjį vyną pilstė į ropines, o puotos šampaną vėsino sniego, salietros ir valgomosios druskos šaldomajame mišiny. Viskas buvo paprasta, tačiau puiku, kai ėmė rinktis svečiai. Jie stoviniavo ant laiptų su laikrodžiais rankose, kad neįgriūtų per anksti, o visų pirma stengdamiesi išvengti pokalbių prieš vakarienę. Jie gyveno praktiškais ekonomijos laikais ir nenorėjo švaistyti laiko pokalbiams. Kadangi negalėjai žinoti, kas bus tavo stalo kaimynas, reikėjo itin atsargiai rinktis pokalbio temą ir saugotis nepakartoti sąmojo tam pačiam asmeniui.

Atkakęs rašytojas Falkenstriomas[2] aptiko savo draugą knygininką Šilą[3], stovintį su chronometru kairėje rankoje.

– Ar lyga irgi pakviesta? – paklausė jis.

– Ne, tik opozicija.

– Ar jaunų damų yra?

– Keletas!

Falkenstriomas pakėlė švinines šukas ir persibraukė jomis per žilus smilkinius.

– Ar rostbifas lengvai ar smarkiai kepintas?

– Matyt, smarkiai ir gal kiek per kietas.

Išsitraukęs šokolado dėžutę, Falkenstriomas įsidėjo viršutinę plokštelę su aštuoniais dantim.

– Keista šios dėžutės istorija, – paaiškino jis, – užsukau krautuvėlėn nusipirkti dėžutės, tinkamos neštis į svečius. Žinoma, neturėdamas jokio noro prasižioti, kuriam galui ji man reikalinga, stoviu tik ir dairausi po vitriną.

Tik šit mano paieškas pertraukia krautuvėlės savininkas, minčių spėjikas:

– Ponui reikėtų įsitaisyti tuščią šokolado dėžutę, nes ir aš taip esu daręs; ji puikiai tinka tam reikalui, yra plokščia ir neužima daug vietos kelnių kišenėj.

– Jūsų šuniška uoslė, – atsakiau, padėkojau už patarimą ir jau norėjau eiti.

– Dar praverčia pastilių dėžutės, – pridūrė jis, – ir kai nusigręži, atrodo, lyg būtum išsiėmęs pastilę ar įsidėjęs tabako šniūkį, bet reikia gerai apsižiūrėti, kad kambaryje nebūtų aukštų veidrodžių.

Dar sykį padėkojau už vertingą informaciją ir išėjau!

– Kaip manai, ar šįvakar bus pjudoma?

– Taip, greičiausiai bus! Juk šmėklų vakarienė be pjudymo nieko neverta, – atsakė leidyklos knygininkas Šilas.

– Ir kokie tai bus žmonės?

– Misteris Anjala pjudys Vibergą dėl „Kalevalos“[4]; panelė Paj[5] pjudys tave dėl Tildos K.[6]; Popovskis[7] pjudys dėl Aspazijos[8]. Vėliau tvarka laisva. Grafas Maksas[9] pavalgius perskaitys platonišką dialogą apie pranašingus ženklus, o panelė Olesund[10] padainuos dvidešimt šešias Grygo dainas.

– Tai bus smagu! Bet tikiuosi, jog ateis daktaras Borgas[11]!

– Taip, ateis, bet žadėjo nepratarti nė žodžio. Jis baisus, kai kalba, bet siaubingiausias, kai tyli.

Dabar garsiai prasivėrė laukujės durys ir visi svečiai, kavalerijos puspulkiais išsirikiavę iki pat penkto aukšto, ėmė raitytis laiptų įvijomis ir pro priebučio duris.

Svetainė priėmė svečius, kurie visi pažinojo viens kitą. Jie spaudė rankas, rodė dantis, o damos puldinėjo visiems į glėbį. Juos sutiko mažoji namų įdukra, klausdama, ar jie

nusivalė kojas. Ji vienintelė kalbėjo, visi kiti apsimetė saką kažką negirdima ir atsakinėjo į klausimus, kurių niekas nepateikė. Svečiai vaikštinėjo apžiūrinėdami ant sienų kabančius paveikslus, ir kai kas nors pasirodydavo nenusimanąs apie originalą, atsakydavo visi choru. Padėtį visad gelbėdavo Muriljas: tapdavo žaibolaidžiu susitelkusioms smarkioms audroms. Žiūrovai minkydavo motyvą, kol šis atlaikydavo, paskui pereidavo prie rėmų, o kai šie būdavo išsemti, tapytojas Vibergas stverdavosi tempiamųjų rėmelių, bijodamas, kad kas nors kitas neperimtų temos ir neimtų kalbėti apie vykstančią parodą, apie kurią užsiminti būtų pavojinga gyvybei.

Vakarienė prasidėjo septintą valandą, nes taip galėjai laiku atsikratyti svečių. Prieš paduodant sriubą, kaip paprastai, stojo tyla ir buvo matyti, kaip šešiolika dešiniųjų rankų volioja duonos kamuoliukus, o stalas ima panėšėti į pakrantę po potvynio su ropojančiais krabais. Atnešė sriubą, ir dabar galėjai matyti šešiolika veidais pavirtusių kaukolių, daugelį išties dolikocefalinių, keletą juodų, kitas rudas, keletą baltų ir plikų kaip mauduolio užpakalis. Visi sriubos srėbėjai, regis, žvelgė į savo atvaizdus dubiose lėkštėse arba slėpė veidus, kad neparodytų sielos veidrodžių, o gal tyliai meldė viens kitam nelaimių, nes jie visi buvo priešai, čia susirinkę tik todėl, kad nedrįso neateiti. Žinoma, profesoriaus Stenkolio salonas davė toną, jame iškildavai ir nupuldavai, galėjai tapti garsenybe ir netekti savo garsumo. Ir šit sriuba suvalgyta, ir po šliurpesio įsivyravo baisi tyla, kai krabai vėl išlindo maigydami tešlą čia į apvalius kamuoliukus, panašius į tuos, kurie maunami ant smulkmės kabliukų, čia į iškočiotus ilgus ritinėlius iš mentalo tirščių, kuriais maitinamos žuvys. Tuomet profesorius Stenkolis pakėlė maderos taurę ir pasveikino svečius prie stalo. Visos rankos mėšlungiškai it skęstančiųjų čiupo už taurių, ir vėl stojo tyla. Profesorius Stenkolis turėjo nutraukti tylą ir pamėgino pjudyti.

– Nagi, Anjala, – pradėjo jis, – kaip dabar gyvenate Pojoloje[12]?

Misteris Anjala, matyt, norėjo duoti valią skausmui dėl prarastos savo krašto laisvės, bet ten sėdėjo rusas Popovskis, pasiruošęs demaskuoti netikrą kankinį. Todėl atsakė išsisukinėdamas. Bet tada profesorius metė kabliuką rusui.

– Popovski, – kreipėsi, – ar žinai 1789 metų konstituciją[13]?

Čia jis laukė daktaro Borgo sukelto sprogimo, kokio nors nervų dirgiklio, kuris pagyvintų pokalbį, bet daktaras tylėjo mintyse taisydamas šaldomąjį mišinį, kuris išorę veikė paralyžiuojamai, slopinamai.

Popovskis, išauklėtas ir žinantis, kad prie stalo reikia vengti smuklės ginčų, tik pakėlė taurę siūlydamas išgerti su suomiu.

– Į sveikatą, Anjala! – šūktelėjo.

Tačiau misteris Anjala nepalietė savo taurės ir įsidėjo žuvies.

Stalas ėmė priminti „Tyliąją mokyklą“. Svečiai linkčiojo galvomis ir gėrė, gėrė ir linkčiojo išties kaip kinai.

Dabar pjudyti buvo pasirinktas daktaras Borgas, bet šis atsakė savo šaldomuoju mišiniu, nuo kurio svečiams pastiro žandikauliai ir niekas nebegalėjo valgyti su apetitu.

Vis dėlto kramsnojant kepsnį ėmė veikti vynai ir porelė po porelės pradėjo šnabždėtis. Atrodė, lyg visi būtų susirinkę į šermenis.

Revizorius K. sėdėjo visiškai užsimiršęs, žavėdamasis savo žmona, didele rašytoja; jis žavėjosi visais jos žodžiais, bet ji daugiausia klausinėjo adresų. O dabar ji sėdėjo šalia Mažojo Sachrio[14], žinančio visų adresus.

– Na, dabar jus išleido vokiškai; kas jus išvertė? Ar gerai išvertė? – paklausė ji.

Paskutinis klausimas buvo tik dėl akių, ir Sachris, įsiteikinėjantis Tildai, kad susitiktų su didžiąja aktore jos salone, atsakė tik į pirmą klausimą:

– Taip, ponia Mager!

– Nejau ji? (Ponia Tilda apsimetė ją pažįstanti.) Kur ji *dabar* gyvena?

– Ji gyvena *Seelendorffe* už Berlyno.

– Tuomet persikraustė. Štai kaip... kaip jūs sakėt?

– *Seelendorffe*. (Še tau ponią Mager, pamanė jis, aš jau turiu geresnį vertėją, kurio tu nesuuosi.)

– *Seelendorffe?* Su dviem „e“?

– Su dviem „e“!

Ponia Tilda užsirašė atminty, net iš jos akių vokų buvo matyti, kaip darbuojasi įsivaizduojamas pieštukas.

Revizorius vaizduotėje džiaugėsi savo žmonos pasiekimais, nes suprato, kad ją reikia išleisti vokiškai ir tuomet ji paminsianti po kojų visus šiuos jo niekinamus rašytojus. Todėl jis pasiūlė Sachriui išgerti ir padėkojo už parodytą susidomėjimą.

Daktaras Borgas, sėdintis šalia, niauriai sumurmėjo Falkenstriomui:

– Tą dieną Tilda nužudys savo revizorių, matysi...

– Nužudys?

– Taip, mes sėdim čia tarp žmogžudžių ir vagių. Jie vagia viens kito mintis, adresus, draugus ir personas. Tilda K. yra godišė: be rašytojos vardo, geidžia net naujos puikios santuokos ir dėl to nesibaido jokių priemonių. Ji taupo savo grožį primesdama vyrui celibatą, bet tą dieną, kai panorės jį mesti, apkaltins impotencija; visi jauni ponaičiai gali paliudyti, tai yra paliudyti ją šitai sakius arba davus suprasti, ir ji turi veto teisę. Tuomet jis persipjaus gerklę. Sachris pirmas neteisingai paliudys, nes jis toks yra.

Falkenstriomas atsakydamas sumurmėjo:

– Taip, tu teisus, mes sėdim žmogžudžių landynėj. Juk žinai, kad Aspazija tuo metu, kai rinko vyrus, prie savo kolekcijos pridėjo ir grafą Maksą. Ji pati tuo gyrėsi. Bet kai šis ją paliko, ji savo žodžius atsiėmė ir padarė Maksą melagiu, tad

jis turėjo sprukti iš miesto. Paskui ji mėgino per savo rašančius meilužius nužudyti jį laikraščiuose, o dabar Stenkolis susodino juos greta, žudikę ir auką. Tai ypač žavinga, nes Aspazija mėgino naujais prasimanymais nutraukti Makso sužadėtuves. Juk esama nuopuolio epochų, bet tokių puvenų kaip ši *opozicija* tikriausiai niekad neegzistavo. Štai ten sėdi jaunas moteris mylinti panelė Paj, ji mėgina per redaktorių Holgersą Martą prakišti į laikraštį klastingą žinutę prieš tave. Visi sėdintys prie šio stalo yra priešai, pavydintys viens kitam ir nekenčiantys viens kito, bet jie nesilaikytų drauge, jei nebijotų naujo *lygos* ginklavimosi. O štai ten sėdi Sachrio Jeniu[15] ir nuodija profesorių Kalkbrenerį[16]: ji meilinasi jam, kaip matai, savo nuoširdžiom akim ir nosiniais garsais; o ten sėdi Niuraksas[17] su Kalkbrenerio žmona, pasinešę išrūpinti Akademijos asignavimą pačiam nevertingiausiam. Taip, šitie garbėtroškos galerų vergai, suvienyti bendro intereso, tesiekia įgyti vardą *tavo* sąskaita, o paskui tave sutrypti.

Prof. Stenkolis, kuriam nepasisekė pjudymas, prarado domesį ir, nenorėdamas pats būti sukompromituotas, nieko nekalbėjo, tik retkarčiais pakeldavo taurę į vieno ar kito svečio sveikatą. Svečias atsakydavo taure, visai kaip sargybinis keičiantis pamainai. Bet profesorius negalėjo gerti, tik vis labiau nervinosi ir buvo matyti jį trokštant, kad prasivertų skylė grindyse ir į ją nugarmėtų stalas su visais svečiais. Galiausiai jis nebegalėjo sulaikyti žiovulio; ir milžiniškos žiotys su auksiniais kadmio ir aukso plombų vaisiais prasivėrė it miegamoji niša ištapytom sienom. Kaip įpratęs lektorius, jis sugestyviai privertė auditoriją pamažėle pasekti jo pavyzdžiu; ir kadangi klausytojai namie buvo trečią valandą pavalgę pietus, o vakarienei paduota dešimt patiekalų, nuo šeštojo patiekalo prasidėjo visiška kankynė. Svečiai nedrįso praleisti kurio nors patiekalo, o misteris Anjala, sėdintis šalia šeimininkės, turėjo priimti jerubę ir tris austres iš jos pa-

čios rankų. Tą akimirką jis troško gebėjimo burti, kad galėtų pradanginti paukštį ir moliuskus už liemenės atvartų, bet to negalėjo, nors ir priklausė burtus išmanančiai tautai. Priešais save regėjo tik mirtį nuo apopleksijos ir, nenorėdamas mirti jaunystėje dėl jerubės, pabandė išsigelbėti juodojo humoro manevru. Su mirties siaubu veide jis atsigręžė į šeimininkę:

– Maloningoji, negi būtinai norit pamatyti mane mirštantį prie jūsų kojų? Ar jums patinka mirtis prie vaišių stalo?

Šeimininkė nesuprato „Kalevalos" kalbos ir tiek pat mažai gėrėjosi humoru; be to, užsiėmusi su tarnaite šiltom šparagų lėkštėm ir *viena* akim sekdama jas, o antra – savo vyrą, improvizavo ant nosies galo rudimentinę trečiąją akį, ir metusi ja žvilgsnį į Anjalą, atsakė be jokio ryšio:

– Taip, ir su ponia Ertberg pagrindiniame vaidmeny, tai bus penkiasdešimt kartų iš eilės...

Misteris Anjala buvo laimingas atsikratęs jerubės ir, jausdamas dėkingumą poniai Ertberg, kurios negalėjo pakęsti, ėmė lieti simpatijos srautą ir tuo pat metu pavertė jerubę *hache**, pakišdamas kojas po oda, o odą po kojomis, tad lėkštė išties atrodė kaip suvalgius jerubę. Austres jis palaidojo po kjokenmiodingais[18] ir uždėjo keletą duonos plutų it antkapius ant giminės piliakalnio.

Atnešus septintą patiekalą, kurį sudarė milžiniški šparagai, šešiolika kaukolių vėl palinko prie lėkščių, bet kai reikėjo nuplėšti storus šaknų ūglius, ponai ėmė baimintis, kad nepatektų sviesto į barzdas, ir pakėlė ūsus parodydami dantis kaip pikti žvėrys, kartu lakstydami spoksančiomis akimis, ar nepamatys ką nors pastebėjus, kokie jie panašūs į šunis su kaulais nasruose.

Atnešus aštuntą patiekalą, lengvą omarų paštetą su žąsų kepenėlėmis, kompanija liovės šnekėjusi. Tik kvaili veidai

* Kapota mėsa *(pranc.)*.

žiurksojo į vyno taures, ir juo daugiau jie gėrė, juo kvailesni darėsi. Salėj viešpatavo mirtina tyla ir kvailumas. Daktaras Borgas atleido vieną liemenės varsčio rifą, o Aspazija ėmė sagstytis geležinį korsažą.

Aspazija, žinia, vaikščiojo su šarvais ir viliodavo vyrus į savo geležinį glėbį visiškai kaip kankinimo įtaisas, vadinamas *die Eiserne Jungfrau.*

Sachrio Jeniu buvo mirtinai nusigėrusi, bet kai panoro pasakyti kažką nepadoraus, ją tylėti privertė baisusis daktaro Borgo šaldomasis mišinys.

Užtat grafas Maksas, gavęs mažai pastebimą vietą šalia revizoriaus K., bet mintyse supainiojęs jį su matematiku K., iš mandagumo linksmino savo kaimyną matematika. Ponas K., manydamas, jog grafas esąs matematikas, atsakinėjo matematiką, kurios neišmanė. Kadangi nė vienas neišmanė matematikos, tai abu miglinėjo kaip ožiai apie agurkus, o prisidėjus didėjančiam apgirtimui nuo vyno, pasijuto nesmagiai ir ėmė laikyti viens kitą apgaviku, juoba kad klaida paaiškėjo tik kitą dieną. Nuo burgundiškojo vyno į galvas trenkęs girtumas, kuris negalėdamas prasiveržti darydavosi nepakenčiamas, dabar svečiams varė prakaitą, ir kaktos išrasojo tarsi šaltos vandens ropinės. Visa salė tvoskė prakaitu, o damų pažastyse prasimušė drėgnos dėmės, virsdamos jūrlapiais ir žemėlapiais.

Falkenstriomas, gebantis stebuklingai pradanginti patiekalus stačiai iš lėkštės ir radęs būdą nuryti visą gabalą kelis kartus timptelėdamas kaklą kaip kalakutas, išsigando pasirodžius vaisiams, nes nugurkti viso obuolio nedrįso. „Aranžuoti fortepijoninį kūrinį", kaip jis tai vadino, apsisukdamas ant kulnų vidury salono jis dar būtų galėjęs, bet prie stalo „pasimauti kamanomis" buvo neįmanoma. Žinoma, akimirką ieškojo šokolado dėžutės, bet apsigalvojo, paėmė obuolį su riešutais ir įsidėjo į krūtinės kišenę tardamas:

– Šituos parnešiu vaikams.

– Ar ponas Falkenstriomas vedęs? – paklausė Sachrio Jeniu.

– Taip, retkarčiais, – atsakė Falkenstriomas.

Jeniu, negalėdama susilaikyti, pratrūko girtai kikenti.

Nevilties apimtas profesorius sausai kramtė pabalinęs akis, bet rado progą įsiterpti:

– Ką gi įdomaus pasakė Falkenstriomas? Pasakyk, mes pasiklausysim.

Jam taip rūpėjo ką nors prakalbinti, kad rizikavo išgirsti nešvankybę.

– Sąmojo negalima pakartoti, – atsakė Falkenstriomas.

Kompanijoj vyraujant kvailai nuotaikai, žodis „sąmojis" švystelėjo it raketa.

– Ak, pasakykit jį! Mielasis! Pasakykit! Pone Falkenstriomai! Ak! Ak ak... Mielasis, gerasis! Ak!

Falkenstriomas turėjo padaryti tam galą, bet negalėdamas prisiversti pakartoti sąmojo, pakeitė šį nauju:

– Na, aš pasakiau, kad savo žmonoms labiausiai patikdavau mažumėlę įkaušęs.

Niekas nesusijuokė, nors visi žinojo jį buvus vedusį tris kartus; pasakyta buvo tiksliai, bet: trejos skyrybos, trys tragedijos. Daugelis svečių irgi buvo turėję nemalonumų, ir pažadinti atsiminimai ėmė slėgti. Smakrai palinko prie krūtinių, o pakaušiai pakilo, lyg pasiruošę atremti likimo smūgius iš viršaus. Žodis „įkaušęs" irgi rėžte perrėžė salę, kur buvo geriama šampanas ir burgundiškasis vynas, bet kartu atidengė ir mieles, nusėdusias šiuose perrūgusiuose kubiluose, gatavuose išlėkti į orą; šis žodis pradengė jų kaukes ir padarė tokį efektą, tarytum šeimininkas būtų pakėlęs taurę ir štai taip kreipęsis į svečius:

– Smaginkitės, pabaldūnai!

Beje, tai priminė daktaro Borgo katerio signalą, duotą savo stalo svečiams per ponų pietus, kai jis iškėlė taurelę:

– Atsirišti nuo virvės! Arba paprasčiau: atsirišti!

ANTRAS SKYRIUS

Vis dėlto vienas asmuo per vakarienę gėrė ir valgė ne per daugiausia, tik „žymėjosi“; tai būta Tildos K. Ji sėdėjo kaip netikra lošėja ir apgavikė, blaivi, šviesia galva, girdinti ir kelianti praktiškus gyvenimo klausimus ir visų pirma besiteiraujanti adresų: leidėjų, teatrų direktorių, vertėjų adresų. Ir jai reikėjo visų recenzentų vardų, asmeninių žinučių, redakcijų paslapčių; jai rūpėjo, kas ką buvo vedęs, nes, nors ir būdama moteris, lakstė paskui sijonus. Tačiau šitai pridengdavo moterišku žavesiu, tad paprasčiausiai buvo laikoma naivia. Vyras jos vietoje būtų atrodęs cinikas ir negavęs jokio atsakymo. Galiausiai apiplėšusi kompaniją ir susikrovusi į kišenę visas jų pažintis, ji pastebėjo daktarą Borgą sėdint niekuo neužsiėmusį ir neišnaudotą. Iš pradžių ji ketino jį pasiteirauti apie pacientus ir kokia liga serga ponia Fjos. Tačiau daktaras ją atšaldė. Tuomet ji, kaip psichologė, pamanė, jog jis būtų pamalonintas, jei ji kreiptųsi į jo didesnę išmintį dėl savo pačios sveikatos, kurios *joks* gydytojas nesugebąs pataisyti. Todėl ji pakreipė galvą it višta ir, žvelgdama jam tiesiai į vyzdžius, bejėgiškai suniūkė:

– Mielas daktare...

– Kaip sekasi? – nukirto jis.

– Matote, daktare, tai didelis klausimas; joks daktaras neišmano mano ligos.

– Kaipgi tada, velniai rautų, galėčiau aš išmanyti?

Bakstelėjimą lazda ji suprato kaip pavykusį pokštą ir toliau niūkė su rūgštaus obuolio šypsena:

– Jei daktaras panorėtų mane išklausyti...

– Nemokamai konsultuoju tik vargšų klinikoje nuo dvyliktos iki pirmos kasdien. Bet jei norite draugiško patarimo – pastokite. Tai išvalo skilvį ir pašalina visus kaprizus.

Tilda nusigręžė nuo jo ir su redaktorium Holgeriu Borgu pradėjo visiškai naują pokalbį apie personalo pasikeitimus redakcijoje. „Jie turi įsigyti naują literatūros recenzentą, nes dabartinis netinkamas".

Ant stalo pasirodė desertas, paskutinis desertas, kartu buvo įvesta mažoji įdukra ir pasodinta prie profesoriaus, kuris jautėsi apsiginklavęs. Su šiuo švirkštu galiu nebaudžiamai apdoroti svečius pats už tai neatsakydamas, pamanė jis.

Kompaniją nukrėtė šiurpas, nes dabar visi suprato, kas jų laukia; šiai žmogėdrai turi sumokėti savo kailiu, nors ji per baili, kad drįstų įkąsti pati. Saliu buvo, kaip sakoma, įžūlus vaikas; ji kalbėjo tarsi ne savo pačios žodžiais, o išliedama sukauptą tėvų pyktį. Ji klausydavosi jų pokalbių, dalyvaudavo barniuose, ginčijantis stodavo katro nors vieno pusėn, duodavo jiems gerų patarimų, tujindavo juos, imdavo kyšius, apšnekėdavo tarnus, bet taip, kad pradžiugintų ir pralinksmintų įtėvius.

Pavalgiusi ir paragavusi vyno, mažoji despotė ėmė svaidyti žvilgsnius aplink stalą ieškodama aukos. Jos ieškiklis sustojo ties misteriu Anjala, ir pasiraususi atminty ji surado, ko paklausti:

– Kas yra netikras kankinys, dėde Anjala?

Nelaimė, dėdė Anjala, gerai nenugirdęs, turėjo perklausti duodamas demonei progą dusyk įvaryti peilį. Ašmenims pataikius tiesiai į tarpuakį, stambi figūra virstelėjo ant kėdės atlošo. Trumpas juokas buvo užgniaužtas, ir profesorius Stenkolis apsimetė žnybtelėjęs Saliu į ausį – tai priklausė prie pjudymo.

Dabar atėjo profesoriaus Kalkbrenerio eilė. Šis žmogus dėl žiaurių gyvenimo žaidimų atsitiktinai buvo tapęs Stenko-

iio mokytoju ir suteikęs jam docento vardą; galiausiai jis įsiskolino buvusiam mokiniui pinigų. Be pastarojo motyvo nebūtų sėdėjęs prie šito stalo, kurio svečiai dergliojo jį raštuose, laikraščiuose, kalbose ir dainose. Jis norėjo pasidaryti nematomas, bet negalėjo, nes dabar demonė įbedė į jį savo gražias akis; verčiau būtų pasirinkęs duoną ir vandenį celėje ir ten paslėpęs savo gėdą, jis keikė save, kad iš silpnybės savo nedėkingiems vaikams užsidėjo Stenkolio antkaklį; tačiau dabar buvo vėlu. Stenkolis sėdėjo už mažosios Hioder laidydamas strėles it Lokė. Įtempė lanką, išlėkė užnuodyta strėlė; bet nematoma ranka šįsyk nukreipė ją atgalios; tad ji kliudė ir šaulį, ir netgi daugiausia:

– Klausyk, Kalkbreneri, – (ji sakydavo jam „tu“, nes buvo pastebėjusi, kad jis niekingas ir neturi savigarbos), – ar tu nupirkai tėtį, ar jis pats parsidavė? Kaip ten buvo, mama?

Daktaras Borgas pakėlęs taurę pasakė:

– Dėkui šeimininkams už vaišes!

Paskui atsistojo, atitraukė kėdę nuo stalo ir žengė priebučio link. Tenai stabtelėjo prie durų, atsigręžė ir sušnypštė nusispjaudamas: velniai rautų!

Kompanija pakilo po dviejų valandų kankynės, ir pintose kėdėse galėjai įžiūrėti išsėdėtas apvalias įdubas; sumaigytos nervingų rankų, šimtus kartų prie lūpų kilotos servetėlės dryksojo it susuktos žarnos, it suvytusių smegenų pynės, it skudurinės lėlės, polišineliai, su kritikos nužudytųjų veidais ir galūnėmis, visai tokios kaip pagalvė po nemigos nakties ar balta nosinė po baliaus arba laidotuvių su tikromis ašaromis. Apskritai stalas priminė stiklo krautuvę, nes buvo padengtas su aštuoniom taurėm, porceliano sankrovą, apelsinų žievių, sūrio kampų ir duonos kriaukšlių, graužtų, cigarečių (antrosios klasės pašauktiniams buvo leista rūkyti), degtukų, pelenų šiukšlyną; dubenėliai rankoms skalauti, į kuriuos buvo spjaudoma, panėšėjo į praustuves. Šiukšlynas ir praustuvės!

Dabar svečiai, išsiskirstę grupelėmis, ėmė apkalbinėti šeimininkus.

Padaręs piruetą, Falkenstriomas įsidėjo dantų protezą, be kurio neapsiėjo norėdamas prašnekti. Kadangi šalia stovėjo Sachris, išsviedė šiam savo nepasitenkinimą vienu spjūviu:

– Siaubinga!

Sachris, iš principo nekalbėdavęs blogai apie tuos, kuriais tuo metu naudodavosi, apsimetė nesupratęs.

Popovskis, stovėjęs kitoj pusėj, akimirksniu demaskavo Sachrį šiam negirdint:

– Sachris yra avigalvis, kuris apie visus žmones kalba tik gerai!

Įsiterpė Niuraksas, tapytojas:

– Ar žinot, jog mažasis knygininkas žlugo?

– Šilas sužlugo?

– Taip; atvejis neįprastas, bet tai tiesa.

Mažasis knygininkas stovėjo prie koklių krosnies tarsi ją parėmęs. Jis buvo jaunas, bet tamsia barzda apžėlusiu veidu ir kenčiančiom ligoto šuns akimis. Kai juokdavosi, ką dažniausiai ir darydavo, regėdavos, jog verkia, nes jam sudrėkdavo akys ir pasigirsdavo kūkčiojimas. Atrodė nesugebąs nei padaryti, nei pagalvoti ko nors blogo; jis negalėdavo pasakyti „ne“, kai žmonės norėdavo jį apgauti, ir todėl buvo laikomas naiviu; nuolat tyliai grauždavosi dėl nežinomų žioplysčių, visur jautė saiką, menkai gėrė, nerūkė, į aplinką įnešdavo gryno oro, nes būdavo švariai apsitaisęs ir valyvos kalbos.

Kaip populiaraus knygyno savininką, jį įvėlė į leidybos aferą baisusis Sachris, susuko galvą pradėti leisti laikraštį su slapta programa: „Pirmiausia Sachris!“ Vėliau jis buvo suviliotas leisti Sachrio spaudos ir kitokių draugų darbus. Matydamas artėjantį žlugimą, tik sėdėjo ir spoksojo ton pusėn, negalėdamas nė piršto pajudinti ir išties geisdamas katastrofos.

Jis žinojo, jog dėl to kaltas Sachris, bet taip priklausė

nuo pastarojo įtakos ir buvo toks geraširdis, kad nenorėjo liūdinti žvėries. Jis tikrai manė, jog vampyras gali nuliūsti.

Tačiau dabar, stovėdamas prie kolonų primenančios koklių krosnies ir žaisdamas kaiščio virvele, nieko nekalbinantis ir niekieno nekalbinamas, prirūkytame kambary jis atrodė tarsi šventas Sebastijonas prie stulpo; kiekvienas praeinantis pro šalį senu kvailu įpročiu įsmeigdavo jam strėlę.

– Ar ketini pasikarti? – klausė vienas.

– Ar stovi prie gėdos stulpo? – teiravosi kitas.

Mažasis atsakydavo tik skausminga šypsena, kuri bylojo: aš atleidžiu jums, nes man pačiam reikia atleidimo. Grafas Maksas vienintelis buvo nuolaidus; jis tyliai sėdėjo stebėdamas knygininką. Tabako dūmai dabar taip sutirštėjo, jog Šilas, regis, stovėjo pririštas ant laužo, kad būtų sudegintas gyvas. Jei būtų ieškojęs šios prašmatnios draugijos, būtų nusipelnęs savo likimo, tačiau jie jį įtraukė ir suviliojo, apiplėšė, sudraskė. Jis buvo vaiko proto, o kaip teosofas, norėjo savo mažą asmenį paversti kiek galima gražesniu meno kūriniu. Šergėjo savo mintis ir geismus, žinojo saiką ir nepamesdavo galvos, nepasiduodavo blogoms įtakoms. Sachris anksti paveržė nuo jo sužadėtinę, bet meilėje nepripažindamas nuosavybės teisės, jis nesiskundė, nors ir liūdėjo; lankydamasis pas Sachrį, pamatydavo savo mylimąją, to jam ir užtekdavo. O kai Jeniu kankindavo Sachrį kaip adata prismeigtą musę, tik užjausdavo negalėdamas pajusti piktdžiugos, nes gailėdavosi visų kenčiančiųjų. Kartais turėdavo groti liutnia savo vampyrui ir išklausyti Sachrio raudas apie piktąją Jeniu. Šilas liūdėjo dėl Jeniu visą laiką svarstydamas, kaip gali piktas žmogus būti gražus. Juk grožis esąs didžiausio gėrio išraiška, o pats Dievas turįs būti visų gražiausias. Žinoma, pasakose kalbama apie angelų pavidalą įgavusius demonus ir apie puolusius angelus, nutremtus žemėn atlikti bausmės, ir vis dėlto išlaikiusius savo aukštos kilmės ir antžmogiško grožio pėdsakus.

Šilas stovėjo prie koklių krosnies pro trijų kambarių duris žiūrėdamas, kaip piktoji Jeniu papiktinančiais žvilgsniais vilioja Popovskį, bandydama susipažinti su jo žymiais giminėmis ir juos pavogti. Jis stovėjo žiūrėdamas į visą šią bjaurastį ir gailėjosi savęs be kartėlio ar pykčio, o grafas Maksas stebėjo jį su užuojauta ir nuostaba. Maksas rūkė išpūsdamas dūmų žiedus, o tie vyniojosi it verpalų sruogos ar sukosi aplink miško fėjų šokiu. Jis tarėsi galįs šiuose vaizduose įžvelgti savo mintis, neišsakytus žodžius, kurie, išlaikydami savo kūrybines paskatas, suteikdavo dūmams neaiškias formas, sumišusias su jo plaučių sukauptu gyvu oru. Tos pačios lūpos ir liežuvis, sugestijos jėga formavę žodžius, maigė plastiškus lengvus dūmus, kurių formos juk virsdavo abortuotais žodžiais. Dūmų žiedas buvo neištarta raidė O su šauktuku ar be jo; šiam žiedui pertrūkus ir pasisukus, atsirasdavo S, bet rašytinė, su žmogaus rankos pėdsakais. Tarpais jis matydavo tik chaotiškus vaizdus – kiaušinio baltymo formos žvaigždžių ūką ar amnioną su alantoju, gemalo pūslę su bambos maišeliu; bet paskui iš šių iššokdavo organinės formos: ausis, moliuskas, šnervės. Taip sėdėdamas ir pūsdamas savo paveikslus, jis pamatė, jog vienas žiedas nuskriejo tiesiai prie knygininko, bet tarsi atšoko nuo jo per pėdą. Ir kai jis nusigręžė parodydamas, kad sviedinys neišjudino jokių piktų kėslų, veidrodyje pamatė, jog mažasis žmogelis atskirtas bedūmės aplinkos, kurios oras buvo grynas.

„Tik pamanyk, jis netgi apsaugotas nuo mūsų blogo kvapo pačiam nežinant“, – tarė sau.

Redaktorius Holgeris, inžinierius, sekęs grafo žvilgsnius, atsakė į jo tylias mintis:

– Taip, „Šakuntaloje“[19] parašyta, jog kančios ir askezė išugdo didesnius gebėjimus ir atgailautojas galiausiai taip užvaldo dvasių pasaulį, kad jo netgi ima bijoti nepažįstamosios galios.

– Ir jos pasiunčia Apsarą, kad sugundytų atgailautoją.

„Šakuntala“ tapo tokio ryšio vaisiumi... Ir tai, kas įvyko tada, tebevyksta ir šiandien. Toks mūsų modernaus atgailautojo nuodėmės paaiškinimas. Nereikia nuleisti dangaus žemėn.

– Ar negalima išgelbėti Šilo?

– Nuo ekonominio žlugimo ne; bet galbūt iš Sachrio nagų.

– Vis dėlto ne, mat Jeniu laiko aukas, kol Sachris jas nupešioja iki kaulų.

Tą akimirką įsiveržė Stenkolis su vakariniais laikraščiais, kuriuos buvo praplėšęs pasižiūrėti.

– Štai! Štai išgirsite! – suriūkė jis.

– Dabar ims bezdėti! – pasakė Holgeris. – Pats nedrįsta gadinti oro, bet yra pakankamai kvailas manyti, jog jam bus atleista, jei atvers kitų paplavų vamzdžius.

– Kai pratrūks neapykanta, kurią jis sukaupė apie save, susitrauks kaip išskalbta vilnonė kojinė...

– Štai, – gerkliojo Stenkolis, – *išpeizotas* Kalkbreneris. Čia kritikuojama jo filosofija. Tai gardus kąsnelis! Ar norit paklausyt? Pikta, bet gerai parašyta!

– Koks neregėtas žiaurumas! Juk jis storžievis.

Maksas ir Holgeris atsistoję išsmuko lauk, tuo tarpu Stenkolis savo senajam mokytojui įvykdė mirties bausmę.

– Kaip Stenkolis tapo profesoriumi? – paklausė Maksas.

– Jie sukrapštė pinigų jo profesūrai. Šiais laikais viskas perkama ir urmininkai skiriami profesoriais. Mes visada Stenkolį vadindavome kvaiša Stenkoliu, bet to per maža. Jis mikrocefalas. Ar atsimeni, kai jis, redaktorius radikalaus laikraščio, kurio „Įvairenybėse“ įdedama, kam paskirti ordinai, o „Teismų naujienose “ – Švedijos Akademija, pagaliau įsigijęs Žvaigždę, sušnairavo į Akademiją, atsistojo ir atsisveikino su jaunimu įspėdamas neleisti, kad apdulkėtų siela; lyg skardos gabalas ant frako nebūtų pasityčiojimas, o šniukštinėti Akademijoj – išdavystė, kai visą gyvenimą elgei-

si su ja kaip su korupcijos įstaiga. Tai šaunus vaikinas! Pardavė visus savo jaunystės draugus, atiduodamas maišą su jų galvom priešui! Ir dar drįsta stovėti ir mokyti jaunimą (kad sektų jo pavyzdžiu!) Juk šis žmogus kaip šankeris, užpakalių laižytojas, ir aš niekinu save, kad čia atėjau. Jei būtų atidaryta suomiška pirtis, eičiau ten ir nusigremžčiau visą purvą, prikibusį prie sielos. Vakar Švedijos Akademija sėdėjo čia ant tų pačių kėdžių ir mes buvome skerdžiami! Tai vadinama taikingumu, bet yra kažkas kita. Niekšystė, silpnaviškumas, moralinė menkystė. Beje, Akademija...

Iš rūkomojo pasigirdo Stenkolio gražbylystės:

– Na, bet arkivyskupas miręs. Dabar galas udevaliečiams!

– Liaukitės! Ne, kol jie turi X-no kavos ir Y-do[20] degtinės, udevaliečiams ne galas! – atsakė Sachris, turintis tarnybą Geteborge.

– Bravo! – suriaumojo Stenkolis, mėgstantis nevykusius sąmojus. Dabar pakilo nuolankusis Kalkbreneris ir, atiduodamas vieną iš savaitės humoristinių laikraščių, tarė:

– Šiaip ar taip, niekšiška šitaip nupiešti žmogų.

Stenkolis paėmė laikraštį, ir visi susigrūdo pažiūrėti jam per petį. Kaip visi budeliai, Stenkolis labiausiai bijojo kirvio. Aukos aplink jį sušuko iš džiaugsmo, nes budelis buvo nupieštas su žmona ir tokiu būdu... Ten smygsojo žvaigždė, ten stovėjo kėdė (Akademijoje), bet su dangčiu, o šalia ant vinies kybojo rinktiniai Stenkolio raštai...

Budelio žandikauliai, besišiepią vulgariai sukikenti, staiga užsikirto, o akys išvirto; gerklė tampėsi nuo užsmaugtų žodžių ir rodės, lyg joje būtų įstrigęs obuolio kąsnis.

– Gavo pipirų, – pasakė Holgeris. – Aš niekad neimu į rankas humoristinių laikraščių, nes pasijuokęs iš savo draugo pirmame puslapy, esu tikras aptiksiąs save patį antrame.

Tačiau Sachris, įžvelgęs visos skausmingos situacijos ekonomines galimybes, ryžtingu judesiu pakeitė srovės jungiklio kryptį, čiupo taurę punšo, klektelėjo prie stalo ir ėmė pasa-

koti anekdotą, neturintį nieko bendra su Stenkolio pralaimėjimu. Taip išgelbėjęs draugą (ir žinodamas, ko tai verta), jis įsitaisė vidury būrelio, labiau vertinančio punšo padėklą nei apnuoginantį pjudymą moterų tualete. Sachris, žinia, neiškilo į paviršių, bet visą vakarą išbuvo apačioj. Be abejo, jis mėgino plaukti, bet priešiškoje upėje nugarmėjo dugnan. Dabar, apgaubtas drėgmės ir šilumos, būrelyje dėkingų klausytojų, sveikinančių išvaduotoją iš visų protingų kalbų, jis ėmė augti it grybas naktį, pūtėsi ir po trijų taurių punšo su dviem viskio intervalais suorganizavo būrelį kaip uždarą draugiją ar atskirą kambarį kavinėje. Tolumoj salone panelė Olesund dainavo savo dvidešimt šešias Grygo dainas, tad Sachrio būrelyje buvo galima šnekėtis visiškai netrukdomai.

Stenkolis po stipraus smūgio į galvą, pažėrusio iš akių žiežirbas, mėgino atgauti nuotaiką, bet niekas jo nesiklausė, nepaisant jo plačių mostų, kurie nuvertė etažerę su netikromis senienomis. Jis nugrimzdo į krėslą aukšta atkalte tarytum prie lafeto prikalta patranka, o kadangi nekentė muzikos, salone niekas jo nepasigedo.

Į galvą mušantis vyno svaigulys yra pavojingas; jis turi išeiti kalbant. Sachris kaip tik ir varė kalbomis įkaušį, mėgaudamasis tariamu galios pojūčiu, o Stenkolis tik retkarčiais atidarydavo savo apsauginį vožtuvą dusliai šūkteldamas:

– Juk ši daina – kačių kniaukimas! Ką sako Sachris? Aštuoniasdešimt devintais? Ne, tai buvo devyniasdešimt antrais![21] Ar kalbat apie Karolį dvyliktąjį? Jis buvo šunsnukis! Taip! Friukšelio dokumentuose, susijusiuose su Švedijos istorija, esama užsienio pasiuntinio laiško iš Stokholmo, kuriame daroma užuomina, kad jisai mylėjęs pažus! Vienas net įvardytas!

Tačiau Sachris nebuvo iš tų, kurie išleidžia iš rankų kortų malką; vis dėlto Karolio vardas jį sužlugdė ir jis pastebėjo, kaip keliems klausytojams išties panorus ilgiau sustoti ties didžiąja tema, jis pats nejučia susigūžė. Todėl apvertė ore

kortų malką, pradangino karalių ir pats užsikorė viršun. Bet asiliukas nieko negalėjo išgąsdinti, tad jis užsitraukė ant ausų skolintą liūto kailį ir suriaumojo it liūtas:

– Taip, kai buvau Kristianijoje... aš ten retkarčiais važinėju aplankyti savo draugų, nes ten mane supranta. Ibsenas tučtuojau susirado mane viešbutyje. Ir tuomet pasakiau: „Klausyk, Ibsenai...“

Punšo ratelis pagarbiai žiurksojo į mažąjį Sachrį, o jis siaubingai augo.

– Paskui tariau: „Matai, Bjornsonai...“ Ir Bjornsonas pareiškė: „Sachris teisus!“

Stenkolį pagavo pavydas, nes Sachris gadino kaip tik jo repertuarą šaudydamas jo paraku. Ir Sachriui visiškai pavykus, jis sukaupė visas jėgas, paleido papliūpą ir priėjo prie artilerijos dviračių pasiimti amunicijos. Šią išsitraukė iš dokumentų spintos. Ten buvo visi laiškai, gauti iš žymių asmenų, keisčiausia, netgi storžieviški, kuriuos jis garsiai skaitydavo, kad parodytų, koks nedėkingas šunsnukis buvo vienas ar kitas asmuo. O laiškų rinkinyje buvo net įdavimų ir skundų, tad panoręs išskirti du asmenis, jis tik paimdavo laišką, rašytą su didžiausiu pasitikėjimu. Dabar jis norėjo nutupdyti Sachrį ir tuo pat metu demaskuoti norvegą.

– Visi dėmesio! – suriko jis, nes dabar buvo sunku įterpti žodelį. – Visi dėmesio!

Bemat pajutęs pavojų, Sachris griebėsi naujo anekdoto apie Zola ir ką Zola pasakęs. Bet Stenkolis perrėkė jį savo lojančiu balsu ir ėmė skaityti Ibseno laišką, kuriame jis skundėsi dėl Sachrio įžūlumo.

– „Žmogus, kurio nepažįstu ir kurio knygų negaliu skaityti, staiga išdygęs puola sveikinti mane kaip jaunystės draugą, apgailestauja dėl mano paskutinės nesėkmės, siūlo savo apsaugą. Jis mane tarsi per klaidą tujino... Aš jį išvijau!“

Dabar Sachris buvo visiškai apnuogintas, bet gebėdamas užburti burna, pats prapliupo kvatoti, o kadangi savimeilė

darė jį neprieinamą įžeidimams (jis stovėjo per aukštai, kad kas nors panašaus jį pasiektų), stvėrė durklą už ašmenų ir nukreipė į žudiką.

– Tikra tiesa, – pasakė jis, – bet vėliau nuėjau pas Bjornsoną, kuris pavydi Ibsenui, ir per pietus Bjornsonas tą patį pasakė apie Stenkolį.

Stenkolis kaip strėlė atsidūrė savo parako rūsy ir ties B raide išsitraukė Bjornsono laišką, kuriame Sachris buvo deramai suplotas.

– Dėmesio! Visi dėmesio! „Kodėl šitas seminaristas rašo knygas, niekam nežinoma... Jei galėtum mane nuo jo išvaduoti, pasiųsčiau po velnių pusę konsulato klausimo[22]...“

Sachris dabar buvo įspraustas tarp dvivėrių durų, bet metęsis į šalį išlindo ir prisidengdamas nugarą pradėjo šnypšti ir draskytis, tačiau nesėkmingai; o pamatęs, jog komanda jį išdavė, pakeitė taktiką, nusimetė liūto kailį ir tapo mažu nelaimingu asiliuku, keliančiu užuojautą. Tai buvo jo stipriausias bruožas – pasidaryti mažyčiam ir sukelti užuojautą. Tuomet jis tapdavo panašus į neišnešiotą gemalą, taip demonstruojantį savo nereikšmingumą, kad aplinkiniai susijaudinę paimdavo jį ant rankų, nes jis buvo toks bejėgiškai mažuliukas. O laimingai pakilęs į viršų, jis vėl tapdavo siaubūnu ir tučtuojau imdavo draskytis.

Kompanijos tylūnus, kurie iš pradžių jautė palengvėjimą išvengę apsinuoginimo ir su pasimėgavimu stebėjo, kaip du budeliai žudo viens kitą, dabar apėmė gėda; ir baimindamiesi, kad Stenkoliui sumanius toliau traukti dokumentus, spinta neatidengtų ir jų tarpusavio santykių, jie pakilo ir pasižiūrėjo į laikrodžius, mintyse ieškodami tinkamos dingsties išeiti (į artimiausią smuklę).

Tačiau Stenkolis, paragavęs kraujo, turėjo ką nors nužudyti, kad išgelbėtų savo garbę. Būdamas tokio tipo, kuris nekanda stambiems žvėrims, ėmė dairytis smulkesnio ir aptiko Sebastijoną prie stulpo.

– Na, mažyli Šilai, – kirto jis, – kad būtų sutvarkytos knygos, kai pasiskelbsi bankrotu, o tai dūmais nurūksi.

Vis dėlto esama apvaizdos, apsaugančios savuosius ir padarančios juos aklus ir kurčius reikiamoj vietoj. Knygininkas išgirdo tik paskutinius žodžius „dūmais nurūksi“ ir manydamas, jog kalbama apie koklių krosnį, nesąmoningai mostelėjo į kaištį. Tada iš jį apstojusiųjų minų pastebėjo, kad blogai nugirdo, bet išgąsdintas piktos Stenkolio veido išraiškos, susilaikė ir nebeperklausė, pakeitė mimiką ištardamas akimis: aš suprantu vykusį sąmojį mano adresu. Jis buvo išgelbėtas, nes žiūrovai pamanė jį išradingu mostu atrėmus šiurkštų Stenkolio sąmojį, kurį jis ir išgirdęs, ir supratęs.

Sprunkančius ponus prie durų sustabdė šturmuojančios moterys, laukusios visuotinio pjudymo, tačiau ponai susirado šonines duris ir šmurkštelėjo per priebutį, kad pasiektų šeimininkę ir atsisveikintų su ja. Keisčiausia, visi pasisakė tą pačią priežastį: jie norį išgirsti paskutinį simfoninio koncerto numerį.

Ir štai pagaliau jie laisvi. Įžeisti, iškankinti, suprakaitavę, aprūkyti; sulamdyti, pasipiktinę, išvargę, nusiminę nulipo įvijais laiptais iš penkto aukšto ir galų gale atsidūrė gatvėje. Iš pradžių pulkas dviem eilėm žengė tyliai ir kvėpavo tyru vakaro oru po žvaigždėmis, vėdindamas plaučius ir protus.

Bet paskui pratrūko. Viskas, kas nespėta pasakyti pas Stenkolį, veržte veržėsi lauk. Eilė po eilės pradėjo šneką, paprastus sekvencijos pasikartojimus išplėtodami į sudėtingesnius fugos.

Fuga virto daugiabalsiu kanonu; tuo pačiu senu šimtmečio pabaigos motyvu, tik kitų tonacijų.

– Viskis, įprastinis, pasirodė 1890-aisiais; jis padarė žmones paniurėliais ir išstūmė linksmąjį punšą, reikalaujantį dainų ir kėglių. Dviratis ir telefonas padidino greitį ir atnešė nekantrybę: greiti rezultatai arba jokių! O piktasis moterų tenisas, kur svarbiau sužaloti varžovę, nekaip žaidime su

kamuoliuku pačiai gražiai išmesti. Niekai! O paskui atsirado pokeris, vagių lošimas iš pinigų nieko negalvojant.

– Kai dabar moteris turi absoliutų veto prieš vyrą visuose jų ginčuose, vyras yra beginklis ir pasaulyje viešpatauja melas.

– Ne, mūsų aplinkoj niekad nesu matęs neištikimo vedusio vyro, jei jo nepriverčia žmona...

– Vesti? Ačiū, ne! Išlaikyti kompanionę viengungiams, o pačiam tupėti namuose nepraveriant burnos. Neseniai pas mus lankėsi viengungis ir mano akyse ėmė aiškintis su žmona; maniau, jog jai pasipirš.

– Pavydas yra vyro valyvumo jausmas, neleidžiantis žmonai nukreipti jo minčių į kito vyro seksualinę sferą. Nepavydus patenkintas vyras yra sodomitas. Esu matęs vyrą, kuris gėrėjosi savo žmonos koketavimu ir mylėjo šeimos draugus...

– Ar *tasai* moterų neapkentėjas? Juk jis turi keturias kupetas vaikų ir trissyk išsiskyręs! Tai tik keiksmas, ir dar melagingas!

– Prasti popieriai su Gustavu Adolfu; Geltonoji brigada pragėrė jo bažnyčią[23]... o pastoriai kiek galėdami rausiasi po pamatais...

– Taip, tai mechanistinės pasaulėžiūros silpnumas dėl motoro trūkumo. Negaliu įsivaizduoti jokio judėjimo be motoro... *perpetuum mobile* tikėjo tie, kurie niekuo netikėjo.

– Babelis, Biblija ir Hamurabis[24]! Bet juk jie įrodo Bibliją turint autoritetą ir šaltinius ir nesant vien išmonę! Ji juk net senesnė, nei manyta. Beje, pats Senasis Testamentas cituoja savo šaltinius kaip Mozės dienoraštį, Jahvės kovas (Sk 21, 14), Pamaldžiojo knygą (Joz 10, 18) ir kitus. O tą dantiraštį apie tvaną perskaitėm aštuntame dešimtmetyje. Ir vis tiek jūs netikit tvanu! Nors nesuprantu, kodėl Babelio raštai turėtų būti patikimesni už Biblijos.

– Jei gausite visuotinio balsavimo teisę, turėsite Dievo šventovių ir sektantų daugumą... Jūs nežinote, ką darot. Bet nesuprantama, kad konservatoriai bijo balsavimo teisės.

– Tuomet jie mums per loteriją paslapčia įbruks nacionalinį teatrą![25] Idėja? Na, tokia, kad jiems nebereikės vaidinti tautinių rašytojų nacionaliniame daiktinės loterijos teatre. Tai bus aukštuomenės spektaklis!

– Literatūra? Tai tik viauksėjimas bėgant iš paskos! Nieko nauja dirvone neužauga; tušti grūdai ir atliekos, per vėlai pasirodę.

– Almkvistas? Ar laikysimės Tiko, Žano Polio, De la Moto Fukė ir E. T. A. Hofmano? Ne, mes nuėjom toliau su Zola ir Kiplingu... Matai, tik šaltinių neišmanymas – spirtis dėl Almkvisto originalumo. Tai plėšikų romanai; o jo pjesės – gyvas niekalas, nes jis nenutuokia, jog drama vaidinama esamuoju laiku ir *oratio recta**. Juk „Gulbių grotoje"[26] jie pasakoja pjesę pjesėje *oratio obliqua***.

– O kaip tuomet jo muzika?

– Tai š... Greičiausiai manipuliavimas suomių liaudies dainom ir kaimiškom polkom... Taip atsitinka, kai neišsilavinimas ir neišmanymas daro atradimus. Jie nežino, kad jos senos; ir tuo paremtas plebėjų žavėjimasis kopijomis: jie nepažįsta originalo! Bet mes gyvename išsigimusioje apgaulės epochoje, kai gera vadinama bloga, o maža – didu. Kai trys didžiausi sukčiai, sterilizuotojas Pasteras, nemuzikalusis Vagneris ir kvailys Ibsenas vieną kartą bus demaskuoti, tuomet ir laikai pasitaisys. Vištų cholera, „Dievų žūtis" ir Nora! Velniai griebtų!

– Materialinė raida pažengė į priekį, tačiau minčių ir sielos gyvenimas atsitraukė. Vargu ar rasi žmogų, sugebantį logiškai mąstyti. Jei, pavyzdžiui, pasakyčiau, kad vyrai faktiškai yra sukūrę visą dvasinę ir materialinę kultūrą, jie tai paneigtų, nes Roza Boner tapė (prastus) paveikslus ir turėjo garbės legioną, Žorž Sand rašė (menkus) romanus, o Ko-

---

* Tiesiogine kalba *(lot.)*.

** Netiesiogine kalba *(lot.)*.

valevskaja šiek tiek išmanė matematiką, kurios išmoko iš Vajerštraso[27].

– Ar veltui mokykloje mokėmės Aristotelio logikos? Jie bijo patelės, zoologai! O gal tai *jų* prietaras, moterų garbinimas? Ateistams reikia ką nors garbinti, štai jie ir pasidavė stipriai iliuzijai!.. Ar gali įrodytas fakto egzistavimas būti pažiūrų objektu? Jie kalba apie mano pažiūras į moterų klausimą. Jei šiandien pirmadienis, tai jis yra nepriklausomai nuo pažiūrų. Šiandien pirmadienis, eina po sekmadienio ir prieš antradienį! Lygiai kaip moteris grandinėje eina *po* vyro ir prieš vaiką.

– Suomiai turėtų pastatyti gėdos stulpą Bjornsonui, turėtų tai padaryti – nes kaip tik jis rusiškuose laikraščiuose ėmė kurstyti rusus prieš Švediją...

– Bjornsonui? Norvegai jį baisiausiai niekina ir, jei jiems nereikėtų jo žuvų kukulių reklamai, būtų atsižadėję... Bet dabar Karolinė nori tapti Švedijos karaliumi[28] – ir netrūksta bobų jai rinkti.

– Falkas prisikėlė iš numirusių! Ar girdėjot?

– Dabar tikriausiai užsigrūdino pragaro Besemerio krosnyse...

– Almkvistas? Taip, jis yra arseniko valgytojų dievas[29]...

– Rašyti apie nieką; kurti meną be turinio – tai meno industrija! Tai ornamentika, dekoratyvinis menas; tai juvelyrų ir vario liejikų reikalas. Literatūros milžinai niekad nerašė eilėraščių: Dikensas, Balzakas, Zola! Eilėraščiai priklauso žmonijos vaikystei, kai netgi laukiniai surimuodavo savo įstatymus, kad juos prisimintų, ir vaikai vograudavo rimais.

– Gamtos mokslų smukimas prasidėjo nuo natūralizmo. Specialistai buvo medžiagos rinkėjai ir bernavo Hekeliui, kuris yra visų didžiausias, nes vienas pats viską peržiūrėdavo ir sutvarkydavo.

– Ir jie mano galėsią dezinfekcija apsisaugoti nuo bakterijų užkrato! Kaip galima išdezinfekuoti atmosferą, pritvinkusią organinio purvo ir dulkių? Imunizuokis išlikdamas

stiprus ir sveikas; dieną dirbk, naktį miegok ir būk saikingas buityje. Jūs kalbat apie gėrimą! Bet apsiryti dar blogiau, o rūkyti tabaką tokia pat didelė yda kaip ir gerti! Tas, kas buvo apsinuodijęs tabaku ir turėjęs kliedesių, lydimų širdies ydos ir nemigos, tai išmano. Jie kalba apie nevedusiųjų pasileidimą! Tie vargšai neturi tam progos; bet pažiūrėkit į vedusiuosius: sėdi atbukę, sukvailėję ir nuobodžiauja dviese, o kad išblaškytų nuobodulį, prasimano visokių dalykų. Galiausiai taip ima save niekinti ir bjaurėtis, kad nebegali pažvelgti viens kitam į veidą; sėdi sugyvulėję, tuščiom galvom, neįstengdami ištarti nė žodžio. Šaltinis, iš kurio būtų galėję pasisemti jėgų, atėmė jiems jėgas; jie vaikėsi įsivaizduojamo malonumo, kurio pakeliui nebuvo, nes jis glūdėjo tiksle – vaike. Nekalbėkite man apie šventąją santuoką...

– Na, o nesantuokinis vaikas, kas jį apgins?

– Įstatymas! Vaiko auklėjimo prievolės įstatymas... jo užteks ir net bus per daug...

– Abitūra? Nėra nė vieno cenzoriaus ar mokytojo, kurio negalėtų sukirsti berniukai, jei jiems būtų leista egzaminuoti! Ar tai lygiųjų žaidimas, kai visas mokytojų kolektyvas susimoko prieš *vieną* berniuką, kai specialistų susirinkimas reikalauja, kad *vienas* berniukas prieš juos visus būtų išstatytas kaip ožys? Juk tai kvailystė! Ir nesuprantu, kaip galima išlaikyti abitūrą; stebuklas, kad tapau studentu! Čia kažkas ne taip! Bet jie, matyt, nežino, ką daro! Baltoji kepuraitė[30] – tai tik brūkšnelis, lygiai kaip leitenanto juostelė ar žvaigždutė... Visuomenė reikalauja brūkšnelių! Baltoji kepuraitė reiškia tik tai, kad turi turtingus tėvus, o tuo nėr ko girtis!

– Sėdėti apsižergus keturkojį gyvulį – tai tapo menu, jojimo menu! Jei daugiau niekuo negali tapti, tapsi šauniu raiteliu!

– Suomiai sako turį teisę būti valdomi pagal 1789-ųjų sąjungos ir saugumo aktą! Gerai, šis aktas sąlygojo vienvaldystę; tuomet jie turi tai, ko trokšta.

– Į sveikatą, Anjala!

– Kai jie šaukia choru: „Juk jis rašo apie savo žmoną“, aš klausiu: „Ar gražiai?“ Tuomet jis, žinoma, gali rašyti, net jei ji visai nėra bjauri ir pikta, nes reikalaujama, kad jis gražiai rašytų apie bjaurią! Tai ginolatrija! Bet vos pradeda rašyti žmona, rašo apie savo vyrą niekšingiausias melagystes ir yra giriama. Štai tau teisingumas ir lygybė – grynas *blague**.

– Sustabdyti emigraciją išleidžiant įstatymą? Ar galima buvo sustabdyti tautų kraustymąsi? Ar jie mano, jog pasaulio istorijos įstatymus keičia įstatymų komisijos?

– Ponios Kovalevskaja, Kiuri ir kitos yra tik nauji vyro pagarbos moteriai vardai. Pagarba kaip auka yra gražu ir tinkama, bet kai jos reikalaujama kaip teisės, tuomet išlenda neteisybė.

– Zola užtroško nuo dūmų,Trarjė mirė, Bernaras Lazaras mirė, ir tuomet prasidėjo procesas už uždarų durų. Dabar slaptasis teismas susilaukė atgarsio, ir ne vienas neprancūziškas laikraštis paskelbė, kaip gynėsi generolai. *Justice, vérité, blague!***

– Būti liberalu ar laisvamaniu – kas tai? *Übermensch****. Visa žemesnioji klasė yra liberali, ar tuomet žemesnioji klasė yra *übermensch,* o aukštesnioji klasė *untermensch*****? Kad *demos* yra demokratas, girdėti iš vardo. Jei izraelitas neigia Kristaus dieviškumą, dėl to nėra liberalas; jei suomis nekenčia rusų, dėl to nėra liberalas; jei neturintis teisės balsuoti yra balsavimo teisės šalininkas, dėl to nėra liberalas; jei tas, kuris nevaro jokios prekybos, yra laisvasis prekiautojas, dėl to nėra liberalas. Jokia dorybė siekti sau gero; paprasčiausiai taip ir turi būti.

– Žmogus, sudaręs sąjungą su gyvuliu prieš savo artimą, turėtų mirti, nes jis naudojasi gyvuliu, o zoofilija baudžiama mirtimi.

---

* Melas *(pranc.)*.

** Teisingumas, teisybė, melas *(pranc.)*.

*** Antžmogis *(vok.)*

**** Antrarūšis žmogus *(vok.)*.

– Valstybės miestų tvarkos taisyklės draudžia laikyti žalingus gyvūnus, draudžia teršti šaligatvius ir priedurius, tačiau prokuroras, kuris galėtų uždrausti miestuose šunis, nedrįsta jų liesti! Jis bijo šunų!

– Kai įstatymai tyli, akmenys šaukia.

– Didžiąsias karalystes dabar, matyt, lengva valdyti. Monarchai žiemą užsiima vasaros pramogom (prie Vidužemio jūros), o vasarą ilsisi prie Ledinuotojo vandenyno. Galbūt apsieitume be monarchų! Būtų valdoma iš garinių jachtų – telefonu!

– Štrauso „Jėzaus gyvenimas“ ir Gėtės „Faustas“ (pirma dalis!), „Skaitymo vaisiai“, „Gimnazisto eilėraščiai“ ir „Lunatiko naktys“, sukurtos Grotės malūnui[31] – štai visas didysis žmogus.

– Riudbergo „Faustas“[32] (pirma dalis) – ne Gėtės „Faustas“!

– Švedijos garbė – ne Skansenas, ne Ginklų rūmai, ne Ridarholmo bažnyčia; Švedijos garbė – tai Mokslų Akademija, Valstybinė biblioteka, Nacionalinis muziejus! Nueik ten, keliauninke, išvysk tai, kas švediška, ir pasižiūrėk į savo mokslą, savo literatūrą, savo meną, nors ir esi kosmopolitas!

– Kodėl jis turi mokėti alimentus savo išsiskyrusiai žmonai? Ji susiranda meilužį arba antrąkart išteka, o jis sėdi ir moka už kitų meilę. Tai neteisinga, ypač jei dėl to dar kartą vesti ar įsitaisyti meilužę ne jo kišenei!

– Sterilioj šaly ir steriliu metu baisimasi viskuo, kas produktyvu. Dailininkai ir rašytojai *privalo* bastytis be darbo, kad neparodytų savo produktyvumo.

– Ką daryti su mokyklomis? Juk ten nieko nemokoma! Tik išklausoma užduočių, tai yra: išklausoma, ką berniukas išmoko namie. Tas, kas pats mokosi, yra autodidaktas, vadinasi, visi abiturientai yra autodidaktai. Bet abiturientai niekina autodidaktus tik stokodami saviniekos.

TREČIAS SKYRIUS

Tarp dekadanso, arba nuosmukio, žmonių Larsas Peteris Sachrisonas užėmė iškilią vietą. Apie 1880-uosius jis jau buvo jo dalyvis ir prasimušęs iki kažkokios nematomos partijos pirmininko pavaduotojo, bet 1884-aisiais atleistas „Nuogojo pastoriaus brolio“[33], Tildos K. paskirto viršininku, iš pradžių atsitraukė kruvina nosim, bet paskui išsiropštė kurmio landomis, kurias pats išsirausė ir kurios atsivėrė ir pas Akademijos sekretorių, ir pas profesorių Stenkolį, ir laikraštyje „Broliškos tautos gerovė“[34]. Jis rašė knygas, bet niekas nežinojo, kodėl. Jose nebuvo patoso nei neapykantos tam, kas žema ir melaginga, ar meilės tam, kas didinga, stipru ir tikra. Tuo metu buvo pavojinga turėti pažiūras. Pažiūromis buvo laikomos naujos mintys apie senus daiktus; senų minčių apie naujus daiktus buvo leidžiama turėti; taigi draudimas turėti pažiūras tebuvo pokštas. Tuo tarpu Sachrio pažiūros buvo jo slapta programa: jis turi prasiveržti į priekį. Ir todėl nesibaidė jokių priemonių. Sunkiausia buvo pridengti savo žaidimą.

Jis buvo literatūros verteiva, sukūręs saviškių susižavėjimą keliančią bendrovę, spekuliavęs garsenybėmis, įsteigęs sindikatą daryti įžymybėms, kurios jį išaukštintų. Jis leisdavosi į tarnybines reklamos keliones, turėjo agentūrų visuose pasaulio kraštuose, įkūrė eksporto sąjungą Vokietijoje, pats buvo korespondentas danų, norvegų ir suomių laikraščiuose, taip pat Stokholmo laikraščio „Broliškos tautos gerovė“ (ne Broliškų tautų) bendradarbis, skonio patarėjas dviejuose te-

atruose, Švedijos Akademijos stipendininkas, knygų leidėjo Šilo sekretorius, Dailininkų secesijos ombudsmenas; bet buvo įkišęs pirštą net ir į Stokholmo aukštąją mokyklą, nors negalima pasakyti, kurį – nykštį ar mažylį; globojo rašytojų sąjungą ir publicistų klubą, buvo vienas „Odino“ ir „Frėjos“ draugijų steigėjų ir net pasirodydavo rūmuose! Šis smukęs devinto dešimtmečio žmogus, lankstus it ungurys ir neįžeidžiamas, patekdavo visur. Jei durys būdavo užrakintos, įlipdavo pro virtuvės langą; jei išmesdavo pro duris, nusirabždindavo žemyn kaminu. Žodžiu, jam trūko ambicijos, o tai žadėjo sėkmingą ateitį.

Bet jis turėjo ir kitų savybių, tasai išdavikas, kurios darė jį mūsų laikų žmogumi. Jis gerbė visas pažiūras, net klaidingiausias, su kuriom būtų turėjęs kovoti ar jas taisyti; niekad blogai nekalbėdavo apie žmogų, padariusį jam bloga, bet gynė visus niekšus, užtušuodamas jų silpnybes. „Nepakenčiu, kai apie žmogų kalbama blogai“, – sakydavo jis. Tai reikšdavo: „Nekiškit nosies į mano popierius“.

Jo išmėginta taktika buvo siūlyti paslaugas. Jis visad buvo pasirengęs padėti tiek surišti rankas, tiek užkasti kapitalą, kurį panorėjęs galėtum išsikasti su procentais. Vargu ar būta žmogaus, kuriam jis nebūtų padaręs neprašytos paslaugos, ir kai paskui jis užmegzdavo draugystę, visad nuo jo pasitraukdavo skolininkas. Tuomet būdavo jo didžioji akimirka, nes galėdavo pasakyti: „Nedėkingas žmogus yra sunkiausia našta žemei“.

Vis dėlto tikrasis jo mūšio laukas buvo laikraštis. Vaisius, nukritęs nuo nuosmukio pažinimo medžio. Redaktorius, kurį draugai tarpusavy vadino melo įsikūnijimu, atrodė nešiojąs veidą ant nugaros ir turįs šimtus rankų, kuriomis imdavo iš visų pusių. Bet ir jis visas atrodė nusigręžęs ir suuosdavo viską, kas sugedę. Taip pat kažkas sakė, kad jo laikraštį reikią skaityti priešais veidrodį norint perskaityti iš gerosios pusės. Pavyzdžiui, jei pamatei žinutę apie geras banko akci-

jas, galėjai būti tikras jas esant abejotinas ir atsikratytinas. Bet jei jis kartais atskleisdavo apgavystę, tučtuojau pasipildavo apmokėtų paneigimų lietus ir jis atsiprašydavo dėl klaidos. „Tai buvo nesusipratimas".

Jis turėjo sekretorių, kuris prilygo savo mokytojui. Šis buvo vardu Smartmanas. Tai būta savaip šaunaus vyro; gimęs valdyti, žavaus būdo, pilnakraujė asmenybė, jis įsibraudavo visur: į bankus, bendroves, fabrikus – ir nors iš ten išeidavo kiek apdraskytas, bet su daugybe pinigų pirštuose. Jis buvo nusprendęs, kad jo laikraštis turi eiti milijoniniu tiražu, o Švedija – būti valdoma iš jo kontoros; turėti filialus visoje šalyje, daryti įtaką visiems riksdago rinkimams, skirti landstingą, apkrauti skolomis komunas, tiesti geležinkelį (kurį perimtų valstybė), griauti fabrikus, organizuoti streikus. Jis galėjo viską paversti tautiniais reikalais, netgi didžiausius asmeniškumus. Bet jo stiprybė buvo gebėjimas daryti didelius žmones, bet ne prieštaraujant viešajai nuomonei, o ją pasitelkiant. Jei tik rasdavos sėkla, jis laistydavo, kad ši sudygtų. Šiais inžinierių laikais ir Švedijai reikėjo didelio inžinieriaus vardo, ir jis pastatė ant kojų Edisoną, švedą Edisoną[35], ir šis taip išaugo, kad su jo vardu buvo galima steigti milijonines bendroves. Po Nordenšioldo Švedijai trūko didelio keliautojo atradėjo[36], ir jis padarė tokį didelį, kad Steinlio vardas buvo minimas šalia jo, nors švedas buvo apkeliavęs tik žemėlapiuose pažymėtas šalis ir greičiausiai saugojosi didesnių vandens kelių. Švedijai trūko didelio chemiko. Smartmanas jį padarė vienu rankos pamojimu; pavadino jį mūsų Berselijumi, nors tasai didysis chemikas[37] buvo pakenčiamas fizikas, neišmanantis chemijos. Netrukus jis tapo naujos epochos pradininku, nors nustatė tik žinomų medžiagų žinomą sudėtį. Tai buvo puikūs apgavystės laikai, ir sugyvulėjusi tauta priėmė bet ką. Galiausiai tautai prireikė ir didžios moters, ir tuomet jis paėmė didžiausią kvaišą, kokią tik galėjo rasti,

kaulų rankiotoją[38], kuri knaisiojosi po visus mūšio laukus ir šiukšlynus; tarė: tebūnie! Ir ji atsirado!

Šis žmogus, drįsdavęs imtis visų veiksmų, kurių Sachris pats nedrįsdavo, pastarojo širdy žadino meilę ir susižavėjimą. Sachris gėrėjosi visais jo nusikaltimais, lyg pats juos būtų padaręs, tačiau išvengęs atsakomybės. Jo prigimtis neleido jam gyventi vien savo pastangomis iš dalies dėl to, kad jo Aš buvo silpnas nuo gimimo, iš dalies dėl to, kad prarado jį gyvendamas arba, tikriau, pardavė laimės rinkoje.

Vieną žiemos vakarą Sachris sėdėjo savo užmiesčio troboje. Ji vadinosi *Villa Albano*[39], nes savininkas buvo iš tų žmonių, kurie sutaurina save ir savo aplinką. Įėjęs priebutin būdavai sutinkamas lojančios išgamos, kiniško dogo kalės, kuri dvokė. Ji perlodavo tiek svečio sveikinimo žodžius, tiek šeimininko palabinimą, o kadangi abu turėdavo rėkti norėdami suprasti vienas kitą, troboj sulaukus svečių aidėdavo lyg per smuklės rietenas. Į butą įžengdavai užraudęs, suirzęs, kad buvai pasveikintas lojimais ir riaumojimu. Tarnaitė, kuri paimdavo paltą, žinoma, būdavo ištikima (vogdavo), tarnaujanti trečius metus. Svetainė savo chaotišku apstatymu rodė chaotiškų smegenų vidurius. Šis kambarys, natūraliai apdovanotas visomis galimybėmis būti žavingas, buvo sugadintas sveikam protui prieštaraujančios netvarkos. Vienu metu salonas, biblioteka, pono rašomasis kambarys, rūkomasis bei geriamasis ir svečių kambarys, jis panėšėjo į kamarą kraustantis ar švarinantis. Nedidelį grindų plotą užėmė milžiniškas pusiau paklotas šezlongas, pakankamai aiškiai išduodantis savo atviros alkovos paskirtį, kontorinis pultas buvo rašomasis stalas, sena aptriušusi liaudiško stiliaus ūkininko spinta buvo bufetas, kuriame sustatyti buteliai primindavo gėrimą vogčiomis; gėrimų stalelis; erelis žuvininkas, vadinamas jūriniu ereliu, dvi knygų lentynos, vadinamos biblioteka; besišypsančio Voltero gipsinis biustas buvo vadinamas meno kūriniu. Tačiau sienos buvo padeng-

tos paveikslais su dedikacijomis, tokios pat daugybės reklamų kvitais tinkama proga. O koklių krosnies vainikas buvo užgriozdintas visų šiuolaikinių didžiųjų rašytojų fotografijomis, tiek vietinių, tiek užsieniečių. Jas įrėmino šeimininkas. Jo paties portretas prie rašomojo stalo, tapytas didžiojo X. X., taip atsargiai vaizdavo jį iš nugaros, kad nesimatytų veido, jog nebuvo ir kalbos apie panašumą.

Tuo tarpu akis, peržvelgusi kambarį, sustodavo ties didele praustuve. Įkyriai klausinėjamas apie šio paslaptingo baldo paskirtį svetainėje, šeimininkas visad atsakydavo: jis skirdavęs šį kambarį svečiams, kai jį aplankydavę keliaujantys užsienio rašytojai; o kai žinią palydėdavo mostu į koklių krosnies vainiką, tardavaisi matąs Zola ir Bjornsoną, besinaudojančius rudai dažyta praustuve. Vis dėlto rodės praustuvę ten stovint tik tam, kad kiltų klausimas ir jo atsakymas: „Didieji rašytojai".

Kai išvysdavai mažąjį rašytoją šioje aplinkoje, išsyk suvokdavai viso vaizdo melagingumą, ir atstumianti nereikšminga figūra dėl kontrasto dar labiau sumenkėdavo. Negalėdavai patikėti, kad prieš tave stovi poetas; kai jis pradėdavo pasibuvimą priplojančiu: „Šiandien gavau Ibseno laišką", norėdavai nieko negalvodamas pertraukti: žinoma, meluoji! Ir visas būstas rodės vogtas. Nė viena jo dalis nesiderino prie kitų, bet tai buvo aiškinama kaip garbės dovanos. Tai nebuvo garbės dovanos, kaip nebuvo ir vogta, tačiau kiekvienas daiktas turėjo savo istoriją, o istoriją galima papasakoti įvairiai.

Bet *Villa Albano* priklausė ir šeimininkė, vadovavusi svetainėje ir dainuodavusi prie pianino. Sachris jau buvo vieną kartą vedęs, tačiau nutraukęs santuoką dėl nemalonumų; žmona ištvirko, vis dėlto išlaikė teisę į vienintelį vaiką, sūnų, kurį išsiuntė Amerikon. Paskui Sachris susituokė su Šilo sužadėtine, menka savojo laiko manierų tapytoja, kuri be jokių išankstinių studijų nuvažiavo į Paryžių, užsirašė į Kola-

rosi ateljė ir nuėjo ten keletą kartų, ko pakako, kad galėtų vadintis dailininke, įžengti į dailininkų ratą ir gyventi jų laisvą gyvenimą nesusilaukdama pastabų. Taip paprasta tąsyk buvo jaunai merginai tapti dailininke; ir ji plaukė pirmyn su apsišaukėlės kankinės vėliava. Kiekvienąkart, kai prašydavo stipendijos ir šios negaudavo, tai vadindavosi: „Mes, vargšės moterys“. Vieną paveikslą jai pavyko užbaigti draugo padedamai ir įbrukti į laisvųjų parodą. Taip ji gavo vardą, nieko nepasakysi, – maža įžymybė. Daugiau niekad nebetapė, metėsi prie Šilo, o nuo jo atliko saltomortale iki Sachrio, kurio galią pervertino visai nesižavėdama jo talentu. Ji buvo apdovanota tam tikru elegantišku grožiu, suporuotu su palaidais bohemiškais judesiais. Visi apsilankiusieji namuose gaudavo progą ją pamatyti, bet ne veltui; jie turėdavo užmokėti gėlėmis, paslaugomis, reklama, mokesčiais natūra ir net grynaisiais. Kokio nors suokalbio tarp sutuoktinių nebuvo, tačiau, rodės, kad jie visiškai sutaria svarbiausiu klausimu, tad svečiai ar draugai pasijusdavo vienaip ar kitaip išrengti, bet visuomet su skoniu, kuris pridengdavo neapykantos kupiną elgesį. Sachris kartais atsistodavo ant užpakalinių kojų, bet būdavo sugėdytas.

Pavyzdžiui, vieną dieną jis aptiko pas savo žmoną nepažįstamą auksinį laikrodėlį.

– Kur tu jį gavai? Kaip jį gavai? – sušnypštė jis.

– Aš jo paprašiau ir gavau iš Vilės.

– Ar jis buvo blaivus?

– Žinoma!

– Matyt, negalėjo pasakyti „ne“! O jei jis ims gailėtis?

– Kas tau darbo?

– Mano garbės reikalas, jei tu leidi sau tai, kas nekalta.

– Bet ne mano!

– Ne, bet mano.

Sachrio Jeniu buvo emancipuota moteris, taigi furija savo vyrui. Ir kai išstudijavusi jo popierius suprato, kad jis ne-

sąs toks gerbiamas ir galingas, kaip manė, nusprendė jį mesti. Bet tai nebuvo taip lengva. Stipriai prisikabinęs, tvirtai prisisiurbęs, Sachris išsimeldė, kad būtų leista pasilikti, išsipirkdamas galvą šios svorio auksu.

O kai galiausiai niekas kitas nebepadėjo, klasta įtaisė jai nėštumą. Žinoma, ji nenorėjo vaikų ir todėl buvo gavusi vyro pažadą. Jis sulaužė pažadą, ir ji įklimpo. Tai, kad jis atliko santuokos pareigą, ji laikė niekšyste, ir ilgus devynis mėnesius jam teko žvelgti į Medūzos galvą[40]. Jis papirkinėjo ją gėlėmis, žiedais ir šampanu, bet iki taikos sudarymo būdavo plakamas rykštėmis. Mažasis Šilas, kitados jaunikis, būdavo ne tik taikos makleris ir žaibolaidis, bet ir rykštė. Jeniu, išlaikiusi jo gražiuosius žiedus, dabar ėmė juos mūvėti. Šilas skaitydavo jai balsu, atnešdavo romanų, grodavo liutnia liūdnus ispaniškus maurų laikų dalykėlius.

Sachris mažne kėlė užuojautą sėdėdamas kaip bežadis nebylys, besiklausantis atvirų Jeniu prisipažinimų dalyvaujant Šilui.

Štai kaip galėdavo vykti trijų veikėjų scena.

– Taip, – tarė Jeniu, – buvau kvaila, kad neėmiau tavęs, Šilai. Būtų visai kitaip buvę. Bet Sachriui pasimirus, žinosi, kur mano širdis!

Sachris čiaumojo penkiolikos erių „Hiršprungą“, kuris atrodė jam per didelis; humoristiškai šypsojosi ūsais, bet verkė viskio ašaromis.

Šilas apsimetė negirdįs, tik grojo ir skaitė.

Jeniu tęsė savo furijos užduotį.

– Aš mūviu tavo žiedus, Šilai, nes tu buvai mano pirmoji meilė ir išliksi vienintelė! Klausyk, kiek mokėjai už šį rubiną?

– Tai nesakoma, – droviai atsakė Šilas.

– Ir su tavim būčiau norėjusi turėti vaikų, bet ne su šiuo storžieviu! Tik pamanyk, nešioti šito buliaus vaiką! Norėčiau jį prigirdyti, kad ateitų į šį pasaulį būtinai su akiniais, atsikišusiu pilvu ir penkiolikaeriu lūpų kamputyje.

Sachris dabar jau buvo taip sučiaumojęs savo „Hiršprungą“, kad išbrinko lūpos, sukepusios ir parudusios nuo padažo ir tabako apnašų. Jis neatrodė maloniai, nes brandino naują kerštą: nuolatos jai klasta įtaisinėti nėštumą.

Kaip tapytoja, Jeniu niekad neturėjo ateities, bet Sachris vis tiek diena iš dienos turėdavo klausytis, kad jis sugadino jai ateitį. Pagaliau atėjo vaikas, bet tuomet Sachris buvo taip praradęs bet kokią užuojautą, jog tiesiog gėrėjosi jos kančiomis.

Jis stovėjo gretimam kambary; ir kai ji surikdavo, regis, rėkdavo ne iš skausmo, bet iš pykčio, įsiūčio, kad kažkas išdrįso jai sukelti skausmą. Tai, ko nebuvo drįsęs niekas kitas, išdrįso ši ateinanti baidyklė. Kūdikis buvo bjaurus, ir motina nenorėjo į jį žiūrėti. Bet kai jis kiek paaugo, ji elgėsi su juo humoristiškai, su panieka, tad berniukas augo humoristas. Dvejų metų jis mokėjo keiktis ir gerti punšą; su tėvu ir motina elgėsi be ceremonijų ir pokalbį su jais visad pradėdavo nuo „klausyk“. Svečius sutikdavo keiksmažodžiais; klausydavosi tėvų pokalbių ir iššniukštinėdavo visas jų paslaptis. Tačiau jis taip pat prašinėdavo svečius pinigų ir slėpdavo juos taupyklėj.

Po dvejų metų Sachris padarė naują niekšybę prigyvendamas vaiką, sūnų, kurį vyresnis brolis, apkuldavęs jį dar lopšy, mokė būti elgeta ir satyriku.

Įsijautęs į savęs gražintojo vaidmenį, Sachris sutaurino vaikus vos gimusius, nuspėdamas jiems puikią ateitį. Jie buvo princai ir universalūs genijai. Jie gebėjo viską, darė elektros išradimus, rašė, tapė, lipdė skulptūras, žaidė teatrą; bet sklandžiai skaityti, rašyti ir skaičiuoti negalėjo išmokti; nenorėjo lankyti mokyklos, o kadangi *jie* nenorėjo, nieko iš to neišėjo. Tai buvo modernūs vaikai!

Na, o motina berniukus auklėjo savotiškais foksterjerais, kuriais pjudydavo tėvą. Pjudydavo įvairiai, bet toliausiai pažengė mokydama berniukus suktų klausimų, kuriais jie prie

valgomojo stalo žemindavo tėvą. Motina susirasdavo enciklopediniame žodyne kokio nors žymaus žmogaus gimimo metus ir įkaldavo juos berniukams. Valgant sriubą ji prašnekdavo ta tema, apsimesdavo nieko nežinanti, imdavo reikalauti, kad tėvas paaiškintų, ir kai jis nežinodavo metų, vaikai būdavo paleidžiami į medžioklę, o tėvas pažeminamas. Šis nekaltas žaidimas vadinosi „Senio erzinimas“. Bet senis jausdavosi pamalonintas, kad paleido į pasaulį vunderkindus; ir savo ruožtu berniukais pjudydavo svečius. Visą pyktį, kurį gražioji Jeniu buvo išgryninusi Sachrio širdy ir kurio šis nedrįso išlieti ant savo valdovės, jis išvemdavo ant draugų, suversdamas kaltę savo dviem skalikams, kurie juk buvo neatsakingi už savo veiksmus, nes nesuprasdavo, ką saką ar darą.

KETVIRTAS SKYRIUS

Sachris, šis bjaurus, nereikšmingas žmogelis, būtų neatlikęs jokio vaidmens, jei nebūtų turėjęs keleto siaubingų slaptų savybių, kurios buvo ganėtinai pravarčios gyvenimo kovose. Jam teko užpildyti negirdėtą tuštumą ir jo imlumas buvo neribotas. Jis rijo žmones, graužė jų sugebėjimus, tuko nuo svetimo turto ir gebėjo įsiskverbti į kitų gyvenimą, pasinaudoti kitų idėjomis supainiodamas savo asmenį su kitais. Perskaitęs gerą knygą, tardavosi pats ją parašęs; bemat perrašydavo su nukrypimais, žavingai nugalėdamas skaitytoją ir sunaikindamas pavyzdį, tad susidarydavo įspūdis, kad Sachris išmintingesnis už išminčių. Šiuo atveju jis būdavo burtininkas. Bet mokėdavo ir „užkerėti burna". Kai kas nors kompanijoje pasakydavo gilią mintį, Sachris tučtuojau ją nusičiupdavo, žinoma, sunaikindavo ją papasakodamas dėmesį atitraukiantį anekdotą, ir pokalbio gale sėdėdavai paspringęs Sachrio anekdotu ir užmiršęs giliąją mintį. Jei kas nors norėdavo pasiskųsti Sachriui savo nesėkme, šis mielai išklausydavo, bet kito sielvartu pasinaudodavo, kad išsakytų savąjį, kuris, savaime aišku, būdavo didesnis; ir galiausiai Sachris susilaukdavo paguodos, kurios buvo tikimasi iš jo. Jis pasinaudodavo viskuo, kas būdavo pasakoma tarp kita ko, kaip siūlo galu savo sunarpliotiems reikalams išpainioti. Niekas negalėjo augti ir gerai jaustis jo kaimynystėje, nes jis išraudavo dygstančias sėklas ir surydavo. Taip pačią dvasingiausią kompaniją paversdavo sambūriu nebylių asilų, nežinančių, ką pasakyti.

Bet kaip tik todėl jis susidarė klaidingą įspūdį, jog visi yra kvailiai, išskyrus jį patį; o per savo aklumą nematė, kaip iš jo juokiamasi. Jis suvokė tylą kaip pasidavimo ženklą ir tą, kuris jam lenkėsi, mylėjo vadindamas „mielu draugu“, globojo, siūlė savo paslaugas.

– Čia susirinkę tik draugai, – sakydavo nežinodamas, kad neturi nė vieno draugo.

Pas jį būdavo einama kaip į smuklę, kur vieni galėdavo sutikti kitus, bet jis manė esąs viršininkas, galįs „telkti žmones“. Vaizdavosi, kad vadovauja literatūros salonui, bet tai buvo tik klubas, iš kurio neišvaroma dvyliktą valandą.

Sachriui daug ką atleisdavo dėl to, kad gyveno Jeniu pragare; ir nors buvo žinoma, kad kantrybė, su kuria jis pakeldavo visus jos iššūkius, nebuvo kažkokia dorybė, o tik grynas būtinumas, vis dėlto jam buvo rodoma tam tikra užuojauta, artima gailesčiui. Bet jis viską iškęsdavo, kad tik išlaikytų savo furiją; nes jai išėjus, jam liktų gėda, o šios pakelti su savo beribe tuštybe negalėjo. Ir skubiai susirasti kitą žmoną jam nebuvo taip lengva. Jeniu pasiliko dėl savo įgimto tingumo ir sutuoktinių tam tikrų bendrų paslapčių, galbūt tokio pobūdžio, jog jie negalėjo jų pasidalinti be pavojaus abiem.

Jis buvo polipo prigimties, galėdavo išsyk ištiesti daugybę čiuptuvų, bet ilgiausias iš jų buvo tvirtai prisisiurbęs prie Falkenstriomo. Šis žmogus turėjo didžiausią vardą kolekcijoje. Elegantiškas, lengvabūdis, nepriklausomas, nesirūpinantis garbe ir autoritetu, jis prasimušė tik savo talentu. Sachris iš pradžių bandė jį uždusinti pagalve, bet nepavykus nusprendė globoti. Vis dėlto globoje glūdėjo ir prasimanytas pranašumas, kuris iš pradžių gąsdino Falkenstriomą ir privertė jį su žmona pasislėpti paveldėtoje sodyboje. Nepasiprašęs leidimo nei iš anksto įspėjęs, Sachris įsitaiso gretimoj sodyboj ir netikėtai išdygsta apsimesdamas maloniai nustebęs, kad draugas „taip pat“ čia gyvena.

Falkenstriomas ketino bėgti, tačiau Sachris jau buvo įsibrovęs į jo žmonos protą, žinoma, tik kaip draugas, nes kokių nors Don Žuano ambicijų negalėjo turėti. Žmona susižavėjo Sachriu, ir nieko nebegelbėjo net Falkenstriomo įspėjimai.

– Ak, jis toks mielas! – pasakė ji. – Jis visad apie tave kalba gerai, o tu apie jį visad kalbi blogai; todėl, kad jis geresnis už tave.

Sachris įsėlino į sutuoktinių Falkenstriomų gyvenimą kaip lapė į vištidę. Ir pritaikė gerai žinomą metodą skolinti žmonai knygas, knygas pagal savo skonį, kuriose buvo atspausdinta visa, ko jis neišdrįsdavo pasakyti. Jose buvo parašyta, kad visi vedę vyrai esą tironai, o visos moterys – angelai ir kankinės; ten buvo surašyti visi melai, kuriuos nedorais laikais prasimanė puolę vyrai. Šitaip Falkenstriomas atsidūrė širšių lizde, per ponią Falkenstriom valdomame Sachrio.

Vidurvasarį Falkenstriomas pabėgo; Sachris persikėlė į jo namus, valgė jo maistą, melžė jo karves, ėmė derlių nuo jo laukų, važinėjo jo arkliais ir visų pirma naudojosi jo idėjomis, tad santuoka iširo.

Tuo tarpu bėgo metai, ir padėtis pasikeitė: Falkenstriomas, gyvenimo ir patirties privestas prie „Die grosse Verachtung“*, kaip ir anksčiau buvo lankomas Sachrio ir vėl užmezgė su juo nutrauktą pažintį. Draugų užklaustas, kaip jis galįs bendrauti su Sachriu, atsakydavo: „Jei būčiau išrankus, su kuo man beliktų draugauti? Juk vis dėlto Sachris yra žmogus“.

Bet Falkenstriomas lankėsi namuose daugiau dėl žmonos ir ten sutinkamų draugų; ir pas Jeniu visad būdavo mandagus ir dėmesingas kavalierius. Sachris nedrįsdavo rodyti pavydo, nes visų labiausiai bijojo pajuokos ir apskri-

* Didžioji panieka (*vok.*).

tai buvo toks savimyla, kad prisiskirdavo žmonai rodomą pagarbą.

Buvo žiemos vakaras, tuoj po profesoriaus Stenkolio paskutinės šmėklų vakarienės. Pas Larsą Peterį Sachrisoną buvo rengiamas privatus bendrovės susirinkimas, kurio svarstymų objektu turėjo būti naujoji įmonė „Švedija“, spaudos ir laikraščių bendrovė. Startą šiai bendrovei davė Smartmanas, turėjęs tikslą paprastų paprasčiausiai valdyti Švediją iš Stokholmo ir, įsteigdamas laikraščio filialus, numarinti visą provincijos spaudą, taip pat dominuoti landstingo ir riksdago deputatų rinkimuose. Šito negalėjai pavadinti apgavyste, nes Smartmanas nuo pokylių ir kviestinių vakarienių įkaitusiomis smegenimis tikėjo įmone. Jis manė, jog sugyvulėjusi, atsparumo netekusi tauta tetrokšta būti valdoma, o jei žmonės skaitytų tik *vieną* ir *vienos* spalvos laikraštį, galiausiai visi imtų mąstyti vienodai, jei galima vadinti mąstymu neapgalvotą kitų nuomonių vėmimą.

Įmonė buvo pradėta, bet žlugo; provincija sukilo prieš Stokholmą ir šį vienvaldystės bandymą. Tie nedaugelis, kurie pripažino naująjį laikraštį, žinoma, ilgainiui ėmė pastebėti, kad jie gyvena sapnų pasaulyje, kur viskas atbula, falsifikuota, užnuodyta. Ne tiek tai, kas buvo parašyta laikraštyje, kiek tai, ko nebuvo. Pavyzdžiui, daktaras Borgas, mėgstąs didingumą, buvo įsigiįęs akcijų ir palaikė laikraštį. Po kurio laiko jis susitiko gatvėje savo draugą Davidą, prisiminė jo triukšmingą karjerą riksdage ir užpuolė su klausimu:

– Kaip sekasi? Ar tebesėdi antruosiuose rūmuose?

– Žinoma!

– Keista, tavo vardas niekad nebeminimas; ar tau užmovė apynasrį?

– Nejau neskaitei apie mano didįjį pasiūlymą dėl balsavimo teisės ir mano dvejetą interpeliacijų?

– Ne, niekad nematau tavo vardo mūsų laikraštyje.

– Visiškai tikėtina, mat tavo laikraštyje aš boikotuojamas, nes nepanorau priimti jų kandidatūros.

– Keista!

Iškart po to daktaras Borgas netikėtai pamatė savo draugą tapytoją ir paklausė:

– Ar uždarei savo tapybos mokyklą?

– Ar aš? Ne, kodėl klausi?

– Ji niekad neminima mūsų laikraštyje.

– Jūsų laikraštyje ne! Ten manęs nebereklamuoja man atsisakius padovanoti savo geriausią paveikslą armijos užnugario valdybos loterijai.

– Keista!

Smuklėje daktaras susitiko didįjį knygininką ir leidėją.

– Ar likvidavot leidyklą?

– Ne, kodėl? Neseniai išleidom didelį puošnų leidinį „Norlandas".

– Niekad nesu matęs, kad jūsų knygos būtų skelbiamos ar recenzuojamos mūsų laikraštyje.

– Jūsų laikraštyje ne! Ten neskelbiama nė viena mūsų knyga, mums nesutikus mokėti trijų tūkstančių kronų už vieną Smartmano suvėluotų vekselių.

– Nejau Smartmanas toks?

– Ar jis *toks?* Jis ima maisto produktus, drabužius, moteris, šventes, brangakmenius, už dyką žadėdamas reklamuoti laikraštyje; matyt, buvo įmanoma, nes tai yra sandėris, arba paslauga už paslaugą, bet jis ima mokestį ir už konkurentų žlugdymą...

– Štai kaip, jei jau tokios tokelės, tuomet atskleisim!

Daktaras tučtuojau užsisakė kitą laikraštį ir pamatė, kad gyvena visai kitame pasaulyje, nei buvo išsvajojęs; kad esama kitų labai vertinamų žmonių, kurie dirba ir veikia ir kurių jis nepažįsta. Jis kvėpavo melu ir matė iškreiptą vaizdą.

Tuomet jis nusprendė gauti įrodymų prieš Smartmaną surinkdamas jo korespondenciją; ir tyliai darbavosi, kol sukaupė triuškinantį ginklų rinkinį.

Vakare Šilas sėdėjo pas ponią Jeniu, o Falkenstriomas pas Sachrį, visi laukdami bendrovės valdybos pasirodymo.

Numatydamas audrą ir neturėdamas švarių popierių, Sachris jėgų sėmėsi iš Falkenstriomo; ir per jį rabždindamasis, pakilo iki tam tikro savos vertės pojūčio, su kuriuo kitaip nebūtų susidorojęs.

Falkenstriomas, augalotas vyras, sėdėjo giliai nugrimzdęs į spyruoklinę sofą, kuri berniukams atstojo tramplyną; Sachris, ištikimas savo įpročiui, laikėsi stačias, tarpais stovėdamas, tarpais vaikštinėdamas. Žalias elektrinės lempos gaubtas atsispindėjo jo akiniuose dviem judriom dėmėm, kurios slėpė akis. Šis žmogus atrodė gimęs su akiniais, nes niekas nebuvo matęs jo žvilgsnio, greičiausiai todėl, kad nenatūraliai didelės akys, du pusiau išperėti anties kiaušiniai, visad būdavo pasruvusios krauju nuo viskio ir pageltusios nuo tabako ir pykčio. O kai kokį kartą nusišluostydavo akinius, palenkdavo galvą nenorėdamas parodyti sielos veidrodžių. Kažkas šio nereikšmingo žmogaus įtaką kitiems žmonėms bandė paaiškinti tuo, kad jis juos hipnotizuojąs akiniais ir liežuviu, kartu mokėdamas sukelti jų pasitikėjimą savo liaudiška kalba – Dalarnos, Jončiopingo ir Šeningės tarmių kratiniu.

Išties atrodė, jog šią akimirką jis veda hipnozės seansą; tačiau Falkenstriomas jo negirdėjo, tik sėdėjo mąstydamas apie paskutinį savo romano skyrių, nejučia pasirinkdamas Sachrį prototipu.

Sachris pradėjo „liūto kailiu“, tai yra papasakojo apie savo pirmą (ir paskutinį) susitikimą su Mopasanu.

– Tuomet pasakiau: *mon cher ami**...

---

* Mielasis drauge *(pranc.)*.

Falkenstriomas, girdėjęs istoriją dešimtį kartų ir nedrįsdamas pažvelgti į žaliuosius akinius iš baimės, kad neužmigtų, nusuko akis į kalbėtojo laikrodžio grandinėlę, kuri karojo nuo pilvo it mūrininko svambalas, savo vertikalia linija išryškinantis tiek atsikišusį pilvą, tiek kreivą kojų padėtį horizontalios plokštumos atžvilgiu. Dabar Sachris praskalavo gerklę nauja viskio porcija, lydima lašnojimo nuo ūsų, taip gerai dengiančių burną, jog manydavai jį neturint dantų. Niekas nebuvo matęs šio žmogaus dantų, kaip ir jo akių, ir todėl jis panėšėjo į žvėrį vaiduoklį. Visą mimiką jis atlikdavo šnervėmis, šios buvo didelės kaip gemalo ir judėdavo pagal jo norą, kartais išpūsdamos dūmus, kartais suvirpėdamos it šikšnosparnio ar triušio snukis. Jis galėdavo šnervėmis išdarinėti triukus; galėdavo jomis juoktis taip, kad jos šokinėtų, galėdavo jomis verkti, tuomet matydavai, kaip vidinės ašaros nuteka požeminiais latakais; jis jomis pykdavo, niekindavo, šaipydavosi, šnypšdavo.

– Matai, – kalbėjo jis dabar toliau, – bendrovė *yra* stabili, bet šią akimirką jai gresia pavojus, o nuo grėsmės iki smūgio toli. Todėl mes visi turim susiimti, o tu, būdamas smarkiai įsipareigojęs laikraščiui, turi pasirašyti už savo įnašą.

– Kurių galų man pasirašinėti? Mano vardas nė sudilusio skatiko nėra vertas!

– *Nėra* vertas, bet gali tapti. Nepamiršk, kad laikraštis tau sumokėjo neįprastai didelį trijų tūkstančių kronų honorarą už dalimis išspausdintą romaną, kuris padarė tave įžymybe!

– Aš nenoriu pasirašyti už dvidešimt tūkstančių kronų, kurių neturiu.

– Mielas drauge, tu puikiai žinai, iš kur galėtum juos gauti!

– Turi omeny, iš kavos pardavėjų rato. Aš to nenoriu, nes tai šantažas.

– Tuomet pasakysiu, jog tau nebe vieta laikraštyje.

– Vadinasi, tiesa, kad visi bendradarbiai raginami pasirašyti akcijas, jei nori pasilikti?

– Taip, tiesa, ir nesuprantu, kodėl tau atrodo neteisinga. Argi nežinai, kad visais sandoriais norima suvaržyti bendradarbių ar padėjėjų interesus padarant juos sandorio dalininkais per pelno dalį arba leidžiant įnešti pinigus į sumanytą veiklą.

(„Dabar jis buria burna“, – tarė sau Falkenstriomas ir pradėjo mintyse skaičiuoti savo būsimo romano lankus, kad nepasiduotų burtams.)

– Bet, – toliau kalbėjo Sachris, – tu nesupranti savo laiko, be to, esi nedėkingas žmogus.

Tai buvo silpnoji Falkenstriomo vieta, jis negalėdavo pakelti kaltinimų nedėkingumu. Pripažino, kad laikraštis jam gerai mokėjo ir prisidėjo prie jo sėkmės, pripažino, jog Sachris jam padarė materialines paslaugas, kurių pats negalėjo pasidaryti neturėdamas noro bendrauti su išoriniu pasauliu ir žmonėmis. Todėl ėmė gūžtis Sachriui įgaunant milžiniškas dimensijas. Bet nepasidavė.

Durys buvo pravertos į valgomąjį, kuriame prie stalo sėdėjo Jeniu su Šilu. Sachris, įtempęs vieną ausį, įdėmiai sekė jų pokalbį, pats įsitraukęs į sceną su Falkenstriomu. Pasidaręs kurčias, tasai skaičiavo Gėtės „Rinktinių raštų“ tomus knygų lentynoje. Tai pastebėjęs Sachris pradėjo puolimą iš priešakio:

– Tau reikėtų pasisaugoti, nes tavo padėtis nėra tokia tvirta, kaip tau rodos; esama žmonių, kurie mano, jog esi pervertintas, ir laukia tavo demaskavimo... Ar girdi?

Falkenstriomas išsiblaškęs atsakė:

– Atleisk, ar Hempelio leidimas tik penkiasdešimt keturių tomų?

Sachris vaikštinėjo prunkšdamas, trenkė kumščiu į stalą, spyrė į kėdę su ratukais, ta net atšoko nuo sienos.

Tuomet pakilo Jeniu, supratusi, ką išmušė laikrodis, įžengė į kambarį, klastelėjo be jokių ceremonijų ant pufo, pasisveikino krestelėdama koją ir parodė kojinę klausdama Falkenstriomo, kur vasarosiąs.

Kojinė paveikė. Falkenstriomas ištirpo nuo juodų akių ugnies ir apskaičiuoto geraširdiško tono.

Jeniu laikė auką savo žvilgsniu, kol Sachris apkraustinėjo. Falkenstriomas paėmė popierių ir pasirašė nerūpestingu veidu, tarsi dvidešimt tūkstančių jam tebūtų tabako šniūkis.

Jei jis būtų žinojęs, jog šitaip išsaugojo Sachriui *Villa Albano*, niekad nebebūtų kėlęs kojos į tuos namus, kur vaikščiodavo daugiausia norėdamas parodyti dėkingumą už gautas paslaugas.

PENKTAS SKYRIUS

Iš priebučio ataidėjo šunų lojimas, ir netrukus įžengė redaktorius „Liognrotas“[41], kaip jis buvo vadinamas, lydimas „nuogojo pastoriaus brolio“, provincijos pranašo. Liognrotas iš pažiūros nebuvo patrauklus. Buvo išstypęs kaip salotos sausą vasarą ir blyškaus saliero spalvos. Apdovanotas geru protu, jis pasirinko laikraštininko kelią, norėdamas tapti milijonieriumi. Iš pradžių turėjo potraukių ir pažiūrų, bet lenkdamasis viešosioms nuomonėms, vienai po kitos, vieną dieną pasijuto esąs redaktorius melagių laikraščio, kuriame buvo ginamos visos plebėjų aksiomos, nors jis pats jokiai nepritarė. Jis rūpinosi paskolomis ir leido Smartmanui su Sachriu redaguoti; ir šie taip redagavo, kad galiausiai Liognrotas nebegalėjo skaityti savo paties laikraščio. Visos klastotės ir kvailystės klastočių laikais buvo pateikiamos kaip paprasčiausia tiesa, o kapitalistų įkišti bendradarbiai sudarė puikų bukagalvių rinkinį. Taigi kaip literatūros kritiką jis turėjo profesorių Stenkolį, tas Lovisą Peterkvist vertino labiau nei Emanuelį Svedenborgą, o Tildą K. iškėlė virš Runebergo. Teatro recenzentas „nesuprato“ Meterlinko, bet išaukštino Larso Peterio Sachrisono linksmą farsą „Jis nenori ištekinti dukters“[42] iki „tautinės komedijos“ prototipo, ir taip toliau.

Liognrotas liovėsi skaitęs savo melų laikraštį, nuo kurio jam norėjosi vemti, ir užsisakė *Posttidningen*, kad bent galėtų perskaityti užsienio pranešimus. Sachriui jis vadovavo per Smartmaną, o Falkenstriomui – per Sachrį. Tai buvo protin-

gas vyras. Jis jau buvo matęs žybsint milijonus, bet dabar jie buvo beišsisklaidą kaip dūmai. Susirinkimo tikslas buvo rasti auką, kuri perimtų riziką, o paskui Smartmanas atsikratytų filialų provincijoje.

Liognrotas, įslinkęs be garso, prašliaužė tarp kėdžių, pufo, gėrimų spintelės ir praustuvės. Niekindamas visų pažiūras, jis vengė pasakoti nuomones, atsakydavo išsisukinėdamas ir kartą visam laikui pareiškė labiausiai vertinąs subtilias manieras. Kaip visi sukti žmonės, jis nekentė brutalumo, tai yra: sakyti tai, ką manai. Todėl niekad nepasilikdavo pobūvyje, iki ims atsivėrinėti širdys; įslinkdavo tik prie pat durų, visad pasilikęs brikutę apačioj, kuri jį išgelbėdavo, visad būdavo mandagus, korektiškas, užsisagstęs iki smakro.

Dabar pasirodęs jis tučtuojau suvaldė savo nusivylimą, kad dar ne visos vietos užimtos; tikėjosi atkakti paskutinis ir beregint pereiti prie derybų; visi privatūs pranešimai jį kankindavo. Jam pasisekė, nes vyriausias berniukas, vardu Bruntė, taip pat įžengė paslidinėjęs su sniegkojinėm ir išsidrėbė ant sofos šalia Falkenstriomo. Nors Liognrotas nekentė Bruntės, nepaniekino jo, kaip buferio laukdamas smūgio, tad pradėjo su juo pokalbį apie sportą, į kurį netrukus, vadovaujama Bruntės, įsitraukė visa draugija. Sachris čia nematė nieko netinkama, priešingai, įleido ir Pirę, jaunėlį, tas tučtuojau įsitaisė ant sofos, Falkenstriomui ant švarko skverno ir pusiau ant kelių, dėl ko šis turėjo palikti savo vietą. Berniukams užėmus garbės vietas, Sachris pradėjo nedidelį pjudymą, lydimą suniekinimų. Buvo pranešta, kad skambino negalintis atvykti profesorius Stenkolis, ir duryse pasirodė ištikimoji tarnaitė, užbaigdama šeimos paveikslą; bet ji lankstėsi kiek per žemai, išduodama neįprastą silpnumą keliuose. Pasiklaususi ponios apie vakarienę ir sulaukusi kiek per ilgo atsakymo, ji nugrimzdo fotelyje tęsdama pokalbį.

Iš priebučio dabar pasigirdo naujas siaubingas vaidas. Kiniško dogo kalė puolė loti ir akimirksniu staugdama nuskriejo koridorium įspirta daktaro Borgo, šaukiančio, kad išgirstų Smartmanas, pasislėpęs už krosnies.

– Ar spardysi mano šunį? – pasisveikino Sachris, ganėtinai užslopinęs pyktį.

– Iš tikrųjų reikėjo tau spirti, kai man įkando tavo šuo, bet tavęs po ranka nebuvo, todėl spyrio susilaukė nekaltasis. Į sveikatą!

Daktaras įsiveržė vidun, pasisveikino su ponia, bemat išvydo padėtį ir pasėdo abu berniukus ant sofos, iškalbingai pakeldamas švarko skvernus. Pirė išsigelbėjo, bet Bruntei atkakliai tebesėdint, daktaras čiupo šiam už ausies ir kaipmat pašalino.

– Ar galime atidaryti susirinkimą? – pradėjo jis. – Ir tegul malonėja išeiti pašaliniai!

Berniukai buvo išstumti, išsverdėjo ištikimoji tarnaitė, bet Jeniu liko sėdėti.

– Man labai patinka tavo kompanija, Jeniu, – tarė daktaras, – bet bendrovės reikalai dar nėra atviri.

– Aš neturiu paslapčių nuo savo žmonos, – įsiterpė Sachris, – ir čia ne „Lėlių namai".

– Bet mes turime paslapčių nuo tavo žmonos, – atsakė daktaras.

Jeniu išėjo su Noros mina, o Sachris, kramtydamas ir rydamas, pagalvojo apie savo vilą.

Tuo pat metu įšliaužė „nuogojo pastoriaus brolis". Jis sugebėdavo įsigauti pro užrakintas durįs, o bijodamas susidurti su dogu, įėjo pro virtuvę. Jis turėjo referuoti apie susirinkimą, nudažydamas jį tinkamu atspalviu.

Daktaras Borgas, kaip pirmininkaujantis, atsisėdo tarp praustuvės ir gėrimų spintelės.

– Ar galime pradėti derybas? Na, gerai! Tuomet iš karto imsiuos pagrindinio klausimo. Peržiūrėjęs laikraščio sąskai-

tas, aptikau tokią tariamai nepaaiškinamą padėtį. Dividendai nuo pelno, prieš dvejus metus sudarę šešiasdešimt procentų, nusmuko iki šešių, o redaktoriaus ir sekretoriaus pajamos pakilo iki šimto tūkstančių kronų. Ar gali kas nors šitai paaiškinti?

Sachris, burtininkas, bemat įsikišo:

– Tai labai lengvai paaiškinama, nes redaktorius ir sekretorius daro spekuliacines machinacijas, o jos – ne mūsų reikalas.

– Teisingai atsakei, – paprieštaravo daktaras, – jie daro spekuliacines machinacijas, bet tokiu būdu, kuris mums – labai svarbus reikalas. Visą laikraščio tekstą sudaro būtent skelbimai, už kuriuos jie ima mokestį; netgi užsienio naujienų skyrius mokamas; užsienio telegramos su sąmoningom apgavystėm mokamos; visas biržos biuletenis suklastotas; kotiravimai suklastoti, knygų aptarimai ir teatro recenzijos suklastotos, tai, kas pelningiausia, nutylėta; nemalonūs procesai nutildomi: švaistymai žinybose, nepelnyti paaukštinimai. Sukčiavimas akcijomis skatinamas, riksdago kandidatūros perkamos ir visa redakcija gyvena už dyką pas vyninės šeimininką, ima baldus ir drabužius kreditan, neįsipareigodami mokėti... žodžiu, esame sukčių bendrovės valdyboje, ir aš dabar pareiškiu iš jos pasitraukiąs.

– Įrodymų! Įrodymų! – sušuko Sachris.

– Štai įrodymai! – atsakė daktaras, padėdamas ant stalo laiškų ryšulį.

Sachris, paėmęs laiškus, permetė šiuos akimis.

– Šį laiškų rinkinį iš Liognroto ir Smartmano rankų už trisdešimties tūkstančių kronų išpirką redakcijai siūlo viena dama.

– Melas! – suriko Sachris. – To neparašė Liognrotas su Smartmanu, ne jų rašysena.

– Ne, žinoma ne, nes tai – paliudytos kopijos.

Sachriui buvo būdinga stiprybė ginti kiekvieną blogą daiktą, ir jis pradėjo kazuistiką:

– Reikia užglostyti savo artimo klaidas, reikia viską palankiai aiškinti, negalima būti blogu draugu, negalima iš musės daryti dramblio; pavyzdžiui, čia kalbama tik apie keletą vyno butelių restorane; galbūt vyninės šeimininkui buvo pravartu supažindinti su savo preke...

– Taip, bet užstatyti tos aktorės brangakmeniai...

– Tai gali būti melas, – atsakė Sachris.

– Tai negali būti melas, nes yra tiesa, – atšovė daktaras, – bet tarp tiesos nuo melo neskiriančių ponų aš nebenoriu sėdėti; todėl sakau sudie.

– Palieki likimo valiai liberalų reikalą?

– Jūs, liberalūs rojalistai, liberalūs biurokratai, liberalūs reakcionieriai, liberalūs Skanseno patriotai! Jūs esat liberalūs klastotojai; todėl išeinu pas socialistus; tai ateities žmonės, o jūs priklausote praeičiai, pranykstantys ekskrementai! Jūs iki šaknų supūsit, nes nepasisemiat jėgų iš išorės, ir kirviu jus iškapoti – per daug gerai; virvės jūs nusipelnę, jūs, suklastoję viešąją nuomonę, užnuodiję šulinius ir išauklėję naują kartą melu ir apgaulėmis. Jūs vadinate mane konservatoriumi todėl, kad nesu sodomitas, kad esu respublikonas, kad esu kosmopolitas, kad mėgstu teisybę ir lipu ant kulnų šališkumui, prievartai, niekšystei. Laikykit nuo šiol mane savo atviru priešu; aš elgsiuos su jumis kaip su vagimis ir žudikais!

– Klausyk, mielas drauge, – išpūtė Sachris pro šnerves, – tavo egzaltuota reikalų analizė išduoda liguistumą, reikalaujantį atsargaus, bet greito gydymo; todėl patarčiau pasiieškoti gydytojo...

Tą pat akimirką abu Sachrio akinių stiklus aptemdė kažkas panašaus į debesį, nes plėtėsi dulksna apkrapindamas viršugalvį ir skruostus. Nespėjus Sachriui nusišluostyti, daktaras jau buvo dingęs. Liognroto ir Smartmano veidai, dūlavę kaip dvi beformės dėmės priešais sienų apmušalus, dabar atgavo savo žmogiškus bruožus, ir visi susirinkusieji atsistojo

kaip vienas, atsikvėpė, praskalavo viskiu gerkles ir ekspromtu nusprendė, jog Smartmanas turįs leistis su misija į kelionę po Švediją ir išgelbėti bendrovę nuo žūties.

Falkenstriomas su Šilu įsitikino daktarą perdėjus – „juk jį pažįstame“, – ir štai atsivėrė durys į valgomąjį.

Ponia Jeniu palinkėjo bendrovei išsivaduoti iš daktaro tironijos; „nuogojo pastoriaus brolis“ improvizavo korespondenciją apie susirinkimą, ir visi kuo vieningiausiai patraukė vakarieniauti.

– Kuklūs užkandžiai! – pakvietė šeimininkė.

Tik žiū! Nėra sviesto. Svečiai ėmė juoktis, ir buvo pakviesta ištikimoji tarnaitė. Lovisa įėjo taip įdūrus akis į lubų frizą, kad jos atrodė vienas baltymas. Ponia Jeniu tučtuojau pamatė Lovisą esant paskutinėj stadijoj, tad kumštelėjo Sachriui, ir tas patriarchališku tonu atsiprašė:

– Ji, vargšė, sena ir nuvarginta dienos rūpesčių – Lovisa, kur sviestas?

– Ak pone, aš užmiršau sviestą, – šūktelėjo Lovisa ir pasitraukė atbula.

Svečiai nusijuokė, o Sachris pripylė taures. Bet Lovisa nebepasirodė.

Tuomet ponia nekantriai paskambino. Galvą įkišo virėja ir sušnypštė:

– Lovisa serga; ko reikia?

– Sviesto, sviesto!

– Aš neperku, aš tik taisau valgį, nes man nepatikima pirkti... bet šiai vagilei patikima.

Sachris nukūrė virtuvėn ir vėl sugrįžo.

– Toji vargšė peršalo, todėl turiu atsiprašyti ponų... sviesto namie nėra.

Smartmanas, didelis ėdrūnas, permetė akimis kuklią užkandą ir, suvokęs susidariusią padėtį, ištarė kupinus išminties žodžius:

– Klausykit, draugužiai, mūsų laikraštyje esama papročio,

kad redakcija po susirinkimo kelia puotą; todėl drįstu pakviesti mūsų šeimininkus kuklios vakarienės viešbučio rūsy.

Liognrotas pritariamai linktelėjo, ir visi iškurnėjo tarsi iš anksto susitarę.

– Vargšė Lovisa!

– Ji peršalo.

– Man rodos, buvo girta.

– Kniaukia, ką tik gali.

Po pusvalandžio visa kompanija sėdėjo viešbučio rūsy prie prašmatnios vakarienės. Čia nebuvo šykštaujama. Tik užsisakyk. Moka bendrovė.

Sachris užsakė: porciją šviežių triufelių *a la serviette*, trisdešimt kronų; butelį „Šato Lafit", šešiolika kronų, šeši buteliai – šimtas kronų. Cigarų po tris kronas.

Stojo vidurnaktis. Smartmanas skambino pianinu, o Jeniu dainavo kaip kaminkrėtys prie kamino; Sachris šoko solo, Liognrotas su Falkenstriomu buvo pasikvietę Šilą pokerio partijos. Tačiau netrukus visi sėdėjo prie pokerio stalo, kur buvo mokama banknotais.

Bet išaušo rytas ir reikėjo išeiti. Smartmanas paskambino sąskaitos, tačiau svečiai dar nenorėjo skirtis. Sachris pareikalavo šešių butelių šampano. Be jokių ceremonijų!

Jeniu išmušė kamščius, tai buvo jai ypatingas džiaugsmas. Liognrotas išrėžė kalbą. Smartmanas įsiterpdavo; Sachris savo ir Jeniu vardu padėkojo už smagų vakarą. Falkenstriomas sėdėjo įsikandęs Jeniu į petį, o Šilas žiūrėjo pro langą. Galiausiai Sachris įsigrūdo kišenėn krūvą cigarų už septyniasdešimt penkias kronas ir pareiškė:

– Dabar laikau reikalą esant baigtą, nes jau pasigėriau.

Sąskaita išaugo ir jau siekė penkis šimtus kronų.

Paskambino padavėjai; Smartmanas norėjo susumuoti ir patikrinti sąskaitą, bet Sachris pareiškė, jog džentelmenams tai smulkmena.

Tada Smartmanas demonstratyviai užlenkė sąskaitą ir su rankpinigiais grąžino padavėjai tardamas:

– Atsiųsk ją rytoj „Broliškos tautos“ kasininkui.

Padavėja, atlenkusi sąskaitą, atsakė:

– Šeimininkas reikalauja sumokėti grynaisiais.

– Gėda! – pareiškė Smartmanas. – Atsiųsk šeiminką!

– Jis atsigulė, bet liepė mums neišleisti ponų, kol nebus apmokėta sąskaita.

– O jei nenorėsim susimokėti?

– Tada pažadinsim šeimininką ir paskambinsim policijai.

Visų rankos stvėrės už krūtinės kišenių, išskyrus Sachrio. Bet nė vienoj piniginėj neatsirado ko nors verto paminėti!

Jeniu atsistojo verkdama. Liognrotas keikėsi, Smartmanas lakstė aplink, Sachris paniuro, nes vienintelis turėjo šią sumą ir tai žinojo visi.

– Nesvarbu, kas sumokės, tik kad būtų sumokėta, – pareiškė Smartmanas, dosnus vyras. – Pakratyk kišenę, Sachri, juk žinai, kad atgausi!

– Tai nedora! – suurzgė Sachris.

– Nemokėk, niekad neatgausi! – pasiuto Jeniu.

Kilo barnis; Liognrotas užsidegė spjaudydamas dūmais ir liepsnomis, bet Sachris jį užgesino.

– Kvailas būdas liepti sumokėti svečiams.

– Svečiams? Juk mes pas jus svečiavomės, bet kai jūs nė sumuštinių neturėjot, buvom priversti ateiti čia! O tu, miesčionėli, jei ir susimokėsi vieną kartą, nebus per daug. Tu išmanai, kaip paimti užmokestį, netgi dvigubą, ir stveri visom keturiom, prie jo priėjęs!

– Ką, po velnių, čia kalbi! Tu, kuris susiglemžei visas netiesiogines laikraščio pajamas; taip, Tvirtovė[43] šįvakar ne per daug suklydo pavadindama jus banditais...

– Klausyk, – atsakė Liognrotas tokiu veidu, lyg būtų atleistas nuo tylos įžado. – Kai paėmei keturis tūkstančius kronų Falkenstriomo dalimis spausdinamam romanui įsigyti, jis gavo tik tris tūkstančius. Girdi, Falkenstriomai, Sachris už tavo darbą gavo keturis tūkstančius, o tu tik tris.

Sachris nusiėmė akinius ir nusišluostė; Falkenstriomas išblyško, bet tučtuojau jam prie šono atsirado Jeniu ir, sužavėjusi jį savo nosiniu tembru, prašneko kita tema...

Sachris, paėmęs sąskaitą, jau buvo besumokąs, bet ūmiai panoro ją perskaičiuoti:

– Ar imat trisdešimt kronų už triufelius?

– Taip, jie tiek kainuoja! – atsakė padavėja.

„Nuogojo pastoriaus brolis“ vienas sukirto dubenį žąsų kepenėlių ir išmaukė litrą „Šamberteno“, tada, prisitraukęs kandeliabrą, užmigo ant kėdės palaimingoje ramybėje, žinodamas, jog niekas iš jo nepareikalaus susimokėti. Per sapną išgirdęs minint triufelius už trisdešimt kronų, prabudo ir viena akim pasižiūrėjo, kaip Sachris kamuojasi prislėgtas sąskaitos.

– Ar cigarai kainuoja po tris kronas?

– Taip, „Ekstra Havana“.

Sachris įgrūdo saują į kišenę, išvertė susikištą krūvą, sudėjo atgal į dėžutę ir pasakė:

– Dabar išbraukiu septyniasdešimt penkias kronas!

– Jei ketini grąžinti ir triufelius, eik į kiemą, – įsiterpė Smartmanas.

– Puikios būta vakarienės, – sušnypštė Jeniu. – Fui, kokie bjaurybės! Dabar aš išeinu; eikš, Falksai!

– Jis rytoj atgaus pinigus, – paguodė Liognrotas.

– Iš jūsų jis niekad neatsiims nė erės! – buvo paskutiniai Jeniu žodžiai ties priebučio durimis.

– Sąskaita didelė, bet vis dėlto šeimininkas kur kas labiau apsišovė, – pasakė Falkenstriomas Jeniu, nes šie ponai ketino viską veltui gauti. Dabar jie nužudys vyninės šeimininką ir sužlugdys jo verslą!

Jeniu atkakliai gynė teisybę drauge su Falkenstriomu, smerkdama negarbingą poelgį.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Jeniu buvo padengusi svetainėje dviem. Staliukas stovėjo priešais židinį, nes ir lauke, ir kambary buvo labai šalta. Staliuką puošė balta azalija, su sniego baltumo žiedais tarp tamsių lapų stovinti it nuotaka tarp ančiuvių, sūrio, portugališkų svogūnų ir sūdytų jūros liežuvių. Malkos pleškėjo mesdamos judrius rožinius atšvaitus ant baltų klinčių, nuo aštrių valgio kvapų tarsi virpančių.

Jeniu vaikščiojo su chalatu, įsisegusi prie krūtinės rožę. Buvo jos gimtadienis, tik niekas nežinojo, kuris. Ji vienintelė žinojo, tad kartkartėmis žvilgčiojo į veidrodį. Tai buvo didelis triumo, parodantis visą figūrą, o šiandien jis atspindėjo atviriau nei paprastai. Klubai buvo papilnėję, anksčiau toks laibas liemuo dribo per korsetą, pečiai aptukę, o nugaroj susimetę į sunkų, žemyn tempiantį nešulį.

Apvalūs skruostai karojo ant apykaklės savo riebalų rėmais duodami suprasti, kur anksčiau glūdėjo tasai mažas veidelis. Atmetus galvą, įsitempdavo pagurklis ir pasirodydavo tasai mažas veidelis, vėl sugrįždavo jauna mergaitė. Todėl Jeniu prieš veidrodį pratinosi atlikti šį judesį, motyvuodama jį trumpu juoku ir palydėdama nuleistais akių vokais, iš po kurių žybtelėdavo silpna liepsnelė. Anksčiau toks nepastebimas šešėlis panosėje dabar buvo patamsėjęs ir galėjai matyti tarsi degintu kamščiu išpieštus ūselius, kurių dvi tiesės grasino sugadinti gražų kreivių žaismą apie lūpas. Pensnė gulėjo paslėptas stalo stalčiuje, tačiau turėjo būti ištrauktas prie rojalio, kur stebėtojui kol kas vis dėlto buvo atsukta nugara.

„Dvidešimt devyneri metai! Pasauliui, trisdešimt ketveri sau pačiai ir veidrodžiui!“ – pamanė Jeniu ir pasitempė, kad atrodytų lieknesnė. Bet nuo šio manevro per daug atsikišo krūtinė ir skruostai užkrito ant kaklo. Prasidėjo kova su amžiumi, beviltiška kova, kurios baigtis neginčijama, tikra, neatremiama.

Priebutyje sušneko Falkenstriomas ir, įvestas ištikimosios tarnaitės, sustojo valgomajame. Veikiau miręs nei gyvas; ką tik nusiskutęs ir nusimaudęs, bet panašus į lavoną užmerktomis akimis ir tirtantis tarsi nuo karštligės.

Jeniu apstulbo:

– O Dieve, kaip tu atrodai! Kur šiąnakt buvai?

– Tikriausiai gali susigaudyti.

– Ne, tfu, koks kiaulė.

– Gali taip sakyti būdama ištekėjusi.

– Ar tu nevedęs?

– Ne, kaip žinai, esu nevedęs.

– Tai skirkis!

– Dar patempsiu. Laukiu, kol paaugs vaikai, kad abiem pusėms būtų mažiau skausmo.

– Šiaip ar taip, sveikink mane ir dėkui už azalijas!

– Kokia proga tave sveikinti? Ar kad palikai už nugaros siaubingą jaunystę?

– Gėdykis!

– Ar kad artėji prie galo?

– Greičiausiai dėl to!

– Taip, gyvenimas – tikras pragaras!

– Ženk dabar prie židinio, kur padengiau mudviem.

– Mudviem? O kur Larsas Peteris?

– Jis užsiėmęs ir prašo mūsų pasitenkinti viens kito draugija.

– Štai kaip? Taip, Larsas Peteris man nė motais, bet gaila tavo geros reputacijos, taip, ji šio to verta...

– Mano reputacijos? Tik paklausykit! Gal išsigalvoji?

– Visiškai ne, tu tai žinai; bet kad ims kalbėti tarnaitės, ištie gaila.

– Mano reputacija be priekaištų...

– Žinau, todėl ir gaila, kad nepelnytai nukentėsi... Jūs mane vadinate prietaringu ir konservatyviu, bet vieną kartą apsiriksite; manot, kad viskas bus gerai, bet bus ne viskas.

– Ir tu greičiausiai ne Don Žuanas!

– Ne, šitai irgi žinai, bet aš baiminuosi dėl savo reputacijos ir nenoriu tapti atpirkimo ožiu. Aš niekad nieko nesuvedžiojau, nei ištekėjusios moters, nei merginos...

– Ne?

– Ne! Jei moteris, ištekėjusi ar netekėjusi, ateina į viengungio kambarį ir pasisiūlo, tuomet kaltė tenka jai! Jei ji dusyk išeina neišgirsta, bet išgirstama trečią sykį, vargšas viengungis lieka nenusižengęs garbės įstatymams.

– Gal prisėskim užuot plepėję?

Jie atsisėdo. Valgyti sekės prastai, bet gerti geriau. Falkenstriomui niekas nekliudė mėgautis šiluma, vynu ir gyvu pokalbiu.

– Kaip einasi namie? – paklausė Jeniu.

– Baisiai! Baisių baisiausiai! Man rodos, kad gyvenu pragare! Skurdas, nešlovė...

– Ar *ji* tebėra?

– Draugė tebėra! Bet imu bijoti, kad nenusižiūrėtų į mano dukterį... Įsivaizduok šitai!

– Ir šitai? Ir visad turi būti norvegė.

– Taip, iš juodosios nakties šalies ateina raupsai... *Ja vi elsker dette landet*[44], kuri mūsų nekenčia ir siunčia ant mūsų galvų visų formų sifilį! Kai jie panaikino prostituciją Kristianijoje, *lues** visom silkių škunom plaukia į Švedijos uostus. Ar žinai, kodėl jie panaikino prostituciją?

– Ne!

---

* Sifilis *(lot.)*.

– Todėl, kad visos jų žmonos ir dukterys vos netapo prostitutėmis.

– Ne, tfu!

Jeniu prigimčiai buvo būdinga tai, kad ji mėgo antausius, nes, savaime aišku, pasisakė *už* prostitucijos panaikinimą, bet išgirsta priešinga nuomonė ją paveikdavo kaip smūgis lazda ar antausis – pabudindavo iš apsnūdimo.

Falkenstriomas dėl kitų kaltės buvo įgrimzdęs į purvą ir, kad išsikepurnėtų, turėjo jame raustis. Jis kentė kaip prakeiktasis, kone laikydamas save tokiu. Mintyse visad statydavo aukso pilis, bet išvysdavo tik bjauriąsias gyvenimo puses. Daugelį kartų mėgino tikrovės siaubą perkurti į ką nors gražaus, bet tuomet būdavo niekinamas kolegų ir vadinamas auksintoju. Pats sau prisipažindavo, jog bjaurastį vaizduoti spindinčiom spalvom tesąs pokštas.

– Ar žinai, Jeniu, jog turi pavirsti kiaule, kad būtum patenkintas gyvenimu. Įsivaizduok, šiąnakt miegojau tame pačiame bute, kuriame gyvenau pirmąkart vedęs. Jaunavedys! Namai! Žmona, vaikai. Viskas niekai! Ar ne geriau pasakyti žmonėms stačiai į akis, kad jie žinotų, kaip prisitaikyti. Tik pamanyk, tas pats butas, o dabar jame viešnamis. Negaliu neigti, kad man buvo pašėlusiai malonu apspjaudyti praeitį, kuria tikėjau, bet kuri pasirodė esanti visiškas niekas. Pats gyvenau mėšle to nesuprasdamas; buvau nerūpestingas, ištikimas ir naivus...

– Klausyk, Falksai, ar nebuvai dėl to kaltas?

– Taip, apvogtasis kartais apkaltinamas, kad buvo per daug patiklus, ir vagis paleidžiamas. O jei nesi patiklus, tave apšaukia įtariu; taigi kad ir kaip suktumeis, visaip negerai!

Buvo girdėti, kaip valgomajame ruošiasi Maja. Jeniu priėjusi uždarė duris.

Falkenstriomas pakilo ir jas atidarė.

– Jokių uždarų durų! – pareiškė trumpai ir ryžtingai.

Jeniu ketino supykti, bet nesiryžo norėdama, kad būtų

jauku. Dėl tos pačios priežasties ji dažniausiai nereaguodavo į priešingas nuomones ir dėl šio tariamo nuolaidumo atrodydavo labai nuoširdi ir informuota, pagaliau labai maloni pašnekovė, visiškai tokia nebūdama.

Falkenstriomas taip giliai atsiduso, lyg norėdamas išleisti sielą ir dvasią.

– Tu dūsauji, bet pagalvok apie mane!

(Kentėdamas žmogus visad pirmiausia turėdavai pagalvoti apie ją.)

– Kokie vargai tave prispaudė?

– Ar nematai, kad pasenau?

Falkenstriomas metė žvilgsnį į Jeniu figūrą, ir jo veide, nesaugomame ir nesivaldančiame, Jeniu galėjo perskaityti teisybę. Bet verčiau užbėgti už akių, pamanė ji, ir genama poreikio visais atžvilgiais pirmauti, būti visų įdomiausia, labiausiai kentėti, slėpti pavojingiausias paslaptis, ryžosi pasidaryti galą. Tai buvo bravūra, troškimas patraukti į save visą dėmesį, didžiąją užuojautą, prieš kurią nublanktų visi jo rūpesčiai.

– Aš esu pats nelaimingiausias nūnai gyvenantis žmogus! Tu tuo netiki.

Falkenstriomas atrodė abejingas ir nepatiklus, bet visų pirma nesusidomėjęs, nes buvo nusiteikęs pats išlieti savo rūpesčius.

– Tu netiki! Ar nepaduosi man rankos, kad neatskleistum mano paslapties? Tau galiu ją pasakyti, tik tau vienam! Duokš ranką!

Falkenstriomas atkišo ranką išsižiojęs praryti tokią retenybę kaip moterėlių paslaptį.

– Taigi po penkerių metų būsiu senutė.

– Ak, ne!

– Tuomet man sukaks keturiasdešimt metų!

– Juk tu tik dvidešimt septynerių?

– Ne, aš trisdešimt penkerių! Po penkerių metų – būsiu senutė!

Akimirką jai sukritus iš skausmo, jis išties išvydo senutę, su ūsais, pensnė, susikūprinusią ir siūbuojančiu užpakaliu. Jis labai norėjo būti mandagus, imti protestuoti, bet protestas apsivertė burnoje ir tapo:

– Vargše Jeniu!

Ji tikrai mėgo užuojautą, bet ne šitokią, užtat pasipiktinusi turėjo išgiežti apmaudą.

– Taip, ir įsivaizduok, kad aš atidaviau savo jaunystę šitam pabaisai, šitam nevidonui. O ar žinai, kas visų blogiausia? Taip, tasai sukčius visą laiką tik ir laukė, troško pamatyti mane seną ir bjaurią, kad galėtų išmesti. Po penkerių metų, patikėk, jis nebenorės išeiti su manim į gatvę, kad nereikėtų gėdytis.

Norėdamas ją paguosti, Falkenstriomas bandė nubrėžti paralelę su savo vargais parodydamas, jog jos mažesni, bet ji nenorėjo nė girdėti apie jo vargus: ir dėl to, kad tai buvo skundas dėl moters, ir dėl to, kad jie užtrynė susidomėjimą jos pačios širdgėla. Taigi ji skubiai sugrįžo prie *savo* išeities taško, bet išmesta iš balno netikėtos kliūties, nudribo į šiek tiek prozišką klausimą, tikėdamasi pergąsdinti pašnekovą savo pavojingos paslapties padariniais:

– Ar baudžiama už padirbtus metrikus?

Paniuręs dėl nutraukto širdies išliejimo, Falkenstriomas atsakė trumpai ir gaižiai:

– Vyras atsidurtų Longholmene[45], bet į moterėles nekreipiama tiek daug dėmesio; juk jūs nepakaltinamos! Net pati suomišku akcentu kalbanti Kovalevskaja vaikščiojo su padirbtais metrikais, nes buvo gimusi 1850-aisiais, o rašėsi 1853-uosius.

– Ak, gėdykis!

– Ne, net ir Verpykloj[46] nesutalpintum visų damų su padirbtais metrikais.

– Taip, ar žinai, kokio iš tikrųjų amžiaus Tilda K.? Ir ponia P., ponia R. ...

Galimas daiktas, Falkenstriomo veide ji perskaitė tam tikrą pasitenkinimą ir galbūt netgi pamatė jį jau svarstant, kaip panaudoti pavojingąją paslaptį prieš ją, nes staigiai išgėrusi geltonąjį šartrezą, ji ūmiai pakreipė kalbą kita linkme:

– Beje, didelio čia daikto, svarbu tik, kad sentum elegantiškai ir galėtum skoningai nešti savo metus. Ką, juk nesu tokia sena?

Dabar ji atmetė galvą nuleisdama vokus ant juodų ugnių.

– Nedegink dėl manęs savo anglių, Jeniu, bergždžias reikalas. Aš mielai sutinku priklausyti tavo dvarui, bet nenoriu būti įregistruotas tarp tavo nelaimingų meilužių...:

– Sachris jus registruoja, ne aš. Giriasi jumis skaičiuodamas visus, nudegusius pirštus prie jo viryklės... jis yra visų didžiausias save įsimylėjęs kvailys, kuris laiko savo nuopelnu tai, kad esu jam ištikima, bet aš ištikima tik sau, savo vaikams ir savo namams. Ar gali įsivaizduoti, kad šis mažas, niekam netinkamas žmogėnas vaidina Don Žuaną manydamas, jog kelia man pavydą? Neseniai, tu jau žinai, vienoj knygoj jis aprašė savo aistrą aktorei, pavaizduodamas reikalą kaip įsimylėjimą iš jos pusės, o ji iš jo tik tyčiojosi ir iškaulijo keletą recenzijų.

Dabar pasigirdo durų bilstelėjimas ir Jeniu atsistojo:

– Toks valkiozas, stovėjo ir klausėsi!

– Ar Sachris namie?

– Matyt, buvo.

Sachris išties pasirodė prie valgomojo durų su neaprašomos išraiškos veidu.

Užsipulti Jeniu jis nedrįso, o Falkenstriomo, savo netikro draugo, negalėjo, nes nepaaiškinamai simpatijai, kuri sieja netikrus draugus, niekad neatsiranda paaiškinimo, ir nors abu daugsyk buvo atskleidę viens kito netikrumą, niekad nesiplūsdavo. Falkenstriomas dažnai trokšdavo sprogimo, bet Sachris visad atsitraukdavo.

Šįsyk žemės drebėjimas atrodė neišvengiamas, nes Sachris tarėsi svečią pakvietęs atvirų pusryčių prie valgomojo stalo, o ne šiam pokalbiui prie keturių akių svetainėje, kuris buvo jo išradimas. Tai buvo tarsi prisilietimas prie jo miegamojo. Tačiau uždegtas užtaisas sprogo ne tiesia kryptimi, bet nulėkęs į šoną; Sachris supyko ne ant to asmens ir, laimė, ką tik užklupo ištikimąją tarnaitę įkišus galvą į gėrimų spintelę. Ir prieš nesantįjį kilo audra. Virkavimų kruša, kurioje dalyvavo Jeniu su Falkenstriomu.

Tema buvo be perstogės aptarinėjama, sausai sukramtoma, išspjaunama ir vėl įsikandama užgeriant viskiu, prieš pietus, su įprastu poveikiu.

Draugystė stiprėjo. Sachris jautėsi kaip mylimas ir gerbiamas vedęs vyras, akys pačios ašarojo, o burna šypsojosi.

– Mielieji draugai... (su vograujamu „r“).

Kad pasidarytų dar lipšnesnis, jis sumažėjo, šnekėjo apie patirtas nesėkmes, nesigyrė ir nepaminėjo nė vieno žymaus vardo, tik atvirai prisipažino esąs visiškas niekas, negeidžiantis nei garbės, nei nemirtingumo. „Jis gerai žinojo, kas esąs“.

Visa tai jam taip tiko, kad Jeniu, timptelėjusi už ūsų, pareiškė, jog, šiaip ar taip, jis geras vaikinas. Falkenstriomas pamiršo, kad Sachris išmilmino iš jo daugybę pinigų. Kambary buvo taip šilta ir gera, taip malonu sėdėti laisvai ir nieko neveikiant priešpietį, kai visa žmonija dirba. Jie jautėsi kaip išskirtiniai žmonės. Ir ieškojo malonumų vedami patikimo instinkto, įspėjančio, jog reikia vengti pavojingų pokalbio temų, kurios galėtų sutrikdyti ramybę. Jie buvo iš principo vieningi visais klausimais; rėmėsi savo vieningumu, o turėdami bendrų priešų, skerdė šiuos priešais židinį, lupo kailį ir degino gyvus.

Kai žiemos prietema ėmė slėgti, Jeniu nuleido žaliuzes ir uždegė elektros šviesą. Tai buvo stimulas, sužadinęs naują nuotaiką nepaisant to, kad nuo šio apšvietimo žmonės atrodydavo geriau.

– Visad turėtų būti toks gyvenimas! – išsprūdo Jeniu. – Kodėl jis negali toks būti?

Šios moters, norėjusios, kad visas gyvenimas būtų šventė, šventė be pagirių ir galvos skausmo, sielos šauksmą, matyt, išgirdo kažkas nematomas, nes tą pat akimirką įėjo Lovisa su laišku šeimininkui.

Sachris atsistojo, išėjo iš valgomojo ir perskaitė laišką, sumaigęs jį vėl ištiesino sušiugždendamas ir galiausiai įmetė į šiukšlių krepšį. Išlindo pro svetainės duris krauju pasruvusiom akim ir pasistojusiais plaukais.

– Įsivaizduokit, – pratrūko jis, – įsivaizduokit tą pabaisą Haną Paj...

– Nekalbėk nieko blogo apie Haną! – nukirto Jeniu.

– Tai ji blogai kalba! – suriko Sachris. – Ir apie mirusį žmogų! Ar žinot, ką rašo? Ji siunčia man neseniai mirusio brolio Anderso laišką, kurį jis kažkada jai parašė supykęs ant manęs.

– Naa?

– Šiame laiške jis rašo, žinoma, apimtas trumpalaikio pykčio, jog aš esąs negarbingas žmogus. Šiuos žodžius Andersas galėjo pasakyti per daug skubotai ir prieš mirtį juos atsiėmė. Bet ji! Aptemdyti mano atsiminimus apie velionį, pasėti tarp brolių nesantaiką! Niekšystė! Ar ne tiesa?

Falkenstriomas bemat pritarė, nes nekentė Hanos Paj ir nemėgo velionio, bet prireikus šią akimirką jaukumo dėlei būtų palaikęs ir priešingą nuomonę, nes šis reikalas jo nedomino nė truputėlio.

O Jeniu negalėjo nuslėpti simpatijos Sachrio priešei, nes visad jausdavo tvirtą paramą vyrui įsigijus nedraugą, ir mėgino tai atmesti kaip „nesusipratimą“.

– Koks čia nesusipratimas? – sušnypštė Sachris.

– Hana per daug gera, kad būtų norėjusi blogo, – paprieštaravo Jeniu.

– Ar ji gera? Laksto po namus su pilnu ridikiuliu melų

ir paskalų. Prisidengusi žmonių meile, lanko ligonius ir juos nuodija, skleidžia šeimose nesantaiką ir kivirčus... Tai velnias!

– Nurimk, Larsai Peteri...

– Ar aš turiu nurimti, kai ji meta šešėlį ant mano mirusio brolio, *mano* brolio...

Visiems buvo žinoma Sachrio savybė sutaurinti savo aplinką, visų pirma savo giminę, ir velionis Andersas, šiaip buvęs paprastas mirtingasis, dabar turėjo būti sudievintas kaip tas, „į kurį jis dėjęs dideles viltis", daugiausia dėl to, kad nešiojo nuostabią Sachrisono pavardę. Retkarčiais tas nebuvo taip miela, juoba kad velionis Andersas niekad neprisiversdavo žavėtis savo brolio nemokšiškais darbais.

Vos pajutęs Jeniu stovint priešo pusėj, Sachris pasitraukė. Jis užlipo į savo kambarį palėpėje rašyti griausmingo laiško Hanai, tačiau paprašė likusiųjų sėdėti ir nesirūpinti, bet jo palaukti.

SEPTINTAS SKYRIUS

Jeniu su Falkenstriomu liko sėdėti, nors nuotaikos išsaugoti nepavyko.

– Jis turėtų manęs be galo nekęsti, – tarė Falkenstriomas.

– Su visa siaubinga skolininko neapykanta.

– Ar jis man ką nors skolingas? – paklausė Falkenstriomas tik ant abejo.

Jeniu mėgino perskaityti neaiškią depešą, bet neįstengusi išsiaiškino ją *savaip,* norėdama pasirodyti apie Sachrio pinigines transakcijas nieko nenutuokianti, nes iš jų pelnėsi.

– Taip, jis vagia tavo idėjas, tai žino visas pasaulis.

– Jis negali vogti mano idėjų...

Taigi jis galėjo vogti ką nors kita, bet apie tai nederėjo kalbėti, tad Jeniu papūtė lūpas lyg norėdama pradėti naują pokalbio temą, bet jos nesurado.

Stojo nejauki tyla. Abu žvalgėsi į lubas išsigelbėjimo, ir šis nusileido.

Iš palėpės pasigirdo lyg malkų pjovimo ar lyno tempimo garsai.

– Dabar galvijas miega! – šūktelėjo Jeniu.

– Miega?

– Žinoma.

– Tai panašu į merdinčiojo kriokimą ar miegančios kiaulės šnarpštimą. Šlykštu! Bet man šitai primena... kartą buvau vedęs knarkiančią moterėlę. Ji pati to nežinojo; buvo jauna ir graži... Na gerai, kai aš, draugiškai juokaudamas, jai išaiškinau tikrąją padėtį, ji ėmė manęs nekęsti. Ir nebedrįs-

dama užmigti, naktį būdraudavo. Nuo nemigos kančių tapo dar pasiutesnė...

– Ar prieš tai buvo pasiutusi?

– Taip, savaime aišku. Bet dabar jos neapykanta išaugo taip absurdiškai, kad ji mane sunaikino.

– Sunaikino?

– Taip, mano garbę ir ramybę! Atskleidinėti damų paslaptis pavojinga gyvybei...

Jeniu veide pajuodo visi įdubimai, ir Falkenstriomas suprato, kad ji galbūt turi paslaptį ir bijo jį šią žinant. Bet jis nieko nežinojo ir kompanijoje niekad nebandydavo ko nors išsiaiškinti, ištirti, tik naiviai mėgaudavosi bendrabūviu vengdamas įžeisti. Bet dabar jautė, tarsi viskas būtų užburta, kad ir ką jis sakytų, atrodydavo kvaila ar užgaulu. Todėl pasipurtęs it norėdamas prabusti, pakilo eiti, bet jį sulaikė Jeniu, nykščiu vostelėdama į lubas...

– Dažnai svarstydavau, ar jis miega, ar tik apsimeta... Kartais man rodos, jog jis pilvakalbys, stovi ant laiptų ir klausosi keldamas kambary šį dundesį.

– Baisu! Ko jam klausytis?

– Todėl, kad tavim nepasitiki, tu vienintelis, kuriam jis išties pavydi, ir todėl jo sąžinė nešvari... Juk jis padėjo sudraskyti į gabalus tavo pirmąją santuoką...

– Žinau, bet sakyk, ar neprikišo nagų ir prie paskutinės?

– Ne, – atsakė Jeniu, bet taip staigiai, kad buvo aišku – meluoja.

– Tada jam taip ir reikia, – atsakė Falkenstriomas, tarsi atsikirsdamas jos teigiamam atsakymui ir išversdamas jos melą.

Kieme sulojo šuo.

– Ateina svečių! – sušuko Jeniu ir, sustojusi prie žaliuzių, praskėtė plokšteles. – Atspėk, kas?

– Aišku, Hana Paj. Jos įžūlumą žinome. Ateina aiškintis, sudaryti tam tikros taikos, per kurią išvilios iš priešo ginklų ir dar kai ko.

– Išties viršūnė...

– Gedulingai apsitaisiusi, kaip paprastai... gedi jos nesuprantančios žmonijos... raudona nosis mėlyname lauke, burna kaip *suspensoir** – turiu galvoj respiratorių...

– Mes ją nukinkysim...

– Ji puikiausiai nusikinkys pati, juoba išgėrusi portveino... Iš pradžių giriasi ir saldliežuvauja, paskui kanda, bet įkandusi paglosto... Tai, ką tvirtino pirmu sakiniu, atsiima antruoju: ir kad neišsiskirtų su nepatenkintuoju, ir kad svaigalai atriša liežuvį, tas suglemba... savotiški palaidi viduriai, slūgsantys galvoje tarsi vėžio...

– Tu siaubingas...

Panelė Paj įžengusi puolė Jeniu ant krūtinės atsiprašinėdama už įsiveržimą.

Falkenstriomui pasirodė, kad ji kiek per ilgai užtruko prie šios santykinai jaunos krūtinės, o jos bučiniai gana svajingi. Aišku, buvo žinoma, kad ji žavisi moterišku grožiu, bet tai lėmė jos neištobulintas grožio jausmas.

– Ar Larsas Peteris namie? Štai kaip, ilsisi, o gal dirba ten viršuj, naa, tada jam netrukdysim, nieku gyvu, netrukdysim jam, man visad noris būti vienai, kai rašau, turiu būti viena, visiškai viena, aš jį taip gerai suprantu, bet jis manęs nesupranta, nesuprato mano paskutinio laiško, taigi suprato ne taip, tad prašyčiau leisti tau pasakyti, miela Jeniute... ak, čia tu, Karlai Gustavai, aš tavęs nepastebėjau, labą dieną... taip, miela Jeniute, aš tik noriu tau pasakyti, kad mano ketinimai buvo geri, aš mėgstu tiesą ir aiškų žodį, norėjau, kad viskas būtų garbinga tarp šių brolių, nes abu vienodai mylėjau, matai... taip, turi tikėti tuo, ką sakau... Anderso viso gyvenimo darbas buvo, kaip čia pasakius, naa, supranti, ką turiu galvoj, nebuvo labai reikšmingas, ne, ačiū, negersiu, matai, Andersas buvo nepaprastas žmogus, to neneigiu, ir ypač

---

* Tvarstis *(pranc.)*.

didingas buvo jo pasisakymas moterų klausimu... taip, *tai buvo didi*... nga... bet visas jo nusiteikimas irgi buvo hm! Matau, įsitaisei naujas užuolaidas – neblogos, – bet, drauguže, negalima pervertinti... *nes* nieko nėra taip pavojinga, kaip operuoti netikrom vertybėm... man rodos, aš nusiimsiu skrybėlę, pas jus taip baisiai karšta... oo, Larsas Peteris rodo palankumą, jis rodo palankumą... kiek mokėjai už metrą?.. žinoma, K. M. ... Tačiau Larsui Peteriui nėr ko ant manęs pykti, nes mes abu turim tiek daug bendrų interesų, kartu kovojom ir kartais ginčydavomės... dabar manau, pakalbėsim apie ką kita ir laikysim šį reikalą esant išsemtą, argi jis ne išsemtas?.. Taip, ačiū, gali duoti man lašelį portveino, štai taip – gerai! Bet ne apie tai norėjau kalbėti, bet apie tave, Jeniute, ar gali man pasakyti, ar neturėtum nieko prieš mažą pramogėlę savo monotoniškame, daug darbo reikalaujančiame gyvenime, juk plūkies savo vyro namuos nuo ryto ligi vakaro niekad neturėdama laiko pagalvoti apie ką nors kita, ar nenorėtum prisidėti prie jaunų ponių, turinčių gyvybinių interesų, ir priešpiečiais, tik menkam prasiblaškymui, pasėdėti mano paskaitose?

– Ar turėčiau palikti vaikus ir namus, apie vyrą nenoriu kalbėti... – pagaliau nutraukė Jeniu *savo* priverstinę tylą. Ačiū, ne!

– Luktelk, tau nereikia apleisti savo namų, žinoma ne, bet turi pagalvoti *ir* apie savo sielą...

– Gal tapai sektante?

– Tau nebūtina atsakinėti, nes tuomet negaliu kalbėti, aš netapau sektante, neturiu jokios kitos religijos, nei žmoniškumą, garbinu tik – žmoniškumą...

– Irgi mat rado ką garbinti! – galų gale pertraukė Falkenstriomas. – Juk žinot, kokios mes kiaulės!

Dabar atsileido panelės Paj stabdys, ir lig ausų išsiviepusi prasitarė:

– Taip, galbūt tu teisus, mes – vienos kiau-lės...

Bet tučtuojau sutelkusi visus šypsenos raumenis ir traukiamuosius raiščius, ji suspaudė pritariamą vypsnį grįždama prie žmoniškumo.

– Gali būti, brangusis Karlai Gustavai, bet aš laikau savo pareiga dirbti žmoniškumui, klausykit, ar žinot, kad poniutė T. turėjo kreiptis į gydymo įstaigą dėl savo nervų?

– Mat kaip, velniai rautų, ir ji.

– Kodėl taip susijaudinai?

– Na todėl, kad jūs visad dėl moters nervingumo kaltinate vyrus. Žinau, ką turit galvoj, bet taip nėra. Prašom paklausyti tokių išvedžiojimų ir pripažinti jų teisingumą! Sugebėjimas priimti yra neribotas; ar ne tiesa, priimti galima kiek tik nori, tačiau sugebėjimas duoti yra ribotas, ar supranti?

Panelė Paj nusižiovavo ir, rodos, ėmė ruoštis kitai kalbai, nes nesuskubdavo tuoj pat atsakyti.

– *Insatiabilis femina** visad turi būti nėščia, kad netaptų nervinga, bet ji to nenori, todėl vietoj sanatorijos ir skyrybų gydytojas turi duoti jai mažo vaikelio receptą.

– Klausykit, – išsiblaškiusi tarė panelė Paj, – ar jums neatrodo, kad toms jaunoms moterims, kurios padeda ponioms apsiruošti, per mažai mokama, gal reikėtų tuo užsiimti?

– Nieku gyvu! Jos priimamos iš gailesčio, nes išsikaulija vietą. Sakosi „dirbsiančios vien už valgį, kad tik turėtų užsiėmimą“. Ir tuomet susispaudi, atsisakai savo guolio ir priimi jas, nors tau jos visai nereikalingos. Ko tada skundžiasi? Argi valgis ir kambarys nėra užmokestis? Tu avis, Hana! Visiems žmonėms sunku, vadinasi, ir moterims; štai kur esmė.

– Klausykit, atvirai sakant, man regis, jog viršuj kažkas knarkia, jei tai Larsas Peteris, tatai jis vadina darbu; žinot, dabar turiu eiti, ir, žinoma, šiandien Jeniu gimtadienis, man

---

* Nepasotinama moteris *(lot.)*.

reikėjo atsinešti gėlę, gražią azaliją gavai iš Karlo Gustavo, jis visad mandagus su moterimis... na, bičiuliai, sėkmės, gerai pasilinksminkit; kol malūnininkas miega... Sudie, Jeniute, lik sveikas, Karlai Gustavai, ar uždaryti duris? Na, viso labo!

Ji išėjo kandžiai išsiviepus.

– Sąvadautoja! – pareiškė Falkenstriomas.

– Ak, nutilk!

Iš viršaus pasigirdo girgždesys ir piktas kosėjimas.

– Sachris pabudo; dabar jis bus malonus.

– Jis visad malonus, ką tu išmanai...

– Kodėl su juo bendrauji, ar gali man pasakyti?

– Taip: jei nenorėčiau su juo bendrauti, negalėčiau bendrauti su nieku kitu. Žinai jo pragarišką būdą izoliuoti žmones; jis paskleidžia gandą, kad tu nori būti viena; paskui pavagia visus tavo draugus, įžiebia nesantaiką, kelia vaidus, visai kaip Paj... Visi jo pažįstami – tik presuoti matrosai, pašaukti į tarnybą... beje, ar žinai, kad jie ateina dėl tavęs...

Tai buvo gardu, ir Falkenstriomas, norėdamas valyvai pasišalinti prieš įžengiant užsimiegojusiam vyrui, atsisveikinęs išėjo.

Nulipęs žemyn Sachris atrodė baisiai; nosis įsmegusi ir pūpsojo kaip ką tik virš ūsų pasodinta bulvė. Miegant, regis, visas pyktis suvirė į sprogstamą mišinį, ir radęs Jeniu vieną, Sachris nesivaržydamas jį uždegė.

– Kokia čia kvaila mada kokočių vakarienei padengti stalą svetainėj, kad iš manęs šaipytųsi tarnaitės? Taip, aš jį pakviečiau, nes negalėjau atsakyti, bet turėjau omeny valgomąjį. Beje, tu per sena koketuoti su viengungiais. Taip, tau jau trisdešimt ketveri, ką girdėjau iš tavo pačios lūpų, taigi reikia senti elegantiškai...

– Ar aš per sena? Už tai sumokėsi taip brangiai, kaip tau nė nesisapnuoja...

– Čia buvo svečių, kas tokie, aš girdėjau balsus.

– Tai buvo Hana...

– Ir ją priimi; tu priimi mano namuose mano priešus, tiesiog žavu.

– Ji ieškojo tavęs, bet kadangi tavęs negalima žadinti...

Nerasdamas atsakymo jis, kaip paprastai, taip trenkė kumščiu į stalą, kad net pašoko taurės...

– Storžievis! – atsakė Jeniu sėsdamasi ir tvirtai nusprendusi susirasti Haną Paj, užsirašyti į jos paskaitas ir šitaip pamažu išsikovoti laisvę.

Šiandien ji pajuto, kad jaunystės metai baigėsi, bet norėjo juos susigrąžinti, dar pasilaikyti.

– Tik pamanykit, dėl tokio paaukojau savo jaunystę... – pradėjo ji.

– Aš ar kas nors kitas, bet kas galėjo būti, o jei pasirinkai mane...

– Aš nepasirinkau, bet dar ne vėlu tai padaryti. Gerai matau, jog vėl ketini man įtaisyti vaiką, kad mane išlaikytum, bet tu apsigausi!

– Ar žadi ir vaikus palikti?

– Tavo šalaputrius, kuriuos man primetei; aš jų nekenčiu, tu žinai, nes jie gimę iš melo ir apgavysčių... Juk tai nevidonai, mušeikos, tavo išauklėti kandidatais į kalėjimą. Aš prakeikiu tą valandą, kai juos pagimdžiau ir sutikau tave savo kely.

Ji apsipylė ašaromis, ir Sachris, kuriam pyktis buvo sulaikęs skausmą, taip pat pratrūko. Ir štai sėdi jie kambary, kiekvienas savo kampe, praradę viltį ir negalėdami viens kito paguosti.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Kilo karas. Sachris pirmiausia visa laikraščio kronika puolė Haną Paj; ji atsakė išviliodama Jeniu iš namų į savo „paskaitas“, kurios visad baigdavosi portveinu, tad Jeniu parsirasdavo namo apgirtusi ir pikta. Kartais ji negrįždavo visą dieną, pakviesta pietų pas kurią nors iš ponių. To padarinys buvo žlungantys namai ir neprižiūrėti vaikai.

Šias paskaitas sudarė naujausių laikraščių, naujausių knygų ir naujausių smuklės šnekų *mixtum compositum** . Ir ar būtų kalbama apie Siksto madoną, Japoniją ir Kiniją, ar individualių namų klausimu, visad prasišviesdavo nuolatinė tendencija – moterų išsivadavimas iš vyrų viešpatystės, arba, aiškiau pasakius, vyro atstatymas iš užimtos vietos ir pajungimas moteriai. Natūralus ir protingas lyčių darbo pasidalijimas buvo užmirštas, ir furijos traukė pirmyn su melo vėliavos devizu: kerštas vyrui. Kerštas vyrui, sukūrusiam visą kultūrą, žemdirbystę, prekybą, pramonę, meną, mokslą, kerštas vyrui, kuris dalijasi duona su moterim, globoja ją ir jos vaikus, vertina pagal nuopelnus ir dažnai daugiau nei už nuopelnus. Nuoseklus kerštas geradariui! Kaip šis satanistinis sąjūdis galėjo rasti šalininkų? Laikai buvo nenormalūs ir lenkėsi melui; prasiveržė sutramdyta moters piktoji prigimtis ir buvo matyti, kaip vyrai stveriasi ginklų prieš savo pačių lytį, daugiausia sukurstyti įgimtos pagarbos motinai ir pačiai, kartais suklaidinti tam tikros moters žavingos įtakos,

* Margas mišinys *(lot.)*.

bet dažniausiai iš keršto kokiam nors vyrui. Tai buvo pigus būdas be mūšio tapti riteriu ir patikima priemonė moters palankumui įgyti.

Tačiau klausimo, kuris vis dėlto laikytas ordino paslaptimi, svarbiausias punktas buvo laisvosios meilės doktrina, meilės, suprantamos ne kaip įstatymo nevaržomi lyčių santykiai, o kad vyras neturįs teisės reikalauti iš savo žmonos ištikimybės. Vyras turįs būti tik teisinė žmonos prostitucijos priedanga, o santuoka turinti išgelbėti moterį nuo policijos priežiūros. Vyro turtas ir pajamos turį būti bendri, o moters turtas ir pajamos – jos privatūs. Juk tai reiškė santuokinės baudžiavos įvedimą viešpataujant moteriai. Padarinys buvo toks, kad abejotini vaikai apgaule būdavo prakišami į šeimas su vyro vardu išduotais metrikais. Juk tokį gegužiuką maitinančio ir auklėjančio vyro visas emocinis gyvenimas tapdavo suklastotas, bet ar rūpi šis neatitaisomas nusikaltimas atžariai moteriai, neturinčiai jokio supratimo apie tai, kas teisėta ir kas neteisėta!

Toji atžari ir kvaila Hana Paj elgėsi kaip moterų sąvadautoja. Kartais ji patardavo joms skirtis, iškilus geresnei santuokos perspektyvai, bet dažniausiai užsimindavo apie laisvos meilės ryšius, kuriuos ji gynė. Visa jos moralė – žinoma, moteriai, buvo tokia: daryk, ką nori, ir elgsies tinkamai! Jeigu jauti karštą norą, patenkink jį, ir būsi tikras ir harmoningas žmogus.

Sachris, bijantis pavojingų temų, visad vengdavo moterų klausimo, nors apgailėtina jo praeitis privertė jį kautis su furijomis.

Matot, prieš tai jis buvo vedęs mažą choristę, pavergusią jį savo šnervėmis. Šioje santuokoje jam gimė sūnus, kurį jis iš meilės dievino. Bet gimus vaikui žmona pareiškė daugiau vaikų nebenorinti, ir taip vyrui visiškai netikėtai prasidėjo vedybinis celibatas. Jam rodės žiauru išlaikyti namus ir pačią gyvenant it nevedusiam, bet dėl vaiko ir žmonos tyliai kentė, o sūnaus meilė atstojo jam tą kitą dalyką.

Kai vaikas buvo dvejų metų, angeliško amžiaus, atsitiko kažkas visiškai nelaukta, kas apvertė Sachrio gyvenimą. Žmona pastojo be matomos vyro kaltės. Kai reikalo nepavyko pateisinti, jis pareikalavo skyrybų „dėl nesutarimo“, bet prašė palikti jam vaiką. Tuomet motina surinko vyro priešų armiją, kad išsiplėštų vaiką. Vyko aštri kova, ir tėvui laimėjus motinai neliko kito kelio, kaip jį sugniuždyti. Ji visiškai atvirai jam pasakė, kad berniukas ne jo.

Iš pradžių Sachris manė, jog tai įprastas manevras, kai moteris nori priblokšti vyrą, tačiau jai nurodžius tėvą, pasitvirtino dalis senų įtarimų ir jam iškart pasirodė, jog įžiūri pažįstamų veido bruožų.

Taip reikalas ir būtų pasibaigęs motinai su berniuku pasitraukus, bet tėvo jausmų susyk numarinti nepavyko, iš sielvarto jis susirgo. Visas jo gyvenimas apsivertė aukštyn kojomis; jis buvo verčiamas ir toliau mylėti tai, ko nekentė; jo emocinio gyvenimo versmė buvo užnuodyta, ir jis niekad negalėdavo prisiminti vaiko nematydamas jos ir jo, to antrojo, kartu. Tai buvo pragaro kančios, ir jis negalėdavo pasiskųsti, nes būtų pasirodęs juokingas. Vienintelis gyvenimo dalykas, į kurį jis žiūrėjo be galo rimtai, kėlė juoką; kaip tuomet kitkas? Bet kitiems juokiantis, jis slapta verkdavo, tad vos neapako. Tačiau vaizduotėje visą laiką regėjo baisų vaizdą – šviesiaplaukį angeliuką su dviem tamsiais velniais.

Pagaliau jo ašaros nudžiūvo ir jis pasitraukė iš kovos su tokia beviltiškai ciniška pasaulėžiūra, kad nedrįsdamas jai pritarti, užsidėjo geraširdišką kaukę. Vis dėlto žmonės jį įtardavo ir po apsimestiniu geranoriškumu ir paslaugumu jusdavo neapykantą ir panieką.

Ir šit jo kely pasirodė Jeniu, ir jų sielas suvedė kaip tik šis bendras požiūris į žmones ir gyvenimą. Ir geriausias savo valandas jie išgyveno, kai, parėję naktį iš kviestinio vakarėlio, susėsdavo drauge ir imdavo išrenginėti pažįstamus. Tuomet keldavo raganų puotą, nors kitą dieną iš gėdos negalėdavo žiūrėti viens kitam į akis. Ir šitaip apsinuogindavo ne

be baimės ir pasibjaurėjimo viens kitu. Bet suėję iš pykčio, turėjo gimdyti pyktį ir sunaikinti viens kitą.

Trisdešimtmetė furijos Hanos sukurstyta moteris panoro „gyventi, kol gyveni“, kaip ji tai vadino. Jos pačios pasirinktas celibatas kėlė šiokių tokių svajonių studentams, jūrų kadetams ir netgi mokiniams. Ji troško viso, kas jauna, ir negalėjo nuslėpti savo jausmų, tik jie pratrūkdavo visiškai naiviai. Matydavai, kaip mišrioj kompanijoj jos žvilgsnis slysta jaunuolio kūnu, ir ji įsitaisė netikusį įprotį uostinėti šnervėmis it sodomitė.

Bet Sachris neišleisdavo jos iš akių. Matė, kur tai veda, ir puoselėjo tik vieną viltį: kad ji nutuks ir pasens. Jis taip karštai šito troško, jog, rodės, tarsi meldžia tamsias nepažįstamąsias galias jos žūties. Išvydęs ją vogčiomis platinant sijoną, išeidavo į mišką garsiai išsijuokti. Sugundydavo ją išgerti punšo ir vaišindavo vynu valgant, kad tik ji pilnėtų. Tarytum penėjo veršį pjovimui.

Bet kai ji pradėjo saugotis, atsisakyti vakarienės ir gerti actą, jis ėmė trokšti, kad ji numirtų.

Panelei Paj sutrempus atsiminimus apie brolį, Sachriui rodės, jog neteko jo antrą kartą, ir vėl jo gedėjo, bet kitaip. Šis brolis, draugas, kuris niekad nepalikdavo jo net ir didžiausioj bėdoj ir kurio lūpas bučiavo mirties patale „visai taip, kaip jiems būnant mažiems“, dabar, pakilęs iš kapo, paskelbė jam karą šmeiždamas jį ir vadindamas negarbingu. Ir Sachris negalėjo apsiginti, nes taip būtų sudievintąjį pavertęs melagiu. Jis naudodavosi velioniu kaip autoritetu, pasiremdamas jo žodžiais, kai būdavo sunku, bet dabar turėjo nutylėti jo vardą, niekad apie jį neprasitarti, žodžiu, numarinti, kaip anuliuojamas prapuolęs skolos raštas.

Tačiau retkarčiais, vienatvės valandėlėmis, nemigos naktimis nūnai viengungio kambary, ši istorija nušvisdavo kita šviesa. Velionis brolis prisikėlė iš kapo ir jį pasmerkė. Tai velionis nutraukė su juo pažintį perlauždamas virš jo, kaip negarbingo, lazdą. Tuomet jis ėmė reaguoti it karščiuoda-

mas nuo žaizdos, kulkai skausmingai veržiantis lauk. Juk šiais laikais visi žmonės negarbingi; kova dėl būvio verčia griebtis visų priemonių; sukčius visų stipriausias ir valdo; naivieji silpni ir turi žūti; imi tai, kas tau siūloma, o tas, kuris nesisaugo...

Vis dėlto brolis kalbėjo kitapus kapo ir buvo autoritetas, nes Sachris jį tokį padarė.

Paskui jis nutilo, ir negalėdamas pykti ant velionio, Sachris ėmė siusti ant Hanos Paj ir pradėjo kerštо kampaniją, į kurią ši atsakė kurstydama Jeniu. Šis manevras kuriam laikui pavyko, bet bastydamasi po salonus, paskaitas ir smukles, Jeniu ėmė nykti. Be jokios abejonės, ji apiblogo, tačiau tuo pat metu suseno ir tapo tokia nervinga, kad turėjo kreiptis į gydytoją. Jis paskyrė maistingesnę dietą, o kad naktį miegotų, ji vėl turėjo vakarieniauti. Pastebėjusi, kaip maloniai ramu pavalgius, ji atsisakė bet kokios askezės, visų minčių apie jaunystę ir grožį, kartu liaudamasi lankytis draugijose ir smuklėse. Sėdėdavo namie kaip sraigė kiaute, valgė, gėrė ir miegojo priimdama tik siaurą Šilo, Falkenstriomo ir dar kelių gerbėjų ratelį. Kartais, matydama, kaip baisiai stambėja, ji verkdavo iš pykčio, užsipuldavo Sachrį, suniokojusį jos jaunystę.

– Dabar sėdi ir džiaugiesi savo darbu, niekše! Tariesi mane prigriebęs.

Ir iš pasiutimo ji stverdavosi taurelės, kiaurą dieną. Jos draugiškumas senų dienų rūmininkams dabar tapo širdingesnis, tiesiog seseriškas. Ji sveikindavosi su jais Sachrio akivaizdoje apglėbdama ir bučiuodama, iš pradžių į skruostą, paskui į lūpas.

Sachris vaikštinėdavo su penkiolikos erių „Hiršprungu“ lūpų kamputyje, rankas susikišęs į kelnių kišenes, ir širdy išties džiaugdavosi kantrybe laimėta pergale. Tarpais sielodavosi dėl grožio netvarumo, bet tučtuojau pasiguosdavo, kad dabar juodu vienodai bjaurūs, vadinasi, lygiaverčiai.

Ardomasis darbas vyko sparčiai, nes po metų puiki pran-

cūziška, lengvutė ir perregima Jeniu virto raudonskruoste matrona. Negana to, visas jos tipas smuktelėjo; galėtum jį pavadinti deklasuotu, nes dama dailininkė dabar atrodė kaip moteris iš liaudies, gatvės, degtinės bendrovės smuklių. Jos akių spindesys išnyko, plaukai pražilo, o gražus balsas tapo tarsi strazdo, kalba pasidarė prastesnė, judesiai begėdiški. Paliovusi verkti teliko cinikė.

Sachris džiaugėsi ir kentėjo. Dabar tetroško jos mirties. Lavoną, žinoma, jis jau turi, bet jį dar reikia palaidoti, o ne šlaistytis be darbo.

Rūmininkai pradėjo kviečiami nebeateiti į svečius, mat didvalstybės laikais jie būdavo kviečiami tarnauti. Ištikimas drovusis Šilas, negalėdamas žiūrėti, kaip jo vienintelė jaunystės meilė grimzta į dumblą, su širdgėla pasitraukė.

Galų gale abu sutuoktiniai sėdėdavo vieni. Izoliacijos suvaryti turėjo pasitenkinti viens kito draugija. Prie viskio postringaudavo apie buvusių draugų niekšiškumą. Paskui suvaidindavo viens kitam keletą nedidelių scenų meilikaudami:

– Vis dėlto tu geriausias, Sachri.

– Mylimoji! – atsakydavo jis sužadėtuvių laikų intonacija.

Ir taip jie panirdavo į praeitį, vaidindavo įsimylėjusius ir ji turėdavo jam dainuoti dainas, kurias dainuodavo tuomet.

Tada jis ištraukdavo šampano, uždegdavo kandeliabrus, skaitydavo jai senas eiles; klūpodamas bučiuodavo jos pėdą.

Šie spektakliai negalėdavo vykti kas vakarą, kartais būdavo ištraukiama kortų malka; tuomet kalbėdavosi kita kalba, ir kartais kildavo audringi ginčai, palydimi antausių. Po to abu verkdavo, bet nepalikdavo kambario, o sėdėdavo kiekvienas ant savo kėdės tarsi gėdos kampe.

– Gaila mūsų, – suaimanavo ji kartą po tokios audros.

Bet išsipagiriojęs iš meilės svaigulio, Sachris, dabar sudarinėdamas balansą, iš skolų nuslydo į pretenzijų puslapį. Jis buvo išradęs gynybos sistemą: atsiskaityti straipsnis prieš straipsnį. Kai Jeniu ištraukdavo savo suniokotą jaunystę, jis atsakydavo:

– Tavo jaunystė, kur ji? Juk tu nebuvai jauna, nebuvo nė ko niokoti, bet tu sunaikinai mano talentą, atėmei man garbę ir gerą vardą...

Tada Jeniu atšaudavo, kad jis neturėjęs jokio talento, kurį galėtum sunaikinti, ir kad jis visad būdavęs negarbingas.

Valandų valandomis galėdavo taip sėdėti plakdami viens kitą, kol paryčiais krisdavo lovosna, dažnai nenusirengę.

Berniukai, dažnai būdavę šių scenų liudininkai, buvo tokios nejautrios prigimties ir taip pripratę prie negandų, kad užmerkdavo akis arba tyčiodavosi. Kartais jie stodavo katro nors pusėn arba būdavo paperkami; išsiunčiami į grobikišką žygį pas pažįstamas šeimas, kur jie elgdavosi kaip džentelmenai, sėdėdavo išsidrėbę ant sofų, girdavosi ir visų pirma liežuvaudavo apie namų scenas, dėl ko būdavo išvaromi. Kai parsiradę namo pas motiną papasakodavo, ką sakę šeimos draugai, vargšė Jeniu išvysdavo motinos džiaugsmo išvirkščiąją pusę. Tuomet patirdavo, ką reiškia kentėti už kitus. Vaikai buvo išauklėti medžiokliniais šunimis ir dabar pjudydavo savo tėvus. Kai tėvą nupiešdavo humoro laikraštyje, berniukai tuoj pat nusipirkę parnešdavo namo, kad *paerzintų jį!* Jei jis būdavo piktai kritikuojamas, sūnūs perskaitydavo balsiai. Jie parnešdavo visą blogį, kurį išgirsdavo ne namie.

Pagalvojus apie nenorinčių nieko mokytis ir niekuo būti berniukų ateitį motinai kildavo siaubas; o pritrūkus drąsos pasitikti tai, ko labiausiai bijojo, ji imdavo trokšti sau mirties. Juk galėjo numatyti, kaip smuks jos berniukai, kokius juos išvysianti, galbūt uosto krovėjus ar dar blogiau, sporto snobus, kurie jau dabar vaikščioja po smukles ir laksto paskui panas. Kol buvo mažiukai, į juos ji žiūrėjo kaip į papuošalus, garbingos motinystės iliustraciją; dabar jie galėjo atnešti tik nešlovę. Jie neprisiversdavo ruošti pamokų, buvo užsispyrę ir pasipūtę, todėl turėjo keletą kartų keisti mokyklą. Užuot nutraukus mokslą ir išsiuntus juos į praktišką gyvenimą, būdavo prasimanoma priverstinių melų, kad tik būtų išgelbėta puikybė. Kaip priežastis būdavo nurodoma jų

silpni plaučiai, o atradę šią pasitraukimo galimybę, berniukai kiaurus metus dėl ligos nelankydavo mokyklos. Tuomet Jeniu turėdavo juos namie ir to neištverdama užsirakindavo palėpės kambarėly, kur gerdavo ir miegodavo.

Bet vakarais, berniukams sugulus, ji panordavo švęsti, ir tada Sachris turėdavo komponuoti orgijas.

Išsėmus savo išradimus, jam padėjo atsitiktinumas. Dėl danties fistulės jis buvo gavęs morfijaus ir taip aptiko džiaugsmo šaltinį, pralenkiantį dievišką vyno dovaną. Pranešė apie savo atradimą gyvenimo draugei, ir paragavusiai šio vaisiaus moteriai tikrovė tapo nepakeliama.

Dabar kelias ėmė vesti į pakalnę. Sachris, iš prigimties patologiškas melagis, pradėjo „meluoti kaip morfinistas", tai yra visa, kas naudinga, jam buvo tiesa. Jis apsigaudinėdavo dėl naudos, melu vaduodavosi iš nemalonumų, meluodavo keršydamas.

Bet morfijus sukėlė ir kitų pokyčių – panaikino visas kliūtis, kuriomis gamta apribojo tai, kas leistina. Sachrio ankstesnė santuoka, iki tol palaidota užmaršty, vėl buvo iškasta Jeniu, nes ją spyrė iškrypęs smalsumas. Ji taip dažnai grįždavo prie šios temos, norėdavo žinoti, kaip buvo, reikalaudavo detalių, ir jos ją jaudindavo, tačiau ypatingu būdu. Pamatęs, kokį įspūdį tai daro Jeniu, jis mielai grįždavo prie šios temos.

Pašėlęs goslumas, spinduliuojantis iš jos veido, jį įaudrindavo pažadindamas žvėrį.

Bet Jeniu nuolat grįždavo prie „ankstesniosios", o Sachris jau buvo taip smukęs, kad tiesiai apsakydavo viziją, persekiojusią jį per pirmąsias skyrybas...

Sutuoktiniai dažniausiai lindėdavo užsisklendę palėpės kambary, praradę visus žmogiškus interesus ir gyvendami tik kaip beždžionės narve.

DEVINTAS SKYRIUS

Vieną lapkričio rytą, devintą valandą, Falkenstriomas sėdėjo ant suolo Humelgordene, pačioj nuošaliausioj alėjoj. Už jo stūksojo kelios juodos eglės, juodesnės nei paprastai po sunkiu žiemos dangum. Visi vyro veido bruožai buvo tarsi ištrinti; ir sniego atspindžiai iš apačios pavertė jo veidą viena balta dėme su keletu įdubimų. Jis buvo nesiskutęs ir nesiprausęs, neatnaujinęs plaukų spalvos, tad smilkiniai baltavo; batai buvo nevalyti, o drabužiai susiglamžę, viskas rodė jį miegojus ne namie ir apsirengus.

Iš skausmo ir nevilties tik bukai spoksojo priešais save.

Pradėjo snigti, tiršti purūs tumulai nusūkuriuodavo žemyn ir susiplūkdavo. Jis to nepastebėjo, tik sėdėjo nejautrus nei šalčiui, nei drėgmei. Kai galų pagalėj pabudo, buvo taip apsnigtas, jog turėjo iš pusnies ištraukti kojas; kartu nuo skrybėlės ir palto tarsi nuo stogo šiūptelėjo sniegas, pradėjęs tirpti įdienojus. Pakilo eiti, bet paralyžiuotas neryžtingumo, pasisukiojo į visas puses ir vėl atsisėdo.

Tikrai nežinojo, kur jam patraukti, nes neturėjo kur eiti, neturėjo jokio tikslo, jokio susidomėjimo gyvenimu, kurie galėtų išjudinti.

Sniegas dribo be perstogės, ir jis leidosi apsningamas, dabar sąmoningai gėrėdamasis. Jį laidojo į kažką visiškai balta, jį ir jo atsiminimus; jis darėsi nematomas visiems praeiviams, kurių vis dėlto nebuvo daug.

Staiga jam prie peties prigludo ranka...

– Ką? Ar čia Falkenstriomas?

Šis pažvelgė aukštyn ir atpažino Smartmaną.

– Ko čia sėdi? Na, atspėjau; bet dabar sek paskui mane. Pirmiausia eisim nusimaudyti, paskui pasikalbėsim, tada apsipirksim ir papusryčiausim.

Toks buvo praktiškojo Smartmano būdas. Jis galėdavo čiupti gyvenimą už ragų pasaulio mįsles palikdamas kitiems, mėgo sudėtingas situacijas, kuriose galima išbandyti jėgas. Bet įgimtas geraširdiškumas nuvedė jį ir gailestingumo keliu, ir su gyvenimu nesusidorojančius poetus jis itin noriai paimdavo savo globon, ypač iš malonumo ginti.

Falkenstriomas nusekė buksyruojamas kaip vagonai paskui garvežį, o susiradę roges juodu nušliuožė į nuošalią miesto dalį, kur buvo ne per daugiausia lankoma pirtis. Tačiau Smartmanas neįtikėtinai gebėjo geradarystę derinti su asmeniniais interesais ir, nebūdamas kraugerys, galėdavo pasinaudoti žmonėmis, netgi pačiais menkiausiais, savo ir jų labui vienu metu. Pakeliui jis trissyk išlipo iš rogių tai paskambinti, tai aplankyti žmonių, bet kiekvienąsyk jam pakakdavo vos kelių minučių. Sustoję priešais pirtį, dunksančią sode, jie sutiko poną su dama. Smartmanas nusigręžė ir šiuodviem praėjus tarė Falkenstriomui:

– Tokį ankstų rytą! Originalu.

– Ar čia nebuvo ponia X.? – kukliai pasiteiravo Falkenstriomas.

– Taip, bet ne su ponu X.

– Ką jie čia veikia?

– Žinoma, maudosi; dvivietėj kabinoj! Bet kas mums darbo. Eikš!

Nusimaudęs šaltam baseine, Falkenstriomas kambary rado švarius baltinius su krūtinėle, rankogaliais ir nosine. Ant stalo buvo padėta butelis „Marienbaderio“, stiklinė ledinio pieno ir obuolys.

Smartmanas įėjęs ėmė nurodinėti kaip daktaras. Jis nuvedė pacientą į kirpyklą, pats per tą laiką nuėjo prie telefo-

no. Jam grįžus Falkenstriomas buvo kitas žmogus, bet dabar lauke jau stovėjo dengtos rogės.

– Dabar įsiremk čia į kampą, – pasakė Smartmanas. – Užsimerk ir nekalbėk, pabandyk apie nieką negalvoti. Kad ir neužmigsi, vis tiek atsigausi per dešimt minučių. Tai mano išrastas vaistas. Štai taip, o aš dabar perskaitysiu keletą laiškų netardamas tau nė žodžio.

Po penkiolikos minučių rogės sustojo mieste, skersgatvyje priešais dailų namą.

– Kur mes? – paklausė Falkenstriomas, manydamas pabudęs po ilgo nakties miego.

– Mes pas mane.

Smartmanas turėjo keletą būstų ne kokiems pavojingiems tikslams, o tik dėl savo plačių reikalų, kurių nenorėjo suplakti krūvon.

Antrame aukšte buvo kuklus kambarėlis su rašomuoju stalu, laiškų spinta, telefonu, praustuve ir sofa. Čia jis pasitraukdavo medituoti, pailsėti ir priimti privačių lankytojų, bet tik kviestųjų.

– Dabar tu atsigavęs, – pradėjo jis.

– Visiškai! Man rodos, jog išmiegojau visą naktį ir sapnavau...

– Taigi prie reikalo! Tavo skyrybos prasidėjo!

– Taip!

– O kas atsitiko?

– Štai kas. Per pragarišką atsitiktinumą sužinojau „damą“ parsiradus ir įsikūrus mano vaikų namuose.

– Gerai. Jai reikėjo išvažiuoti. Iš kur ji atkako?

– Iš Berlyno!

– Berlyno? Ar viena?

– Ne, ji savo kompanijoj parsivežė pažįstamą tribadę iš Hopfenbliuteno.

– Ei! Vieną kartą tau pasisekė! Pamanyk, kokia sėkmė!

– Tu taip vadini...

– Luktelk! Vakar vakare buvau „Riudberge“[47]. Ten vyresnysis kelneris man papasakojo apie dvi keistas moteris, kurios sėdėjo savo kambary, nusigėrė ir taip elgėsi, kad buvo išvarytos... Dabar dėmesio, aš paskambinsiu.

Telefonas veikė.

– Kuo vardu buvo toji dama? Aha, atitinka! Aha! Aha! Ačiū! Taip, ne kitaip! Ačiū!

Tada atsisuko į Falkenstriomą:

– Dabar eisim pas Liognrotą; supranti, jis nėra mylimas, bet jo bijoma ir jis palaiko puikius santykius iki pat viršūnių. Bylinėtis mes, savaime aišku, nenorim dėl vaikų ir moters... bet mes sutelksim pastangas į vieną punktą: damos pašalinimą iš namų. Eime pas Liognrotą.

Falkenstriomas tapo atsargus:

– Liognrotas netikės mano žodžiais, nes esu poetas ir... todėl, kad jis yra melagis, negatyvus melagis, aišku, ne visad sakantis netiesą, bet įžūliai neigiantis faktą, kai yra sunku...

– Šiuo atveju jis nepatikės tavo žodžiais, bet išklausė trijų nepriekaištingų liudytojų ir yra suinteresuotas tau padėti. Taip, jis nori tave laimėti, įtraukti tave į savo sąrašus...

– Kam jam manęs reikia?

– Mat tu esi šis tas! Talentas daugiau ar mažiau yra didelė galia, tu taip nemanai?..

– Aš?

– Taip, ar nematei, kaip Liognrotas mėgino tave užkariauti per Sachrį? Jis myli Sachrį dėl nežinomų priežasčių, galbūt todėl, kad jų sielos giminingos, bet tavęs nekenčia, užtat turi nusilenkti Sachriui. Jis visad norėjo tave priversti žavėtis Sachriu, pajungti tave Sachriui, iškilusiam tavo dėka. Ar nepastebi, kad laikraštyje Sachrio vardas niekad nepasirodo be tavo vardo greta? O kai Liognrotas tąkart išrūpino tau stipendiją, trečdalį atidavė Sachriui...

– Ar taip buvo? Man rodės, pinigai taip greit ištirpo...

– Kaip tik taip! Ir Liognrotas visad sako, kad tu pavydi Sachriui.

– Ko aš galėčiau Sachriui pavydėti? Matyt, ne talento?

– Liognrotas būtent jį turi galvoje; nes būdamas mažiukas mėgsta mažiukus, bet labiausiai jam patinka jo laikraštis, tai jo tikėjimas ir armija. Tu nepanorai nusilenkti, todėl jis tave palauš, su žemėmis sulygins.

– Įdomu šitai išgirsti! Visad jaučiau, tarsi Liognrotas norėtų, vaizdžiai tariant, per Sachrį paversti mane iškrypėliu, užtat ir pabėgau. Ar dabar būsiu priverstas ten eiti?

– Pagalvok apie savo vaikus!

– Taip, aš apie juos galvoju, tik apie juos!

– Tuomet eime!

Jie išėjo.

– Bet, – vėl prašneko Smartmanas, – pusvalandį turėsi praleisti vienas, kol parengsiu reikalą. Pasivaikščiok čia, mieste tarp tiltų, bet neužsuk į smuklę, supranti?

– Būk ramus!

Ir jie išsiskyrė.

Falkenstriomas užlipo šlaitu ir priėjo Vokiečių bažnyčią; pasižiūrėjo į senus portalus užmiršęs nūdieną, taigi ir savo širdgėlą. Slankiojo senomis siauromis gatvelėmis, dirsčiojo į krautuvių vitrinas, skaitė metus prisimindamas jaunystę, kai lakstydavo su korektūrom po čia buvusias spaustuves. Jį patraukė istoriniai atsiminimai: Joranas Personas, Erikas XIV, Kristianas Tironas... Didžioji aikštė ir Didžioji bažnyčia visiškai išdildė dabartį, tad kone laimingas leidosi žemyn Didžiosios bažnyčios šlaitu su jaukia Gustavo Vazos bažnyčia ir šviesiais Riterių rūmais prieš akis.

Suviliotas krautuvių vitrinų, pasuko į šoną ir metėsi skersgatvin, kur sustojo didelė karieta. Įspraustas tarp jos ir sienos, ėmė apžiūrinėti senos išvaizdos namą. Didžiulė iškaba kyšojo iš priešingo kampo ir kubiliaus emblemos dengė porą jo dėmesį atkreipusio namo langų. Bet nežinia kodėl jis norėjo pamatyti, turėjo pamatyti kaip tik šiuos langus. Pasitraukė keletą žingsnių, ir štai už vežiko kailinės apykak-

lės išvydo – veidais prigludusius prie vieno lango – savo du vaikus.

Jie čiuopė pirštais lango stiklą, lyg norėtų ištrūkti kaip uždaryti spurdantys paukšteliai, vis atsimušantys į perregimą nežinomybę.

Visas kūnas nuėjo pagaugais, ir jis pasislėpė už karietos apsaugodamas vaikus nuo susitikimo. Bet atsitraukus jo akiploty atsidūrė kitas langas. Ir ten stovėjo – visų didžiausia žmogaus pavidalą turinti pabaisa, kokią tik jis buvo kada nors regėjęs. Rusvais plaukais, užputusiom akim ir tarsi skustuvu prapjauta burna, lūpom, kurios visad atrodydavo kruvinos ir žadindavo sąmonėje vaizdą, neva ji siurbianti kraują. Ši moteris kažkada prisipažino jį mylinti, o jam ją atstūmus, griebėsi prieš jį neapykantos ir savo iškrypusios meilės jo žmonai. Paskui abi kraugerės pradėjo su juo karą ir vampyrė išskyrė jį su vaikais. Dabar matydamas šį šlykštų žalsvą tarytum skenduolio veidą ir mąstydamas apie tai, kad ji, pabaisa, yra tam pačiam kambary kaip ir jo vaikai, su kuriais jam negalima susitikti, jis apsvarstė mažyliams gresiantį pavojų ir kuo ramiausiai perėjo gatvę tvirtai pasiryžęs suluošinti ją savo lazda, kad paskui pradėtų bylinėtis ir gautų progą ją pašalinti – nors ir rizikuodamas praleisti keletą mėnesių kalėjime.

Keliais žingsniais užpluošė laiptais, įėjo nepasibeldęs.

Jį išvydusi vampyrė pamanė, jog jis atėjo atsiimti vaikų, tad užrakino jų kambario duris ir atsistojo priešais teatrališką poza. Po akimirkos jos veide pasirodė kruvinas kryžius. Bambukinė lazda du sykius kirto įžulniai nosies nuo akies iki žandikaulio.

Nuo damos šūksnio jam tik pasidarė saldu ant širdies, nes taip perkėlė savo begalinį skausmą, išsivadavo iš kančių užkraudamas jas kitiems, bet išgirdęs vaikų riksmus kitapus durų, išlėkė it žudikas.

Apačioj gatvėje visiškai nusiramino ir, prisiminęs susitiki-

mą su Liognrotu, nuėjo tiesiai į redakcijos patalpas kiek išblyškęs, bet tvirtais žingsniais.

Redakcijoj jį pasitiko Smartmanas, atrodantis kiek dviprasmiškai.

– Iškilo keblumas, – pasakė.

– Kas gi?

– Tuoj išgirsi!

Liognrotas, visiškai nelauktai, sėdėjo iškilus, užsisklendęs, abejingas.

– Sėskis, – pasiūlė apsimesdamas, jog tampo žiovulys.

Falkenstriomas atsisėdo.

– Na, – pradėjo Liognrotas, – Smartmanas prieš keletą dienų išdėstė tavo reikalą... ir... ir aš jau ėmiausi priemonių... kalbėjausi su valdžia, žinoma, privačiai. Jie linkę padėti tavo vaikams... netgi buvo nusiteikę ieškoti papildomų teisinių būdų ir kelių... bet mes sustojom ties tuo, kad tau reikėtų pagrobti vaikus, išvažiuoti su jais kur nors toli... pasižadėjus valdžiai nesiimti jokių priemonių juos sugrąžinti motinai... Luktelk! Visa tai su sąlyga, kad tavo pateiktos žinios tikros ir kad tavo veiksmų nenulėmė kiti motyvai. Luktelk! Nuo to laiko įvyko šis tas naujo. Čia buvo tavo žmona.

– Naa?

– Taip, ji bandė įtikinti, kad buvai įsimylėjęs tą moterį ir jai atsakius mėginai iš pavydo šitaip atsikeršyti.

– O ką tu manai?

– Taigi ką gali manyti!

– Vadinasi, tiki melu. Tačiau, garbės žodis, kaip gyvi mano vaikai; jei tikėčiau Dievą, prisiekčiau jo šventu vardu, reikalas toks. Mano žmona pirmoji atskleidė damos jausmus man, nuo kurių pasijutau tik suteptas. Drauge su žmona pasijuokėm iš šios kvailystės, po kurios dama išliejo savo jausmus mano žmonai... ir tuomet į juos buvo atsiliepta. Štai tau visas reikalas.

– Ar turi liudytojų?

– Taip, vakar turėjau, bet žinai, kaip būna su liudytojais: kai juos ištrauki, jie neturi ko paliudyti arba nenori...

– Tokiu atveju nieko negalima padaryti.

– Tuomet pats nueisiu pas vyresnybę.

– Nedaryk šito! *Ji* jau buvo ten nuėjusi!

– Naa?

– Taip, jam ji pasirodė žavinga moterytė ir...

– Tuomet nušausiu damą!

– Ir nušauk! Bet tu to nepadarysi.

Falkenstriomas atsistojo ir raudamasis nuo galvos plaukus ėmė burnoti:

– Kad vagys turi savo dievą, esu skaitęs, bet dabar man rodos, jog ir iškrypėliai jį turi!

Ir tai pasakęs išėjo.

Svetainėje sėdėjo profesorius Stenkolis ir skaitė valstybės kalendorių laukdamas, kol jį įleis.

– Betgi žiū...

Jis tarytum (ne akivaizdžiai) apsidžiaugė netikėtai susitikęs Falkenstriomą ir paklausė, kur šis einąs.

– Į policiją! – atrėžė Falkenstriomas, akimirką apimtas naivios nuotaikos. Nuo žodžio „policija" takūs Stenkolio jausmai sukrekėjo, ir jis susirietė it šlapia ungurio oda priešais ugnį.

Tai suerzino Falkenstriomą, ir jis nusprendė vėl jį išvynioti.

– Tikriausiai pažįsti panelę X.?

– Taip, mes giminės.

– Na tuomet... galbūt galėtum priversti jos gimines ją atšaukti...

– Kodėl turėčiau taip pasielgti?

– Ar negali atspėti? Juk žinai, kad ji – tribadė.

– Ne, šito nežinau...

– O aš žinau ir man to pakanka, kad pašalinčiau ją iš savo vaikų namų! Man pačiam tavo liudijimų nereikia...

Stenkolis nujautė kažką negero.

– Klausyk, nesigriebk kraštutinumo... Paklausyk mano patarimo, susirask Haną Paj, ji sutvarkys reikalą gražiuoju.

Tai buvo pasakyta tokiu neginčijamu tonu, kad Falkenstriomą vėl pagavo naivumas, ir, padėkojęs rankos paspaudimu, jis išėjo ieškoti jo laukiančio Smartmano.

Smartmanas sėdėjo rašydamas straipsnį; pakėlė akis į kairę ir išsiblaškęs paklausė:

– Kokiu reikalu?

– Dėl... savo vaikų.

– Neturiu laiko!

Plačioji širdis buvo susitraukusi, pamiršusi visą istoriją. Bet Falkenstriomas nesuprato:

– Kas šiandien atsitiko Liognrotui?

– Pavargęs nuo tavo lakstymo... be to, jam atrodė tik smagu tave matyti redakcijoj, prisiekusį niekad joje nesilankyti.

Dabar Falkenstriomas suprato, bet prieš išeidamas norėjo išpešti iš jo patarimą:

– Ar manai, kad man reikėtų nueiti pas Haną Paj?

– Šikt man ant Hanos Paj, eik, po velnių, kur nori.

– Ar nevalgysim drauge pusryčių?

– Pusryčių? Aš juos suvalgiau, kol tu maudeisi!

– Bet tu žadėjai palydėti mane pas vyresnybę.

– Aš? Matyt, buvau girtas! Sudie, dabar man reikia rašyti. Vieną patarimą tau duosiu: nesikišk į šį reikalą, nes „tuos ponus“[48] sutiksi visuose visuomenės sluoksniuose, net ten, kur nesitiki. Jie prilygsta masonams ir yra kosmopolitai. Jų namai – visas pasaulis, visi pažįsta viens kitą, turi klubus Paryžiuj, Londone, Berlyne ir Vienoj. Neliesk jų, nes tave boikotuos. Kaip tokį... atpažinsi? Na, jei kompanijoj nepalankiai prašneksi šia tema, užkliudytasis bemat atsakys straipsniu apie „mažas mergytes“. O tai reiškia, kad juos užkabinusį žmogų jie visad apkaltina mažamečių tvirkinimu.

Juk jie apkaltino ir tave, nors *ji* buvo subrendusi merga, turinti reikalų su samdiniais. Pas Haną Paj gali ramiai nueiti; ji mėgsta globoti ir jei supančios tave paslauga, tai tam, kad supančiotų...

Audiencija buvo baigta, ir Falkesntriomas griebėsi už paskutinio šiaudo – Hanos Paj.

Kiek neryžtingais žingsniais jis užkopė prie Šv. Jono bažnyčios – neryžtingai, nes šiandien pamatė, kaip viskas nepastovu. Nebuvo iš ko pasirinkti: meilė ir neapykanta, liūdesys ir džiaugsmas, aistros ir interesai – viskas sutrešę, slidu.

Svarstydamas galimybes palenkti savo pusėn panelę Paj, daugiausia vilčių dėjo į jos neapykantą Sachriui. Tai yra prieš pastarąjį ji telkė kariuomenę, kad jį izoliuotų ir parklupdytų. Falkenstriomas buvo gera korta ir šią akimirką jai jo reikėjo. Bet jis žinojo, kad atsiradus fronte permainų bus išmestas. Šie „garbėtroškos galerų vergai", lošiantys dėl įsivaizduojamų karūnų ir skeptrų, lošė partiją kaip vistą: dvejetas prieš dvejetą šiuo momentu, bet kitam rate jie pasikeičia vietomis ir turi būti varžovo draugai. Čia draugai, čia priešai, vėl draugai. Bet ir kariauti nebuvo itin kilnu: visos priemonės leistinos, sąmoningos apgaulės, sulaužyti pažadai, suklastoti laiškai, netikri draugystės patikinimai.

Vis dėlto Falkenstriomas paskambino ir buvo įleistas. Kaip visi gražbyliai, panelė Paj šnekėdavo labai mielai ir bet kokia tema; ir rengdavo tikrus priėmimus išlaikydama kliniką, kur bet kas galėjo išsipasakoti savo intymiausias paslaptis, kurias Hana vėliau panaudodavo savo tikslams. Ir būdama visų paslapčių savininkė, atrodė viską žinanti, galėdavo viena užuomina išskirti sutuoktinius, vienu žodžiu suvaidyti draugus, bet pati visad laikydavo ant kojų sukeltą armiją, kuri prireikus išmesdavo apie ją straipsnį į laikraščius.

Ji mažne žinojo Falkenstriomo reikalą, bet dar nebuvo apsisprendusi, ar palaikyti jo pusę.

– Sėskis, mielasis Karlai Gustavai, neseniai buvom susitikę pas Sachrį, taip, ten kiek vaidinga atmosfera, bet mes nežinom priežasties, šioj santuokoj esama paslapties kaip ir visose kitose, ir... jos... jūs... nežinot!

Kad tą pat akimirką nesusikibtų, Falkenstriomas nenorėjo išsiduoti žinąs visas sutuoktinių paslaptis, tik mėgino apsimesti nieko nenutuokiąs.

– Beje, – toliau kalbėjo Hana, – jų santuoka gana laiminga. Sachris nėra gražuolis, o Jeniu kiek apvytusi, bet ten vyrauja simpatija, ir tas svarbiausia. Klausyk, kam tau manęs prireikė? Na, aš jau žinau, tu nori pašalinti tą damą. Tu pavydi moterėlei, išties originalu.

Ir pratrūko kvatoti lyg furija. Bet išvydusi, kaip nuo šio cinizmo Falkenstriomo veide plykstelėjo apmaudas, ji tuoj pakeitė kryptį, paplojo jam per petį ir ištarė užjaučiamu tonu:

– Vargšas drauguži, tau sunku ir tu taip myli savo vaikus. Bet turiu tave nuraminti, tavo vaikai neskursta, mačiau, kad jie gerai aprengti, nuprausti ir, sako, uoliai mokosi.

– Taip, – atsakė Falkenstriomas, – aš irgi žinau, bet svarbu ne drabužiai ar maistas, o pavojus jų asmenybėms, kai motina susinešusi su iškrypėle. Taip, ji iškrypėlė, aš esu skaitęs jos meilės laiškus mano žmonai, ir mano žmona man pareiškė mylinti tą damą. Beje, tu žinai, kad mano žmona kibo prie mūsų draugų žmonų...

– Klausyk, – atrėmė Hana, nepakenčianti tiesių žodžių, tik „mėgstanti subtilumą“, – klausyk, kokio dama amžiaus?

– Dvidešimt dvejų.

– Ar gražiai atrodo?

– Mano akimis tokia baisi, kad man jos tik gaila...

– Štai kaip, štai kaip... Klausyk, man sakė, kad tu esi žiaurus...

– Taip, visiems klastūnams; aš nepriimu nuodų taurės nesispjaudydamas, o gyvatei užminu ant galvos; tą, kuris meluoja man į veidą, aš mušu...

– To nereikėtų daryti.

– Klausyk, mano trūkumus žinome ir jų dabar neištaisysim, bet turim išgelbėti keletą vaikų nuo bjaurasties ir jie verti užuojautos, nors atsitiktinai yra tik mano.

– Ką aš galiu padaryti? Puikiai žinai, kaip mane persekioja ir dergia, o ėmusi ginti dorovę tik apsijuokčiau. Beje, tai, ką tu kalbi, man veik nesuprantama, ką turi omeny sakydamas „iškrypusios damos“, argi tokių esama?

– Žinoma. Tu jas susitinki gatvėse, dažniausiai aukštą tamsiaplaukę ir mažą blondinę arba atvirkščiai...

– Tai nekalta, tu klysti...

– Na, bet jei viena moteris apnuogina kitai moteriai kūną...

– Tai gali būti grožio poreikis... neneigiu, kad man irgi malonu matyti gražų moters kūną, ir aš mielai bučiuoju jauną merginą...

Dabar Falkenstriomas pajuto, iš kur vėjas pučia ir kad čia nieko neprarasi, tad suteikė sau malonumą tėkšti:

– Man rodos, kažką panašaus jau esu girdėjęs.

Dabar ji pražiojo pasagvinėm nusagstytus nasrus, tarsi ketintų jam kąsti, bet tyliai kramsnodama žaibiškai sumetė, kokio požiūrio jai laikytis, ir, kad laimėtų laiko, kaip paprastai, atsakė klausimu:

– Ar buvai pas Stenkolį?

– Ne, bet jį susitikau.

– Naa?

– Jis toks kaip visad. Jo, kaip ir tavo, visas pažiūras lemia aistros ir interesai; šiuo metu jis mąsto žarnomis, kaip kad tu – tulžies pūsle. Bet sakyk man, kodėl tu visad stoji neteisiųjų pusėn, kodėl visad esi pasirengusi ginti niekšystę?

– Ar tu žinai, kas teisėta?

– Šiuo atveju taip! Ar gali kilti abejonių?

– Nejau nežinai, kad vieni žmonės sukurti šiokie, kiti anokie? Nejau nežinai, kad visi sukurti laimei, o laimė tėra

galimybė laisvai augti, leisti lapus, kad ir kokie spygliuoti jie būtų; kad išsivaduoti iš pančių ir priespaudos yra palaima...

– Almkvistas taip kalbėjo ir apie avižinę košę[49].

– Almkvistas? Kaip drįsti minėti šį vardą, kaip drįsti prisiartinti prie didžiosios dvasios su pretenzijomis ją suprasti – tu niekad jo nesupratai; tik tas, kuris gavo kakton baltą angelo bučinį, gali prie jo prisiartinti.

– Juodojo angelo baltą arseniko bučinį! Ačiū tau už tavo svaičiojimus, senoji Hana! Esi asilė, ir per šią asilų puotą, trunkančią jau dešimt metų, tu subūrei apie save visus asilus, kurie tau sužvengus puola keliaklupsti visai kaip Žydrosios kalvos[50] puotoje, kur raganos bučiuoja ožiui užpakalį. Dabar tave pažįstu; sunkoka buvo atskleisti tavo piktas užmačias ir netgi aš akimirką buvau suklaidintas, nes esi moteris...

Suskambo telefonas. Hana, laiminga išsisukusi nuo atsakymo, nes atsakyti baisiausiai nemėgo, pakilo su tokia veido išraiška, tarsi norėtų pasakyti: be abejo būčiau tau atsakiusi, jei ne šis nemalonus skambutis. Ji, žinia, gebėjo meluoti ir veido išraiška.

Falkenstriomas išgirdo tarškantį Sachrio balsą ir, norėdamas būti taktiškas, išėjo į gretimą kambarį.

Po kelių minučių Hana pasirodė prie durų, dabar iškilni, atlaidi, lyg rengtųsi pranešti blogą naujieną, kuria jį sutriuškintų. Bet Falkenstriomas nemėgo dirbtinių pauzių ir atidėtų egzekucijų, tad įsikišo:

– Ką sakė mano draugas Sachris?

– Tavo draugas?

– Taip, ar nežinai, kad mudu visad buvom netikri draugai... Na, jis stoja damų pusėn?

– Nuskriaustųjų! Tu sumušei moterį!

– Visų pirma ji ne moteris, o kekšė!

– Tačiau tavęs ieško policija!

– O Sachris, intymus seklių draugas, jiems padeda! Taip, jis visad stodavo nusikaltimo ir nusikaltėlių pusėn, užtat mė-

go policiją. Neseniai parašė romaną, ginantį kraupiausią Švedijoje įvykdytą nusikaltimą. Stenkolis su Bjornsonu jam pritarė arba todėl, kad jiems reikėjo Sachrio tam tikriems manevrams, arba todėl, kad slapta simpatizavo nusikaltėliui. Puikūs vaikinai! Tuo tarpu sudie! Dabar einu policijon ir susimoku trisdešimt kronų už kraujo praliejimą, tai buvo tikrai verta. Kad tik ši detalė neužtemdytų svarbiausio klausimo, mano vaikų gelbėjimo iš sodomičių namų!

– Nori pasakyti – nuo tavo purvinos fantazijos!

– Žiū, antroji konstanta, kurią ką tik buvau užmiršęs. Dvi konstantos išduoda iškrypėles: mažutės mergytės ir purvina fantazija! Dabar tave nutvėriau.

Jis sparčiai išėjo, nulipo laiptais ir sustojo gatvėje nesumodamas, kur jam leistis.

Dairėsi aplink, kas galėtų jam duoti impulsą, – ką nors sakančio veido, iškabos, kurios užrašas padėtų surasti sąlytį. Ir tą akimirką pravažiavo pieno vežimas su didžiule iškaba užpakaly, o jis greitai perskaitė: *Henrik borg*, bet ten buvo užrašyta: „Henriksborg, Pieninė“. Žiū – Henrikas Borgas, mūsų gerasis daktaras, galbūt jis kaip tik tas žmogus, kurio dabar reikia!

Jis pamojo brikutei ir nuvažiavo tiesiai pas gerąjį daktarą Borgą.

Daktaras sėdėjo prie mikroskopo, kai įžengė Falkenstriomas.

Praradęs bet kokią viltį, šisai atėjo čionai pasišnekėti su protingu žmogum, pasisemti drąsos ir užmiršti.

– Ko ieškai, keliautojau? – paklausė daktaras.

– Žmogaus!

– *Ecce homo!* Sėskis!

– Ko ieškai pro binoklį?

– Aš ieškau ateities, bet ji man atrodo grėsminga. Gamta sukilo, ir giminė pati save naikina dievams užleidus aklumą. Žinai, kurį laiką buvau moterėlių gydytojas, bet praradau

jas, nes nepakenčiau neteisybės. Dabar įsitaisiau naują, savitą praktiką, kuri, be abejo, yra nauja... Šioj pragariškoj lyčių kovoj, kuri tebesitęsia, moterys sugalvojo būdą savo vyrams galabyti, o aš buvau priverstas atrasti būdą jiems gelbėti. Tai bjauru, bet kodėl vyrui leistis galabijamam vien iš mandagumo? Čia pas mane ateina vyrai su revolveriu kišenėj. Jų žmonos juos apkaltino, kad jie nesą vyrai, nors jie turi bendrų vaikų. Ką apie tai pasakyti? *En contradictio in adjecto**, juk vyras, susilaukęs vaikų su moterim, turi būti vyras. Vyro atsakymas štai koks: „Jei tvirtini, kad aš nesu vyras, tai tavo vaikas – kekšės vaikas, o tu kekšė". Tai logiška, užtat moteris ir nesuvokia; bet ir toliau laikosi savo. Kadangi lytinis gyvenimas vis dar pilnas paslapčių, vyras puola į neviltį ir kreipiasi į gydytoją. Šiam nelieka nieko kito, kaip „patikrinti" mikroskopu. Tai svarus įrodymas, bet iš jo maža naudos! Ar žinai, kas už viso to slypi? Taip, prieš gamtą sukilusios ir panorusios susilyginti su vyru, moterys aptiko, kad jis patiria didesnį akimirkos džiaugsmą nei jos, ir tuomet joms kilo pavydas. Jos negalėjo suvokti, kad moteriai su kaupu atlyginama motinos džiaugsmu; jos norėjo būti lygios su vyru! Tuomet prasidėjo toji kampanija, sužlugdžiusi tiek daug mūsų draugų. Kai jie iš paiko kilnumo mėgindavo su jomis pasidalyti, susidurdavo su absurdiškiausiais troškimais ir pražūdavo. Vyras, kaip aktyvusis, yra ugningas, o moteris, kaip pasyvioji, yra flegmatiška, ir *turi* tokia būti, kad galėtų priimti. Vyras, pozityvusis, yra autoritetas, o moteris, negatyvioji, turi gebėjimą prisitaikyti. Todėl ji neturi jokios teisės kritikuoti! Juk ranka lemia pirštinės dydį, ir ne pirštinė turi diktuoti rankai: tu per didelė, tu per maža. Bet dabar pirštinės pakėlė maištą... Neseniai medicinos žurnale skaičiau, kad vyriškų malonumų reikalaujanti moteris yra iškrypusi; ji turinti teisę reikalauti tik moteriškų malonumų, o tai yra nėš-

*Vidinis prieštaravimas (*lot.*).

tumas; ta, kuri trokšta kitko, yra sukurta viešnamiui. Dabar pasaulis tiesiog aukštyn kojom apvirto, nes dauguma žmonų kaltina savo vyrus, jog šie per daug ugningi! Ar galima kaltinti ugnį, kad ji per karšta? Tai beprotybė! Ar prisimeni, kai buvom berniukai, kaip mergaitės bijodavo flegmatiškų ponų, ir tas buvo sveika, nes flegmatiškas ponas yra moteriškas, mat flegma yra moters prigimtis. O dabar jos skundžiasi ugningais! Kai Dzeusas norėjo mirtingą moterį padaryti laimingą, trenkė kaip žaibas! Man visad patinka, kai nėštumas prasideda lyg trenkus žaibui, o ne nuo darbo; kaip bučinys, o ne kaip masažas; kaip lengvas paukščių žaidimas momentinėj nuotraukoj, o ne varlių kapstymasis per dieną balos dugne. Bet buvę paukščiai virto varlėmis ir gyvenimas yra bala, nuo kurios man darosi šlykštu.

Pasukiojęs mikroskopą jis kalbėjo:

– Tuo tarpu pakvipo nauja žmogžudyste! Tilda K. susirado netikrą princą, nori tapti princese, bet pirma turi atsikratyti dabartinio. Ji reikalauja skyrybų ir kaltina savo vyrą – šaltumu, santuokiniu aplaidumu ir panašiai! Dabar žinau, kad tasai šaltis – tai ji, o jo vyriškumui turiu svarų įrodymą, štai! Bet šio įrodymo nepadėsi ant teismo stalo, taigi vyras turi mirti. Ar žinai, kas jos užtarėjas?

– Aišku, Sachris!

– Taip, tasai nusikaltimo ir ydų gynėjas...

– O mūsų bičiulis revizorius?

– Greičiausiai nusišaus.

– Kodėl jam tuoj pat nevedus dar sykį, jaunos merginos, labai jaunos, ir bemat neįsitaisius vaiko? Tai būtų reabilitacija, kilnus kerštas.

– Na, matai, mūsų bičiulis negimė su grobuonies dantimis; jis jaučia lyg ir kokią pareigą būti kandžiojamas, nepelnytai kentėti, pražūti.

– Ar jis teosofas?

– Ne! Bet, tarp kita ko, ar žinai, kad Maksas su Šilu stu-

dijuoja teosofiją ir kad abu gyvena savotiškam vienuolyne Siklajone, kurį jis paveldėjo iš tetos.

– Vienuolyną?

– Taip, jie jį taip vadina! Ir ten jie atvėrė prieglobstį pavargusiems vyrams – jokių moterų!

Falkenstriomas klausėsi nušvitęs. Daktaras kalbėjo toliau:

– Prieglauda, jei nori, kur pažįstami ir jų pažįstami gali apsistoti, pailsėti ir vėl sukaupti jėgų tolesnei išorinio gyvenimo kovai. Savaime suprantama, ten jokios tikybos, vis dėlto esama tam tikro beformio religingumo atspalvio. Neseniai ten nusiunčiau porą, kurios mano veterinarijos mokslas nepaveikė!

– Tebūnie pašlovinta ta valanda, kai gatvėj sutikau pieno vežimą, ir kaip gerai, kad peržengiau tavo slenkstį. Kaip vadinasi vienuolynas? Kaip vadinasi vieta?

Daktaras jam sušnabždėjo vardą į ausį.

– Matai, jis sakė, kad tai turi likti paslapty! Eik ramybėje ir perduok broliams, kad jei nebūčiau čia, būčiau su jais!

DEŠIMTAS SKYRIUS

Siklajono kalno viršūnėj, nuo kurios atsiveria vaizdas į Stokholmą, Jurgordeną, Vertaną ir Segeledeną, stovėjo mažas keturkampis mūrinis statinys su aukštu stogu ir mansarda. Jis priminė Skonės (frankų) ūkininko namą; bet rūpestingai sumūrytą iš granito, baltai nutinkuotą ir apvedžiotą švariu smiltainiu, jį galėjai palaikyti ir vienuolynu, juoba kad kraigą buvo apžergęs bokštelis su varpu.

Statinys buvo uždaras iš trijų pusių, bet ketvirtojoj atsiverdavo įvažiavimo vartais, prie kurių glaudėsi vartininko kambarys su skambalu ir pašto dėžute.

Statinio seniausia istorija nežinoma, bet aštuonioliktam amžiuj ten iš pradžių buvo sieros rūgšties fabrikas, paskui koklinių krosnių ir galiausiai apmušalų fabrikas. Vartininko būdelė buvo atkreipta į pietus, taigi į krašto gilumą, o į ją vedė alėja su dviem akmeninėm sienom, saugančiom sodą. Šiaurinis statinio šonas buvo atkreiptas į jūrą, bet pastatytas ant skardžio, kuris stūksojo veik statmenai, nepalikdamas jokio atviro kelio į krantą.

Keturi kvadrato šonai supo sodu paverstą kiemą su fontanu toje vietoje, kur susikryžiuoja dvi ūksmingos alėjos, kraštuotos vijokliais apaugusiais špaleriais. Statinio vidus atsiverdavo dengta vienuolyno galeriją imituojančia medine veranda, žiemą uždaroma langais ir stiklinėm durim.

Šį neparduodamą namą, niūksantį nepažįstamoj dykynėj, sunkiai prieinamą pro stačius kalnus ir pelkėtus slėnius, grafas Maksas paveldėjo iš tetos, ir daugybė jo kam-

barių buvo visiškai apstatyti visų galimų stilių baldais, bet ne senesniais nei 1840-ųjų metų. Krosnininkas buvo palikęs pėdsaką išskirtiniu rinkiniu koklinių krosnių, kiekvienam kambariui duodančiu tam tikrą toną. Apmušalų gamintojas irgi prisidėjo apmušalais, kiekviename kambary skirtingais. Sieros rūgšties neliko jokių kitų pėdsakų, kaip tik didžiulė virtuvė su virykle po gobtuvu ir dumplėmis, prie kurių vėliau dar prisidėjo ilgas indų plovimo stalas prie lango su mažais trikojais, smėlio vonia, spiritinėm lemputėm ir virimo kolbom, keliom pastatomom kolbom, retortom, tigliais ir chemikalais.

Paprastus, kone beverčius rykus grafas Maksas pertvarkė taip, kad kiekvienas daiktas tiko savo kambariui; o pigiausiais dažytais medvilniniais audiniais jis suderino apmušalus, koklių krosnis ir baldus. Kiekvienas kambarys buvo it poema, tobula savo kontūrais, forma, spalva. Pigiausias virtuvines lempas, įtaisytas lubose ar sienose kaip sieninius šviestuvus, jis papuošė japonišku popierium, ir niekas neįtardavo, kad po šiomis pusantros kronos kainuojančiomis lempomis slypi paprastos formos. Itin nesuvaldomą, sausą, prozišką kambarį bemat pataisydavo gėlių vazonėlis ant lango, niekad nepagadinantis vaizdo, tik suteikiantis namams jaukumo.

Daugybę kambarių, kurie buvo sujungti, bet galėjo būti atskirti, šildė dvi didelės geležinės krosnys, o ventiliai, esant reikalui, išleisdavo šilumą į palėpės kambarius, kurie dabar, žiemą, stovėjo tušti. Dėl mažo grindų ploto ir žemo stogo šilumą palaikyti buvo lengva, o kadangi namuose nebuvo papročio rūkyti tabaką, oras visad išlikdavo gaivus.

Tą žiemos vakarą grafas Maksas su Šilu sėdėjo vieni bibliotekoj, atsiradusioj iš to, ką jie patys susinešė, ir grafo Makso paveldo. Kambarys buvo kimštinai prikimštas; ir suskirstytas į alėjas ir pavėnes. Visos enciklopedijos ir žinynai ant ilgo stalo; paskui įvairių temų leidiniai lentynose; tačiau

visa viena siena buvo nesutvarkyta ir vadinosi medžioklės plotas. Jame buvo priversta ko tik nori: rinktinių, knygų aukcionų šiupinių, iš dalies nesupjaustytų, brošiūrų rinkinių, pavienių laikraščių, iliustracijų. Ten galėjai padaryti atradimų, o tai, kas šiandien rodės nevertinga, rytoj galėjo tapti itin svarbu priklausomai nuo nagrinėjamos temos. O išnaršęs šį medžioklės plotą, galėdavai po kurio laiko vėl naršyti, nes palėpėj kėpsojo rezervo maišai.

Ant konsolių stovėjo maži pigūs Emersono biustai, atkūrę šešis žmonijos atstovus: filosofą Platoną, mistiką Svedenborgą, skeptiką Montenį, skaldą Šekspyrą, realistą Napoleoną ir rašytoją Gėtę. Žinoma, ketinta šiuos atstovų rūmus išplėsti, bet reikalas buvo atidėtas.

Šioje bibliotekoje vykdavo kolokviumai ir dialogai, ir čia jausdavaisi saugus, nes nereikėdavo ginčytis dėl fakto ar datos, o galėdavai juos tučtuojau susirasti „dirstelėjęs“ į žinynus.

Maksas kalbėjo, o Šilas klausėsi:

– Neverkšlenk dėl laiko blogybių, broli; kaip teosofas, turėtum žinoti, jog kiekviena epocha turi savo uždavinį: ši, jau einanti į pabaigą, buvo materialinio progreso, pramonės ir ekonomikos epocha; ar nuostabu, kad iškilus geiduliams, intelekto lygis turėjo smukti?

– Bet šitokio nuosmukio...

– Juk esi verčiamas būti savo laiko kūdikiu, turėtum toks būti, bet kartu reikia augti, žengti pirmyn. Atsiliekantieji bus suvažinėti! Netgi klaidos praverčia: koreguoja teisybę; ir kiekvienoje klaidoje glūdi tiesos grūdas. Nepamiršk nemirtingų Jakobo Bėmo žodžių: „Visur esama ir „taip“, ir „ne““, arba Platono: „Visa gimsta iš savo priešybės“. Juk matai dešimtą dešimtmetį buvus sintezės ar kompromisų laiku, kai pagaliau imta mokytis viens iš kito. Nepriekaištauk jauniesiems bedieviams dėl nuopuolio. Jie pasiėmė tėvų palikimą, o didysis bažnyčios tėvas Viktoras Riudbergas buvo jų pra-

našas, nors dabar turi kautis su savo mokiniais. Tai jis išmokė mus mylėti atskalūną Julianą ir nekęsti Kristaus. Dabar sėdim ir stebimės, kad galėjom norėti puikų Kristaus sukurtą nematomybės kultą pakeisti graikų baisybe. Kad patikėtum pranašo žodžiais, reikėjo pavyzdžio. Įsivaizduok bažnyčios tarybą su diakonais ir vikarais, įvedančią į Jokūbo bažnyčią šimtą jaučių; žiūrėk, kaip jie skerdžia šiuos aukojamus gyvulius, ir į krauju aptaškytą altorių; įsivaizduok pastorių, besirausiantį gyvulių viduriuose, kad nuspėtų iš jų ateitį: kada mirsiąs šis karalius, ar ūkininkus ištiksiąs nederlius ir panašius dalykus, kurie vėliau pasirodytų ateinančių metų kalendoriuj. Taip, tai buvo Juliano religija, kuri turėjo išstumti krikščionybę ir kurią skelbė septintojo dešimtmečio idealistai. Juk tai kvailystė! Tai buvo racionalizmas, jo pavadinimas kilęs iš *ratio* – „protas"; nes jiems trūko ir proto, ir paprasčiausio supratimo...

Vėl suskambo stogo varpas, o tai reiškė, kad atkako svečių.

– Kaip tu manai, kas tai?

– Falkenstriomas, – negalvodamas atsakė Šilas. – Aš laukiau jo dvi dienas; juk jam sunku, pats esu tą patyręs.

– Jis mielai laukiamas, bet čia galės užeiti tik blaivus.

– Prie vartų buvo Petras; vis dėlto, jei jo sielai sunku, nueik į laukiamąjį su juo pasikalbėti.

Petras pasirodė prie durų. Tai buvo tikras senis, pražilusiais plaukais ir barzda, su ramentais ir atrodantis kaip šimtametis, nors teturėjo septyniasdešimt.

– Falkenstriomas atvyko, – atraportavo jis.

– Jis mielai laukiamas, bet...

– Bet jis keliavo pėsčias, paklydo kalnuose... Dabar maudosi, paskui gaus švarius drabužius ir fetrines šliures, taip pat puodelį karšto pieno...

– Tegul pusvalandį pailsi, paskui teateina į mano kambarį, – pasakė Maksas, – jei jis...

– Jis blaivus, tik sudraskytas iš vidaus... kalba apie policiją ir panašiai...

– Eik dabar, seneli, ir atvesk jį po pusvalandžio! Bet priversk jį penkiolika minučių pagulėti ant sofos ir supažindink su „namų papročiais“, kad nedrumstų mums ramybės savo bambėjimu.

– Kol laukiam, Šilai, perskaitysiu savo paskutinį dialogą, kurį geidei išgirsti ir kuris savo laiku bus išspausdintas mūsų vienuolyno raštuose.

Šilas nugrimzdo į fotelį ir „užgesino akis“, kad geriau girdėtų ir suprastų.

*

Vieną 1872-ųjų žiemos vakarą sėdėjau saloj priešais atvirą jūrą klausydamasis, kaip senas pažįstamas medžiotojas ir kiaušinių rinkėjas pasakoja savo gyvenimo įvykius. Būdamas jaunuolis, jis aptikęs epušėj lipučio lizdą, o kadangi jam trūkę šio paukščio kiaušinių, baisiai užsigeidęs jų gauti. Bet medis buvęs uždraustojo vaisiaus rūšies; jis augęs priešais statinių tvorą, o už tos pačios tvoros stovėjusi vila ir viloje gyvenusi šeima, ant kurios mūsų kiaušinių rinkėjas griežęs dantį, mat jam neatėję į galvą pasiprašyti leidimo įlipti į medį. Kiaušinių jam reikėję, taigi tamsų vakarą jis nuėjęs su pjūklu leisti medžio...

(Dabar situacija pasidarė įdomi, ir prisimenu, kaip pasakotojo veidas įgavo skausmingą išraišką jam sėdint ant juodos odinės sofos, virš kurios kabojo jūrų žemėlapis ir du šautuvai...)

Na gerai, vilos durys atsidaro, į lauką plūsteli šviesa ir savininkas stveria jaunuolį šaukdamas: „Vagys!“ Nusikaltėlis atvedamas į šeimą ir tardomas. Jis mėgina gintis, kad norėjęs tik prieiti prie paukščių lizdo... Vilos savininkas nesupranta, kam reikėję paukščio lizdo, mano vaikiną meluojant ir pagrasina policija. Situacija pasiekia kulminaciją, ir tuo-

met nusikaltėlis pasisako vardą. Taip kerai buvo pralaužti, nes jo tėvas turėjo didelį autoritetą ir nemažą įtaką. Jį paleido, ir tuo visas reikalas baigėsi.

Po dvidešimties metų sėdėdamas tame pačiame kambary su tuo pačiu medžiotoju, atgaivinau jaunystės prisiminimus. Staiga išdėsčiau šią paukščių lizdo istoriją. Medžiotojas pažvelgė į mane nustebęs ir paklausė, iš kur aš ją ištraukęs.

– Iš tavęs! – atsakiau.

Jis paneigė. Man dingtelėjo, jog jis galbūt juokauja, mat meluoti nebuvo reikalo, nes šioje berniukiškoje istorijoje nebuvo nieko žeminama ar įžeidžiama. Jis paprašė manęs papasakoti istoriją detaliau, bet negalėjo jos atpažinti.

Vėliau daugsyk svarstydavau, ar jis paprastų paprasčiausiai melavo, galbūt todėl, kad istorija išties buvo susijusi su kuo nors žeminama, ką praleido pirmąkart referuodamas, ir dabar gėdijosi. Kad jam tai būtų iškritę iš galvos, neįmanomas daiktas, nes skausmingos situacijos šiaip neįtikimai stipriai išsilaiko. Gali jas kuriam laikui užtrinti, bet jos ir vėl prasimuša kaip dėmės švarke. (Galbūt apsirinku!) Kartais manydavau jį kur nors perskaičius šią istoriją ar girdėjus iš ko kito ir ilgą žiemos vakarą pritaikius sau, kad sukeltų susidomėjimą, o dabar jam gėda, kad prieš dvidešimt metų melavo. Savo paties atmintim šiuo atveju aš pasitikiu, nes istorija buvo tokia gyva, vaizdingai papasakota, jog, kaip rašytojas, aš tąsyk ją stačiai regėjau prieš save. Galbūt, vis kartoju sau, aš buvau pirmas, kuriam jis ją papasakojo, taip nuodugniai išsivaduodamas iš skausmingo įspūdžio, kad jis išdilo jam iš atminties.

Štai koks mano paties gyvenimo įvykis gali pailiustruoti, kaip atmintyje visiškai išblėsta skausmingi įspūdžiai, tarsi daugiau nebeegzistuotų.

Apie 1880-uosius sėdėjom su keletu buvusių mokyklos draugų ir rausėmės praeity. Jau buvom išėję į gyvenimą, vedę ir užimantys tam tikrą padėtį žmonės.

– Tau kartais baisiai nesiseka, – kreipėsi į mane vienas draugų.

– Taip, ar ir tu pastebėjai? (Tai buvo mano paties nuomonė, kurią mielai išgirsdavau patvirtintą.)

– Taip, – atsakė jis, – ar neprisimeni (ir jis pradėjo maždaug 1860-ųjų mokyklinę istoriją, bet aš ničnieko neprisiminiau).

Štai kaip atsitikę. Buvo paskutinė semestro diena, paskutinė pamoka, ir mokytojas, siaubūnas, elgėsi švelniai. Klasėje tvyrojo taikos ir ramybės nuotaika, ir pamoka praėjo aptarinėjant kėlimą į aukštesnę klasę ir pažymius, tad klausinėjama nebuvo. Suskambo varpelis. Mokytojas su liūdesiu pareiškė nespėjęs paklausinėti, bet esąs tikras, jog mes pamoką paruošę. Tai rodžiusios atverstos knygos. Pasigirdus komandai „užversti knygas“, aš, anot pasakotojo, taip apsidžiaugiau išvengęs pavojaus ir iš palengvėjimo atsidusau, kad išgirdo griežtasis mokytojas ir akimirksniu suvokė, ką tai reiškia. Šėtoniškas šypsnys perbėgo jo baisiu veidu, ir barškuolės žvilgsniu iš pradžių jis įvertino mano dvylikametę personą; paskui sukomandavęs: „Atsiversti knygas!“ išsviedė mano vardą, o tai reiškė, kad man reikia aiškinti. Kadangi nemokėjau nei bū, nei mė, gavau lupti.

Aš šito visai neprisiminiau, ir pasakotojas negalėjo priminti. Bet kadangi istorija buvo to paties stiliaus kaip ir kiti mano išgyvenimai, tai paskui pats ją pasakodavau kaip savo nesėkmės įrodymą.

Galimas daiktas, buvau taip pagautas Kalėdų nuotaikos ir šis epizodas įvyko taip staiga, kad jam neatsirado vietos. Mano galva buvo pilna kalėdinių dovanėlių ir atostogų laisvės su jų džiaugsmais, buvau taip nutolęs nuo semestro ir pamokų, kad šitai jau buvo likę už nugaros. Jei man nebūtų reikėję pasakotojo istorijos savo kolekcijai, būčiau jos išsigynęs – tokia nereali ji man atrodė.

Dabar, prabėgus keturiasdešimčiai metų, kai esu regėjęs

tiek daug apsirikimų ir nesusipratimų, imu abejoti, ar pasakotojas savo atminty nesumaišė manęs su kuo nors kitu. Jei sumaišė, dalykas dar įdomesnis, nes tuomet į savo gyvenimo audeklą įraizgiau svetimų siūlų, o juk tai nėra neįprasta.

Nieko nėra netikriau, nei parodymai ir liudijimai – ne todėl, kad žmonės sąmoningai meluotų, bet kad viskas turi tokių trūkumų: mūsų jausmai, mūsų suvokimas, mūsų atminties organas.

Mano tėvų namuose našlė intymiai bendraudavo su sūnum. Dažniausiai girdėdavau senąją moterį kalbant apie savo mirusį vyrą būtent kaip apie žinomą garsios kavinės savininką. Aš taip dažnai apie jį girdėdavau, jog ėmiau jį vaizduotis, nors niekad nebuvau matęs. Ir kai sykį išvydau jo prašmatnią užeigą su Pompėjų freskų stiliaus tapyba, laurų bosketais, sietynais ir giedančiom kanarėlėm, susidariau apie jį gerą nuomonę. Bet atsiminimai nublanko, sūnus užaugo, ir mano susidomėjimas susitelkė į sūnų. Jis buvo žemdirbys ir dažnai atkakdavo į miestą; būdavo visad rimtas ir visad nerimaudavo dėl nederliaus ir kitų rūpesčių, netgi bylinėdavos. Kai man sukako dvidešimt metų, teko pas jį svečiuotis. Šnekučiuojantis naktį tasai žmogus lyg tarp kitko tarsteli tokius žodžius: „Na, matai, mano tėvas buvo valstietis...“ Tuomet atgijo mano vaikystės prisiminimai apie kavininką, ir aš jį pertraukiau: „Argi tavo tėvas nebuvo...“ Man rodos, jis atsakė kažkaip neaiškiai, nes buvo įsileidęs į ilgus išvedžiojimus, bet, vienaip ar kitaip, paneigė. Nuo tos dienos išmečiau iš galvos vaikystės prisiminimus apie kavininką manydamas, kad galbūt tuomet, dar mažas vaikas, kažką sumaišiau ar nesupratau. Paskui jis pradingo iš mano akiračio, aš užsiėmiau savo gyvenimu ir nebeturėdavau laiko mąstyti apie kitus, bet kiekvienąsyk staiga išdygus šiam vyrui, aš regėdavau jame valstiečio sūnų.

Prabėgus dvidešimčiai metų, sėdim su vienu iš artimų giminaičių ir postringaujam apie bendrų jaunystės draugų likimą. Ir štai priėjom prie Filipo X.

– Taip, jo tėvas juk turėjo žiemos sodą, – sako mano giminaitis.

– Ką? Ar nebuvo jo tėvas valstietis?

– Ne! Iš kur šitai ištraukei?

– Iš jo paties.

– Negalimas daiktas, aš pažinojau jo tėvą!

Kadangi abu buvom išprusę žmonės, į ginčus nesileidom; sėdėjau tik nustebintas įdomaus fakto, kurio vis negalėjau suprasti. Bet nuo tos valandėlės mano draugas vėl tapo restorano darbuotojo sūnum, o valstiečio vaikas pranyko iš mano sąmonės, kurioje vis dėlto gyvavo dvidešimt penkerius metus.

Ar galimas daiktas, kad tą naktį ne taip išgirdau, o gal jo tėvas *iš pradžių* buvo valstietis, o paskui tapo užeigos šeimininku? Faktas, aišku, visiškai neįdomus, bet tai, kad dvidešimt penkerius metus visiems melavau to nežinodamas, įspėja, jog reikia būti atsargiam.

Tikėti viskuo, ką kalba žmonės, vadinama būti naiviam. 1870-aisiais apie pavasarį buvau naivus, kai į mano skurdų kambarėlį užsuko atsisveikinti studijų draugas. Taigi, pareiškęs jis, jam reikėję nutraukti egzaminus dėl skurdo ir dabar jis įsidarbinęs pas vyno pilstytoją Udevaloje. Vynininkas esąs mieste ir laukiąs jo nusivežti į darbo vietą. Kadangi aš pats buvau pakėlęs sparnus lėkti į kaimą, prie saulės ir jūros, siaubingas draugo likimas pusrūsyje iškilo man prieš akis taip ryškiai, kad ryžausi jį gelbėti. Jis buvo nepaprastai geras dainininkas su dideliais gabumais teatrui, ir aš tariausi jį laikant savo laimę rankose. Patariau jam pirmiausia nueiti į teatrą. Ne, jo motina bjaurisi teatru, ir, beje, jis davęs vynininkui garbės žodį; be to, sergąs ir kaip tik dabar neturįs balso. Tada pasiūliau jam leistis su manim į kaimą ir per vasarą prasidainuoti; aš gausiąs jam pinigų.

Po kurių ne kurių abejonių jis nusileido; aš jam suradau šimtą kronų, ir jis atvažiavo į kaimą.

Rudenį jis buvo žydinčios sveikatos ir nuotaikos. Pasiskolinęs mano geriausius drabužius, nuvyko į perklausą ir grįžo su puikiausiu angažementu. Na gerai, jei gali padėti draugui, yra išties pavydėtina ir atstoja pačią skolą; aš niekad neprasitariau apie ją ir pats naudojausi kitų parama, tad man nereikėjo jokio ačiū, bet aš buvau turtingo žmogaus skolininkas ir būdavau retkarčiais ne taip maloniai apie tai primenamas.

Praėjo keleri metai, ir mano draugas tapo žymiu dainininku. O aš, priešingai, labai vargau. Vieną pavasarį užlipo jis į mano palėpės kambarėlį ir rado mane tokioj pat beviltiškoj padėty, kokioj kadaise buvo pats. Jis norėjo padėti išvažiuoti man į kaimą ir žadėjo prašyti turtingą draugą paskolos.

Nuėjo pas turtuolį ir paprašė dvidešimt penkių (!) kronų, bet jam buvo atsakyta. Aš likau mieste, o jis pradingo, vis dėlto keletą kartų pakvietęs mane vakarienės.

Iki tol viskas yra normalu, žmogiška ir atitinka mano paties bohemos žanrą. Bet dabar prasideda tai, kas nenormalu.

Po trejų metų bendravau su puikia daile besidominčia šeima. Dažnai užvesdavau kalbą apie garsųjį dainininką, žinoma, neatskleisdamas jo iškilimo istorijos; vadinau jį savo draugu ir gyriau galbūt slapčia didžiuodamasis pirmas ištiesęs jam ranką.

Vieną dieną namų šeimininkė netikėtai susitinka dainininką vestuvėse ir per kitą mūsų pasimatymą išliaupsina jį, bet tuo pat metu ji niauri ir santūri mano atžvilgiu, kone įtari.

Pagaliau ji nebeištveria:

– Jūs laikot šį žmogų savo draugu, bet jis apie jus blogai šneka.

– Taip, – atsakau kiek skeptiškai, – toks gyvenimas.

Ir tuo baigėsi kalba apie dainininką. Po penkerių metų priverčiu tą pačią ponią papasakoti, ką prikišęs man dainininkas.

Dabar pasirodo tai, kas nepaaiškinama.

Dainininkas kartą mane išgelbėjęs iš beviltiškos padėties, o aš į jo draugišką auką atsakęs juodu nedėkingumu!

Tuomet buvau priverstas nupasakoti reikalo sąsajas, bet mačiau, jog manimi netikima.

Dabar save klausiu: ar gali bėgant metams faktas žmogaus atminty apvirsti aukštyn kojom šiam to nežinant?

Ir dar klausiu: jei įsipareigojimas jį slėgė, nors aš niekad apie jį neprimindavau, tai paprasčiausia būtų buvę piniginę skolą grąžinti. Bet apie ją jis niekad neprašnekdavo, kaip ir aš; tačiau už skolinamąjį raštą buvau garantavęs; ir kai po dvidešimt penkerių metų panorau jį apmokėti, suma buvo man dovanota.

Bet vynininkas išlieka.

Po trisdešimties metų sėdim kavinėj su mano ir dainininko jaunystės draugu. Kalbam apie jį kaip apie dabartinį turtuolį, riterį ir panašiai. Ir šit prisimenu vynininką it kokį pažįstamą.

– Vynininkas? – klausia draugas. – Ką nori tuo pasakyti?

Aš papasakoju.

– Jis pamelavo, – atsako draugas, – nes kaip tik tuo metu artimai su juo bendravau, ir jis apie šį reikalą nė žodžiu neužsiminė.

– Taip, toks gyvenimas, tokie yra žmonės ir, vadinasi, mes patys!

Dabar jis miręs! Ramybė jo atminimui! Gyvenimas suvedė jo ir mano sąskaitas.

Vis dėlto gindamasis buvau priverstas vynininko istoriją papasakoti tiek daug kartų, jog toji galbūt papulsianti į jo biografiją, o jis galbūt pasakojo mano juodo nedėkingumo istoriją, tad *toji* atsidursianti mano biografijoj!

Štai kaip gali būti!

*

Falkenstriomas išsimaudė prieš tai buvusioje kepykloje priešais žabarų ugnį ir, gavęs švarius baltinius ir sausus drabužius, ilsėjosi ant sofos, kai įėjo grafas Maksas. Šis iš patirties žinojo, kad žmonės su savim atsitempia savo rūpesčių atmosferą, kuri išlieka kambary it blogas kvapas, tad susirado savo svečią kepykloje. Ten tasai turėjo išsikalbėti, o paskui išlieti savo bėdą su vonios vandeniu.

Jis prisėdo prie „ligonio“ ir paprašė jį kalbėti.

Falkenstriomas pašoko, nupiešė visą savo kančios istoriją, su visom detalėm. Jis atrėmė prieštaravimus, sakė ginamąją kalbą, keikė žmonių, ginančių nusikaltėlį nuo nuskriaustojo, niekšingumą. Kalbėjo taip, kad net purslojo apie lūpas. Galiausiai jam išdžiūvo gerklė ir prikimo balsas.

Grafas Maksas jį priėmė, atjautė, įterpdavo vieną kitą klausimą, duodavo naujų postūmių, leisdavo jam paliesti tam tikrus taškus, kad iš tikrųjų išspaustų iš jo visą skaudulio turinį. Jo veide atsispindėjo visos nelaimingojo kančios, ir, rodės, jis tarsi susitraukė nuo šios neapykantos ugnies. Tačiau su pačia tema, kuri jam buvo šlykšti, jis elgėsi nuožmiai, nenorėdamas jos įsileisti į savo mintis, tik vis nuleisdamas srovę įžeminimo laidu, kaip jis tai vadino. Mat pastaraisiais metais jis pradėjo save auklėti, ėmėsi dvasinių pratimų, mankštino sielą ir pasiekė tam tikrų įgūdžių, kuriuos eiliniai žmonės vadina antgamtiniais. Bjaurius gyvenimo atsiminimus jis išoperavo; o kad nepasiduotų pirmo pasitaikiusiojo sugestijai, laikėsi dvasinės dietos.

Tas, kas skaito laikraštį kiekvieną dieną, užsikrauna ant kupros redakciją su visomis jos nuomonėmis ir pažiūromis, tapdamas tik jos mediumu. Spausdinto žodžio jėga stipri, ir todėl grafas Maksas liepė Petrui rytais perskaityti laikraštį ir papasakoti apie didžiuosius pasaulio įvykius. Humoro laikraščių neįsiveždavo, nes jis nenorėjo būti niekšingas ir sma-

gintis nešvankybėmis. Jis neskaitydavo knygos *todėl*, kad ši jam būdavo siūloma, tik pirmiausia ją pavartydavo. Jei ji jam pasirodydavo nedora ar pašaipūniška, įmesdavo į ugnį, kad nepatektų kitiems į rankas. Jis priimdavo ne visus lankytojus ir atsakydavo ne į visus laiškus. Jei susidurdavo su kurio nors asmens neapykanta, nutraukdavo su juo santykius; nebeatplėšdavo jo laiškų; liaudavosi skaitęs jo knygas, jei tai būdavo rašytojas. Ir niekad neminėdavo jo vardo, gerai žinodamas, koks srovės generatorius esąs asmens vardas. Jis išbraukdavo šį iš savo atminties.

– Niekad nevalia nekęsti žmogaus, – sakydavo jis, – nes elektrostatinė indukcija tik sustiprina priešo sroves. Nukirpk laidus, ir jis tavęs nebepasieks, arba įsitaisyk įžeminimo laidą, ir jo žaibas nueis žemėn.

Kol Falkenstriomas išsakė savo ilgus samprotavimus, grafas Maksas sugėrė visus jo vargus, dalį nuleisdamas, o dalį grąžindamas lyg perfiltruotus, tad Falkenstriomui baigus, jo didžiojo rūpesčio veik nebebuvo likę. O pats jis buvo taip pavargęs, kad pasiprašė leidimo atsigulti.

Petro supažindintas su „namų papročiais“, buvo nuvestas tiesiai į savo kambarį ir užmigo.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Kitą priešpietį Šilas, Maksas ir Falkenstriomas sėdėjo bibliotekoje šnekėdamiesi visai apie kitus reikalus, ir Falkenstriomas atrodė visiškai išsivadavęs nuo blogio. Buvo jį pamiršęs. Maksas kalbėjo:

– Šios vienuolyno idėjos pėdsakų pirmiausia užtinki pas Uismansą. Kaip prisimename, jis pradėjo kaip Zola mokinys ir išrutuliojo žanrą nuo viršaus į apačią kasdamas armenį, kol pasiekė podirvį, žvyrą ir dvokiantį molį. Tuomet viskuo pasišlykštėjo, savim pačiu ir pasauliu. Bet norėjo nusigauti dar giliau ir pamatyti, kas slypi po žvyru. Ėmė tirti tai, kas paslėpta nuo akių, iš tikrųjų netikėdamas, kad ko nors esama už uždangos. Sutikęs panašaus charakterio stiprios valios jėgų, ėmė kautis, buvo sumuštas ir atgailavo. Tačiau užuot įkūręs nekonfesinį vienuolyną, jis nudrožė tiesiai į La Trapą, patį griežčiausią iš visų katalikiškųjų, prisipažino klydęs, priėjo išpažinties ir gavo išrišimą. Paskui kurį laiką klaidžiojo kovodamas su abejonėm, kol galiausiai Solesme užsivilko vienuolių benediktinų abitą. Bet jam įžengus į vienuolyną ir atsisėdus ant kėdės, ši subyrėjo. Respublika uždarė vienuolynus, tai yra juos atvėrė, ir taip pasaka baigėsi.

– Ar Uismansas buvo tikintis?

– Ir taip, ir ne! Atkakęs pas trapistus, jis klausia savęs: „Ką man čia veikti? Kas mane čia atginė?“ Jo sąžinė pakenčiama, jis apgailestauja, bet santūriai, jam labiau įgrisęs gyvenimo banalumas, o dėl visapusiško išsilavinimo jaučiasi

svetimas savo laikui. Sėdėdamas vienuolyno sode ir laukdamas išpažinties, jis rūko cigaretę ir vieną akimirką ketina sprukti nuo visko, bet negali. Jis prieina išpažinties ir suveda sąskaitas su savo praeitim, tą mirksnį patirdamas kažką didaus, ką galėtum pavadinti religingumu.

– Kas tai?

– Kas yra religija? Paieškokim apibrėžimų! Aš sakau: religija yra *Anschluss mit Jenseits*, išvertus – ryšys su transcendencija; kontaktas su jėgų šaltiniu...

– Tai kas tada tikėjimas? – paklausė Falkenstriomas.

– Ar tu netiki?

– Ne!

– Sakai netiesą! Nes tuo, ką žinai, tu tiki. Tiki, kad šiandien antradienis, nes žinai. Taigi tam tikrom aplinkybėm tiki. Bet iš kur žinai, kad šiandien antradienis? Todėl, kad taip parašyta kalendoriuj, atsakai. Bet kalendoriuj neparašyta, kad šiandien yra šiandien. Kartą turėjau draugą, kuris rūkė opiumą ir išmiegojo trisdešimt šešias valandas. Pabudo užmiršęs laiką ir erdvę. Jo laikrodis buvo sustojęs, ir kad išsiaiškintų, kokia yra diena, jam reikėjo pasižiūrėti į kalendorių. Ten buvo surašytos visos metų dienos ir net toji diena, bet nebuvo parašyta, kokia diena šiandien. Kaip šitai išsiaiškinti? Tu klausi kitų. Bet tie kiti klausia tavęs ar vieni kitų, taigi tai yra kiek sąlygiška, nuspręsta astronomų, ir jais mes turim pasitikėti, nes negalim patikrinti. Beje, Amerikoj ne antradienis, o pirmadienis. Dabar matai, koks nepastovus, koks klibantis ir tavo žinojimas. Vis dėlto tu tiki tuo, ką žinai; bet ar žinai tą, kuo tiki? Taip, be abejo, nes tiki tuo, ką žinai...

– Tai mąstymo eksperimentas...

– Taip, būtent taip, ir mes atliekam mąstymo bandymus norėdami išsiaiškinti, kiek galima mąstymu įsiskverbti į nežinomybę. Ir atradom, kad mąstymas taip pat smarkiai smukęs kaip ir visa kita, kas yra dekadentiška. Tu žinai,

kad paprastai trys žmonės su trim pažįstamais ieško ketvirto nežinomojo; ir kai aš gerai suformuluoju matematinį silogizmą ir gerai apskaičiavęs pasidarau tinkamas išvadas, esu visiškai tikras, kad radau nežinomąjį X. Bet turėdamas tris ar daugiau tikrų prielaidų ir bandydamas pasidaryti logišką išvadą, dažnai sustoji ties tarpiniu teiginiu, nes išsigąsti tos dienos opinijos. Ar norit išgirsti, kaip aš atlikau eksperimentą, kad išsiaiškinčiau, ar esama bent kiek teisybės senoj, tokioj neįtikimoj prielaidoj apie pranašingus ženklus, arba gamtos fenomenų pasirodymą, lydimą žmogaus likimą veikiančių įvykių? Paklausykit manęs penketą minučių, paskui aptarsim.

Grafas Maksas perskaitė tokį dialogą „Apie pranašingus ženklus".

– Ar esi matęs miražą Stokholme?

– Miražą? Miestuose nebūna miražų; tik dykumose, lygumose ir jūroj.

– Vadinasi, miražą virš Stokholmo galėtum pavadinti itin neįprastu reiškiniu?

– Būtų stačiai stebuklas.

– Nėra jokių stebuklų, o ką tu laikai stebuklu?

– Stebuklas yra tai, kas prieštarauja gamtos dėsniams.

– Puiku! Bet norėdamas žinoti, kas prieštarauja gamtos dėsniams, turi pažinti visus gamtos dėsnius. Ar gali patvirtinti, jog pažįsti?

– Ne, aišku, ne.

– Ne, tu teisus, nes gamtos dėsniai dažnai prieštarauja viens kitam ir sau patiems. Fizika, pavyzdžiui, skelbia, kad garsas geriau sklinda kietaisiais kūnais nei oru. Taigi garso banga dešimt su puse karto lengviau pereina per ketų nei orą, vis dėlto geležinė uždanga pakeliama, kad geriau būtų girdimas simfoninis orkestras, o durys į muzikos kambarį ne uždaromos, bet atidaromos, kai norima pasiklausyti muzikos. Vadinasi, kietieji kūnai garsą praleidžia blogiau nei oras, ir kar-

tu geriau nei oras. Šis prieštaravimas rodo, kad mes nepažįstam gamtos dėsnių ir todėl nežinom, kas jiems prieštarauja. Taigi nežinom, kas yra ir kas nėra stebuklas, ir geriausia apie stebuklus nekalbėti. Ar galėtum man kitaip pavadinti tokią padėtį, kai virš Stokholmo pasirodo miražas?

– Norėčiau tai pavadinti nepaaiškinamu reiškiniu!

– Gerai, taigi pavadinsim jį nepaaiškinamu. Ir pripažįsti, jog būtų lygiai taip pat nepaaiškinama, jei miražas pasirodytų ne Stokholme, o Paryžiuj?

– Jokio skirtumo!

– Gerai! 1869-ųjų gruodžio penkioliktą kiek apniukusiame Paryžiaus danguje pasirodė Tiuilri rūmai, Luvras, Santarvės aikštė, rotušė ir keletas kitų viešųjų pastatų, tačiau apvirtusių aukštyn kojom, ir visa tai įvyko mėnesienoje.

– Visiškai nepaaiškinama! Ar tai negalėjo būti optinė iliuzija?

– Ne, nes reiškinį stebėjo daugelis ir jis pavaizduotas mokslingame Flamariono veikale[51] apie atmosferą.

– Keista! Sakai, tai buvo 1869-aisiais?

– Taip, metai prieš karą ir Komuną!

– Tai, žinoma, buvo miražas?

– Be abejo, debesų miražas, taigi joks stebuklas, bet vis tiek nepaaiškinamas, nes debesys paprastai neatspindi kaip veidrodis, greičiau atstoja ekraną. Bet eikim toliau. Tu pripažįsti, kad ugnies kamuoliai, arba bolidai, meteoritai labai retai kada nukrinta ant Stokholmo. Ar gali prisiminti bent kokį?

– Ne, neprisimenu jokio.

– Ar manai, kad jie dažniau krinta Madride?

– Ne, nemanau.

– Taigi atsitiko visų nepaprasčiausias dalykas, kai 1869-ųjų vasarį virš Madrido susprogo ugnies kamuolys, sukeldamas tokią paniką, jog žmonės puolė iš namų negyvai mindžiodami viens kitą, o daugeliui pasimaišė protas.

– Taip, dabar prisimenu. Prieš pat Kubos ir Filipinų karą. Žinoma, tai buvo meteoritas.

– Be abejo, o neseniai gavau analizę – jame buvę nikelio, geležies, magnio turinčio silikato su trupučiu chromo ir taip toliau...

– Jame buvęs mažne toks pat magnezijos kiekis kaip mano prisimenamame bolide, nukritusiame už Borgo 1899-ųjų kovo dvyliktą...

– Dieną lygiai po devyniasdešimties metų nuo Borgo landtago[52] ir suomiams rengiant savo antrąją peticiją carui...

– Luktelk, šitai įvyko kovo dvyliktąją, o Borgo landtagas susirinko...

– Kovo dvidešimt antrąją ir dvidešimt septintąją senuoju stiliumi, bet naujuoju bus apie dvyliktąją. Taigi matai, jog meteorai veikia astronomiškai tiksliai ir skaičiuoja laiką pagal žvaigždes, o ne pagal imperatorius ar popiežius.

– Kokią nori padaryti iš to išvadą? Greičiausiai netiki pranašingais ženklais?

– Ar aš? Ne, nieko panašaus! Noriu tik konstatuoti, jog egzistuoja nepaaiškinami faktai, o nepaaiškinamiausias yra Dreifuso viesulas, užgriuvęs Paryžių 1896-ųjų rugsėjo dešimtą. Taip jį vadinu, nes po trejų metų rugsėjo dešimtą Dreifusui Rene buvo paskelbtas nuosprendis.

– Tuomet lygiai sėkmingai galėtum jį pavadinti ir imperatorės viesulu, nes Austrijos imperatorė buvo nužudyta 1898-ųjų rugsėjo dešimtą...

– Po to, kai prieš metus jos sesuo, Alensono hercogienė, žuvo per turgaus gaisrą tarytum tapdama senosios Prancūzijos kilmingųjų šeimų deginamąja auka... Tuo tarpu neokultistinis *Vossiche Zeitung* štai ką rašo: „Viesulas yra anksčiau Paryžiuj niekad neregėtas reiškinys. Jis prasidėjo Švento Sulpicijaus aikštėj, perlėkė per Paryžių nuo pietvakarių iki šiaurės rytų ir nurimo Švento Liudviko ligoninės sode... Savo kelyje jis rovė su šaknim medžius, laužė žibin-

tų stulpus, griovė kaminus, plėšė stogus, vertė sunkius omnibusus, kėlė nuo žemės karietas su vežikais ir keleiviais ir nusviesdavo oru šimtą dvidešimt metrų. Senoj subloškė viens prieš kitą laivus, tris iš jų sudaužė, tarp jų ir anglių baržą „La Revanche“. Teisingumo rūmuose sugriuvo Šventosios koplyčios pastoliai; senatas turėjo nutraukti savo posėdį, nes durys ir langai buvo iškelti iš vyrių. Policijos prefektūroj oru nuskriejo sargo būdelė; poste stovėjęs kareivis su šautuvu staiga atsidūrė koridoriaus gale pats nesuprasdamas, kaip tai atsitikę. Skaitantis pranešimą teisėjas išvydo, kaip prasidarė langas ir didžiulis medis įlėkė į salę su šaknim ir visu kitu, ir tas atsitiko antrame aukšte.“ Palyginimo dėlei pateikiu tokį *Frankfurter Zeitung* referatą: „Smarkiausiai audra siautėjo palei Seną, kur labai apgadino Teisingumo rūmus... Kone per stebuklą *Courrier de Paris* bendradarbis išvengė mirties eidamas pro Švento Liudviko ligoninę, kai iš mūro tvoros buvo išrautas bent penkiasdešimties metrų geležinis stulpas.“ Apskritai pats nepaprasčiausias viesulas, kurį galėtum pavadinti simboliniu, ar ne tiesa?

– Tuomet gali pažymėti ir tai, kad Breste1899-ųjų birželio devintą žaibas trenkė į semaforą, turėjusį duoti signalą laivui „Sfax“, kuris plaukė atvira jūra su Dreifusu ant denio.

– Taip, kodėl gi ne! Juk tam, kad trankosi žaibai, kad krinta meteoritai ir siautėja viesulai, esama gana natūralių priežasčių. Bet kad tas įvyko kaip tik tuomet, priežastys atrodo tolimesnės. Tu žinai, kad poelgis ar įvykis gali turėti daug priežasčių.

– Sutinku!

– Gerai; tai atsitiko man neseniai išėjus rytą pasivaikščioti. Pėdindamas pietiniu Jurgordsbrunsvikeno krantu, ūmiai išgirdau nuo šiaurinio kranto smarkiai daužant kilimą. Dirstelėjęs ten priežasties, pastebėjau prie krantinės burlaivį su besiplakančiomis burėmis. Kadangi laivelis bu-

vo mažas, mane nustebino galingas garsas. Tada mano žvilgsnis pro burlaivį nuslydo į kalvos viršūnę, o ten buvo dulkinami didžiuliai svetainės kilimai. Vadinasi, garsas turėjo dvi priežastis, artimesnę ir tolimesnę, ir tolimesnė priežastis buvo stipresnė, arba tikroji priežastis, nors ir pridengta artimesnės, arba burės, kuri *irgi* prisidėjo prie garso sklidimo. Na, matai, kaip yra; bet jei nukreipsim žvilgsnį toliau, už artimosios, atrasim tolimesniąją. Taigi jei Borgo bolido artimiausia priežastis yra susprogęs dangaus kūnas, priklausęs ar nepriklausęs Liūto žvaigždynui, vis dėlto jis galėjo būtent tada nukristi dėl kitų motyvų! O kodėl nukrito kaip tik tada, yra nepaaiškinama. Tu norėtum paaiškinti atsitiktinumu, bet atsitiktinumas yra aklas, nelogiškas; ir jei bolidas būtų nukritęs sausį, nesvarbu, kurią dieną, būtum galėjęs šitai pavadinti atsitiktinumu, bet dabar esama logikos ir atsitiktinumu nebepavadinsi; čia įžvelgiamas priežastinis ryšys, tad turime teisę kalbėti apie priežastį ir padarinį. Gyvūnas žiūri, bet nesuvokia reiškinių pagrindo. Jei įkeltum žinduolį į observatorijos kupolą ir leistum jam stebėti lapkričio žvaigždžių spiečius, tai jis pamatytų daugybę švytinčių ruoželių, bet niekad negalėtų apskaičiuoti jų trajektorijų arba sugalvoti jų pasirodymo priežasties. Greičiausiai jis išsigąstų to, kas neįprasta, ir nuskuostų savais keliais, nes gyvūnas yra prietaringas, o bijoti reiškinyje slypinčios paslapties – irgi prietaringumas. Taip elgiasi ir dauguma mūsų laikų žmonių; jie sprunka šalin nedrįsdami praskleisti uždangos; jie žino, jog ten esama kažko gyva ar negyva, bet jie nenori nei vieno, nei kito pamatyti; jų neturi ten būti.

– Ar nemanai, kad šiose istorijose tam tikrą vaidmenį atlieka fantazija?

– Taiip, fantazija atlieka vaidmenį visose istorijose, o tu pirma išsiaiškink fantazijos sąvoką prieš vartodamas šį žodį su panieka. Visų pirma: fantazija juk yra gebėjimas įsivaiz-

duoti, o paskui ir pats vaizdinys. Kai prisimeni daiktą, atgamini ne patį daiktą, bet jo vaizdinį. Taigi atmintis, toji dievų dovana, operuoja fantazijomis; todėl kalbėk apie fantaziją gražiai, o ne niekindamas, nes kitaip sudergliosi. Žmogus be fantazijos turi blogą atmintį, nesugeba susidaryti tolimų daiktų vaizdų (fantazijų); užtat žmogus be fantazijos netinkamas jokiai svarbiai veiklai, tiek valstybinei, tiek privačiai. Žmogus be fantazijos negali susieti dviejų bent kiek nutolusių vaizdinių; tad vadinamas siaurapročiu, arba ribotu; jis, aišku, mato plazdančią burę, bet nemato daužomo kilimo; jis mato bolidą ir magnio silikatą, bet nemato Borgo landtago, o jei kas duria pirštu į Borgo landtagą, tuomet jo smegenys įsitempia ir burnos sutraukiamieji raumenys prasižioja iki pat ausų. Tai kvailio šypsena! Kvailio filosofija tokia: plyšk juokais iš to, ko nesupranti.

– Vadinasi, tiki stebuklais?

– Jei iš pat pradžių nebūtume sutarę, jog stebuklai yra tai, kas prieštarauja gamtos dėsniams, o paskui pripažinę, kad gamtos dėsniai dažniausiai nepažįstami, nebūtume galėję kalbėti apie stebuklus arba turėję pripažinti juos egzistuojant. Kadangi geležis dešimt su puse karto geriau praleidžia garsą nei oras, tikras stebuklas, kad mes muziką girdim geriau be geležinės uždangos nei su ja. Taigi tikim stebuklu. Juk neapsisaugosi nuo oro bakterijų ir grybų sporų pasitepęs pirštus sublimatu, tačiau gydytojai tuo tiki, vadinasi, jie tiki stebuklu. Nė vienas mąstantis chemikas netiki elementarių medžiagų elementarumu, bet mesjė Kiuri tiki, kad radis yra elementari medžiaga, taigi radis negali tapti heliu. Bet štai radis gali tapti heliu, vadinasi, tai stebuklas, kuriuo mesjė Kiuri tiki.

Popieriaus jautrumas šviesai reiškia, kad jis geba atkurti ir išlaikyti vaizdą, arba kad ant jo galima fotografuoti. O štai albumino ir sidabro popierius yra jautrus šviesai, bet ant jo fotografuoti negalima, tik kopijuoti. Tai stebuklas ir

kol kas nepaaiškinamas. Rentgeno spinduliai irgi stebuklas, nes jie pereina per nepersišviečiančius kūnus, o nepersišviečiantys kūnai „nepraleidžia šviesos“. Taigi matom, kad mes tikim stebuklais patys tuo netikėdami, arba, kitaip tariant, mūsų mąstymas tokio žemo lygio, jog mes patys neišmanom, kuo tikim ir kuo netikim. Kadangi to neišmanom, neturėtume tiek daug šnekėti, o tie, kurie nesugeba mąstyti, turėtų tylėti kaip žemė, kol išmoks mąstyti. Tačiau mąstymui reikalinga drąsa, o bailumas yra mūsų laikų charakteristika. Tas, kuris tiki dievą arba dievus, *turi* tikėti ir stebuklais, bet nedrįsta. Darydamas „stebuklus“, Dievas nepanaikina gamtos dėsnių; jis juos panaudoja savo tikslams. Kad nukrinta bolidas, juk nėra joks stebuklas; jis krinta su pagreičiu ir ta kryptimi, kur jam reikia, ir tiek laiko ir toje vietoje, kaip jam ir reikia. Kur tada stebuklas? Ir ar nematai, kaip mes įsipainiojom į prieštaravimus vartodami senus bereikšmius žodžius, tokius kaip „stebuklas“, „prietaras“, „fantazijos“? Kokia gyvūnų klasė žinoma kaip galinti ištarti žodžius, kurių prasmės nesupranta?

– Tai didelė papūgų šeima.

– Iš tikrųjų tu teisus! Ir visad taip būna, kai gyvūnai mėgina kalbėti. Jei taip dabar užbaigčiau naujesniu prietaro apibrėžimu. Filosofas prietaru vadina tai, kad tikima savo fantazijomis arba jos painiojamos su tikrove. Bet fantazijos – tai mūsų vaizdiniai. Jei tu įsivaizduoji nesamą asmenį, jo paties į savo smegenis neperkeli, tik fantazijoj sukuri vidinį jo vaizdą. Ar galėjo taip atsitikti, kad šį vidinį vaizdą būtum supainiojęs su pačiu asmeniu?

– Ne, man niekad nepasitaiko haliucinacijų.

– Ir man ne! Na gerai, mes nepainiojam savo fantazijų su tikrove, vadinasi, nesam prietaringi. Bet dabar kyla klausimas: ar mes tikėjom savo fantazijom? Ką tai reiškia: tikėti savo fantazijom?

– Tikėti jų tikrumu.

– Žinoma! Bet kadangi fantazija yra tikrovės atspindys, juk turiu teisę tikėti, kad mano fantazija tikrai perteikia realybę. Juk matydamas koklių krosnies atspindį veidrodyje, manai koklių krosnį esant netoliese, ir nė kiek neklysti. Mat šviesos atspindys yra realus, nes šviesa reali ir ją galima suvokti pojūčiais; tad ir mūsų fantazijos atspindžiai yra tikroviški, nes suvokiami sąmonės, be kurios išoriniai pojūčiai negali funkcionuoti. Ar ne tiesa? Jei chirurgas išoperuoja tau akį, tu nematai, bet akis mato, tai yra atkuria vaizdą; taigi kad *tu* matytum, reikia tavo sąmonės. Bet jei chirurgas išoperuoja abi akis, tu vis tiek gali matyti savo vidinius išorinio pasaulio atvaizdus... Taigi filosofo pateiktas prietaro apibrėžimas tau pasirodo nepritaikomas mums ir Borgo bolidui, nes mes nei supainiojom meteorito su fantazijom apie jį, nei tikėjom fantazijom apie jį... štai ir vėl užplaukėm ant povandeninės prieštaravimų uolos, bet taip atsitinka visad, kai bandai perskelti plauką ar išskaidyti sąvoką...

– Kaip tu norėtum apibrėžti prietarą?

– Prietaras yra riboto žmogaus „nežinomybės baimė“, taip paralyžiuojanti protą, kad jis nebemato priežastinio ryšio tarp gamtos reiškinių ir istorinių įvykių. Kitais žodžiais tariant, tai naivumas; tai žinduolio požiūris į Liūto žvaigždyną; tai laukinio negebėjimas perprasti, išvysti priežastinį ryšį; tai trumparegio luošumas, trukdantis stebėti, kas nutolę; tai silpnybė pagonio, negalinčio pakilti iki asmeninio dievo, tik tikinčio, jog *visa* esą dievas – akmenys ir samanos, džiovintos menkės ir mandrilai; tai nefilosofiškas filosofo žvilgsnis išimta akimi, nepanaudojant sąmonės. Štai stovi žmonija, nieko nematanti savo reginčiom akim ir su prietaringa nešvarios sąžinės baime to, kas už uždangos. Ši liga vadinasi teofobija, Dievo baimė, kas yra kažkas kita nei dievobaimingumas.

– Taigi atrodo, kad tiki pranašingais ženklais?

– Pirmiausia turėtume apibrėžti pranašingo ženklo sąvoką. Fizine plotme pranašingas ženklas yra barometro kritimas: jis pranašauja, arba numato lietų. Vadinasi, fizine plotme galima pranašauti, arba numatyti, ar ne tiesa?

– Taip, žinoma.

– Tuomet turėtum *a fortiori** pranašauti ir psichine plotme, kuri yra aukštesnė?

– Atrodytų logiška!

– Puiku; taigi gebėjimas pranašauti pats savaime yra pripažįstamas kaip galimas ir egzistuojantis. Jei saulei leidžiantis dangus neįprastai raudonas, pūs vėjas. Arba jei mėnulis su žiedu, bus kritulių.

– O jei lyja krauju, prasidės karas?

– Krauju, aišku, niekad nėra liję, bet raudono geležies oksido kosmoso dulkės ir *Vanessa* peteliškių išskyros keletą kartų buvo palaikytos krauju. Tie, kurie puoselėjo kruvinas mintis ir reagavo į įspėjimą, tikrai nepralošė.

– Vadinasi, tiki pranašingais ženklais?

– Pranašystėmis, įspėjimais, raginimais iš aukštybių turiu tikėti, bet burtininkais ir būrėjom netikiu!

– O pranašingais ženklais?

– Taip, tais, kuriuos *gauni*, bet ne tais, kurių *trokšti*. Dabar žinai! Jei vaikštai šitaip šnekėdamas, tai atrodo kvaila, ir tuomet tu turėtum atsakyti už kvailystę. *Male cum recitas, tuum est!*** Bet pranašingų ženklų esama daug arčiau mūsų, štai žemės drebėjimas Švedijoj ir Norvegijoj ir uraganas prieš pat kalbas konsulato klausimu ir apie unijos iširimą. Žemės drebėjimas įvyko 1904-ųjų spalio dvidešimt trečią, ir žinom apie jo poveikį Kristianijai ir Stokholmui. 1905-ųjų sausio dvidešimt devintos uraganas galbūt dar simboliškesnis, nes apie jį pranešė kalnų griūtis Norvegijos vakarų pa-

---

* Juo labiau (*lot.*).

** Jei blogai deklamuoji, žinokis (*lot.*).

krantėj: jis vienas pats nuplėšė Akershuso tvirtovės ir Kristianijos karalių pilies stogus; iš ten nulėkė į Stokholmą ir nuplėšė stogą nuo Svėjos gvardijos kareivinių...

– Ar dabar baigsim?

– Taip, reikalas atidedamas! galit apie jį pagalvoti.

Kiek padvejojęs Falkenstriomas pasiprašė žodžio:

– Taip, ką gali pasakyti? Dreifuso viesulo sutampa visos detalės. Bet Borgo bolidas, ką jis reiškia?

– Įspėjimą, išmėginimą ar – dangaus laišką su paguodos žodžiais: kantrybės ir vilties! Ateitis parodys!

– Bet tai apverčia aukštyn kojom visą astronomiją, Keplerio dėsnius...

– Ne, kodėl? Ar negali pasitaikyti ypatingų kometų, planetoms judant savo įprastine tvarka? O Kepleris, ką tu apie jį žinai? Jo trys dėsniai tebeegzistuoja, bet jis parašė ir *Mysterium cosmographicum*, kuriame žemę suvokia kaip tam tikrą gyvą būtybę, kvėpuojančią – potvyniais ir atoslūgiais.

– Bet Niutonas apskaičiavo...

– Bet Niutonas, kaip ir Kepleris, buvo pamaldus žmogus, išdėstęs Apreiškimą Jonui... Beje, Keplerio dėsniai gali būti teisingi kaip stebėjimai, tuo pat metu viešpataujant aukštesniems dėsniams, juk tam, kad vadinamojo planetos apsisukimo laiko kvadratas būtų proporcingas vadinamojo nuotolio nuo saulės kubui, nereikia, nei kad apsisukimas būtų apsisukimas, nei kad nuotolis būtų nuotolis. Chemijoj viešpatauja veik tokie pat dėsniai. Daugumos metalų atominis svoris yra specifinio svorio kvadratas, bet metaloidų atominis svoris yra jų specifinio svorio kubas. Čia, regis, esama atvirkštinės proporcijos: juo didesnis, juo mažesnis. Atominis svoris, aišku, nėra joks svoris (sunkis), tik traukos jėga, ir paklūsta Niutono gravitacijos dėsniui, bet cheminės medžiagos tuo pat metu paklūsta ir kitiems dėsniams: Avogadro, Marioto ir kitų, o kas įvyksta, kai gyvsidabris jungiasi su siera, susidarant raudonajam cinoberiui,

yra paslaptis, kol kas neprieinama nei mūsų jausmams, nei protui. Gyvsidabris atsisakė savosios metalo prigimties, o siera prarado dervos prigimtį; ir šit guli raudoni homogeniški dažai. Tai Stebuklas! Ar dabar aptarsim tavo reikalus, Falkenstriomai?

– Mano... reikalus? Ką čia aptarinėti! Man bus pareikštas ieškinys arba nebus; pirmuoju atveju pasiųsiu advokatą, ir viskas baigsis.

– Ieškinio tau nepareikš – tai man šiandien pranešė telefonu. Taigi pakalbėsim apie ką kita.

– Pakalbėkim apie ką kita arba eime į mišką.

– Eime į mišką!

DVYLIKTAS SKYRIUS

Atėjo Kūčios. Sachris su Jeniu atbudo vienuoliktą ir buvo niurzgūs.

– Ar nupirkai Kalėdų eglutę? – paklausė Sachris.

– Aš? Tau reikėjo tą padaryti; aš sergu ir nieko nepajėgiu, pats žinai.

– Ar turiu rūpintis namų ūkiu?

– Taip, kai nepajėgiu; beje, vis tiek turi rūpintis, ir jei būtų teisybė, turėtum ir vaikus pagimdyti pasauliui.

– Mat kur Paj paskaitos!

– Ką čia paistai? Hana daug žymesnė rašytoja už tave!

– Prašyčiau atkreipti dėmesį, kad aš rašau literatūrą, o ji – apie literatūrą...

– Tu rašai niekalą, štai ką...

– O ji rašo apie niekalą... Bet dėl manęs tu visiškai klysti. Dirstelk apie mano knygą štai į šį vokiečių leidyklos katalogą, kur mano stilius lyginamas su Gėtės...

– Tai, žinoma, tu pats parašei arba leidai parašyti sau už nugaros. Ar ten atspausdinta Gėtė?

Trinktelėjo antausis. Jeniu skruostai, žinoma, buvo neregėtai išsirpę ir ištįes prašėsi rankos. Bet nūnai ji buvo pripratusi prie šios rūšies glamonių; jos išsklaidydavo morfijaus miegą, visad sukeldamos ašarų priepuolius, nuo kurių palengvėdavo.

Kad išvengtų padarinių, Sachris nulipo į butą – netvarkytą, bet jis to nepastebėjo.

– Kur berniukai? – paklausė virėjos.

– Jie, aišku, jūroj.

– Jūroj?

Žinoma, gera jų atsikratyti, bet vaikai juk yra Kūčių dalis; jie puošia ir sudaro foną; jis pats buvo pamiršęs visą šventės reikšmę ir pobūdį. Atsisėdo prie lango ir įbedė akis į lauką; *matyti* jis niekad nematydavo, tad veltui būtum jį klausinėjęs apie orus. Jis niekad nematydavo, ar šviečia saulė, ar apsiniaukę, gražus ar bjaurus gamtovaizdis, – didysis stebėtojas ir gamtos aprašinėtojas. Šiandien ištįes saulė apšvietė rožinį sniegą, šešėliuose melsvą; sniegenos už lango kapnojo šermukšnius, o ramūs, išsimiegoję ir linksmi žmonės ėjo iš miesto traukinio nešini kalėdinėm eglutėm ir ryšuliais. Šie smulkūs biurgeriai, gyvenantys pareigų ir kovų pilną gyvenimą, neturintys nė mažiausios nuovokos apie savo beždžionišką kilmę, nė minties, kad jų dukterys kada nors būsiančios iškastruotos, kad gautų pašto kontorą ar profesūrą; šią akimirką jie rodės sutrikę it savotiški, mokantys nekaltai džiaugtis aukso amžiaus žmonės; jis žvelgė į praeinančiųjų giedras, ramias akis, į spindinčius vaikų veidus, ir kažkoks ilgesys, o galbūt apgailestavimas ir gėda paėmė jo pertemptų nervinių stygų akordą, tačiau šios beregint atsileido ir suzvimbė Kad atitrūktų, jis išsitraukęs perskaitė vokiečių leidyklos katalogą. Ten ištįes buvo žodis Gėtė. Ir buvo išspausdintas Larso Peterio Sachrisono, kaip devintą dešimtmetį atsiradusios Švedijos naujosios literatūros mokyklos vadovo, vardas. Tasai vagis per aštuntojo dešimtmečio proveržį sveikino Arvidą Falką, kaip savo mokytoją, o dabar su savo lyga įsigraužė pastarojo kailin, išbraukdamas jo vardą ir jo darbus.

Gėtė! Toliau nueiti negalėjo!

Atsistojo visas apkvaitęs; jo mažas nerangus kūnelis pūtėsi kaip varlės, panorusios tapti jaučiu, o eidamas pro rinktinius Gėtės raštus, jis ištįes pagalvojo: „Faustas! Cha! Pasenęs ir gali būti perrašytas! Neseniai jį mačiau Švedų teatre, ir tai buvo fejerija!“

Jam dingtelėjo dar viena mintis: tai bus kalėdinė dovanėlė Akademijai, kai jie šitai perskaitys išversta kaip laikraščio žinutę!

Mat neseniai jis klibino Akademijos stipendiją, bet kai nepavyko, nors kaip užstatą buvo dubeny pateikęs visų draugų galvas, apsisuko ir spyrė iš užpakalio.

Kai vėl atsisėdo prie lango, pamatė, jog žmonių srautas iš stoties išsiskirstęs; tačiau keliu nosies tiesumu yrėsi vienišas keleivis. Yrėsi svyrinėdamas, tarsi risnotų. Šią eiseną Sachris jau buvo matęs.

Kai priėjo arčiau, pasirodė, jog tai jaunas žmogus, išstypęs jaunuolis, nepažįstantis vietovės ir tarsi ko ieškąs. Jis dairėsi į vilas ieškodamas reikiamos.

Sachris pajuto kažką nemalonaus, neaiškaus, jaudinančio. Todėl atsistojo, pavaikščiojo po svetainę, paskui nugrimzdo į fotelį atsisukęs į langą, bet sėdėjo taip žemai, kad negalėjo matyti kraštovaizdžio. Jam ėmė daužytis širdis, ir jis sėdėjo it pririštas prie atkaltės. Išvydęs save ant grindų pastatomam veidrody, pasibaisėjo, nes akių nebuvo matyti, tik akinių ovalai, o šie nuo lempos gaubto atspindžių buvo žali. Jis pats matė, jog tai beždžionės šmėkla, ir tai smogė juo skaudžiau, kad kažkada šis žodis buvo sviestas jam pavymui teatro parteryje. Ir tik dabar šį suprato. Jis nusigręžė nuo veidrodžio vėl dirsteldamas pro langą. Ir tuomet išvydo: prie stiklo prisiglaudusį tarp delnų įspraustą veidą, tarsi prisidengusį nuo atspindžių.

Šis veidas priminė kažkokį mirusį žmogų, operos dainininką, su kuriuo Sachris bendraudavo savo pirmuose namuose; tie patys šiurkštūs, nuožmūs bruožai...

Veidas pradingo, bet suskambo durų varpelis.

Nujausdamas kažką blogo, Sachris nulėkė prie virtuvės durų šaukdamas: „Neatidarykit!“

Paskui jis sugrįžo į butą vis tebetilindžiuojant varpeliui. Šis skambėjo, lyg turėtų tam teisę ir neketintų nutilti, kol

pasieks savo. Sachris jau rengėsi bėgti viršun pas Jeniu, bet antausio poveikis paprastai trukdavo keletą valandų.

Akimirką stojo tyla, bet paskui valgomajame pasigirdo žingsniai. Jis įėjo pro atviras virtuvės duris!

Sachrį pagavo tokia panika, kad apleido įgimtas įžūlumas, ir jis įlindo į valgomojo drabužių spintą.

Ir tučtuojau išgirdo du balsus:

– Taip, jis čia, aš mačiau pro langą.

– Na, tai sėskis, matyt, greit ateis.

Nepažįstamasis, šmėkla iš kapo, atsisėdo – prie drabužių spintos durų, prieš tai apieškojęs žemesnį aukštą.

Sachris prakaitavo siusdamas ant savęs dėl bailumo. Kaip jam išlįsti neapsijuokiant? Jo laukė sunkiausia gyvenimo akimirka, ir jis norėjo kuo greičiau jos atsikratyti, bet negalėjo pasirodyti iš drabužių spintos.

Girdėjo, kaip įsibrovėlis kostelėjo ir sukeitė kojas. Jis pats buvo įsipainiojęs į sijonus ir stovėjo viena koja užmynęs lakuotą batelį, o kita – šlepetę, dėl ko visa jo figūra buvo pakrypusi.

Ten už durų sėdėjo jo sūnus, iš tikrųjų jam ne sūnus, liudydamas nusikaltimą, daug didesnį nei visi kiti, nes šis truko visą amžinybę, be jokio galo. Tasai akiplėša kadaise buvo angelas, kurį Sachris nešiodavo sergantį; tai buvo jo vienintelis nemirtingumas, nes kitokiu jis netikėjo. Bet paskui pasirodė, jog tai netikra. Vis dėlto iš pradžių jis tuo nepatikėjo, iki paskutinės akimirkos manė žmoną jam melavus, kad pasiimtų vaiką. Paskui jis užmiršo; bet dabar įsitikino.

Nuo palėpės laiptų pasigirdo triukšmas, ir supratęs, kad tai Jeniu, jis turėjo ryžtis; atlapojo duris, be jokių ceremonijų išlipo ir trenkė įsibrovėliui it žaibas:

– Eikit į mano kambarį, tada pasikalbėsim!

Jie išties nupluošė ten taip greitai, kad atvykėlis nesuspėjo suvokti nei durų, nei ko kita.

– Ko jums iš manęs reikia? – paklausė Sachris.

– Jūs? Argi tu manęs nepažįsti?

Ir išsiviepė lyg ruošdamasis maloniai nustebinti kalėdine dovanėle, bet nuo to Sachrio įsiūtis pasiekė apogėjų.

– Aš jus atpažįstu, bet jūsų nepažįstu. Eikit pas savo gerbiamą motiną ir nesirodykit pas mane; aš turiu naują šeimą ir naujas pareigas.

– Argi aš ne tavo sūnus?

Kaip tik į šį klausimą Sachris nenorėjo atsakyti, nes jis buvo negarbingas. Priverstas tylėti, jis trūkte pratrūko ir stvėrė dilbai už apykaklės, mėgindamas nutempti prie durų.

Jis išgirdo Jeniu ant laiptų.

– Išeikit, kaipmat!

– Luktelk, – tarė jaunasis amerikonas, kuris atrodė labai kietas bernas. – Aš išeisiu, jei panorėsiu, bet noriu apginti savo teises...

– Po penkiolikos metų tu nebeturi jokių teisių, tau dabar aštuoniolika! Savo palikimą gausi, kai numirsiu, jei kas liks...

– Bet galbūt nenori manęs palikti gatvėj, kaip kad sykį išmetei mano motiną?

– Melas, kad taip padariau, bet tu čia niekuo dėtas, lauk! Štai tau!

– Penkinė, per Kūčias! Velniai rautų!

Jeniu artėjo, ir paskutinės vaikino įžūlybės išvaduotas nuo bet kokio sentimentalumo, Sachris išgrūdo šį pro duris ir jas uždarė.

Pajuto palengvėjimą, kad vaikinas ne kitoks, nes jei būtų sutikęs išsilavinusį, nuolaidų jaunuolį, išlaikiusį apie tėvą mielus atsiminimus, nebūtų jo išvaręs per Kūčias.

Atsikvėpęs vėl atsisėdo, lyg panoręs nugrimzti amžinan poilsin. Vis dėlto tai blogiausia, ką jis iki šiol buvo patyręs. Toji keliaujanti negarbė su visų atpažįstamu veidu, pažymėtu jo vardo, šio suklastoto kilmės liudijimo, antspaudu, tasai konkubinatas su vyru, mirusiu vyru. Pragaras! Ten duobėj už

miesto muitinės gulėjo skeletas, ir su šiuo lavonu jis, Sachris, turi bendrą gyvą būtybę. Ir tasai skeletas apgaule užkrovė jam baudžiavą. Tasai *jų* sūnus nešios Sachrisonò vardą, turės teisę būti jo paveldėtoju, ir viešoji nuomonė tikriausiai privers Sachrį duoti jam paramą. Sūnus gimęs jo santuokoj, ir jis neturi teisės to paneigti. Tai buvo lemtingas jo žmonos santuokinis nusikaltimas, į kurį greitai imta žiūrėti kaip į žaidimą. Tai buvo Hanos Paj teorijos, kurias ji dėstė jaunoms žmonoms ir belyčiams vyrams; tai buvo alfonsų pasiūlytas nesantuokinių vaikų paveldėjimo teisės įstatymo projektas.

Jeniu įžengė į kambarį. Mat nepaaiškinama jėga stūmė nusivylusiuosius viens prie kito; jie turėjo būti tame pačiame kambary ir graužti, čaižyti viens kitą.

– Kas čia buvo? – paklausė Jeniu, uosdama šnervėmis.

– Nieko nebuvo!

– Aišku, meluoji.

Dabar jie sėdėjo kiekvienas ant savo kėdės, atbukę, pakrikusios valios.

– Ar nupirkai kalėdinę eglutę? – paklausė Jeniu.

– Ne, ar ne tau reikėjo nupirkti?

– Juk tu turėjai tą padaryti.

– Bet tu sakei...

– Iš kur ją ištraukti? Ar reikia nuvažiuoti į miestą?

– Taip, kodėl gi ne?

– Iki miesto taip toli, ir reikia nusipirkti bilietą, dar, ko gero, pavėluosi į traukinį. O atsidūręs traukiny turi sėdėti ir žiūrėti nenaudėliams į akis, ne, to nepakelsiu.

– Kaip tada gauti eglutę?

Abudu buvo lygiai atbukę, ir mažiausias noras tučtuojau sukeldavo sunkumų, išaugančių kaip kalnas.

– Bet mums vis tiek reikia eglutės, – vėl pradėjo Jeniu. – Tu toks abejingas...

– O tu?

Dabar vėl atsileido Jeniu pagurklis:

– Juk ją reikia ir papuošti; kas tuo užsiims?

Sachris sėdėjo galvodamas visai apie ką kita, kurdamas planus ir skaičiuodamas.

– Liepk Majai užsakyti eglutę telefonu, – atsakė jis.

– Majai? Ar manai, kad ji neturi ko veikti? Ir, beje, turguj nėra telefono.

– Tuomet nuvažiuosiu į miestą, – nukirto Sachris.

– *Tu?* Ar paliksi mus per Kūčias? Ir tik nueisi kavinėn pavalgyti pusryčių, parsirasi namo girtas ir atsigulsi miegoti? Ar nupirkai kalėdines dovanėles?

– Ne, šiemet jų neturėsim...

– Neturėsim? Kas taip sakė?

– Tu!

– Meluoji!

– Girdėjau, kad mums nereikią nė eglutės, nes tai senamadiška.

– Bet dabar aš noriu eglutės! ar supranti?

– Tai įsitaisyk!

– Iš kur aš ją ištrauksiu?

Jie niovėsi ne tiek dėl pačios eglutės, kiek tam, kad sėdėdami pamasažuotų viens kitą žodžiais. Jų bendras gyvenimas per vienišus poūžius išsigimė į vienintelį platų lytinį gyvenimą. Jų asmenys išsiugdė poreikį atlikti savo funkcijas ir reaguoti į viens kitą, o protarpiais jie pasinaudodavo pokalbiu it kokiu surogatu. Užuot plakę viens kitą rykštėmis, jie plūsdavosi.

Taip juodviem sėdint, abiem atsigręžus į šviesą, prie lango pasirodė veidas. To paties prašalaičio, bet dabar nuožmumas ir šiurkštumas buvo sustiprintas cinizmo. Veidas iškišo liežuvį ir pabarbeno į lango stiklą.

Sachris tik stebėjo Jeniu išraišką: ji iš pradžių rodė abejonę, ar nemeluoja akys, paskui neaiškų atpažinimą, o galiausiai siaubą. Ji pašoko kaip spyruoklė, ir buvo matyti, jog apsisprendė. Išskubėjo į palėpės kambarį ir ėmė tvarkytis.

Sachris mėgino panagrinėti Jeniu elgesį.

Sūnaus ji negalėjo atpažinti, nes niekada nebuvo jo mačiusi, o šis nepanėšėjo į tėvą. Nejau ji pažinojo operos dainininką? Turėjo su juo kokių nors reikalų? O gal pamanė, jog pasirodęs velionis?

Jei jis paklaustų, ji, žinoma, pameluotų, ir jis niekad neišsiaiškintų. Tad išbraukė šitai ir apsivilkęs paltą nudrožė į stotį važiuoti į miestą kokiu nors neaiškiu reikalu.

Užlipusi į savo kambarį, Jeniu greitai įsimetė į lagaminą šiek tiek drabužių ir baltinių, pasiėmė morfijaus dozę, tuomet priėjo prie telefono; stabtelėjo ties Hanos Paj numeriu, kurį įsikalė, kad nesuklystų sakydama. Bet ką jai pasakyti? Tuo veidu afišuotis netiko, priešingai, jį reikėjo kuo nors pridengti, nes jis priklausė prie sielos paslapčių, kurių negalima išduoti, juk prie pasąmonės slenksčio sargyboj stovi drovumas.

O antausis, tasai tiko; tai buvo moderni skyrybų priežastis; tai buvo neatleistina; ir kai vyras sumuša moterį, teisėjas niekad neklausia motyvų.

Ir štai ji paskambino; susirado Haną ir pasiuntė žodžių srautą:

– Gelbėk mane! Jis mušėsi, aš negaliu likti jo namuose.

– Ar jis tave mušė? Tuomet tučtuojau išeik! Atvažiuok pas mane artimiausiu traukiniu. Aš turiu tris kambarius, ir tu gausi geriausią...

– O mano vaikai?

– Pasiimk drauge, įkurdinsim ir juos! Ar atvažiuoji?

Jeniu labiau būtų pageidavusi pensiono su pokalbių salonu, jaunais nepatyrusiais ponais, geriausia studentais ar kadetais; „Bet tai gali atsirasti vėliau“, pamanė ji, mėgindama prisiminti, kaip atrodąs trečiasis Hanos kambarys. Bet telefonas mygo:

– Ar atvažiuoji? Pas mane nekęsi jokio vargo, tavęs laukia atvira širdis ir atvira ranka; kalėdinę eglutę irgi gausi.

Tarytum nusikračiusi didžiausio rūpesčio – kalėdinės eglutės, – kamavusio ją visą rytą, ji atsakė: atvažiuoju!

– Esi laukiama! – buvo atsakyta, ir pokalbis baigėsi.

Hanos skubotą sprendimą padiktavo ne palankumas Jeniu, bet neapykanta Sachriui. Mat šis nesutiko užsirašyti į Hanos pokylį. Dabar jis galės prisiminti Kūčias; dabar pajus, ko verta žmona ir ką sugeba moteris.

Nulipusi žemyn, Jeniu paklausė Majos, kur vaikai.

– Jie jūroj.

– Tai velniūkščiai! – šūktelėjo Jeniu. – Eik parvesti.

– Ar ponia važiuos į miestą?

– Mes švęsim Kalėdas mieste!

– O Dievulėli, tai gal aš galiu būti laisva?

Jeniu akimirką pagalvojo; paskui atsakė:

– Žinoma, Maja; tik gerai uždaryk visas duris!

Po valandėlės berniukai įgarmėjo su nušepusia kale. Jie buvo ne jūroj, bet stoty, kur nusipirko visus kalėdinius laikraščius.

– Štai pažiūrėk į senį, motuše! – sušuko Bruntė atvertęs laikraštį, kur buvo nupieštas tėvas.

– Apsirenkit, berniukai, važiuosim į miestą švęsti Kalėdų.

– Ai, koks smagumėlis.

Kol berniukai rengėsi, motina susikrovė dalį brangenybių, šiek tiek sidabro iš servizo, visus papuošalus, truputėlį baltinių ir dar šį bei tą.

Nusigavęs prie traukinio, Sachris kruopščiai apžiūrėjo, ar jame nesą atsibastėlio. Kadangi šio nebuvo matyti, sėdo skaityti laikraščių.

Traukinys važiavo, o jis vis skaitė. Lyg pats velnias būtų surašęs šios dienos laikraščius. Jo pikčiausi priešai buvo giriami už blogas knygas. O Falkenstriomas vadinamas mūsų pirmuoju gamtos vaizduotoju. Šį titulą buvo uzurpavęs Sachris, nors niekad nematęs gamtos.

Bet paskui prasidėjo stačiai demoniški dalykai. Iš Australijos papasakota apie vedusį vyrą, kuriam žmona pagimdžiusi ne jo vaiką, o vyrui pareikalavus skyrybų, jo ieškinys nebuvęs patenkintas. Tuomet jis nužudęs žmoną su vaiku – per Kūčias – ir buvęs pakartas. Per Kūčias? Kodėl būtent per Kūčias?

Kai dirstelėjo į skelbimus, ten didelėm raidėm buvo parašyta: „Įspėjimas! Pranešame, kad mūsų prokuristas L. P. Sachrisonas nebeturi teisės pasirašinėti firmos vardu...“

– Ir jis vardu L. P.!

Paniuręs pakėlė nuo laikraščio akis, ir šit susidūrė su dvejetu akių ir šlykščiu vypsniu. Vėl tasai atsibastėlis. Jo sūnus, buvęs angelas: *jų sūnus...*

Persėdo kiton vieton ir vėl pradėjo skaityti skelbimus: „Jeniu (riebiom raidėm) kviečiama į naują susitikimą įprastoje vietoje“.

Atsistojo ir užlipo ant platformos, mintydamas apie neįprastus laikraščius:

– O jei kiek perdozavau morfijaus, kaip tas galėtų paveikti laikraščio redakciją?

Dabar jis stovėjo nusigręžęs nuo savo kupė, bet lange priešais, kuris buvo išgaubtas, vėl išvydo atsispindint veidą – vėl tąjį veidą!

Mėgino užsimerkti, bet tuomet regėdavo veidą, ugnimi išpieštą kruvinai raudonam fone. Perėjo į gretimą kupė ir atsisėdo. Tuomet iš kupė galo pakilo „nuogojo pastoriaus brolis“ ir dievobaimingiausia mina, laimingas sutikęs bičiulį, priėjo prie Sachrio naiviai kišdamas savo stambią ranką su kumštine pirštine.

Tačiau Sachris nebuvo nusiteikęs nusileisti iki laikraščio juodadarbio, tik sausai pasisveikino kandžiu „labą dieną“; paskui nusigręžė į langą, atstatydamas nugarą it bastioną prieš akiplėšą, kuris su įžeistais taikiais kalėdiniais jausmais nuspūdino atgal į savo kampą, iš kurio buvo atkėblinęs.

Sachris, didelis smaguris ir anksti išmokęs, jog nėra nieko per žema, ko negalėtum panaudoti, pasidavė akimirkos impulsui kone pajusdamas sau didelę pagarbą, kad išdrįso tapti pavojingo provincijos pranašo priešu. Nes jis tarytum įžiūrėjo šio veide tam tikrą piktdžiugą, o iš žvilgsnio į kitą vagoną suprato jį žinant, kas ten sėdi.

Juk kiekvienas, žinąs šią paslaptį, turėjo savo rankoj vėzdą, kuriuo galėjo užtvoti Sachriui. Tai buvo pati nepakenčiamiausia padėtis, kokioj gali atsidurti žmogus: neginamas, nuginkluotas, visų atstumtas pirmo pasitaikiusiojo grobis.

Pagaliau traukinys sustojo, ir žmogėnas prisistatė. Sachris stabtelėjo perskaityti plakato, kad atsibastėlis turėtų laiko jį pralenkti. Bet tasai sustojo prie kito plakato, serginčio duris. Taip juodu ir stovėjo tarsi laukdami viens kito galo; abiem šalo kojos, bet nė vienas nenorėjo žengti pirmas. Sachris žvalgėsi nežinomos išeities ir tardamasis ją radęs vargais negalais perlipo per bėgius, prasisprausdamas pro judančius krovininius vagonus ir manevrinius garvežius, ir išlindo prekių sandėly, kur juo pasirūpino stoties darbuotojas: mandagiai pasiuntė jį tuo pačiu keliu per bėgius atgalios. Prie iešmo jis sukniubo, skrybėlė nusmuko ant pakaušio, o akiniai ant ūsų, ir tuo pat metu jį pasveikino ironiškas jo sulaukusio atsibastėlio juokas.

Jis išlėkė iš stoties ir metėsi į miesto skersgatvius. Bet sustojęs prie krautuvėlės vitrinos, pamatė atsibastėlį stovint prie kitos.

Tuomet jam dingtelėjo neaiški savižudybės mintis, bet šią aukštą mintį beregint išstūmė žemėlesnė: „Operos rūsys“[53]! Ten atsibastėlis neišgalės įeiti, ten Sachris būdavo kaip namie, ten jis praleido savo gražiausias valandas, ten visad rasdavo draugų.

Įžengęs priebutin ir nusivilkęs paltą, tuoj pat išvydo, kad Liognrotas su Smartmanu sėdi prie lango, o daktaras Borgas – prie gretimo stalo. Čia nereikės būti vienam, pamanė

jis, ir tiesia ranka paėmęs kėdę, pripuolė prie Smartmano. Bet šis atrėmė jį alkūne:

– Mauk iš čia, mūsų pokalbis privatus!

Sachris apsuko ratą per salę visiškai suglumęs ir pabrukęs uodegą. Kad pridengtų savo nesėkmę, prisiartino prie daktaro Borgo ir ganėtinai nuolankiai paklausė:

– Ar galiu prisėsti?

– Taip, bet ne čia; aš laukiu kompanijos.

Tai buvo pirmas kartas, kai jis pajuto esant pamintas savo neginčijamas teises. Per savo beprotišką aklumą jis visad manė turįs neginčijamų teisių būti bet kurioj kompanijoj. Jis niekad neprašydavo, tik pasiūlydavo savo garbingą personą. Dabar stovėjo vidury salės ieškodamas laisvo stalo. Vienas, atstumtas, išmestas, jis atliko apgailėtiną vaidmenį; tačiau atrodė toks niekingas ir pats nusikaltęs, kad nieku gyvu negalėjo sukelti užuojautos. Ir štai tolumoj išvydo laisvą staliuką. Laviruodamas tarp nepažįstamų žmonių, daugiausia keleivių, jis stumdė kėdes neatsiprašinėdamas, gaudamas barti, nors nieko nesuprato; be to, buvo pernelyg išdidus. Bet kai galiausiai prasibrovė pro tikrų pusryčiautojų grupelę, nugirdo tokį dialogą:

– Ar *tai jis*?

– Juk atrodo kaip koprofagas!

Ir nugriaudėjo banalus juokas, siūbtelėjo tarsi vėjo gūsis į burlaivį: jis pasviro ir nusvirduliavo pirmyn, kol galų gale sustojo prie laisvojo stalo. Bet tą pat akimirką šį užėmė provincijos pranašas iš traukinio.

Sachris stovėjo ten kaip prašytojas priešais atstumtąjį, bet jo neįtikimas gebėjimas užmiršti įžeidimus (jo paties mestus) net dabar leido jam užsimiršti, ir paprastu dosniu mostu jis pakvietė draugą pasidalinti stalu apsimesdamas neva užsisakęs vietą.

Pamaldusis žmogelis apsidžiaugė išvydęs žmogų per Kūčias ir nieko nelaukdamas pravėrė lūpas. Be to, kaip žurna-

listas, jis buvo pratęs prie šunybių ir užgaulių; o pats, savo profesijos priverstas būti neištikimas, atleisdavo kam nori, kad tik išpeštų žinią. Sachris dabar nebuvo davėjas, jam rodės kur kas didesnė palaima pačiam pasiimti. Jo pokalbis buvo it klausimais pateiktas katekizmas; o vengdamas ką nors duoti, atsakinėjo klausimais. Jis buvo toks buklus klausimų meistras, jog galėdavo sviesti pavojingiausius tvirtinimus, užgauliausius kaltinimus, viską klausimų forma, kuri darydavo jį neatsakingu kaltininku.

– Ar teisybė, – pradėjo jis, – kad Smartmanas su Liognrotu sužlugo?

– Oje, ne, negirdėjau. (Štai mums žinia.)

– Na, aš nežinau, tik klausiu! Nepaversk to žinia, nedorėli; o jei mane pacituosi, aš atsiimsiu savo žodžius.

– Bet jei taip būtų, ar tu išsigelbėtum?

– Ar aš turiu su jų reikalais ką nors bendra?

– Aš tik klausiu, – atsakė šventuolis, suskliaudęs ausis.

– Aš gyvenu taip izoliuotas ir niekad nieko neišgirstu, – atitarė Sachris irgi išsigandęs. – Pamanyk, tik po metų sužinau Smartmaną išsiskyrus.

– Ar Smartmanas išsiskyrė?

– Na va, nejau nežinojai? Sėdi čia ir apkraustinėji mane. Juk jis turėjo meilužę, jai priklausė visa jo brangioji korespondencija, jos pasiūlyta redakcijai išsipirkti už 30 000 kronų, juk apie tai rašei.

– Ar aš?

– Greičiausiai perskaičiau tavo „Stokholmo laiškuose“; galbūt apsirinku; taip, dabar prisimenu, tai buvo išspausdinta „Laiškų krepšy“, dabar man atėjo į galvą; na... į tavo sveikatą! Linksmų Kalėdų, kaip sakoma, nors velniai žino, kas dar bus; tik prarasta darbo diena ir išlaidos.

Dabar Sachris, nutvėręs klausytoją, su kuriuo galėtų „tauškalais išsipagirioti“, pasijuto kaip žuvis vandeny. Iš jo liedavosi išgertas vynas, bet ne pavojingos paslaptys, ne

nuolaidos, ne žeminantys prisipažinimai. Tačiau klausančiojo asmenybei buvo visiškai abejingas; tai buvo tik dvi ausys, dvi kriauklės, į kurias jis išpildavo savo pamazgas. Jis nežiūrėjo jam į veidą, tik į kaklaraištį, o girsdamas prietemoj užmiršo, ir su kuo kalbąs. Pranašas buvo vardu Haraldas, bet Sachris pramaišiui vadino jį Alfredu ir Akseliu, o dažniausiai „mano brangusis drauge", – pastarasis kreipinys išreiškė jo pasitenkinimą valgiu ir vynu.

Tačiau Haraldas, šventuolis, kompanijoje atskleisdavo nemalonią savybę: neužmigus nuo burgundiško vyno, jam baisiai pagesdavo nuotaika ir pabusdavo tiesos meilė. Neseniai išsiritusį iš lovos šiuosyk jį nelenkė prie miego; kitu atveju lapinas būtų leidęsis užmigdomas žmonių kalbomis; jis naudodavosi jais kaip migdomaisiais jiems to nenumanant. Šiandien jis nenorėjo būti pamazgine, o traukiny patirta užgaulė ėmė atsirūginėti. Aišku, jis pastebėjo Sachrį paistant visokius niekus, kad tik neišsiduotų, kas jam slegia sielą. Kai Sachris galų gale savo draugą pavadino Pele, šis neteko kantrybės ir užsipuolė:

– Klausyk, kas ką tik atsitiko ten prie Liognroto stalo? Atrodė kažkaip nedraugiška.

– Kaip tik apie tai norėjau tavęs paklausti. Kas atsitiko? Ar mane išmetė?

– Ne, bet tavęs bijoma!

– Bijoma?

– Taip, bijoma tavo vardo. Tu netekai populiarumo.

– Aš?

– Taip, pavadinčiau tave mirusiu žmogum. Jie pribaigė tave pagyrimais! Tasai paskutinis su Gėte buvo garantuota mirtis. Aštuntą dešimtmetį turėjom skaldą...

– Et, aštuntas dešimtmetis!

(Sachris niekad nenorėdavo klausytis kalbų apie aštuntą dešimtmetį! Literatūra jam prasidėjo devintą dešimtmetį, taip pat ir pasibaigė.)

Haroldas toliau kalbėjo pakeltu balsu:

– Aštunto dešimtmečio skaldas, kuris su vekseliais pasiglemžė visą spaudą.

Sachris apsimetė turįs užsakymą padavėjui, bet Haraldas varė toliau.

– Atsikeršydami jie pribaigė jį pagyrimais. Mat publika pasišlykštėjo, atsuko nugarą ir nusispjovė. Taip nutiko ir su tavim. Tavo vardas nusitrynė, superliatyvai išsemti. Tu buvai Švedijos pirmasis gamtos vaizduotojas, tu įvedei tautinę komediją, davei interviu *Le Figaro (Le)*, kaip modernaus sąjūdžio vadovas, absoliučiai viešpatavai Stokholmo teatruose, galiausiai buvai apskelbtas Gėte. Ar matei kalėdinį laikraštį, tu stovi ten su *savo* Šileriu, skaldu Grionlundu, ir spaudi jam delnan kažką panašaus į penkinę; monumentas iškilęs priešais naująjį Nacionalinį teatrą, kurio direktorium tapsi priėmęs Vazos ordiną...

Sachris užsisakė viskio. Ketino atsikelti ir išeiti, bet baimė likti vienam jį sulaikė. Be to, čia buvo taip šilta ir malonu, pakankama prietema jo riebaluotam surdutui, kvepėjo tokiu geru maistu ir degtine. Tad pirmiausia apsimetė kurčias, paskui išlenkė stiklelį viskio, ieškodamas kokios nors atitraukiančios temos. Apsidairęs žmonių knibždėlyne, pamatė veidą, panašų į knygininko Šilo, bet negalėjo būti jo, nes Šilas niekad nevaikščiodavo po smukles.

Vienuolynas! Štai tau!

Sachris nuolat baiminosi, kad pasaulyje ir literatūroje pasirodysią kas nors naujo ir jis su savo devintuoju dešimtmečiu paliksią it seni asilai; ir baisėjosi žmonių susibūrimais. Atsiradus naujai klikai, jis tarytum išgirsdavo apie sąmokslą, ruošiamą prieš jį. Pirmiausia mėgindavo į ją įsimalti ir išsprogdinti iš vidaus, ir kur tik jis įsigaudavo, tai, kas iškilnu, susyk būdavo nusmukdoma, o tai, kas neįdomu, tapdavo įdomu, grožis pavirsdavo bjaurastim. Pirmąsyk išgirdęs apie vienuolyną, pažėrė sąmojį. Bet Falkenstriomui ten įstojus,

jis susirūpino, bandė įsiteikti, siūlė apsaugą ir paslaugas, tačiau buvo ryžtingai atstumtas. Grafas Maksas juo šlykštėjosi lyg dvoku, o Šilas bijojo kaip paties nelabojo.

Dabar jis norėjo išsiaiškinti, kokios nuomonės vienuolyno klausimu laikosi Haraldas:

– Na, ar esi girdėjęs apie Šilo alkoholikų namus Sioderio kalne?

– Taip, savo dideliam malonumui.

Vadinasi, užkibo.

– Falkenstriomas, girdi, baigęs gydymo kursą; jie, girdi, valgą obuolius ir skaitą Bibliją.

– Ir turį longholmietį vartininką. Tasai senas avigalvis, kuris taip maukęs, jog susilaužęs rankas ir kojas, sako, prieš tai buvęs vogčiom išgėrinėjantis baptistas.

– Naa, ir paskutinė naujiena: Revizorius R. sėdi kepykloj ir daro auksą.

– O Jėzau! daro auksą?

Sachris jautė pareigą nusijuokti, ir taip pratrūko, kad kratėsi pilvas ir nosis.

– Bet jie nėra nepavojingi, – išsišiepė Haraldas. – Tasai Šilas yra teosofas ir turi partiją, kurgi, didelę partiją...

Sachris, nemėgstantis partijų, sušnypštė:

– Ech!

– O Maksas yra martenistas[54], rašo viename Paryžiaus žurnale, platinamame po visą pasaulį...

Haraldą pagavo šėtoniškas noras pagąsdinti Sachrį.

– Žinai, teosofai abiejose pasaulio pusėse kaip namie, jų esama visur, kaip anksčiau jėzuitų, o jų įtaka laikraščiams, riksdagui, universitetui tarytum neišmatuojama.

Sachris išsigando, nes tie nauji vėjai, kurių jis laukė, jau padvelkė, ir be jo pagalbos, be jo globos. Jau rimta.

– Ar iš tikrųjų? Tu taip sakai? Bet Šilas – joks koziris.

– Šilas gerai išstudijavo kalbas kandidato egzaminui, o vėliau vis būdavo įknibęs į knygas. Jo straipsnis įdėtas į paskutinį *Revue des Deux Mondes*...

– Į į į *Revue*...

Žodžiai įstrigo gerklėj ir išmušė prakaitas. Bet Haraldas tebešvilpčiojo botagu:

– Ir patikėk, jie ten ant kalno turi puikių pažinčių. Ten vaikšto net princas...

– Net net... Man reikia paskambinti namo, akimirką... atsiprašau...

Telefonas buvo Sachrio įprastas pretekstas atsikratyti nemaloniu pokalbiu, ir jam būdavo nemalonu girdėti visa, kas naudinga kitiems.

Nuo telefono grįžo nubalusia nosim.

– Keista! – burbtelėjo pats sau. – Namie nė gyvos dvasios; netgi Majos! Apie kokį princą kalbėjai?

Haraldas dabar pasiekė trečią girtumo stadiją; jis sujžūlėjo, pamaldusis miegalius.

– Taip, – tarė jis, – tau neverta ten meškerioti, nes princas nenori su tavim bendrauti.

Sachris atsikirto:

– Bet juk visas jų okultizmas ir teosofija – blefas.

– Ne, tai aukštesnis, išplėtotas hipnotizmas ir sugestija. Ar nesi skaitęs Karlo diu Prelio[55] puikių straipsnių apie okultizmą, ėjusių *Zukunft* visą dešimtą dešimtmetį?

– *Zukunft?* Argi Hardenas toks?

– Ateitis, regis, praėjo tau pro šalį, brangusis Sachri, ir tu velkies uodegoj. Vis dar gyveni devintam dešimtmety, nors mes visi jau naujam amžiuj.

– Diu Prelis?

– Taip, diu Prelis šiuolaikiniu mokslu paaiškino visa, ką tu su savo nemokšomis vadinate prietarais, raganom, burtais, šmėklom, – visa pakankamai gerai paaiškinta.

Sachris susigūžė, jam pasidarė šalta ir užėmė kvapą.

Tuomet Haraldas išvydo naują rimbą ir stvėrė šį su netikėtu pykčiu:

– Atsigręžk į dešinę, kai ką pamatysi!

Sachris nenorom pakluso. Ir pamatęs atsibastėlį sėdint prie stalo, nukorė galvą.

Jis nežinojo, ką Haraldas turėjo omeny, jei apskritai ką nors turėjo. Tarsi nenorėdamas išsiduoti, jis užkando žadą, bet išsigandęs tylos, metė lyg tarp kitko:

– Ar nematai, daktaras Borgas tebesėdi?

– Kaip tik pakilo eiti.

– Ar jis vienas?

– Taip, visą laiką sėdėjo vienas.

Tai Sachriui buvo naujas kirtis. Daktaras melavo teisindamasis, jog laukia kompanijos. Jis nenorėjo sėdėti su Sachriu.

– Verčiau pažiūrėk į Teklą R., sėdinčią su savo naujuoju vyru ten toliau!

– Ne, nenoriu. Man reikia važiuoti namo, nes namie kažkas ne taip.

Vargais negalais atsistojo ir išlaviravo. Daug pažįstamų buvo salėj, bet jis matė tik jų nugaras, ir jam pasirodė, jog jie nenori su juo sveikintis.

Šlitiniuodamas gatvėmis, jautėsi užplaktas, demaskuotas, išvarytas į atsargą.

Ant Norbru tilto pro šalį pravažiavo tramvajus, ir jis tarytum išvydo jame senąją Mają, kas jam pasirodė visiškai paika.

Šepsbruno tiltu nulėkė brikutė, joje sėdėjo jo abu berniukai, bet jie jo nematė. Tai buvo visų keisčiausia.

Vagone netikėtai susitiko policijos komisarą, kuris paprastai jam prikimšdavo galvą visokiausių melų istorijų. Šiandien tasai šiaip jau bailus ir nuolankus žmogelis buvo atšakus.

Sachris norėjo pasiteirauti apie Falkenstriomą ir jo bylą, troško išgirsti ką nors blogo apie vienuolyno gyventojus ir, pasitikėdamas ginčų vengiančio komisaro draugiškumu, pradėjo klastingu klausimu:

– Naa, o kaip Falkenstriomo byla?

– Nutraukta.

– Ką tu išties apie tai pasakytum?

– Tai mane džiugina! Falkenstriomas – tikras vyras, o bobpalaikės buvo padugnės.

– Štai kaip, štai kaip; tu taip manai?

– Taip, šitaip mano visi, kuriems netrūksta nė vieno šulo. Tu, Sachri, šiandien tikrai apsinešęs. Pasitaisyk skrybėlę ant pakaušio, o tai konduktorius pagalvos, jog esi girtas.

Policininkėlis niekad taip su juo nekalbėdavo; todėl Sachris itin skaudžiai užsigavo manydamas, jog tokiu būdu prieš jį papūtė naujoji opinija.

Įsispraudė kampan ir užmigo.

TRYLIKTAS SKYRIUS

Vienuolyne buvo Kūčios, ir bibliotekoj sėdėjo grafas Maksas, Šilas, Falkenstriomas ir Revizorius. Jie mankštino protą, ir dabar atėjo eilė Šilui perskaityti savo pirmąjį dialogą, kurio turinys buvo štai koks.

– Kas yra tiesa?

– Pagalvokim! Netikra žinia neatitinka tikrosios padėties, vadinasi, tikra žinia yra ta, kuri atitinka tikrąją padėtį. Paprastesniais atvejais galima suvokti tikrąją padėtį pojūčiais. Jei lauke lyja, o tu sakai, kad nelyja, sakai netiesą. Žvilgsnis pro langą gali lengvai atskleisti tikrąją padėtį; jei tu matai, kad lyja, bet vis tiek tvirtini, kad nelyja, esi sąmoningas melagis. Tačiau jei tu blogai matai ir lietus yra smulkus, tuo atveju gali būti nesąmoningas melagis. Užtat jei sakai, kad šiandien gegužės antroji, ir tą pat sako mūsų kalendorius bei patvirtina šiandieninis laikraštis, tai juk yra tiesa. Bet neabsoliuti tiesa, nes Rusijoj yra gegužės dvyliktoji senuoju stiliumi. Vis dėlto nė vienas iš mūsų nesam rusas, tad turime galvoje naująjį stilių, o jei kuris nors iš mūsų turi galvoje senąjį stilių arba nori be priežasties užvesti kalbą apie Rusiją, tai mes vadiname pritempimu, arba sofistika. Esamoji paprastesnio tipo padėtis nepriklauso nuo požiūrio. Kad vaikas nėra suaugęs, yra esamoji padėtis (nors pasitaiko vunderkindų) ir išlieka nepriklausoma nuo požiūrio. Jei šiandien esama įvežimo muito šilkui, tai yra faktas, prieš kurį lenkiamasi nepriklausomai nuo požiūrio į muito teisėtumą.

Fakto teisėtumas arba prigimtis gali būti nuomonių objektas, o faktas išlieka nepriklausomas.

Kad moteris sukurta gimdyti ir prižiūrėti vaikus, yra faktas. Kad Žorž Sand rašė romanus – kitas faktas. Pastarasis faktas nepanaikina pirmojo; abu faktai yra tikri ir abiejų egzistavimas nepriklauso nuo požiūrio.

Tačiau kilus klausimui, pavyzdžiui, dėl Vagnerio muzikos vertės, apie požiūrį galima kalbėti, nes čia pateiktas sudėtinis faktas.

Iš pradžių pasiteiraujama: kokią Vagnerio muziką turit omeny? „Skrajojantis olandas" – graži muzika, bet ji dar nėra paties Vagnerio, nes čia jis seka Mejerberiu. „Liohengrinas" yra nuobodus ir niekam tikęs, nes gulbės motyvas, nors penki jo taktai ir gražūs, kartojamas taip dažnai, jog pajunti kompozitoriaus skurdumą. Leitmotyvas nenaujas, nes gubernatorius „Don Žuane" jau turi jį charakterizuojantį motyvą. „Meisterzingeriai" – bjauri, banali, baroko ir epigonų muzika, bet pjesę išjudina populiari Hanso Sakso asmenybė, opozicijos patosas prieš viešpatauti ir engti norinčias atgyvenas; čia išryškėja tekstas, sąveikaudamas su medžiaga nepaisant to, kad vagnerininkai aptinka savo meistro apologiją ir panieką priešininkams. O dėl Vagnerio naujų atradimų ir harmonijos plėtotės, čia nesama nei kokio atradimo, nei plėtotės. Perteklius trombonų ir kitokio dainininką nustelbiančio žalvario yra brutalumas ir neskoningumas, tik žeidžiantis muzikinę klausą; tai karo muzika mokymo aikštei, bet ne akompanimentas lyriškam, erotiškai intymiam jausmų išliejimui. O harmonijos esti arba senos, geros, paprastos, tradicinės, arba bjaurios, neleistinos. Gamtoje esama neleistinų dalykų. Senajame Testamente draudžiama arti su jaučiu ir asilu vienu metu, iš dalies dėl to, kad asilas – iškrypęs gyvulys; ten netgi draudžiama sėti vynuogyne ir apskritai kartu sodinti skirtingus augalus, nes tatai prieštarauja jų prigimčiai ir gali būti netikusio kryžminimosi priežastis.

Vagneris suplaka tonus „prieš gamtą“, ir todėl jo muzika nesugadintą klausą veikia kaip kažkas baisaus, priešinga gamtai, nesveika, sugedę. Ir tarpais rodos, jog šie priešiški tonai sumesti krūvon kaip pakliūva, iš pykčio, per didelio pasitikėjimo, troškimo viešpatauti ir trūkstant skonio, nejaučiant grožio, žodžiu, tai tarytum sukomponuota nemuzikalaus kapelmeisterio, panorusio diriguoti savo paties muziką.

Kas tie vagnerininkai arba kaip tampama vagnerininku?

Visi vokiečiai yra vagnerininkai, nes Vagneris iškėlė vokiečių tautą, o pats suspindėjo tik po prancūzų–vokiečių karo. Prancūzai iš pradžių negalėjo būti vagnerininkai dėl natūralių priežasčių; prancūzas mėgsta garsų darną ir nemėgsta Vokietijos. Bet kai Paryžiuj apsigyvenę trisdešimt tūkstančių vokiečių prastūmė Vagnerį paremdami jo sėkmę, prie jų prisidėjo jaunieji prancūzai: tiek iš noro pasipriešinti vyresniesiems, tiek nepajėgdami atsispirti negirdėtam įtaigos spaudimui. Diena iš dienos jiems buvo kalbama, kad tai modernu, o nesuprasti Vagnerio senamadiška. Vagnerio meistriškumas tapo aksioma, o jei žmogui nepatiko Vagneris, buvo tvirtinama, jog jis „nesuprantąs“ Vagnerio. Visai taip, kaip kad šuns šeimininkas tvirtina, esą jo šuns „bijoma“, nors išties šiuo tik bjaurimasi.

Apskritai vagnerininkų pasitaiko tik tarp nemuzikalių žmonių. Kai nereikšmingas, nieko nesakantis žmogeliukas negali įgyti bent kokios svarbos, jis pareiškia esąs vagnerininkas; šitaip save sutaurina ir jau yra šis tas. Bet jei ir *tu* pareikši esąs vagnerininkas, būsi jo sekėjas. Jis yra vagnerininkas, o tu *irgi* vagnerininkas. Paskui jis išsiaiškina, kad tu nesi tikras vagnerininkas, nes „nesupranti“ siaubingos „Dievų žūties“, ir tuomet jis stovi aukščiau už tave, o tu žemiau už jį, kas jam visų svarbiausia. O jei dar tesi girdėjęs Vagnerį Berlyne ar Miunchene, pavirsti visišku nieku; turi būti jį girdėjęs Bairoite, nors jis geriau atliekamas Berlyne.

Taigi čia, atrodytų, sunkiau išsiaiškinti tiesą, nes požiūris

į Vagnerio muzikos vertę yra paremtas tokiais komplikuotais motyvais: subjektyviu valdžios troškimu, vyraujančiais interesais ir aistromis, tautybe, masių spaudimu, tuštybe. Visai kita padėtis, kai reikia įvertinti moteriškąją lytį kūrinijos grandinėj. Šią problemą galima išspręsti matematiškai, o ją išsprendęs galiu iš patirties įrodyti, kad išsprendžiau teisingai. Ją galima išspręsti pritaikius Euklido aukso pjūvio dėsnį: mažesnė dalis (vaikas) santykiauja su didesne dalim (moterim) taip, kaip didesnė dalis (moteris) santykiauja su visu dydžiu (vyru), arba a:b = b: (a + b), kas, išreikšta skaičiais, bus 2:3 = 3: (2+3); arba $^{2}/_{3} = {}^{3}/_{5}$.

Ir jei tuomet atsakai, kad moters vertė 3 yra kintamas dydis ir kad ugdoma moteris gali pasivyti vyrą, matematiškai galima įrodyti, jog tai netiesa.

Vyro (A) greitis yra 5, o moters (B) – 3. Klausimas: kada B pasivys A? Atsakymas: niekad, žinoma, jei A išlaikys pradinį greitį. Patirtis rodo, kad išlaikys, nes mūsų didžiosios epochos visi visų sričių novatoriai buvo žymūs vyrai, nors dvi moterų kartos yra gavusios tą patį auklėjimą kaip vyrai. Kad moters negalima tuo įtikinti, priklauso nuo jos proto silpnumo. Vyro įgimtas mandagumas priešingai lyčiai irgi padeda moteriai apsigaudinėti. Juk jis visad tariamai iškelia ją virš savęs, žavėdamasis jos vieninteliu gebėjimu, kurio jam trūksta: gimdyti vaikus, nors jis geba daugiau – pradėti vaikus, tai yra duoti jiems tikrąją egzistenciją.

Kasdieniam gyvenime žmonės itin linkę apšaukti viens kitą melagiais, kas gali priklausyti nuo įvairių priežasčių. Mat esama tos dienos klydimų, gavusių aksiomų statusą, taigi savaime suprantamų tiesų, kurių nei reikia, nei galima įrodyti. Esama klasinių melagysčių. Taip žemesnė klasė visad mano, jog aukštesnė klasė sudaryta iš tironų, negailestingųjų, kraugerių; o aukštesnė klasė visad įsitikinusi, kad žemesnė klasė – tai prastesni žmonės, neturintys moralės, vagiliaujantys, melagingi. Esama tautinių melagysčių. Štai

suomiai dabar (bet ne prieš dešimtį metų) mano, kad geraširdžiai rusai esą sukčiai ir žmogėdros, o rusai suomius laiko veidmainiškais, klastingais, nekalbiais ir kerštingais. Juk Suomija, po 1810-ųjų tapusi rusų žeme (Švedija nuo to laiko apraudа savo prarastąją Suomiją), kaip užkariautas kraštas, turi būti valdoma gubernatoriaus. Šis gubernatorius gali vadintis kaip tik nori, bet jo vardas iš *nomen proprium** pavirs apeliatyvu, arba budelio sinonimu. Plebėjams Bobrikovas[56] visad reikš budelį, Bobrikovas negalįs būti padorus žmogus. Tai plebėjų aksioma! Todėl plebėjai gali parašyti: „Profesorius V. gerbia Bobrikovą" ir tučtuojau būti suprasti plebėjų, kurie tai išsiaiškins: „Profesorius V. gerbia sukčių, vadinasi, profesorius V. irgi sukčius". Pirmiau įrodyti, kad Suomijos generalgubernatorius esąs sukčius, plebėjams nereikia. Pakanka to, kad jis išvijo maištaujančius pavaldinius bei pasipriešino krašto įstatymams išlikdamas ištikimas savo viešpaties tarnas.

Tuo pat metu mūsų „laisvojoj šaly" už keletą išsprūdusių žodžių buvo įkalinti du žymūs politikai, o juos nuteisusioje laisvamanių žiuri sėdėjo žmonės, apraudantys rusų engiamą suomių tautą. Taigi šiems žmonėms pats laisvės troškimas lyg ir ne itin svarbus, o laisvės siekis vardan suomių vadinamas snobizmu, viešosios nuomonės baime ir panašiai.

Darbuotis prieš savo įsitikinimus dėl reikalo, kuriam nepritari, yra apgavikiška; lįsti į sąjūdžio priekį arba pradėti nosį riesti yra įprastas būdas iškreipti tiesai.

Bet esama dalykų, kurie buvo teisingi, bet dabar jau ne. Prieš dešimt metų Filipas buvo priverstas atsiskaityti su savo kreditoriais. Jo priešai tatai vadino cesija, bet *cedera bonis* reiškia perleisti savo nuosavybę kreditoriams; tas, kas atsiskaito su kreditoriais, savo nuosavybės neatsisako, tad ir cesijos neatlieka. Taigi priešai iškreipė tiesą. Na gerai, septin-

* Tikrinis vardas *(lot.)*.

taisiais metais Filipas sumokėjo ne tik sutartus šešiasdešimt procentų, bet ir likusius keturiasdešimt. Bet jis nepranešė to savo priešams, ir šie dar ir šiandien jį laiko savo skolų negrąžinančiu, į cesiją įsivėlusiu asmeniu. Kad jis negrąžinęs skolų, buvo tiesa prieš dešimt metų, bet dabar melas, nes jos grąžintos.

Esama nesukalbamų subjektyvių žmonių, kurių mintys gali judėti tik nutiestais bėgiais it kokie tramvajai. Todėl jie negeba nei praleisti sutiktojo, nei pasukti skersgatvin. Tokie visad nori ką nors prikišti savo draugams, įrodyti jų kaltę, palaužti juos; jie nenori girdėti nei argumentų, nei kontrargumentų, tik neįbauginami varo tuo pačiu būdu toliau.

Filipas ruošėsi vesti ir nusipirko baldus pas didįjį Levį, turėjusį geriausių. Na štai, jį aplanko draugas Andrėjas; nužvelgia viską ir ima kalbėti.

– Taip, visa tai neblogai, bet tau, Filipai, reikėjo pirkti pas Levį...

– Juk aš ir pirkau pas Levį...

– Matai, Levis ima tiesiai iš Paryžiaus...

– Juk aš pirkau pas...

– Ir apsistatant būstą šiais laikais nereikėtų pirkti senamadiškų daiktų. Štai šitie yra aštuntojo dešimtmečio ir primena perpirktus baldus... Ne, tau reikėjo įsigyti pas Levį!

– Juk aš pirkau pas...

– Matai, *l'art nouveau* – tai naujas, visiškai naujas stilius.

– Tai ir *yra* l'art nouveau...

– Bet tu visad buvai linkęs į senienas...

– Tai *yra l'art*...

– Ir tau reikėjo pamatyti mano svetainę...

– Aš *esu* ją matęs...

– Kodėl neatėjai pas mane paskutinį kartą, kai tave kviečiausi? Aš gyvenu Pakrantės gatvėj...

– Juk aš buvau pas tave...

– Žinau, kad tau sunku išsikrapštyti iš savo skylės, bet

pas mane, man rodos, vis tiek galėjai užeiti, mes juk turim tiek daug bendrų interesų... ir ten susitiktum su Haraldu Epelsvanu...

– Aš juk esu susitikęs su Epelsvanu pas tave, Pakrantės gatvėj...

– Patikėk, talentas, bet tu jo nepažįsti...

– Aš jį pažįstu jau dešimt metų ir sakau jam *tu*...

– Tai padoriausias žmogus, kokį tik žinau, tau reikėtų tik paskaityti jo paskutinę knygą...

– Aš *perskaičiau* jo paskutinę knygą... juoba...

– Patikėk, tikra knyga, didelis menas, platūs potėpiai...

– Aš parašiau jo knygos recenziją laikraštyje „Broliškos tautos ger..."

– Aš ją labiausiai vertinu iš visos modernios literatūros... Ten yra skyrius...

Dabar įsiterpia jauna Filipo žmona. Andrėjas beregint metasi prie jos, padaro ją savo patikėtine ir ryžtinga vyro priešininke, išprievartauja jos jausmus ir su maloninga užuojauta nurieda savo bėgiais ją pasikinkęs.

– Klausyk, Laura, *kodėl* neliepei Filipui pirkti baldų pas Levį...

Laura nenori būti nemandagi, o kadangi Andrėjas taip užjaučia, jo balsas tampa toks simpatiškas, kad jam leidžiama pliekti toliau, o Filipas prikanda lūpą nenorėdamas skaudinti Lauros.

Andrėjas piktnaudžiauja abiejų gerumu ir važiuoja toliau su Laura, kaip bendrakalte:

– Jei Filipas būtų matęs mano svetainės baldus, jis sudegintų šitą šlamštą, bet juk jis niekad nenori apsilankyti pas mane. Aš ką tik kalbėjau, kad gyvenu Pakrantės gatvėj ir kad Filipas pas mane susipažintų su Epelsvanu ir gautų pasiskolinti jo paskutinę knygą. Patikėk, tikra knyga...

– Aš ją skaičiau, – įsiterpia Laura, bandydama užmegzti ryšį...

Tačiau Andrėjas burbuliuoja kaip besiporuojantis tetervinas ir nieko negirdi...

– Tai žymiausia iš visų parašytų knygų ir parašyta tau, Laura. Ten yra skyrius...

Tarnaitė praneša, kad ponams padengta.

Esama žmonių, kurie meluoja apie save, ir dėl daugelio priežasčių. Kadangi visi esam kada nors tą darę, toliau vartosiu žodį „mes“.

Mes jaučiamės visiški menkystos pagyrūnų kompanijoj ir ūmiai pasidarom kokio nors dviprasmio nuotykio, o prireikus netgi nusikaltimo, didvyriai.

Mes turim paguosti bedalį ir užsikraunam jo luošybę, kad palengvintume jam naštą. Bet gresia pavojus, kad paguostasis yra pokštininkas, pats apsimelavęs, ir tada melų posmai gali visai susinarplioti.

Filipas iš prigimties nebijo tamsos, kaip ir Andrėjas, bet Andrėjui pasakojant vaiduoklių istoriją damų draugijoje, Filipui nuo damų šypsenų susidaro įspūdis, jog Andrėjas bijo tamsos. Kad jį išgelbėtų, Filipas meta gelbėjimo ratą.

– Patikėk, neišdrįsčiau vienas lipti palėpės laiptais net ir turėdamas žibintą.

Andrėjas pastato ausis gerai įsimindamas kitų silpnybes ir jomis kabarojasi į viršų.

Po kelių valandų, svečiams išsikalbėjus ir likus tuštiems tarsi išaižytos žirnių ankštys, Filipas stveria už storo kapšo ir ištraukia žygdarbį, kurį atlikęs jis pats su tamsioje girioje sutiktu pasibaidžiusiu žirgu. Istorija turi pasisekimą, tad Andrėjas pasijunta atsidūręs žemiau, nori per kitų nugaras užsiropšti viršun; smogia Filipo žygdarbiui, partrenkdamas jį jo paties špaga:

– Aš netikiu; juk tu taip bijai tamsos, kad nedrįsti lipti palėpės laiptais net su žiburiu!

Filipas, nebijantis tamsos, dabar visam gyvenimui tampa bailiu Andrėjo ir draugijos akyse. Mat pats apsimelavo.

Esama dar keblesnių melo atvejų. Štai yra atsitikę, jog melas nenumatytom aplinkybėm tapo teisybe. Pauliukas pamelavo, jog jo kvailą pjesę vaidins teatre; su šiuo melu jis pasiskolino pinigų, ir jį graužia sąžinė. Ir šit pjesė suvaidinama; melas tapo teisybe, Pauliukas kaip ir nepamelavo. Šįsyk jam pasisekė!

Kokios daugybės melų tikint savo teisumu išmokoma mokyklose ir universitetuose; kokia daugybė pasenusių teorijų ir hipotezių, kurios vėlesnėm epochom bus pateikiamos kaip klaidos, prietarai ir erezijos. Tą, kuris pajunta būsimą tiesą ir pabunda regėdamas aplink save melagystes bei kvėpuodamas melu, apima neviltis, įsiūtis ir noras užtrokšti. Melas moksle ir gyvenime, melas kasdieniuose santykiuose, draugystėj ir meilėj, įstatymų leidyboj, administravime, valdžioje, politikoje ir religijoje.

Tiesa yra ledynas, kuris nepastebimai slenka pirmyn, iš sniego pavirsta ledu, ištirpsta ir vėl suledėja nepaliaujamai atnaujinamas iš viršaus nusileidusio švaraus sniego, skaidraus kaip tiesa; nuslydęs galelį į priekį ir smuktelėjęs žemyn, jis tampa purvinas kaip melas ir pranyksta.

– Taip, Šilai, – prisijungė Maksas, – mes gyvenam iliuzijų pasauly ir sofistų epochoj, kur Sokratas, mąstytojas, visad ištuštintų nuodų taurę. Bet jūs, teosofai, galit kitaip paaiškinti atkaklią melo egzistenciją.

– Tu turi omeny, kaip Brahma leidosi suvedžiojamas Majos, kad rastųsi palikuonių. Tai pirmapradė dangaus nuodėmė, už kurią turim atgailauti. Bet dieviškos pirmapradės medžiagos susilietimas su žemiškąja medžiaga pagimdė tik pusinį ir nerealų fantomų pasaulį. Užtat Platonas teisus laikydamas daiktų idėjas tikrąja realybe, o pačius daiktus – tik scheminiais siluetais, subjektyviais prototipo įvaizdžiais. Šo-

penhaueris apie tai pasakė geriausiai: materija stokoja realumo. Užtat mūsų dienų materialistai taip toli nuo tikrovės, kad lieka kitoj pusėj. Juk matot šiuos nusivylėlius šlaistantis nevaldomus; jie dvoklina tamsoje ir susižeidžia, jie šniukštinėja žemę lyg triufelinės kiaulės, nusigręždami nuo pirmavaizdžių ir matydami tik kopijas. Todėl jie garbina Mają, žemės dvasią, moterį, o nepanorę tarnauti Dievui iš meilės, vergauja Omfalei iš neapykantos.

– Tu teisus, bet šie materialistai numarino materiją numarindami ir patys save. Mat su jais nepasiginčysi dėl dvasios nemirtingumo, nes jie jį neigia. Juk visai galimas daiktas, kad jų sielos numirs arba sunyks, nes jie tą jaučia. Galbūt jie dvasiškai nusižudė. Jei leisit, o žiemos diena yra ilga, aš perskaitysiu savo paskutinį dialogą apie materiją, kaip gyvą esybę.

Jis perskaitė štai ką.

Po trumpos kelionės parsirandi namo, kad atrastum savo išsiilgtą kambarį. Bet kai įžengi vidun, jis tau pasirodo svetimas. Niekas nepajudinta iš vietos, nevalyta ir nešveista, bet kambarys pasikeitęs. Į tave siūbteli kažkoks šaltis ir tuštuma; tai neatitinka tavo per išvyką susidaryto vaizdo, ir pajunti, jog tavo paties asmuo yra svetimas aplinkai, bet šis pojūtis taip sparčiai susimaino su ankstesniuoju, kad nebesusigaudai, kas pasikeitė – kambarys ar tavo asmenybė.

Bet jei tu niekur nekeliauji, tik praleidęs naktį puotoje pareini namo rytą dienos šviesoj, tuomet tau susidaro kitas įspūdis. Net jei buvai geroj draugijoj, nekaltai pasidžiaugei ar sužinojai ką nors nauja, susitikimas su kambariu stačiai baisus. Neliesta lova su savo baltom įkapėm stūkso it koks kaltinimas; jauti, tarsi būtų įvykdytas nusikaltimas, galbūt nusikaltimas gamtos dėsniams; šventojo miego, kuris atnaujina ir dar sykį pagimdo, šventumas pažeistas; tave slegia ne tik apleista pareiga; atrodo, jog esi kažko negrįžtamai nete-

kęs; ir kartu tau gėda, tokia gėda, jog nori būti sunaikintas ar pats susinaikinti. Galbūt praleidai kažką, ko ir pats nežinai, pasimatymą sapne, kuris būtų tave išmokęs išminties, taip, atrodo, jog kažką privertei veltui laukti, ir galbūt šito nepažįstamojo skausmą dabar patiri.

Sutinki savo išsimiegojusią tarnaitę, regi jos šviesų žvilgsnį, ramią susikaupusią laikyseną po išmiegotos nakties ir dar labiau susigėsti; nusižemini pavydėdamas menkai darbininkei, kuri šią akimirką už tave pranašesnė. O pažvelgęs veidrodin išvysti krauju pasruvusią akį, jos lėliukė blėsčioja it fosforas nuo skersvėjo, ir neatpažįsti savo veido. Jame išlikę atspindžiai žmonių, su kuriais kalbėjaisi naktį, – taip, gali visiškai pakeisti kaukę pabendravęs su stipria asmenybe, prie kurios veido daugelį valandų derinai savąjį.

Įvykdytas nežinomas nusikaltimas, ir suima baimė būti demaskuotam; lauki nelaimių kupinos dienos, o atkreipęs dėmesį pastebėtum, jog toji diena atsineša apmaudą. Rytiniam laikrašty išspausdinta kažkas piktinančio, gauni negerą laišką, galbūt nelaimės žinią. Kaltės jausmas toks stiprus, jog bėgant dienai iškenti viską: geri prastą kavą nedrįsdamas pasiskųsti, neprieštaraudamas iškenti pažeminimus ir dirbi savo darbą su nevilties įkarščiu, lyg atgailaudamas.

Pažįstu jaunuolį: jis parėjo namo saulei tekant ir, sutiktas džiugios rytinės kanarėlės giesmės, išsitraukė revolverį ir paukštį nušovė. Daug vėliau mėgindamas išsiaiškinti savo įspūdį, jis pareiškė iš pradžių ketinęs pats nusišauti, nors naktį nebuvo padaręs nieko bloga; dar po kurio laiko panoro prisiminti, jog paukštis iškilęs jam prieš akis tarsi jo nešvari sąžinė, kurią norėjęs numarinti. Bet priešpiečiais pabudęs pravirko regėdamas nugaišusį paukštį, tačiau nesigailėdamas savo poelgio. „Kažkas turėjo mirti!“ Daugiau pasakyti negalėjo.

[Tatai primena, kaip rabinai aiškina Senojo Testamento auką, ypač atpirkimo auką praliejant kraują.]

Gali net būti taip toli nuo savo kambario ir įsipainiojęs į tokius bjaurius reikalus, kad su siaubu bėgi nuo jo nedrįsdamas grįžti. Tave sutinka kažkas nepažįstamas, užėmęs tavo kambarį ir stumiantis tave lauk; ant tavo sofos kažkas sėdi, ko tu nematai, ir tas kažkas yra tavojo Aš pavidalas, bet grėsmingas; tavo geresniojo Aš atplaiša, su panieka ir priekaištais genanti lauk pažemintą brolį dvynį. Žinoma, galima susitikti ir svetimų padarų, nevykusių savo asmens išperų, apleistame tuščiame kambary įgijusių tariamai gyvas formas, tik jas susitikti nėra gerai, nes jos – dykrų, gaisraviečių, griuvėsių, tylos ir tuštumos vaikai.

Tasai, kuris išsinuomoja butą ir turi jį apstatyti, vaikšto fantazuodamas. Jis suprojektuoja savo vidaus formas ir spalvas. Ir viską sutvarkęs, gali pažvelgti, kaip jis atrodo iš vidaus, ir net kiti atvirom akim gali tą pamatyti. Jei dabar jis parsiveda žmoną ir ten gimsta vaikas, tai tampa jų šventa patalpa ir vadinama namais. Visi trys, vyras, žmona ir vaikas, yra jų savininkai; ne visi kartu ir ne kiekvienas vieno trečdalio, bet kiekvienam priklauso visuma, kurios negalima perleisti; ir nesama skaičiavimo būdo, kuriuo galėtum išspręsti šią proporciją; neapskaičiuosi ir akcijų kiekio, nes čia ne bendrovė. Tai nepaaiškinama šeimos paslaptis, trejybės problema. Užtat jai suirus, visatoj kyla sumaištis ir visa gamta šaukia „aiman“!

Namai yra toks jautrus daiktas, kad kiekvienas baldų perstatymas sukrečia, magnetiškai sutrikdo bendrą gyvenimą. Patys baldai įgyja žmogiškų savybių ir ima reikalauti globojančios rankos. Kol viešpatauja meilė ir tvarka, jie šviečia tarsi šypsena. Valgomojo stalo plokštė, žvilganti it skydas, yra namų garbė; bet pasirodžius pirmam neišsluostytos stiklinės ratui, reikia saugotis, nes greitai atsiranda daugiau; ir vieną gražią dieną jis pavirsta smuklės prekystaliu, prie kurio renkamasi atšvęsti kasdienės duonos, varganos algos ir geriausių poilsio valandėlių.

Į namus įsiveržus neapykantai ir vaidams, rūksta svetainės lempa, taip pliūpčioja židinys, kad negali užstumti kaiščio, patamsėja žalvaris, išsiderina rojalis, o svetainės laikrodis muša ne tuo laiku. Laikrodis jautrus kaip gyvas padaras; jis matuoja laiką ir ištiksi šešiasdešimt kartų per minutę nelyginant žmogaus širdis; jis prisitaiko prie tavo širdies ir jausmų ir esti namų tvarkos viešpats. Jis palaiko ryšį su kosmoso jėgomis, o jo ratukai turi tiek dantelių, kiek reikia valandų žvaigždėms apsisukti aplink Žemę, kiek reikia minučių Saulei pasistūmėti vienu laipsniu. Laikrodis sąveikauja su visata ir amžinybe, žmogaus širdim ir žemiškuoju gyvenimu.

Į namus įsiveržus neapykantai, laikrodis vietoj antros gali išmušti septintą, gali sustoti vidury savaitės, ir tai blogas ženklas; jis gali niurzgėti ir tarškėti tarp dūžių, kartais tik prieš penkias minutes atsidusdamas; ir gali išmušti trylika dūžių, o tai įspėjimas. Svetainės laikrodis kabo virš rojalio ir mėgsta taktą, ritmą ir harmoniją; girdėdamas gražią muziką, stengiasi nekliudyti: tuomet muša taip diskretiškai tarytum tramdydamasis; bet išgirdęs bjaurią, nemuzikalią muziką, gali trenkti per pianissimo, ir taip įžūliai, jog, rodos, turi protą. Klausantis Bethoveno gali taip atsitikti, jog jo kūjeliai, nesusilaikydami, panorę prisijungti prie džiaugsmo ir liūdesio, irgi ima plakti tam tikro tono bosu.

Rojalis yra laikrodžio draugas ir giminaitis, bet rojalis dar jautresnis ir opesnis. Rojalis opus žmonėms, tiek grojantiems, tiek klausytojams. Jis nepakenčia kietų rankų ir tampa kurčias ir nebylus po pikčiaus pirštais. Jis išsiderina esant kai kurių nepakenčiamų klausytojų, nes jaučia, kur slypi antipatija ir simpatija. Po minkštom ir švariom rankom jis moka dainuoti ir verkti, o gerai nusiteikęs mėgdžioja visus instrumentus. Silpna tvirtos sielos ranka gali priversti jį dundėti it griaustinį, ir ne šiurkšti ranka išgauna stipriausius garsus.

Esama rojalio derintojų, kurie jį išderina. Stygos, kaip paprastai, įtemptos normaliu tonu, niekas nepakeista, bet instrumentas neskamba; jis sugniuždytas; įsikišo svetima ranka ir sujaukė visą darną, susikaupusią po savininko ar savininkės rankom liūdint ir džiaugiantis, gerom ir blogom dienom. Rojalis kažką prarado; to negalima paaiškinti, bet taip yra. Po kurio laiko jis vėl įgrojamas, jo akumuliatorius pasikrauna psichinės jėgos, kietas medis, kažkada buvęs gyvas augalas, surinko tavo jausmus ir dabar grąžina sustiprintus. Tas pat, matyt, ir su senais smuikais; ne medienos senumas ir ne konstrukcija smuiką daro smuiku; jis turi būti šimtmečiais gulėjęs prie žmogiškos krūtinės, lietęs gerklas, nešiotas ant peties, glostytas rankos. Jis turėjo būti tarp tų, kurie ugdė smuikininkus, nuo vaikystės pirmųjų gamų su ašarom iki artisto triumfo su aplodismentais priešais pakeltą uždangą; jis turėjo sėdėti orkestre ir atlikti šedevrus. Tas pats kito likimo instrumentas, valstiečio kluone ar turgaus aikštėj, nebūtų niekuo ypatingas. Todėl negalima pagaminti Kremonos smuiko, bet galima jį mylėti, auklėti jį, duoti jam istoriją, tradicijas. Tuomet jis tampa asmenybe, įgauna gyvos būtybės bruožų, sužmoniškėja, įsidvasina, ir ašutai bei avies žarnos praranda savo gyvuliškumą, o augalo skaidulos – augmeniškumą; medinė dėžė tampa žmogaus krūtine, plaučiais, gerkle, ir kai ji dainuoja, girdėti balsai iš amžių glūdumos. Galbūt tai didžių senųjų meno kūrinių paslaptis? Gal pats paveikslas ir nebuvo itin vertingas, bet kartų kartos, stovėdamos priešais jį, susižavėjusios šį embrioną padarė vaisingą, galbūt išperėjo; laikas ir žmonės uždėjo patiną.

Kai leisdamasis vasaroti į kaimą palieki savo vazoninius augalus sodininkui, grįžęs tikiesi juos rasti vešlesnius, nes tris mėnesius jie auga prižiūrimi specialisto rankų. Bet taip nėra. Jie nuleipę, atrodo pasimetę, nors buvo geriau prižiūrimi. Galbūt jiems trūko šeimininko ar šeimininkės; galbūt jie vyto ilgėdamiesi namų, įprasto būsto, globojančios

rankos, kalbančiųjų balsų, namų muzikos, vaikų čiauškesio. Kodėl gi ne, jei jie yra gyvos būtybės, taigi gimsta, myli, auga, dauginasi ir miršta? Juk jie sukurti kaip ir gyvūnų kūnai, turi panašius audinius. Jų karnienos skaidulos yra visiškai tokios pat kaip lygiųjų raumenų; jų žiediniai indai primena arterijas, o taškiniai – venas; rėtiniai indai analogiški labiausiai išsivysčiusiems nervams; kartais jie turi limfinius indus, o ant šaknų – žarnų gaurelius; graikinio riešuto kevalo pjūvis visiškai atitinka kaulo pjūvį. Vaisiaus užuomazga juk yra gimda su kiaušidėm, o žiedadulkės – sperma. Tai kokie skirtumai? Tokie, kad augalai reaguoja lėčiau už gyvūnus, todėl juos sunkiau stebėti. Nupjauta raudona rožė nenublykša iš apmaudo, o balta neparausta iš pykčio; bet jei namuose esama neapykantos, jos nuvysta dar saulei nenusileidus. Rožė šypsos ir švyti pas sužieduotinius ir jaunavedžius, kol tveria meilė, pakenčia netgi tabako dūmus ir prastą vandenį, kad tik išliktų meilė; bet atsiradus neapykantai, pajuosta raudonoji ir nugelsta baltoji. Prieš pikto žmogaus ranką neatsilaiko nei rožės, nei kitos gėlės. Esama žmonių, kurie, nepakęsdami gėlių, jas kankina, per mažai laisto, kol šios palieka leisgyvės, o paskui jas gelbsti paskutinį akimirksnį. Tokie žmonės paprastai yra gyvūnų draugai, nuvagiantys geriausius kąsnius nuo vaikų ir numetantys šunims.

Tulpės yra linksma liaudis, mėgstanti šviesą, džiaugsmą ir muziką. Jei joms grojama, jos kvatoja, stiebiasi per vazos kraštus lyg norėdamos prisijungti; linksmoj kompanijoj jos gali būdrauti kiaurą naktį plačiai pravertom burnom, tarytum norėdamos atsigerti vyno garų, bet užgesinus šviesas jos susispaudžia it paukščių pulkelis ir miega iki priešpiečių. Prisigėrusios per daug vyno ir tabako, kitą dieną jos negaluoja, bet atsigauna vos gavusios išsimiegoti. Jos yra narcizų draugės, tad gerai jaučiasi tam pačiam stikle. O rožė, priešingai, nepakenčia jokių gėlių kaimynystės; ji myli tik žmo-

gų, tad nuskinta rožė gali pusdienį išsilaikyti prie mylinčios moters krūtinės, kur ji netgi toliau auga ir prasiskleidžia.

Esama ganėtinai naujo ir visuotinai žinomo naminio augalo, kuris vadinasi aspidistra. Tai japoniška lelija, niūri ir bjauri, su nematomais žiedais, lindinčiais giliai žemėje. Šiaip žiedai išsiskleidžia pačiame lapkočio viršuje, kad pasiektų šviesą. Bet aspidistros žiedai išsišauna iš šaknų, užtat yra bent kiek požeminės prigimties, atrodo it nukapoti iš mėsos. Augalas nesimpatiškas, nes nekenčia šviesos, bet turi vieną privalumą: jis pakantus; pakenčia tamsą, dulkes, dūmus ir kepimo smarsą. Maistą jis, regis, mėgsta, užtat aspidistrą aptiksi visuose rūsiuose ir ant maisto prekystalių. Viena jų penketą metų išstovėjo ant spintos pustamsiam kambary.

– Negi šis augalas niekad nepražysta? – sykį paklausė savininkas ją prižiūrinčio tarno.

– Kaipgi, per tuos penkerius metus penkis kartus žydėjo.

Šis aspidistros pasalūniškas paslaptingumas daro ją panašią į kriptogramą; tačiau lapai netgi gali atlikti roplio judesius riesdamiesi ore, rangydamiesi ir kraipydamiesi, vario žalymo spalvos, kartais aprūdiję, kartais baltai dryžuoti. Tai nėra koks geras padaras, bet, kaip sakyta, turi vieną privalumą: iškenčia viską dėl malonumo gyventi.

Dvi fenikso palmės pateko į namus siaučiant audrai; jos tik turėjo užimti nykstančiųjų vietą. Atrodė kiek susiraizgiusios, bet šiaip buvo stiprios, galbūt mažumą sukrapluoštės. Dvejetą metų siaučiant audrai jos stovėjo kertėj neišleisdamos nė vieno naujo lapo; seni lapai sumedėjo, tapo aštrūs kaip spygliai, o prisiartinęs prie jų įsidurdavai; jos gebėjo visad pastoti kelią, tad buvo permetinėjamos čia vienur, čia kitur, bet kad ir kur atsidūrusios atrodydavo it geležiniai virbai. Ir šit viena ėmė džiūti, buvo užpulta kirminų ir grybų ir nusibaigė.

Kai galų pagalėj audra praėjo ir namuose vėl pasidarė ramu, savininkas įžvelgė, kad išgyvenusiajai, norint ją išgelbėti, reikia didesnio vazono ir naujos žemės. Iškėlęs vargšę belaisvę iš vazono ir pamatęs, kaip baltos šaknys susispaudusios ir apsiraičiusios apie viena kitą tarsi užsisukusios žarnos, o žemės veik nelikę, jis suprato, ką ši iškentė ir kaip ta antroji mirtinai nusikankino. Taigi palmė galėjo atsitiesti, o juodos it aksomas švelnios puvenos apgaubė nuogus vidurius, gydydamos žaizdas ir maitindamos. Kaip paukštis feniksas, palmė feniksas pakilo iš savo pelenų, išsiskleidė, išleido iš širdies lapus, ištiesė skrydžiui didelius žalius plunksnų sparnus. Geležinis strypas vėl sužaliavo, šviesus ir su švelniais lapeliais, rodės, džiaugiasi būtimi; o tas, kas moka džiaugtis, matyt, moka ir kentėti, užtat nereikia kankinti augalų.

Bet dirstelėjęs į kalendorių, savininkas pamatė, jog toji diena pavadinta jam brangaus žmogaus vardu. Ir tarė sau: „Mylimoji, aš išleidau belaisvį tavo dieną, tavo gerovei, tavo išsivadavimui! Ir mano!“

Bet buvo kita palmė, maža vėduoklinė palmė iš Burbono salos. Ji gavo vietą saulėtame kambary ant rūbų spintos prie lovos kojūgalio. Ir ji tiesė rankas laimindama namus rytą vakarą, o kai šiuos palaimino kūdikėlis, palmė išleido naują lapą. Jis išlindo kaip suglausta vėduoklė, bet greit prasiskėtė kaip plaštaka, uždengė lopšį priglobdamas, mirgėdamas ramybe. Bet trankus gyvenimas neduoda ramybės, ir vaikutis, regis, nesantaikoj netarpo, grasindamas vėl išeiti savo keliu.

Palmė, mylinti vaikutį, irgi nebetarpo saulėtame kambary, bet taip išsistiebė iš žemės, jog buvo matyti šaknys; ji ropštėsi iš vazono, lyg ketintų išeiti savo keliu, pasprukti. Nieko negelbėjo, kad jos kojos buvo apdėtos puvenom, ji vis tiek atkakliai veržėsi iš žemės tolyn, į tolių tolumas. O kai vaikutis vėl išėjo savo keliu, palmė gedėjo, ištisus gedulo

metus, išbjaurėjo ir suseno, nulindo virtuvės podėlin ir nukeipo taip niekam ir nepasiteiravus apie tokį jos likimą.

*

Falkenstriomas, po keturiolikos dienų ramaus gyvenimo tarp skaisčių žmonių atsiskaitęs su savo praeitim ir pradėjęs auklėtis veikiamas Makso asmenybės, dabar pasiprašė perskaityti savo dialogą, kuris iš tikrųjų buvo dvikova su savim pačiu ir reiškė prisipažinimą.

– Draugai, – pradėjo, – dėl mano kūrybos visad kildavo nesusipratimų tarp manęs ir mano skaitytojų. Mat jie manydavo, jog aš tik juos bausdavau, kai reaguodavau į blogį savyje. Kad galėčiau parašyti rinktinę, paaukojau savo biografiją, savo asmenį. Mat man pasirodė, ir gan anksti, jog mano gyvenimas išstatytas scenoje priešais mane, kad galėčiau apžvelgti jį iš visų pusių. Tai sutaikė mane su nelaimėm ir išmokė suvokti save, kaip objektą. Dabar šia maža diatribe užsipuldamas bedievius, priskiriu prie jų save patį, visų pirma save patį. Ar galima pradėti?

– Pradėk!

Pirmą rudens rytą išėjęs laukan ir išvydęs nuogus medžius, patiri nykumą, ilgesį ir slogutį; bet kitą dieną aptinki naujus horizontus; viską permatai kiaurai, įžvelgi toliau ir išsivaduoji atradęs daugiau oro ir didesnes platumas. Paskui liaujies ką nors jutęs, kol vieną gražų rytą medžiai sulapoja nuo šerkšno kiek metališku rožiniu raudoniu ir sidabru. Tuomet kraštovaizdis pasidaro nuotaikingas, pridengtas šydu; juodieji griaučiai švytėte švyti; tai ne lapai, tik kristaliniai pumpurai, žirginiai, pražydusios varpos. Ir štai vėl atlydys, viskas tampa kaip anksčiau ir nieko daugiau nebematai, nieko nebesiilgi; yra taip, kaip ir turi būti.

Bet man žiemą yra taip nutikę, jog išėjęs vieną rytą ir akimoju pastebėjęs medžių nuogumą, pasigedau lapijos stebėdamasis, jog jos ten nėra, lyg būčiau tikėjęsis ją rasti įprastoj vietoj. Paskui klausinėdavau savęs, kodėl tikėjausi žalumos. Jei prabėgusią naktį būčiau gyvai sapnavęs žalią kraštovaizdį ir dėl to *pamatęs* tuštumą, dalykas būtų aiškus, bet kadangi taip nebuvo, svarsčiau toliau: galbūt iš tikrųjų sapnavau, tik užmiršau. Jei tikrai sapnavau tokį kraštovaizdį, vadinasi, sapnavau nepakankamai gyvai ir vėliau nepastebėjau kontrasto. Ir tuomet dvejojau, ar nebuvo siela kur nors nusikėlus miegant kūnui. O po išmiegotos nakties pabudęs nešvaria sąžine ir aiškiai jausdamas, jog esu blogai pasielgęs, vėl klausiu savęs, kur aš buvau. Naktį „susapnavęs" laišką ir jo turinį, o rytą tą laišką gavęs, klausiu savęs, ar tik nesu buvęs pašte ir ten jo neperskaitęs.

Šie klausimai, matyt, kol kas liks neatsakyti, ir mums teks pasitenkinti stebėjimų rinkimu ir jų dalijimusi su kitais, kad jie galėtų palyginti su savaisiais.

– Ar tiki dvasiom?

– Be abejo; o tu ne?

– Ne, negaliu tikėti tuo, kas nematoma.

– Dabar kalbi netiesą, nes tu tiki tuo, kas nematoma.

– Nejaugi?

– Žinoma. Tu matai judant medį, bet nematai juos judinančio vėjo. Tiesa?

– Tiesa.

– Vadinasi, tiki tuo, kas nematoma. O dabar matai judant mano kūną, tikslingai elgiantis, paskirtom valandom vaikštant į darbo kabinetą, ir matai jį vengiant blogų vietų, susilaikant nuo nusikalstamos veiklos ir t. t.; nejau manai, jog mąsto, renkasi, veikia kūnas, mėsa, „toji, kurią nusiperki skerdykloje"? Taip manyti negali, nes kitaip tavo miręs kūnas tebeklydinėtų ir lankytųsi darbo kabinete ir t. t.

– Kaip suprasti mirusį kūną?

– Tai kūnas, kurį apleido dvasia.

– Kaip suprasti dvasią?

– Kaip kūno energiją, gyvastį teikiantį pradą, sąmonę, mintį, valią, žodžiu, tai, kas nematoma, bet duoda kūnui gyvybę.

– Ir tai negali mirti?

– Ne, gyvybė juk yra gyvybė ir negali būti savo priešingybė – mirtis. Beje, tu tiki energijos tvarumu?

– Taip! Nors tai, kas dedasi su radžiu, ima tam prieštarauti.

– Argi? Man rodos, atvirkščiai. Iš radžio, *kaip ir visų fosforescuojančių medžiagų,* be perstogės sklinda šviesa nemažėjant jo tūriui. Todėl energija atrodo neišsenkama ir nesunaikinama, taigi gyvybę ir judesį kūnui teikianti energija turi būti nesunaikinama, tai yra siela, arba dvasia, nemirtinga. O jei dvasia nemirtinga ir gyvena savarankiškai, tai aš tikiu dvasia, taigi dvasiomis. Ir tam turiu daugiau pagrindo nei tu, tikintis kūnais, kurie supūva ir išnyksta vos patekę žemėn.

– Kaip suprasti tikėjimą?

– Negi nežinai? O gal man reikia duoti apibrėžimą, kuris tėra perfrazavimas? Bet jei nori, aš tikiu dvasių buvimu, nes jos egzistuoja. Tik tu irgi tiki, nes tiki kūno gyvastį teikiančiu pradu, kuris yra dvasia. Jei tikėtum vien kūnais, galėtum ieškoti pažinčių kapinėse. Vadinasi, esame vienminčiai ir tikime dvasia, taigi dvasiomis, nes jų esama daugiau. Bet dėl to neturim vaizduotis esą kokie dvasių regėtojai, juk dvasia nematoma, užtat jos neišvysi; mes netikim nė bildančiais stalais ar psichografais. Bet tikim, kad dvi stiprios dvasios tam tikrom aplinkybėm gali per atstumą pajusti viena kitą, siųsti viena kitai minčių sroves, stipresnes nei Teslos srovės, daryti įtaką viena kitai.

– Tokių srovių mes nežinom!

– Daugybė dalykų egzistuoja tau nežinant. Beje, tu jas pažįsti.

– Aš niekad nesu jų matęs, girdėjęs, ragavęs ar užuodęs.

– Ar esi matęs šilumą arba vėją? Ne; bet tau darė įtaką lektorius, kalbėtojas, aktorius. Esi plojęs kvailystėms kaip sąmojui, žavėjęsis bjaurastim kaip grožiu, dievinęs blogį kaip gėrį. Tai vadinasi mulkinimas, ir tau darė įtaką kiti. Poveikį per atstumą irgi esi jautęs, nors galbūt mažai kreipei į tai dėmesio. Be abejo, esi jutęs kitų nepritarimą, nors šie nepasakė to garsiai; esi patyręs ramų pasitenkinimą vienumoje nesiaiškindamas kodėl, bet kažkas tolimas apie tave gerai pagalvojo, gerai pakalbėjo. Teisėta nepritarianti viešoji nuomonė gali sutriuškinti atvirą asmenybę, tačiau doro ir nekalto žmogaus nepasiekia plebėjų pašaipa, neišmanėlio panieka ar sukčiaus intrigos. „Jei nori išmokti pajusti tai, kas nematoma, itin stropiai stebėk tai, kas matoma“, – sako Talmudas. Kasdienis gyvenimas kupinas mistikos, bet tu taip prastai jį stebi; ir turi būti natūralistas, kad galėtum tapti mistiku. Bet reikia ne tik skiemenuoti, bet ir „dėlioti žodžius“, kitaip neperskaitysi.

– Taip, bet tuomet leidžiamės religijon. Kas yra religija?

– Ar nežinai? O gal nori jos perrašytos; bet kam perrašinėti, jei moki rašyti? Žinai, kas yra religingas žmogus, ir gali jį atskirti nuo bedievio, tai greičiausiai žinai, ir kas yra religija, ir tau nereikia to aiškinti. O gal gali man pasakyti, kas yra mintis? Ne, bet vis tiek žinai! Taigi prie religijos! Žinai, kad religingi žmonės daugiausia kalba apie dvasinius dalykus, vadinasi, ne apie kūniškus. Mėsa, „toji, kurios gali nusipirkti skerdykloje“, juk nėra dvasinga, vadinasi, religija nekalba apie ją, tik apie kažką dvasiška, taigi nematoma ir užtat sunkiai apibrėžiama. Tai vadinama subjektyvumu, ir todėl nederėtų aptarinėti, kaip veik neaptarinėjama sava žmona arba simpatija moteriai. Kaip žinoma, religijų esama daugybė, ir, rodos, kiekvienas turi savą pagal nuovokumą, išsilavinimą arba vietą kosmose.

– Tada mes leidžiamės į antjutiminę sritį, o to aš nesuprantu.

– Nejau? Aš ką tik išsakiau keletą minčių, kurias supratai, o juk mintys nėra nei jutiminės, nei žemiau jausmų, tik turi būti antjutiminės, tad antjutiminę sritį suvoki labai gerai. O tai, ką dabar tvirtinai, yra netiesa, kaip ir dauguma tavo teiginių, bet ne todėl, jog esi melagis, o kad nemoki galvoti. Ne, tu nemoki galvoti, nes pats sau meluoji tvirtindamas, jog nesupranti to, kas antjutimiška, nors iš tikrųjų supranti. Vadinasi, religija yra kažkas subjektyvaus, ko nedera aptarinėti...

– Bet dogmas galima aptarinėti.

– Kokias dogmas?

– Pavyzdžiui, pati blogiausia, arba toji apie pragaro mokslą. Ar tiki, jog esama kokio nors pragaro?

– Kadangi jis yra, matyt, turiu tikėti, kad yra, kitaip būčiau kaip valstietis, pareiškęs per atvirą diskusiją: „Aš paneigiu faktą“. Kitas dalykas: kaip suprantamas pragaras? Žmogus, paniręs į pažeminimus, nesėkmes, vargą, purvą, ydas ir nusikaltimus, paprastai sako: tai pragaras! nors ir netiki pragaru. Girdėjau tave vartojant šį posakį, kai buvai nelemtoj būklėj, kurią vos galėjai ištverti. Tu, buvęs pragare, jį neigdamas neigi faktą, nes pragaras nėra vieta, tik sąmonės būsena, paverčianti viską aplinkui save požemio karalyste. Prisimenu laiką, kai tau nesisekė viskas, kad ir ko imdavaisi, kai tau nemokėjo už darbą, kai praradai žmoną ir vaikus, kai blaškeisi be miego po draugus bijodamas nakties siaubo, tuomet sakeisi atsidūręs pragare. Ir kai tada vogčiom nusičiupai mūsų šventąją knygą ir, aptikęs joje savo sąmonės būklės aprašymą, perskaitei apie priežastis, pakeitei savo elgesį; o kai pakeitei elgesį, tave pagavo kitokia dvasinė nuotaika ir pasikeitė tikrovė, įgaudama šviesesnes spalvas, grįžo truputėlis džiaugsmo, nesėkmės pasitraukė ir tu galėjai vėl nusijuokti. Tas vaistas, kurį tada pavartojai, matai, yra religija, tad daugiau jos apibrėžinėti mums nereikia. Bet savo pragariškos būklės priežastį tu suradai savy, o ne kokioj pra-

garo dogmoj. Vadinasi, žinai, kad pragaras yra, nes pats esi jame buvęs, ir žinai, jog atsidūrei jame nepriklausomai nuo dogmų. Taigi vėl pripliauškei nesąmonių, bet nūnai nieko kito ir nedarai.

– Tai gal gali man išaiškinti atpirkimo dogmą?

– Ar tavo mokytojai mokykloj to nepadarė?

– Tai nebuvo paaiškinimas.

– Na, tąsyk paaiškinsiu dviem žodžiais. Jei esi užsitraukęs skolą, kurios negali sumokėti, kenti baisiausiai; procentai auga, skolos pratęsimas reikalauja naujų garantijų, ir matai artėjant bankrotą. Ir štai tavo kely pasitaiko turtuolis, kuris sumoka tavo skolą. Tai *satisfactio vicaria**. Bet kad dabar pasidžiaugtum laisve nuo skolos, reikia dviejų dalykų. Pirmiausia turi žinoti, ar tikėti turtuolį pasielgus geranoriškai, nes jei netiki jo žodžiais, tuomet, aišku, ir toliau terliosies su skolos perrašinėjimais ir garantijų rūpesčiais, o jo geri norai bus veltui. Antroji sąlyga, kad pasidžiaugtum išsivadavimu, yra tokia: tu neturi įklimpti į naujas skolas. Ar aišku?

– Na, bet pagonys ir jų religija?

– Kiekviena religija tikinčiuosius veikia subjektyvia jėga. Jei penki šimtai tūkstančių laukinių šiandien ims garbinti, pavyzdžiui, medį, tai po šimto metų tasai medis bus sukaupęs psichinės ir emocinės jėgos ir prašomas galės atsižadėti šios kaip akumuliatorius. Ar tuo netiki? Ar netiki, jog tie patys arba identiški dėsniai galioja tiek psichiniams, tiek fiziniams reiškiniams? Jei taip ir nebūtų, vis dėlto visa kur vyrauja harmoningas dėsningumas?

– Tai, regis, yra mūsų nūnai galiojančių mokslo pažiūrų išvada.

– Na gerai, ar netiki, kad jei milijonai civilizuotų žmonių tūkstantį metų su šventa pagarba lenkiasi Dievo Motiną ar

---

* Pakeičiamasis atlyginimas (*lot.*).

Dievo Sūnų vaizduojančiam paveikslui, ar netiki, jog šis paveikslas tampa akumuliatorium, sukaupiančiu galingą pamaldžių jausmų jėgą, kuri *tam tikrom aplinkybėm* gali būti perduota tam, kuris apsirūpinęs priimančiąja baterija – *Tikėjimu?*

– Tai yra įvyktų stebuklas?

– Aha, būtent stebuklas, tai yra nežinomos jėgos perdavimas nežinomu būdu. Juk tai nebūtų labiau verta dėmesio nei Leideno stiklinė, atpalaiduojanti žinomą jėgą žinomu būdu, kas anksčiau irgi buvo laikoma stebuklu, kol nežinota elektros prigimties.

– Tavo logika, aišku, geležinė...

– Bet tu baidaisi išvadų. Tad mus skiria tik tavo bailumas... nusimesk jį, ir būsim vienminčiai!

– Aš nebailus!

– Tuomet kvailas! Nes kvailumas yra negebėjimas iš deramų prielaidų pasidaryti deramų išvadų. Sudie!

*

Kalėdinis stalas laukė su paprastais tradiciniais patiekalais; ir net eglutė buvo papuošta ir įžiebta. Prieš kiekvieną svečią stovėjo nedidukė raudonojo vyno ropinė, kurioje tilpo maždaug didelė stiklinė vyno, arba tiek, kiek per dieną gauna vienuolis benediktinas. Šis vienuolynas neturėjo regulos, bet „namų papročių" buvo laikomasi, labiausiai dėl to, kad buvo jaučiama, ko nori šeimininkas; o kadangi tasai troško saiko ir nuovokos, gyvenimo ir gyvensenos grožio, tad uždėjo antspaudą aplinkiniams jiems nejaučiant prievartos.

Prie stalo šnekėjosi prislopintais balsais.

– Kodėl jie mūsų nekenčia? „Kadangi esat ne šio pasaulio, pasaulis jūsų nekenčia".

– Kalėdinė eglutė juk yra aukų medis, ant kurio sukabindavo gyvulių ir žmonių skerdienas. Norėčiau pamatyti mūsų

renesanso[57] pagonis ir paskutinį atėnietį šokant apie kalėdinę eglutę, apkarstytą kruvinais avių ir kiaulių, taip pat žmonių kūnais, varvinančiais kraują ant altoriaus, kurio vidury su savo falu sėdi dievas Frėjas. Juk jie to nori. Barabo vietoj Kristaus, lingo vietoj kryžiaus!

– Iš kur mūsų dienomis ši nenatūrali neapykanta Kristui? Ar pagonių ainiai apsireiškė? Negi Kristus liovėsi išganęs ir veikęs? Svedenborgas kalba kažką apie paskutinį teismą, turėjusį įvykti maždaug jo dienų gale, ir kad vėlesnė žmonių giminė būsianti beviltiškai prietaringa.

– Taip, aišku, Svedenborgo vaizduojamas pragaras, regis, kaip du vandens lašai panašus į žemiškąjį gyvenimą.

– Teosofai mano, jog dabar baigiasi vienas ciklas ir prasideda naujas.

– Šimtmečio pabaiga išties primena Kristaus pirmojo sugrįžimo laikus. „Tada stojo Petras su Vienuolika ir, pakėlęs balsą, prabilo: „Jūs, judėjiečiai bei visi Jeruzalės gyventojai, tebūnie jums žinoma, – gerai įsidėmėkite mano žodžius! Šitie vyrai nėra, kaip jūs manote, prisigėrę, – juk dabar vos trečia dienos valanda, – bet čia išsipildė pranašo Joelio pasakyti žodžiai: „Paskutinėmis dienomis, – sako Dievas, – aš kiekvienam kūnui išliesiu savosios Dvasios. Tuomet jūsų sūnūs ir jūsų dukterys pranašaus, jūsų jaunuoliai matys regėjimus, o jūsų seniai sapnuos sapnus. [...] Aš darysiu stebuklų aukštai danguje ir apačioje, žemėje, parodysiu ženklų: kraujo, ugnies bei rūkstančių dūmų."

– Keista, kad ligoninėj viena ligos forma pasitaiko dažniau nei paprastai. Forma nėra nežinoma, bet dabar įprastesnė nei anksčiau. Tai yra daugybė ligonių jaučiasi pasmerkti. Ką tas rodo, jei ne jų nusivylimą dabartine savo būkle?

– Šią grupę pažįstam iš pietizmo ir Gelbėjimo armijos, kur jie įžengia be jokios vilties, o išeina kupini vilčių...

Grafą Maksą akivaizdžiai suėmė slogutis.

– Mielieji draugai, jaučiu, lyg mūsų priešui Sachriui šią akimirką būtų labai negera. Jis, aišku, persekioja mus it Saulius, bet šįvakar, per šitą susitaikymo šventę, pasiųskim jam geranorišką mintį, juk žmogus, kuriam gera, yra skolingas kenčiančiam broliui. Galbūt jis ją pajus ir ras paguodą. Ar norit?

Keletą sekundžių buvo visiškai tylu; paskui prašneko Falkenstriomas:

– Negaliu veidmainiauti; negaliu pamilti blogio; ir jei blogas žmogus kenčia, ši kančia ir jam, ir kitiems į naudą. Kiek sykių esu jį ištraukęs iš purvo, iš pažeminimo; bet kiekvienąsyk atsidūręs viršuje, jis mane sutrypdavo. Netrokštu keršto, bet pamokoma matyti pasaulio tvarkoj egzistuojant teisingumą. Jei Sachris dabar kenčia, tai jo kančios priežastis yra negalėjimas daryti bloga, nes blogis yra jo prigimtis ir jis gyvena vien darydamas bloga. Šią akimirką aš jaučiu, lyg jis raustų kurmio urvelius po šiais namais, pasitelkęs požemio galias. Kaip lojalus priešas ir neteisingai užpultasis, geidžiu savo priešo žūties; kai išvysiu jį sumuštą, pašlovinsiu Dievą ir atleisiu puolusiajam, bet ne anksčiau! Aš baigiau savo kalbą.

– Iš kur žinai, jog jis ne sumuštas? – dabar paprieštaravo Maksas. – Ir ar matei, kad kas nors mums pakenktų, kol rūpinamės savo sielomis. Teatima jie iš mūsų stogą, šilumą, kasdienę duoną, ar svarbu? Jie negalės pavogti tavo minčių, sutepti tavo jausmų. Pamėgink, prašau tavęs, nekreipti dėmesio bent į jį, nepalaikyk ryšio neapykanta, nes tarp jo ir savęs nutiesi laidą ir jis pasieks tave tavo paties siunčiama srove.

– Ne, aš neutralizuosiu jo srovę priešinga srove! Jei nekęsiu blogio, negalėsiu mylėti gėrio!

Žodžio pasiprašė Šilas:

– Kodėl jūs prisilietėt prie šios negyvos masės ir įžiebėt jai gyvybę? Kodėl atvilkot jį į mūsų mintis? Argi nežinot,

jog jis yra kambary ir mus nuodija. Maksai, pagrok mums, gražiai ir didingai. *Jo* dvasia nekenčia harmonijos ir spruks kaip velnias nuo kryžiaus. Maksai, paskambink rojaliu, dėl Dievo meilės; tesuvirpa oras ir eteris dailiomis linijomis! Garsų figūros panašios į gėles, ir aš *regiu* tavo muziką; bjaurastis sprunka nuo grožio, o blogis yra bjaurastis. Leisk jam kentėti nuo gėrio garsų, galbūt tai pažadins jam ilgesį, troškimą to, ko jam stinga; paskambink Davidą, tai nelabasis neš kudašių, galbūt netgi nuo jo...

Maksas atsisėdo prie rojalio.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Išlipęs savo stoty, Sachris bemat pastebėjo, jog troboj – viloj – tamsu. Kad visi iškeliavę, jam nė galvon nedingtelėjo; iš dalies buvo pernelyg išdidus, kad galėtų patikėti ištikus tokią nelaimę, iš dalies tarėsi įkalinęs Jeniu iki gyvos galvos. Kur ji galėtų be jo patraukti, tokio ramsčio? Kas ją bepriimtų, ligotą, kaprizingą, nesuvaldomą? Kad kas nors būtų ją pagrobęs, negalimas daiktas: taip ją buvo subjaurojęs ir nugirdęs.

– Matyt, svečiuojasi, – pamanė.

Įėjęs vidun užkūrė ugnį. Jam buvo sunku įžiebti lempą, nes nieko nebuvo pratęs daryti pats. Priklausė prie tų žmonių, kuriems patinka varginti kitus, komanduoti ir būti aptarnaujamam. Degiklis buvo naujoviškas deimantinis, ir mechanizmas jam buvo nepažįstamas. Kai lempa galų gale įsižiebė, ėmė rūkti. Lempoj styrojo trys varžteliai, ir to jis negalėjo suprasti. Trečiasis varžtelis pakeldavo tūtelę, kuri gesindavo vos uždegtą liepsną. Jis kratėsi visu kūnu siusdamas ant kvailų tarnaičių. Pagaliau įdegė mažą liepsnelę ir perskaitė Jeniu laišką. Tai buvo paskutinis laiškas, labai glaustos ir banalios formos.

– Baigta!

Paskui uždegė visas žvakes; lempos buvo ir nepripiltos, be to, jis jų bijojo dėl savo nervų.

Dabar išniro netektis – ne kaip mylimo daikto ilgesys, bet vien kaip tuštuma. Iš pradžių išties pajuto palengvėjimą, išsivadavimą iš Jeniu priespaudos. Vedęs jis nesijautė namų

viešpačiu, tik skurdo it kiaulpienė po plyta. Savo neklystamu instinktu Jeniu užuosdavo visa, kas jam nepatikdavo, ir jį kankindavo. Užtat jo ekspansija pirmiausia ėmė reikštis baldų tampymu ir perstatinėjimu pagal savo norą. Kambariai tapo bjauresni, bet taip jis pasiekė savo, o nuo to jo mažutis asmuo išpampo.

Nuo kraustymo sušilo, bet baigęs pajuto, kad kambariuose šalta.

Kadangi niekad nebuvo kūrenęs, neišmanė, kaip tas daroma; tačiau pakurti reikėjo. Mają *ji* turbūt išsivežė drauge, kaip ir berniukus su sargiu. Sargio jis kone ilgėjos, nes šis buvo jo kopija ir artimesnis širdžiai nei kiti. Jis šliaužiodavo prieš šeimininką, laižydavo jam batus ir aplodavo jo draugus – tiesiog idealas. Bėgant metams jis prisitaikė prie savininko, ir jo šuniškame snukyje tarytum atsispindėjo visos pono ydos, užtat kažkas pastebėjo matąs šunyje tai, ką vadinąs Sachriu.

Tuo tarpu, sušildytas ugnies, Sachris ėmė leipti, ir jį apniko dienos įvykiai. Žodeliukai, kabliais įsikirtę odon. Vienuolynas, *Zukunft, Revue des deux Mondes*, naujos mintys, kurios pakeis ir numarins senąsias. Nors buvo pažangus žmogus, skelbė tobulėjimą, pats tobulėti nepajėgė, nes jam trūko daigios sėklos. Dabar jis greičiausiai pavirs senu asilu, priverstu kautis su jaunimu, ir bus išmestas į šiukšlyną.

Jis atsistojo, kad atsipeikėtų, išsitraukė viskio pasistiprinti ir ėmė risnoti po kambarius. Ant valgomojo stalo aptiko humoristinių laikraščių ir, ištikimas įpročiui ieškoti pašieptų draugų, iššniukštinėjo puslapį po puslapio. Bet visur atrasdavo tik save patį, o kadangi laikraščiai atrodė skaityti, suprato žmoną ir vaikus mačius jį visose šiose situacijose.

Židinys degė prastai ir daugiau šaldė, nei šildė; varganas apšvietimas žvalumo neteikė; viskis sušildo tik kitą dieną, o dar laukė ištisa naktis. Tuštumos negalėjo užpildyti vien ta-

bako dūmais ir svaigalų garais, ir jis pasigedo Majos, išmanančios, kaip pakurti krosnis, įžiebti lempas ir patiekti valgį.

Pasėdėjęs valandžiukę, dėl šalčio turėjo atsistoti ir pavaikščioti.

Dabar savaime prieš akis iškilo atsibastėlio paveikslas; jis matė jį prie lango stiklo, o savo žmoną kambary. Ir kodėl ji išėjo? Juk antausis negalėjo taip ilgai veikti? Matyt, kažko yra buvę tarp jos ir operos dainininko, nes tasai veidas ją išgąsdino! Kur ji išsidangino? Kad Hana ją viliojo keletą metų, jis žinojo, bet ji negalėjo jos priimti su dviem vaikais.

Vis dėlto faktas, kad žmona jį paliko, buvo nemalonus. Tai buvo gėdinga; ir jis per anksti triumfavo prieš savo priešę, manydamas ją esant pakankamai smukusią, kad pasiliktų lovoj.

Skambinti telefonu ir jos teirautis jis nedrįso, nes būtų išsidavęs; o kai savęs klausdavo, ar trokšta, kad ji parsirastų kaip draugė, kaip palydovė, turėdavo atsakyti „ne“. Kokios nors neapgalvotos ištikimybės, draugiškumo, meilės jis nejautė. Viskas tebuvo nauda ir tuštybė; o prie to prisidėjo ir visiškas sąžinės stygius. Kad turėtum sąžinę, reikia pažinti save patį ir būti savimi, o Sachris buvo savojo Aš stokojantys drebučiai, neorganizuota materija, gyvenanti lyg koks triufelis ant kitų šaknų. Jis visad gyveno kitų gyvenimą, niekad savo paties, kartkartėm susitapatindamas su įvairiom asmenybėm, dalindamas vaidmenis, kurdamas savo paties tipus; todėl neįstengė jausti kaltės. Ir apskritai buvo it moteris, grynas receptorius, galintis priimti kiek tik nori, nepasakantis „ačiū“, bet visad paverčiantis davėją skolininku; visad besiskundžiąs nedėkingumu.

Jei nebūtų buvęs bailys, būtų tapęs dideliu nusikaltėliu; dabar tik džiaugėsi kitų blogais poelgiais, kurių pats išvengė, ir visad pasimankštindavo užvaldydamas vyrus per jų moteris, sužlugdydamas vyrus sugundęs jų žmonas pabėgti.

Dabar jis sėdėjo kambary; bet rodės per kvailas priežastiniam ryšiui suprasti ir per daug išdidus likimo smūgiui pajusti.

Kad bent nebūtų taip šalta! Termometras lauke rodė dvidešimt penkis laipsnius. Troba traškėjo ir darėsi klaiku. Užlipti laiptais ir atsigulti jis nesusigundė, nes viršuje tvylojo švelnūs prisiminimai, o tamsa palėpėje buvo nejauki. Palėpės apskritai esti nejaukios; jose matyti apnuoginti namų viduriai, ten gyvena vorai, katės ir žiurkės, ir paskutinės rudens musės, žinoma, susirenka viršun nusižudyti.

Sudribo ant šezlongo ir užsitraukė keletą patiesalų. Ėmė snausti, bet neužmigo, nes miegas piktnaudžiaujant migdomaisiais tapo retu svečiu.

Liūdėti dėl kažko prarasta neliūdėjo, bet supyko, kad jį išdrįso palikti vieną su gėda. Nusileisti iki viešbučio nesiryžo, kaip ir išvažiuoti į miestą, tas tik būtų atskleidę skandalą. Pasijuto kaip narve, sugautas, prirakintas. Ir štai pajuodo visa praeitis; joje nebuvo matyti nė šviesos taškelio; apėmė toks pasibjaurėjimas visa kuo, kad norėjos išvemti save patį ir savo gyvenimą į kloaką ir uždengti dangčiu.

Taip ir išgulėjo iki Kalėdų ryto pusiausnūda, bijodamas tamsos, tad nedrįso nė apsiversti ant kito šono, išsigandęs nuo kiekvieno krustelėjimo sofos skleidžiamų garsų. Lavono žvarbos persmelktu kūnu ir šalto prakaito išmušta kakta, jautėsi miręs ir laukė skrodimo, laidotuvių, irimo. Toliau jo mintys nesiekė.

Atsipeikėjęs Kalėdų rytą, negalėjo išsyk atsitiesti, nes ištisą naktį pragulėjo prispaudęs vieną petį. Kryžmuo buvo pastiręs, ir jis boglino kaip stačiomis mėginanti eiti beždžionė. Maja neparsirado, šaltis buvo nepakenčiamas.

Nugrimzdo į krėslą ir susimąstė apie nakties išgyvenimus. Pastarąsias dvylika valandų gyveno visai naują gyvenimą. Jam buvo suvaidintos jo prabėgusio gyvenimo scenos, bet vi-

sai kitoje šviesoje, o Jeniu dažniausiai atlikdavo pagrindinį vaidmenį. Ir visa, kas anksčiau rodės nekalta, įgavo bjaurias spalvas, vienos ar kitos progos prisiminimai, tuometiniai gestai ir žodžiai įgijo kitą prasmę. Pavyzdžiui, mato Šilą per pirmojo vaiko krikštynas ir girdi jį sakant: tai *mano* berniukas, jis nieko sau! Šiuos žodžius anksčiau buvo išsiaiškinęs kaip paprasčiausią mandagumą; dabar jie reiškė ką kita. Svetainėje pusryčiaujantis Falkenstriomas nuo šios naujos šviesos irgi metė bjaurų šešėlį ant sienos, kur jis pamatė susitinkant jų rankas virš stalo, o po stalu – pėdas...

Dabar prisiminė santuokos pradžios sceną. Pas juos lankydavosi šeimos draugas, kurį juodu abu su Jeniu mylėjo, aišku, visiškai nekaltai. Vieną dieną parėjęs namo, Sachris randa draugą su Jeniu ant kelių. Abu neatrodė užklupti, tik suvaidino komediją išaiškindami ją taip: jie norėję išmėginti jo pasitikėjimą. Šią naktį toji scena buvo perrašyta ir atlikta detaliai, visiškai kitaip.

Tarytum kažkas nematomas būtų įšvirkštęs nuodų į kūną, ir jis degė įkaitusiuose drabužiuose, su kuriais miegojo. Degė ir žvarbo!

Stipriausiai juto pyktį: kad ji gyva ištrūko jam iš rankų. Ir gailėjosi jos nenužudęs. Juk esama tiek daug nekaltų būdų nužudyti; jis būtų galėjęs ją negyvai nugirdyti, nukankinti iki beprotybės ar savižudybės.

Dabar buvo tik vienas būdas atsikratyti santuokos: išbraukti ją iš savo širdies; surašyti viską popieriuje, o paskui rankraštį sudeginti, prieš tai davus paskaityti artimiausiems žmonėms, arba prispyrus reikalui atspausdinti jį Vokietijoj. Ši mintis padrąsino. Vieną sykį išsakyti visa, kas jį slėgė ir kamavo metų metais; kartu sutvarkyti sąskaitą, kuri tik kaupėsi nesudarinėjant balanso; apsiginti, ir kodėl gi ne? atkeršyti!

Tai reikštų pradėti naują gyvenimą nubraukus senąjį.

Kupinas naujos energijos, nuėjo virtuvėn malkų, pakūrė

visą butą, išsivirė kavos ir, pasistiprinęs kažkokiu mitalu, sėdo prie rašomojo stalo.

Plunksna lakiojo; jis vėl gyveno, ir taip intensyviai, jog nepastebėjo, kaip praėjo trys valandos ir plunksna ėmė pavargti. Ji sulėtėjo, o paskui netikėtai sustojo.

Buvo tik dešimt puslapių, o reikėjo penkių šimtų. Jautė, jog galva tuščia; interesas nusilpo, ir dabar jis aiškiai suvokė, jog jam ji būtina. Kad tik būtų namuose, jis atgautų visas joje deponuotas jėgas, be kurių negali jos nužudyti. Jautėsi pasirengęs bet kokiam gėdingam kompromisui, kad tik ji parsirastų. Jis nužudytų ją pačios padedamas; ji parūpintų parako, traukiotų galąstuvą jam galandant peilius.

Bet jam reikėjo žinoti, kur ji yra, kad galėtų pradėti derybas. Teirautis savo žmonos neišsiduodant, štai kur problema.

Kur rasti Haną Paj, jis tikrai žinojo. Jei dabar apsimestų viską žinąs, tai išsiaiškintų. Bet jam negalima parodyti, nei kad jam rūpi ją atgauti, nei kad džiaugiasi jos atsikratęs; jokio ciniško triumfavimo, tik filantropiškas, kiek apgailestaujamas, švelnus susirūpinimas jos savijauta.

Bet kaip pateikti klausimą? Tą svarstė iki pietų.

Tada parėjo Maja. Koks stimulas – girdėti pažįstamą balsą ir sukiojamo vandentiekio čiaupo bei puodų tarškesį iš virtuvės.

Maja pasiteiravo ponios.

– Ji švenčia Kalėdas mieste!

– Taip, ji sakė, bet ar ponas neturėjo būti drauge?

– Ne, aš turiu darbo.

– O Dievuliau! Na... tai aš užkaisiu valgyt.

– Luktelk, Maja. Ar nenuvežtum poniai kailinių, juk taip atšalo?

– Taip, bet kur ji?

Va! Sachris įkliuvo, bet kaip lapė būtų galėjęs nusikąsti uodegą.

– Na, kol kas atidėsim, nuvažiuosiu pats.

Bet Maja mėgo važiuoti traukiniu.

– Ne, galbūt nuvažiuosiu aš, ką padarysi, jei tik gausiu adresą.

– Kas šiandien pietų, Maja?

– O, Kalėdoms pataisysiu kiškį su raugintais kopūstais...

– Puiku, paskubėk.

Kailiniai buvo stebuklingai ištraukti, ir Maja išėjo.

Po sočių pietų Sachris prigulė.

Pabudęs apie septintą, jautėsi taip sustiprėjęs, jog manė išsiversiąs be Jeniu. Ir pasijutęs galingas, sėdo rašyti. Bet plunksna nesukrutėjo ir žodžiai liko neišsakyti.

Vadinasi: ji privalo parsirasti ir pasėdėti prie jo, paskui galės išeiti, jei panorės. Bet rytą galva šviesesnė.

Išmiegojo iki antros Kalėdų dienos ryto ir pabudo nusprendęs dar parą palaukti, pasidžiaugti laisve.

Diena mažumėlę prailgo; Maja ilgai kuitėsi ir atrodė įtari; nesutvarkė kambarių ir buvo kone visai nedėmesinga, abejojo, ar ponia sugrįš. Kartą nugirdo ją telefonu priimant kažkokią žinią. Jam paklausus, kas skambino, suniurzgė, jog niekas.

Trečią Kalėdų dieną vėl pabudo dešimtą ir nuėjo tiesiai prie telefono drąsiam bandymui.

Paskambino Hanai Paj.

– Čia Sachris. Ar nepaklaustum Jeniu, gal ji pageidauja kailinių, aš juos nusiųsčiau.

– Man rodos, tikrai pageidauja, – atsakė Hana. – Kaip jauties, Sachriuk? Linksmų Kalėdų!

Tai buvo ištarta tokiu meiliu balsu, lyg ji būtų norėjusi jam įsiteikti; ir jis išgirdo per telefoną kažkokių pašalinių garsų, kuriuos atpažino kaip Jeniu balsą iš kambario.

Bandymas pavyko. Jeniu ten; Hanai ji nusibodo, ir Jeniu gailisi.

Dabar tik truputis kantrybės, ir ji šliaužte paršliauš namo.

Tada jis nuvažiavo į miestą ir užlipo redakcijon. Keliai truputį drebėjo, ir jis dirsčiojo visiems į akis, ar ką nors žino.

Niekas nieko nesakė ir, šiaip ar taip, su juo elgėsi labai taktiškai.

Kai Jeniu per Kūčias įžengė viena pas Haną, ši priėmė ją išskėstom rankom:

– Sveika atvykusi į mano namus; čia galėsi glaustis, kiek panorėsi, o kas mano, yra tavo!

Jeniu buvo įvesta į mažuliuką kambarėlį be lovos, tualetinio stalelio, bet su trumpa siaura sofa, nežinia kodėl vadinama turkiška kanapa.

– Čia gyvensi, vaikeli, ir niekas nedrįs įžengti pro šias duris.

Jeniu varstant kambarį apniukusiais žvilgsniais, Hana tebesuokė:

– Taip, jis mažas, bet tavo. Laisvė brangiai perkama, jai reikia mažumėlę paaukoti. Dabar paliksiu tave vieną, kad įsikurtum, kol suvaikščiosiu į virtuvę.

Ji išėjo uždarydama duris.

Kambarėly buvo kažkaip nejauku ir ankšta. Viešbučio ar mergaitės kambarys. Jokio veidrodžio; o toji sofa, ant kurios ji gulsis... Ji nepakentė gulimųjų sofų, nes prie sienos visad būdavo skersinis, įsipjaunantis į alkūnę; ir kaip tik tokią sofą namie turėjo senoji Lovisa.

Rūbų spintos nebuvo matyti, o kai atidarė komodą, rado ją prikimštą daiktų. Ji sukrovė drabužius ant kėdžių ir sofos ir atsisėdo ant laisvos kėdės. Paprastos viešbučio kėdės su netikro raudonmedžio atkalte, suklijuota iš daugybės vos besilaikančių gabalų. Ant jos turėjai sėdėti tiesi kaip lazda, susidėjus rankas ant kelių.

Jeniu taip ir sėdėjo spoksodama priešais save, išvargusi ir gatava griūti.

Pasėdėjusi penketą be galo ilgų minučių, ji puolė į ašaras. Dar po penkių minučių ėmė klausti savęs: ką man čia veikti?

Dar po penkių minučių sugrįžo Hana.

– Miela Hana, tu turbūt neturi veidrodžio? – paklausė Jeniu kaip galėdama nuolankiau.

– Veidrodžio? Ne, vaikeli, aš veidrodžių nekenčiu.

Dabar atėjo Hanos eilė apžvelgti kambarį. Pamačiusi aplink sumestus drabužius, pirštines ir šalikus, ji trupučiuką susinervino ir surinko krūvon išblaškytus daiktus.

– Mes ištuštinsim komodos stalčių, drauguže, o viršutinius drabužius sukabinsim priemenėj.

Hana išėjo su viršutiniais drabužiais, o Jeniu, nepakelianti jokių priekaištų, ištraukusi sofą parkrito ant jos kniūbsčia ir pradėjo žliumbti.

Bet Hana išeidinėjo ir įeidinėjo, toks buvo jos įprotis, ir pamačiusi Jeniu išsitiesusią ant sofos, nesusilaikė:

– Vaikeli, tau nereikėtų gulėti dieną, nes nemiegosi naktį.

Ir vėl ėmė tvarkyti tarytum nematydama ašarų.

Paskui vėl išėjo, nes kažkas paskambino prie durų. Atvyko Bruntė ir Pirė su kale.

Berniukus Hana buvo užmiršusi, o šunys įvarydavo jai siaubą. Kad nenusižengtų geram tonui, ji maloniai pakvietė juos užeiti, ir abu ponaičiai įrioglino su snieguotais auliniais, apibėgo ratą viską apčiupinėdami ir galiausiai klastelėjo ant sofos rankas susikišę į kelnių kišenes.

Kalė pašokusi atsigulė prie jų ir bemat užmigo. Bet miegantysis neatsako už savo veiksmus, ir kalė miegodama elgėsi nepakaltinamai.

Hana vėl įėjo.

– Mažiems berniukams nereikėtų sėdėti ant sofos; ji suaugusiems žmonėms. Šuva turi gulėti priemenėj.

Berniukai nė nekrustelėjo, jie manė, jog Hana juokauja.

– Ar berniukai negirdėjo, ką pasakė teta? Atsistokit ir išsivadinkit tą bjaurų šunį! Bet siaubinga... man rodos... ar galimas daiktas? Neįmanoma...

Viena ranka užspaudusi nosį, antrąja čiupo kalei už antkaklio, bet tučtuojau paleido, nes gyvulys iššiepė dantis ir sulojo. Jeniu išsiviliojo šunį priemenėn. Bet tada šis pradėjo draskyti duris ir staugti.

– Jūs turit išvyti šunį, – ryžtingai pareiškė teta. – Tai paprasčiausia.

Nemėgstąs šuns Bruntė išėjo priemenėn ir su tetos skėčiu iš tikrųjų išvijo šunį į prieangį, bet šiuo manevru mažumą pamušė skėčio sparną, ir tas jam pasirodė taip juokinga, jog turėjo pasikviesti Pirę pasigėrėti reginiu.

Hana susyk nepamatė jų piktdžiugos, tik manė laimingai pavykus išvaryti šunį.

– Kaip paprasta buvo!

Bet nebuvo taip paprasta. Šunys gimę ne klausyti, o įsakinėti; ir dabar kalė ėmė taip loti, jog prieangis skardėte skardėjo.

– Tegul loja, greit atsibos, – paaiškino teta, tarytum iš pagrindų susipažinusi su šunotyra.

Bet šunims niekad neatsibosta loti tol, kol jiems paklūstama.

Tuo tarpu Bruntė, ištobulinęs žaidimą su pamuštsparniu skėčiu, dabar panoro sulaužyti šiam šonkaulius. Kartu berniukai ėmė taip kikenti, jog teta turėjo pasižiūrėti, ką jie išdarinėja.

Ji suglaudė delnus, it ketintų nuvaikyti vištas, ir ašaringu balsu išlemeno:

– Mano skėtis, mano bostono skėtis, jis buvo vilnonio bostono... Ne, Jeniu, tu turi sutramdyti savo berniūkščius...

Jeniu negalėjo, ir niekas kitas nebūtų galėjęs. Tad turėjo duoti jiems valią.

Bet štai suskambo durų varpelis ir nugriaudėjo vyro balsas, besirungiantis su pašėlusiu šuns lojimu.

Tai buvo namų šeimininkas, ir jis tučtuojau pareikalavo pašalinti arba nutildyti šunį, kitaip turėsiąs iškviesti policiją.

– Užvošk jam lazda, – pasiūlė teta.

– Ne, tada įkąs.

– Brunte, nulipk gatvėn ir išvaryk šunį!

– Ai, kas iš to, vis tiek jis bemat parbėgs.

– Na ir keistumėlis, argi negalima išvyti šuns!

– Ne, šunį galima nudobti, bet ne išvaryti.

– Tuomet nudobk jį! – suriko teta.

– Hana! – šūktelėjo Jeniu. – Ar nemyli gyvūnų? Juk myli visa, kas gyva.

– Taip, bet ne šunis.

– Tai įleisk jį virtuvėn!

– Ne, suės visą maistą, be to, jis dvokia.

– Ji sako „jis"! Juk tai kalė, tiek daug kartų atsivedusi šuniukų! Juk matyti! – paaiškino Pirė.

– Išdanginkite šunį! – suriko šeimininkas. – Įsileiskit jį vėl, nes iškviesiu policiją.

Šuo laimėjo. Jis buvo įleistas iš pradžių, pabandymui, į priemenę, bet pakaukęs ir padraskęs įsigavo į butą ir bemat užsikorė ant sofos.

Šuns valdžia žmogui buvo konstatuota ir įtvirtinta. Jis laikėsi tyliai, bet dvokti dvokė ir norėjo gulėti ant sofos.

Hana visa drebėjo, o tasai priekaištas, esą ji nemėgstanti gyvūnų, ją siutino labiausiai, nes visi modernūs žmonės buvo gyvūnų bičiuliai, visos didžiosios moterys: Sara Bernar, Ivetė Gilber buvo gyvūnų bičiulės. Akimirką ji pamėgino įsivaizduoti esanti gyvūnų bičiulė; norėjo pasakyti ką nors išmintingo ir gražaus apie šuns prigimtį, kas pateisintų jos atsitraukimą.

– Šis tariamas šuns užsispyrimas yra tik kita jo ištikimybės žmogui pusė. Aš buvau neteisi, atleisk man!

Jeniu atkišo ranką dėkodama ir atleisdama.

– Tu turbūt pareisi namo pietų?

– Per Kūčias mes nepietaujam, vaikeli.

– Bet berniukai alkani.

– Turės palaukti kaip ir kiti; berniukams reikia anksti įprasti prie savitvardos. Sudie, Jeniut, dabar negulėk ant sofos, nes susigadinsi nakties miegą.

Jeniu nebuvo leista gulėti ant sofos, bet kalei buvo.

– Būkit geručiai, berniukai, vakare gausite džiovintos menkės ir košės.

– Po velnių! – pasakė Bruntė Pirei. – Aš niekad nevalgau džiovintos menkės.

Hana išgirdo, bet išeidama apsimetė neišgirdusi.

Dabar berniukai pradėjo pasiutusiai šuoliuoti po kambarį ir sukrovė į kūgius takus. Paskui iš pagrindų išnaršė visus namus atidarinėdami spintas ir stalčius. Tada, nebeturėdami kuo užsiimti, įsitaisė ant spyruoklinės sofos ir ėmė taip suptis, jog suurzgė prabudęs kiemšunis, taikydamasis įkąsti į kojas.

Jeniu nei matė, nei girdėjo. Ji sėdėjo kaip statula, be judesio, alkana, su siaubu galvodama apie džiovintą menkę ir košę, kuriom šlykštėjosi. Vienąsyk buvo ketinanti eiti virtuvėn ir pareikalauti valgyt, bet neišdrįso, nes puikiai suprato, kad Hanai dar kartą supykus, jie turės kraustytis gatvėn.

Bet vakarop kambarys vis labiau vėso, ir nebeištvėrusi ji nuėjo į virtuvę ir paprašė pakurti valgomajame ugnį.

– Ugnį? – atsiliepė šiurkštus balsas. – Ugnį? Ugnį?

Jeniu išlėkė. Ugnį vis dėlto užkūrė. Žinoma, berniukai turėjo ją prižiūrėti, ir netrukus rūkstančioj anglių degykloj gulėjo pliauskos. Mažosios durelės buvo atidarytos ir po valandžiukės taip paraudo, kad galėjai nuo jų uždegti aulinių padus žiūrėdamas, kaip ugnis ima odą, – tik trupučiuką! Paskui jie vėl užkišdavo kaištį ir pradėdavo rūkti, bet tuč-tuojau jį vėl atkišdavo – tarytum valdydami garo mašiną.

– Dabar aš kapitonas, o tu mašinistas, – pareiškė Pirė. – Stop! – suriko, ir Bruntė užkišo kaištį, net ugnis ir dūmai

išsiveržė. – Pirmyn! – sukomandavo, ir vėl suliepsnojo ugnis. – Atgal! Visu greičiu!

– Juk tai tikras garlaivis.

Galiausiai Bruntė sugalvojo, kad su krosniakaiščiu galima mušti sviestą. Smagumėlis.

Namie buvo ir siuvimo mašina, ir ja galėjai žaisti garvežį; o supamasis krėslas virsdavo rogėm, kai atsistodavai ant atsiknojusių pavažų.

Jeniu praleido popietę apimta buko siaubo. Ji jautėsi kaip kalinė, kurią verčia badauti iki vakaro, o paskui nubaudžia džiovinta menke ir koše. O jei taip viskio! Bet Hana niekad namie neturėdavo nieko stipraus, kad nerodytų blogo pavyzdžio, o „sušalusi" eidavo į konditeriją ir išgerdavo portveino, kas atsitikdavo kasdien.

Vakaras, šiaip ar taip, atėjo, ir Hana parsirado namo mažumą pralinksmėjusi. Ji priklausė tai žmonių grupei, kurie linksmi būna pavojingi; išvydęs jų trykšte trykštančią gerą nuotaiką tarsi kokį išdykėliškumą, išsigąsti matydamas, kaip jų akys ieško grobio ir svaido strėles.

Stalas buvo padengtas, atsirado džiovintos menkės – lemtingos, lauktos, bijotos. Hana nesiūlė, ji kiekvienam prikrovė; išsigelbėti negalėjai.

Jeniu dairėsi svaigalų, bet jų nebuvo; dirstelėjusi į Hanos nosį, nusistebėjo, nuo ko ši paraudusi. Paskui nužvelgė purvinai geltoną patiekalą, aprūdijusią kapotinę ir liulančius drebučius. Baltas padažas ir juodi pipirai priminė žiemos sniege iškastą kapą.

– Dabar išmoksit valgyti džiovintą menkę, vaikučiai, – pradėjo Hana. – Mano mėgstamas valgis.

– Nemanau, kad berniukai moka valgyti džiovintą menkę, – romiai atsakė Jeniu.

– Užtat ir sakau, kad *išmoks*; to, ką jau moki, mokytis nereikia.

Bet berniukai susigrūdo rankas į kelnių kišenes ir atsidrėbė kėdėse.

– Maži berniukai neturėtų sėdėti susikišę rankų į kišenes ir atsirėmę į kėdę; kai buvau vaikas, gaudavau stovėti prie stalo, o jei palikdavau neišvalgytą lėkštę, mane prilupdavo...

– Ar Hanai patikdavo toks auklėjimas?

– Ne, nepatikdavo, nes buvau nesupratingas vaikas, bet ilgiau pagyvenusi... klausykit, berniukai, jei nevalgysit žuvies, negausit košės!

– Mes niekad nevalgom košės! – atsakė abu.

– Kaip! Štai kaip! Na, tuomet niekuo negaliu jums padėti.

Hana atsikėlusi priėjo prie krosnies.

– Siaubas, kaip čia karšta – turiu praverti krosniakaištį...

– Ne, miela Hana, man baisiai šalta...

– Tau šalta, tokiai užraudusiai, aš maniau, jog tu – šiuolaikinis gryno oro žmogus (čia ji gavo už šiuolaikinius gyvūnų bičiulius!)... Bet, dievaži, jie nutraukė kaiščio virvutę... O koklinė krosnis įkaitusi, ar jūs kūrenot, kol manęs nebuvo? Tuomet turiu atidaryti langą, kitaip nemiegosiu naktį, ar berniukai nutraukė kaiščio virvutę?

Niekas neatsakė.

– Mes nedrumsim Kalėdų ramybės, anaiptol, bet kiekvienas žmogus turi savo įpročių, o įpročiai yra rūpestingumo išraiška, aš savo rūpestingumą išsiugdžiau jaunystėj, nežaiskit su duona, berniukai, aš buvau mokytoja ir auklėjau daugybę mažų berniukų, kai nesisekdavo gražiuoju, griežtai čiupdavau, prisimenu, du mažus neklaužadas reikėjo išsiųsti į Galioną, ar žinot, kas yra Galionas? Princo Karlo įstaiga, kur griežtai, labai griežtai auklėjami neprižiūrėti vaikai... Žiū, šunelis irgi nori ėsti, jis gaus kaulų, mažulis, kai suvalgysim žuvį, bet mes turim suvalgyti žuvį, vargšiuk. Tu gausi ėsti.

– Ar Hana neturi mėsos?

– Mėsos – ne, tuomet galbūt pati ją valgyčiau ir vaišinčiau savo svečius. Mėsos šuniui?

Ji nusijuokė.

– Bet joks šuo neėda žuvies kaulų.

– Tuomet jam teks išmokti! Arba negaus nieko.

– Mums negalima badu marinti savo gyvūnų, ypač tiems, kurie priklausom gyvūnų apsaugos draugijai...

Tai buvo keblus reikalas, o būti įtarta gyvūnų kankinimu Hana, kaip modernios pasaulėžiūros atstovė, nesiryžo.

– Paskui paieškosiu sultinio kaulų...

– Šuo neturi dantų, brangioji Hana, ir neįkanda kaulų...

Dabar senoji kone sprogo iš pykčio, atsistojo kretančia galva ir puolė į savo kambarį taip trenkdama durimis, kad net stiklai sudrebėjo. Bet durys bemat vėl atsidarė ir galva prašneko:

– Aš atveriau savo namus beginklei moteriai ir jos atstumtiems vaikams, aš pavaišinau kalėdiniais valgiais, kuriais gardžiavosi kartų kartos mano tėvų tėvų, bet prie Kalėdų stalo aš nekviečiau šuns.

Durys vėl trinktelėjo it sudavus į litaurus per simfoniją ir dar sykį prasidarė kalbančiajai galvai:

– Jūs nusigręžėt nuo mano paprasto valgio, jūs paniekinot tai, ką aš jums pasiūliau iš geros širdies, bet nesat geri žmonės; geri žmonės priima tokias dovanas išskėstom rankom ir džiūgaujančia širdim, aš nenoriu kalbėti apie dėkingumą, aš nereikalauju jokios padėkos, vis dėlto, man rodos, turiu teisę reikalauti truputėlio takto!

Durys vėl trinktelėjo, visiškai taip, lyg ji būtų įėjusi perskaityti savo vaidmens ir pakeisti kaukės. Šįkart kaukės keitimas kiek užtruko.

Jeniu atsigręžė į berniukus.

– Reiks eiti gatvėn, vaikai, reiks skandintis jūroj.

– Ech, – atsakė Bruntė, – kodėl mums neparvažiavus namo?

– Namo? Pas jį? Niekad! Apsirenkit!

Jeniu pradėjo vilktis.

– Gausim eiti į pensioną ir ten pernakvoti. Čia nepasiliksiu nė minutės.

Durys atsidarė, pasirodė visa Hanos figūra absoliučiai kita kauke. Ji buvo nugirdusi Jeniu nuosprendį; toks netikėtas išsivadavimas eilinį žmogų būtų pribaigęs, bet Hana tik nušvito negalėdama nuslėpti džiaugsmo, nors įprastas mandagumas būtų reikalavęs kažko panašaus.

– Ar apleidi mane, Jeniut, tu, aišku, darai, kaip nori, ir galbūt darai gerai; matai, dvi tokios asmenybės kaip mudvi, stiprios, savarankiškos, netelpa po tuo pačiu stogu, teisingai; bet, Jeniu, niekad nebegrįšk pas jį, girdi, niekad! Pažadėk man! Apsistok pensione čia šalimais, ir aš tave lankysiu kiekvieną dieną, jei nori, keletą kartų per dieną, tik paskambink!

Jeniu neteko žado, bet ne iš apmaudo, o iš nuovargio ir alkio. Ji buvo lygiai laiminga kaip ir Hana, o išsivadavusi iš draugės tironijos, vėl ją mylėjo; ir jai reikėjo jos paramos kovoti su *juo!*

Užtat išsiskyrė glėbesčiuodamosi ir su daugybe žodžių, kurie turėjo užglostyti pernelyg skubų išsikraustymą.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

Revizorius, arba „sugniuždytasis revizorius“, kaip jis buvo vadinamas, baigęs kalnakasybos mokyklą, pradėjo dirbti Kalnų kolegijoje. Jis buvo chemikas, tačiau apskritai išmanė visus gamtos mokslus, kaip ir jo bendraamžiai prieš įsigalint specializacijai ir medžiagų kaupimui. Jis buvo Linėjaus, Berselijaus, Bernardeno de Sen-Pjero ir Elijo Friso mokinys. Atsiradus darvinizmui, evoliucijos mokslą reikėjo pritaikyti chemijai, ir pagal Hekelio monizmą, arba materijos vienybės teoriją, 64 (?) chemijos elementarios medžiagos turėjo griūti, kaip kažkada – 4 alchemikų elementai. Mendelejevas mėgino sudaryti natūralią sistemą, bet ji mažų mažiausiai sukėlė mintį, jog elementarios medžiagos – tik paistalai. Kruksas „Elementų genezėje“ išsakė savo pagrįstą nuomonę, kad visos elementarios medžiagos esančios viena ir ta pati pradinė medžiaga, ar ji dabar vadintųsi vandenilis, ar protilis. Kartu iškilo klausimas apie vienų medžiagų virtimą kitomis, ir tą patvirtinus reikėjo pripažinti išvadą: auksą galima pagaminti iš netaurių metalų. Atsirado auksadarystė, sklido gandai, jog pasisekę pagaminti auksą iš vario ir sidabro. Išanalizuotos kai kurios elementariosios medžiagos. Siera pasirodė esanti fosilinė derva, susidedanti iš anglies, vandenilio ir deguonies; jodas esąs mangano chloridas; fosforas – vaškas, kurį galima paversti arseniku; metalai esą angliavandeniliai ir t. t. Vadovėliai ėmė pristatinėti neorganinę chemiją panašiai kaip organinę; metalai – tai alkoholio radikalai (angliavandeniliai), hidroksidai – alkoholiai, oksidai – paprastieji eteriai, o druskos – sudėtiniai eteriai.

Taigi auksadarystė amžiaus pabaigoj kilo iš evoliucijos mokslo ir monizmo, bet, kaip paprastai, neveiklūs darvinistai sustojo išpūtę akis priešais savo pačių išvadas, kurias pavadino viduramžiais, prietarais ir alchemija. Mat jie manė, jog visa, kas atrasta prieš 1857-uosius, yra prietarai ir tikroji šviesa pasaulį nutvieskė tik jiems pasirodžius.

Revizorius niekad nebuvo studijavęs alchemijos, bet stebėdamas mineralų telkinius gamtoje, išprotavo, jog mineralai atsiradę vieni iš kitų, o skaitydamas Berselijaus jaunystės raštus, tvirtai įsitikino esant galimas metalų transmutacijas. Mat Berselijus pastebėjo, kad grynu vandeniu ir silicio rūgštimi maitinti augalai sudeginti pelenuose turi visus tuos pačius metalus kaip ir augę žemėje. Iš to jis padarė teisingą išvadą, kad elementai gali virsti vieni kitais.

Vėliau revizorius ėmėsi eksperimentų ir vienuolyno laboratorijoje turėjo progą nekliudomas patikrinti savo išprotavimus. Čia jis pamiršo savo nešlovę, čia apsivalė ugnimi ir vandeniu nuo visų niekšysčių, užgriuvusių per žmoną, kai jį į savo ratą įtraukė puolę žmonės, kurių blogos įtakos dėl savo simpatijų žmonai negalėjo išvengti.

Tuo tarpu vieną gražų žiemos vakarą draugai sėdėjo bibliotekoje mankštindami protą. Atėjo revizoriaus eilė debiutuoti, ir su didžiausiu dėmesiu buvo išklausytas dialogas apie du tokius kasdieniškus pažįstamus kaip griežlę ir gegutę.

– Kiek tau metų?

– Apie septyniasdešimt penkerius, ot.

– Ir visą gyvenimą buvai smulkus žemdirbys?

– Visą gyvenimą. Nuo pat vaikystės ėjau paskui plūgą ir su dalgiu...

– Laukuose ir pievose?

– Laukuose ir pievose, rytą, vidurdienį ir vakarą, kartais naktį.

– Visai kaip aš, nors man sukako aštuoniasdešimt. Na, galbūt pažįsti paukštelį, kuris vadinasi griežlė?

– Hm! Galimas daiktas. O kas?

– Ar esi matęs šį paukštį?

– Matęs? Duok pagalvot! Ne, nesu! O tu esi?

– Ne! Ar kas nors iš tavo giminių ar pažįstamų matę?

– Ne, kiek man žinoma.

– Ir iš mano giminių niekas, kaip ir niekas iš pažįstamų; o vis dėlto aš visus juos apklausiau. Esu metęs akmenį į šį paukštį, išgirdęs jį šalia; esu šovęs, pjudęs medžiokliniais šunimis pasėliuose, bet niekad jo nesugavau. Keistas paukštis.

– Taigi pala, aš mačiau jo iškamšą Valstybės muziejuj.

– Teisybė, ir aš mačiau. Bet kaip gali būti tikras, jog tai tas pats paukštis, kuris laukuose ir pievose sako „krės krės“?

– Matyt, mokyti žino.

– Mokytas ar nemokytas, bet jei išgirdęs griežiant rugiuose, šaunu ton pusėn, o paskui atsinešu negyvą paukštį, neturiu tikrų įrodymų, jog tai tas pats paukštis, kuris griežė. Ir matai, vos tik šratas jį užmušė, paukštis liovėsi griežęs.

– Akivaizdu!

– Vadinasi, esama galimybės, jog muziejinis paukštis *Gallinula crex*, priskiriamas prie vandeninių vištaičių, visai ne griežlė? Nors vandeninės vištaitės gyvena pelkėse, o griežlė – laukuose ir pievose, žinom, kad drenažas yra toks didelis visų pelkinių paukščių priešas, jog jam paplitus sumažėjo gandrų.

– Na, ką nori tuo pasakyti?

– Luktelk! Ar manai griežlę mokant skraidyti?

– Ne, turbūt nemoka, nes tuomet pakiltų man atbarškėjus su pjaunamąja. Šis paukštis yra buvęs priešais mane dobilienoj, tupėjęs aukštai ant mašinos gembės; aš nuėmiau dobilus, bet jokio paukščio neišvydau, nei bėgančio, nei skrendančio.

– Taip, bet štai mokyti žmonės sako, jog jis prastai skraido...

– Ar gali mokslinčiai žinoti geriau už mus?

– Tarkim, kad gali. Ar manai prastą skrajūną perskrisiant Eresūną ar Lamanšą?

– Ne, prastas skrajūnas neperskristų, ir prasto skrajūno kiekvienų metų vada, matyt, turi išsimiklinti prieš leisdamasi jūron.

– Tikrai taip! Bet štai mokslinčiai sako, jog griežlė esanti šiaurės Europos ir Azijos paukštis, bet rudenį patraukianti net iki centrinės Afrikos; žinoma, greičiausiai melas.

– Aš nežinau.

– Bet mokslo knygos priduria, jog ji keliauja daugiausia bėgdama...

– Vandeniu, matyt, negali vaikščioti...

– Ne; o jei galėtų, turbūt pamatytum ją Eresūne ar kanale. Plaukti ji negali, nes neturi plaukiojamosios plėvės tarp pirštų.

– Keistas paukštis.

– Tačiau toks paplitęs! Juk jų esama visoje Švedijoje. Ar tau neatrodo, jog galima sakyti, kad vienam hektarui tenka viena griežlė?

– Turbūt per daug; tarkim, viena septyniems tunlandams dirbamos žemės.

– Gerai, tarkim, viena trijuose su puse hektarų. Štai Švedijai priklauso pusketvirto milijono hektarų dirbamos žemės; taigi Švedijai priklauso vienas milijonas griežiančių griežlių, bet tu žinai, kad pelkiniai paukščiai gyvena poromis, tad vietoj vieno milijono turim du. Bet būdami dosnūs atmeskime 50% paklaidą ir tarkim apie milijoną. Knygos dar priduria, jog šis paukštis padeda nuo septynių iki dvylikos kiaušinių. Iš kuklumo laikysimės septynių, penkis atiduodami plėšrūnams. Vis dėlto rudenį rasis aštuoni milijonai griežlių, migracijos metu turinčių iškeliauti iš šalies arba žūti. Kaip įsivaizduotum šį keliavimą?

– Kaip skridimą arba ėjimą, *tertium non datur**, šiuo atveju.

– Gerai atsakei, kaip skridimą arba ėjimą. Bet skristi jos nemoka arba skrenda tik prastai; vadinasi, turi eiti. Kadangi Švedija (-Norvegija) su žemynu jungiasi tik šiaurėje, ši keliauninkų srovė turi traukti per Haparandą ir jos apylinkes. O kaip didžiosios upės, kurias reikia įveikti?

– Nesąmonė, beje, jei per aštuonis milijonus griežlių, kad ir ne iš karto žygiuotų iš Skonės į Norboteną, turėtum jas pastebėti ant vieškelių ir geležinkelio pylimų, kaip lemingus; ne, neįmanoma. Jos turi skristi!

– Turi skristi, nors nemoka skristi!

– Taip, *turi* skristi, nes Anglijoje tiek pat griežlių kaip ir pas mus, o Anglija su žemynu nesusisiekia.

– Bet tada Anglijos griežlės rudenį turi įgauti gebėjimą skristi, o tai kvailystė, nes ir gandrai, prieš ryždamiesi iškeliauti, reguliariai mankštinasi, skraido su savo jaunikliais. Man rodos, nesąmonė, kad griežlės galėtų nesitreniravusios perskristi Lamanšą; bet net jei jos mokėtų skristi, jūrininkai pastebėtų bent keletą pulkų iš aštuonių milijonų; o Prancūzijos pakrantėje, saugomoje muitininkų, sudarančių ištisinę medžiotojų grandinę, būtų matomi besiilsintys paukščiai.

– Iš teisybės, taip; ypač kad jų skrydis nurodomas kaip labai žemas; Kolthofas taip pat mano, jog dėl skridimo pažeme tiek daug griežlių per rudeninę kelionę nukrinta ant telegrafo laidų.

– Taigi griežlė moka skristi?

– Taip, bet tik trupučiuką. Brėmas, didžiausias autoritetas, sako, kad ji daugiau plasnoja sparnais, nei skrenda; tas pats autorius tvirtina ją keliaujant naktį, ir greičiausiai pėsčiomis.

---

* Trečias atvejis neįsivaizduojamas (*lot.*).

– Vadinasi, taip ir lieka neaišku, kaip ji persikelia per Eresūną ir Lamanšą.

– Bet dar lieka Vidužemio jūra, nes griežlė, girdi, žiemojanti Afrikoj. Jei vis dėlto išbrauksim Vidužemio jūrą, lieka Alpės. Ar gali kas nors patikėti, jog šie padarėliai peržengtų Alpes? Aštuoni milijonai Švedijos griežlių, kasmet traukiančių per Alpes? Neskaitant aštuonių milijonų iš Anglijos, neskaitant šešiolikos milijonų iš Vokietijos. Neįmanoma!

– Tai ką manai?

– Manau, jog šis paprastas kasdienis gamtos reiškinys nepaaiškinamas; manau gamtoj esant tiek pat neįmintų mįslių kaip ir anksčiau. Jau Aristotelis su Plinijum jaunesniuoju mąstė apie griežlę ir vadino ją putpelių karaliene, mat jie manė ją vadovaujant putpelių kelionei. Taip, senovėj netgi tikėta, kad griežles ant nugaros pernešančios gervės, tokios nepaaiškinamos rodėsi nepaskrendančių paukščių migracijos.

– Galbūt muziejuj ne tas paukštis?

– Taip, bet Brėmas laikė jį pasigavęs.

– Ar jis girdėjo jį giedant „krės krės“ (arba „krekšt krekšt“)?

– Nežinau.

– Ar nėra dar vienos galimybės: rudenį čia, vietoj, išsišėręs paukštis taip pakeičia savo išvaizdą, kad tampa neatpažįstamas? Juk žinoma, kad griežlės jaunikliai išsirita su juodais pūkais...

– Štai kaip, tiki gegutę rudenį virstant vanagu?

– Ne, ne, nors iš tiesų rugsėjį esu nušovęs gegutę: pamaniau, kad paukštvanagis... O Himalajuose aptinkama į vanagą panaši gegutė, kuri pati peri savo kiaušinius...

– Tarp kitko, ar esi matęs gegutės kiaušinių?

– Taip, kolekcijose.

– Iš kur tada žinai, jog ten buvo gegutės kiaušiniai?

– Jis taip sakė...

– Ar jis matė, kaip gegutė jį padėjo?

– Ne, bet matė gegutę sukant apie lizdą.

– Taip, visuomet tas pats: tu matai gegutę skraidant apie lizdą; tada nukeli lizdą, bet nerandi nė vieno kitokio kiaušinio. Iš kur tuomet žinai, kuris gegutės?

– Aš nežinau!

– Kaip tuomet gali paaiškinti, kodėl gegutės kiaušiniai kiekvienam lizde kitokie?

– To negalima paaiškinti; juk gegutė turbūt negali nudažyti savo kiaušinių.

– Kaip galima visiškai tikrai įrodyti arba konstatuoti gegutės kiaušinį?

– Jei pamatytum iš kiaušinio išlendant gegužiuką...

– Ar kas nors yra matęs?

– Ne, kiek man žinoma.

– Tai ką matė?

– Matė gegutę skraidant apie lizdą ar jį lankant.

– Ar kas nors matė ją perint?

– Ne!

– Tai iš kur gali žinoti, jog tai gegutės kiaušinis?

– Labai norisi tuo tikėti.

– Tikra tiesa! Ar būdinga gamtai, kad toks didelis paukštis padėtų tokį mažą kiaušinį ir tasai kiaušinis galėtų įgauti bet kokią formą ir spalvą?

– Ne, tai visiškai priešinga įprastai gamtos tvarkai, kai viskas vyksta labai reguliariai ir nuolat kartojasi. Be to, išsiritęs gegužiukas absoliučiai per didelis, pavyzdžiui, kielės lukštui.

– Kaip galima paaiškinti paslaptingą gegutės dauginimąsi? Kaip ji susilaukia jauniklių?

– Esu iš vieno medžiotojo girdėjęs, kad gegutė dvidešimt vieną dieną nešioja savy kiaušinį ir kai jį padeda, jauniklis jau būna gatavas. Tai yra: ji atsiveda gyvus jauniklius.

– Ar turima panašių pavyzdžių iš kokios nors kitos gyvūnų klasės?

– Taip, gyvatės, ypač žalčiai, gali ir dėti kiaušinius, ir vesti gyvus jauniklius.

– Ar tuomet galima sakyti, jog gegutės dauginimasis tikrai žinomas?

– Vargu!

– O gegutės kiaušiniai visi be išimties muziejiniai?

– Greičiausiai.

– Tai jei tiek daug kasdienių gamtos reiškinių nepažįstama, ar nebūtų pagrindo visiškai susikuklinus tyrinėti toliau?

– Taip, be abejo! Tik pastaraisiais metais paaiškėjo, kaip veisiasi unguriai, nors iki pat mūsų dienų buvo laikomi hermafroditais, nes nerasta ikrų, o kiaušidės yra aklinos.

– O kaip dabar manoma?

– Dabar manoma, jog unguriai veisiasi tik jūroj, išleisdami į tėvus visiškai nepanašias lervas; galbūt taip pat yra gyvavedžiai kaip vėgėlės!

– Iš tikrųjų gamta pilna paslapčių!

Žodžio paprašė grafas Maksas:

– Aiškus daiktas, gamta turi paslapčių. Paukščių migracija irgi paslaptis. Tu matai juos prieš išskrendant, matai parskridusius, bet niekad nematai keliaujančių, niekad parskrendančių: jie atskrido, jie parsirado. Vis dėlto juos reikia skirti nuo klajojančių paukščių, kurie matyti klajojant. Ką apie tai mano teosofai, tu, Šilai?

– Ar teosofai yra apie tai samprotavę, aš nežinau, bet Svedenborgas kalba apie nepažįstamas aukštai iškilusias Žemės vietas, kuriose gyvenančios galingos būtybės.

Platonas apie tai kalba „Faidone“: tvirtina, jog mes gyvename dubens dugne, kur viskas suardyta vandens; bet aukštesnėse vietose, ten viršuj, eteryje, plūduriuoja oro salos. Į tą dubens formą reikėtų atkreipti dėmesį, nes pakilus balionu, matyti iškilą Žemę esant įgaubtą, kas prieštarauja fizi-

kos dėsniams, o skrendantysis balionu niekad neatitrūksta nuo horizonto, visą laiką esančio tam pačiam lygy kaip ir balionas. Norėčiau dabar prisipažinti, jog aš tikiu „aukštųjų vietų“ buvimu, nes esu jas matęs.

– Ką tu sakai?

– Keletą metų iš eilės horizonte stebėdavau debesų stulpus, kurie negalėjo būti debesys, nes jų forma kartodavosi; keletą nupiešiau, galėsit pasižiūrėti. Dabar pasiklausykit, o paskui stebėkit patys. Jie primena tiek aukštus miškais apaugusius krantus su įlankom ir slėniais, tiek Reino apylinkių kraštovaizdį su stačiom uolom ir tvirtovėm... Jei tai būtų debesys, jie kasdien kistų, bet aš aptikau konstantų, kurias esu nupiešęs...

– Bet visa Žemė pažįstama, išskyrus ašigalius.

– Iš tikrųjų?

– Juk žmonės apiplaukė Žemę.

– Iš tikrųjų? Juk galima apiplaukti tam tikrą plotą ir grįžti į pradinį tašką. Ar jums žinomos loksodromos? Jei visą laiką plauksi ta pačia kryptimi, judėsi spirale, kuri po begalybės užsisukimų priartėja prie ašigalių jų nepasiekdama. Galbūt todėl niekad nepasiekiama ašigalių ir galbūt kaip tik kompasas paklaidina keliautoją.

– O žvaigždės?

– Ką mes žinom apie žvaigždes? Nieko! Ar jos pasaulio kūnai, ar šviečiantys taškeliai! Kaip šviesos šaltiniai, jos itin įtartinos, nes tiesiog prieštarauja fizikos dėsniams. Juo labiau padidintos, juo mažesnės matyti, kol galiausiai pranyksta. O juk planetos, priešingai, sumažėja iki skritulių.

– Taip, bet fotografuojant žvaigždes juk irgi gaunami skrituliai.

– Nufotografuojamas tik apvalus teleskopo stiklas.

– O spektrinė analizė?

– Apie ją geriau nekalbėkim. Niutonas niekad nematė Fraunhoferio Saulės linijų, nes įleisdavo šviesą pro skylę.

Pasirodžius kolimatoriaus plyšiui, iš pradžių buvo matomas aštuonis kartus nuo A iki H atspindėtas plyšys. Labiau padidintos šios linijos išsiskaidė į daugybę smulkesnių, kurių galiausiai buvo suskaičiuota iki 100 000. Sudėjęs kraštais dvi vizitines korteles ir laikydamas jas priešais lempos liepsną, išvysi visas „Saulės linijas“. Šios linijos yra interferencijos linijos, taigi neturi nieko bendra su Saule, nes jos išgaunamos ir lempos liepsna. Tad spręskit, ko verti žvaigždžių spektrai.

– Taip, garsioji spektrinė analizė jau, matyt, pergyveno savo geriausias dienas, nes ji neduoda, ko reikia. Jei šaltą kūną laikytum vandenilio liepsnoje, gautum sieros spektrą. Sieros ten nėra, tad rezultatas klaidingas. O vandenilio liepsnoj degindamas fosforą, gautum bario spektrą nesant bario, žinoma, jei nesiremsi prielaida, kad baris sudarytas iš keturių fosfonio grupių, kas atitinka bario atominę masę 137; bet čia jau leidžiamės į naują sritį...

– Ir kaip tik naują sritį mūsų draugas revizorius mums pademonstruos rytoj, susitikus jo laboratorijoj.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

Sachris ištempė iki trečiosios Kalėdų dienos tebetikėdamas Jeniu esant pas Haną. Šios švelnų balsą telefonu išsiaiškino kaip atsitraukimo pradžią. Bet kai ketvirtą dieną paskambino Hanai ir intymoku tonu paklausė, kaip sekasi Jeniu, jam buvo griežtai ir trumpai atsakyta:

– Nežinau.

Vadinasi, jos ten nėra, ir Hanos nepastovūs jausmai pakito.

Tuomet Sachris sunerimo, o Majai pradėjus nepagarbiai atsakinėti, suprato skandalą pasklidus. Jis nedrįso skaityti laikraščių, lankytis viešose vietose. Namai griuvo, storai nusėdo dulkės; ir jis uždarinėjo kambarį po kambario, bėgdamas nuo šalčio, nes ten, kur neapsistoję žmonės, negalima kūrenti.

Ėmus Jeniu laikyti prarasta, ji jam tapo tarsi mirusi ir kartu atėjo apoteozė. Juk kiekvieno žmogaus sielos gelmėse esama kažko gražaus; o atmintis, žmonių giminės garbei, geba užbraukti tai, kas bjauru, ir paversti banalybę kažkuo gražiu. Jis ėmė prisiminti ją gražią, ir sykiu ilgesys išaugo iki begalinio skausmo. Jis verkdavo ištisas valandas, kaltindamas save visu kuo, netgi jos ydomis, kurias pats buvo išugdęs. Ieškoti jos ar parašyti laišką jam rodės beviltiška, ir jis pasiekė paskutinę nevilties ribą.

Vieną rytą jam sėdint redakcijoj ir graudokai rašant apie blogus žmones ir jų įtaką aplinkai, atsidarė durys ir įžengė jo berniukai, neįprastai nuolankūs ir išauklėti.

Tuomet jis neatlaikė, stvėrė juos į glėbį ir apsiverkė. Ir taip sužinojo, kad jie gyveną pensione, kur su jais blogai elgiamasi, nes jie negalį susimokėti avanso; kad motina serganti nervais ir norinti grįžti namo.

– Bet ar jūs nebuvot pas tetą Haną? – paklausė Sachris, taip greit atsigavęs, kad jau galvojo apie kerštą.

– Taip, buvom pusdienį, bet nieko iš to neišėjo.

– Neišėjo?

– Taip, jos, aišku, susipešė, ir ji vaišino džiovinta menke ir koše, ko niekas negalėjo valgyti.

Sachris nusijuokė iš pilvo gelmių.

– Dabar eikit su šiais pinigais ir susimokėkit už pensioną, paskui važiuokit namo su mama.

Berniukai iškūrė.

Visas skausmas buvo pamirštas. Hanai įgriso vilioti kitų žmonas, o Jeniu sumušta. Visiška pergalė!

Jis užrietė nosį ir ėmė pūstis. Vien kontaktas su vaikais ir žmona grąžino jam gyvenimą ir jėgas, ir prie rašomojo stalo jis jau galvojo apie savo romaną keršydamas ir semdamasis jėgų iš tos, kurią vėl matė priešišką ir bjaurią.

Jis nugalėjo, taigi buvo teisus; likimas jo neapleido. Bet sudarydamas taiką jis diktuos savo sąlygas ir reikalaus iš sumuštosios visiškai pasiduoti. Visiškai! – pakartojo pats sau.

Dabar nebebijojo jokio skandalo, nieko nebijojo visoj žemėj; jis nenatūraliai išaugo, o nugalėtojo kilnumas jam buvo svetimas jausmas.

Atsistojo vėl peržygiuoti, pergalingai peržygiuoti per redakciją, į kurią nedrįsdavo įeiti savo sielvarto dienomis.

Jis parodys jiems, jog yra toks kaip anksčiau, o jei jie ir būtų ką nors nugirdę, dabar pamatys jį nepalūžus.

Pravėrus policijos referento kabineto duris, jį pasitiko toks vaizdas...

Atsibastėlis, jo sūnus, stovėjo palinkęs prie rašomojo stalo, o greta – referentas, ranka apsiviję jam kaklą...

Sachris beregint pasišalino ir įsiveržė pas redaktorių.

Liognrotas, grūdintas ir užgrūdintas laikraštinio gyvenimo kovų, buvo nusiteikęs šaltai.

– Ar įdarbinai jaunuolį čia, kontoroj?

– Taip, jis paprašė sargo vietos. Jūs giminės, nes jis turi tavo pavardę.

– Sargo? Tai kaip jis gali intymiai bendrauti su mūsų kolega referentu?

– Ne mano reikalas, bet juk referentas intymiai bendrauja su visais jaunuoliais. Vakar jie kartu buvo teatre.

– Ir tu leidi?

– Ar galiu uždrausti šiais pažangos laikais? Juk pats savo raštais gynei visas ydas ir visus nusikaltimus.

Sachris pasijuto it vėzdu priplotas. Nieko negalėjai padaryti, ir tai buvo baisiausia, ką jis buvo patyręs. Iš tikrųjų likimas nuo jo nusigręžė!

– Ar negali jo atleisti, nes kitaip aš nepasiliksiu.

Liognrotas, matyt, numatė kažką panašaus, nes atsakė:

– Ne, negaliu. Be to, jis sakosi esąs tavo sūnus, ar tiesa?

Atsakymo nebuvo. Liognrotas kalbėjo toliau:

– Jei taip, tau nesmagu jį matyti tokioj menkoj vietoj. Tau, demokratui!

Jokio atsakymo.

– Bet jei tau maža būti bendradarbiu ir čia nejauku, aš nekliudysiu išeiti.

– Ar veji mane lauk? Pasigailėsi.

– Visiškai ne! Niekas tavęs nepasiges, nes esi nurašytas. Palik mane.

Sachris išėjo! Kaip visad įsiutęs, kai ištikdavo nelaimė.

Aplinkiniais keliais artėdamas prie namų, Sachris vaizdavosi susitaikymo sceną ir pasijuto saugus, išvydęs apšviestą trobą.

Kaip visad, jį pasitiko vaikai ir šuo.

– Kur mama? – paklausė jis.

– Guli viršuje, – buvo atsakyta.

Užlipęs viršun, rado lovoj atsuktą plačią nugarą.

– Sveika sugrįžusi! – tarė jis.

Nugara nė nekrustelėjo.

– Leisk man pailsėti, aš sergu, – pasakė Jeniu.

Iš tono Sachris išgirdo nieko nepasikeitus. Suprato ją ilgėjusis savų namų ir puikiosios lovos, patarnavimų ir popstymo. Visa apoteozės aureolė išsisklaidė, ir Jeniu gulėjo bjauri kaip ir seniau. Nugara dar riebesnė, ir dabar jis jos dėl to nekentė. Ar jis negali išlaikyti jaunos gražios moters, o ne visą laiką tąsytis su šita? O tai, kad pats troško ją tokią matyti, siutino jį dar labiau. Ką jam daryti su šia ligone, nesiteikiančia net kalbėti? Jis tikėjosi malonaus seno stiliaus vakaro ir tam netgi įsigijo naują rekvizitą, kurį paslėpė drabužinėj.

Iš pradžių keletą kartų užsiminė apie laukiantį malonumą: tarstelėjo apie naują vyną, kurio nupirko, ir keletą kandeliabrų.

Kai šitai nepadarė jokio įspūdžio, tapo šiurkštus, mat suprato visą darbą buvus perniek.

– Jei sergi, turėtum kreiptis į ligoninę ir gydytoją.

– Duok man ramybę.

– Taip, gausi ramybę!

Durys trenkė kaip šūvis, ir Sachris nusileido į viešbutį pasiieškoti viskio sugėrovų. Dabar vėl gali lankytis smuklėje! Taip ramu turėti juos namie. Garbė išgelbėta.

Dabar prasidėjęs laikas buvo pats baisiausias Sachrio gyvenime. Sutuoktiniai kankino viens kitą su rafinuotu žiaurumu. Jeniu gulėjo tik ir tuko. Negavusi morfijaus, gerdavo svaigalus.

Sachris sėdėjo apačioj ir rašė romaną; kartkartėm užlipdavo viršun dirstelti į auką ir jos pakamuoti. Vien galimybė su ja pasikalbėti suteikdavo jam jėgų tęsti egzekuciją.

Jeniu be perstogės gulėjo, lovoj, ant lovos; o kai toji imdavo deginti, ji išeidavo pasivaikščioti į balkoną, tad žmonės

naktį matydavo baltą figūrą po stogo nuoplaišom, aukštai virš medžių viršūnių.

Nuolat apkvaitusi, ji prarado sielos turtus: meluodavo, užmiršdavo, kartodavosi, buvo čia irzli, čia atbukusi. Niekas dabar jų nelankė, ir jie nieko nekvietė.

Tarpais jos protas prašvisdavo ir ji tapdavo aiškiaregė.

– Ką rašai ten, apačioj? Ar gražu? Kai užsnūstu, man rodos, jog stoviu ten, apačioj, ir skaitau; ir nors neprisimenu ką perskaičiusi, man lieka tam tikras įspūdis, kuris yra bjaurus. Tu ne toks, kokį tave mato, Sachri, ir jei žmonės tave pažinotų! Tu lauki, kol aš atsisveikinsiu su gyvenimu, aš žinau ir greitai mirsiu... Tu liksi gyventi, ir tai bus tau bausmė, nes gyvenimas yra pragaras...

– Ar nori pamatyti savo vaikus? – pradėdavo Sachris.

– Ne, nenoriu; jie tokie panašūs į tave... per daug panašūs, nes parodo visa, ką tu slepi, ir per juos tave vieną kartą užklups kerštas... kerštas už visą blogį, kurį esi padaręs... prisimenu, kaip tu sužlugdei Šilą, ir man gėda, jog tąsyk tavęs neišdaviau... Tu apiplėšei Falkenstriomą... ir ko tik tu neapiplėšei?

Jeniu kasdien vis labiau dygėjosi gyvenimu, ir jos pasibjaurėjimas vyru stiprėjo. Ji nujautė jį užsiiminėjant kažkokiais blogais darbais ten, apačioj, prie rašomojo stalo. Ir vieną dieną ji kaip pakliuvus pacitavo keletą jo rankraščio posakių. Žinoma, per savo naivumą jis manė ją naktį nusileidus ir naršius jo popierius, todėl vėliau laikydavo juos užrakintus. Tačiau kai ji kitą sykį išsakė jo dar neužrašytas mintis, jis susimąstė, bet netrukus nusikratė įtarimo tardamas, jog tai atsitiktinumas. Vis dėlto jis ėmė jos bijoti ir vengti jos draugijos. Galiausiai ji liko gulėti viršuje viena. Berniukai irgi ten neidavo – ir todėl, kad ji nenorėjo jų matyti, ir kad jiems tas rodės nesmagu.

Nubudęs vieną naktį žemutiniame aukšte, Sachris išgirdo Jeniu atsikėlus ir stumdant rašomojo stalo kėdę. Paskui stojo ilga tyla, vis dėlto pertraukinėjama batų ar šlepečių

girgžčiojimo, tarsi kažkas kilnotų kojas sėdėdamas ir rašydamas prie rašomojo stalo. Kad ji sėdi prie stalo, jis girdėjo, bet ką ji veikia? Rašo? O jei ji rašo testamentą arba išpažintį!

Niekad nepatikėdamas savo likimo atsitiktinumui, jis pritykino laiptais ir dirstelėjo pro rakto skylutę. Ji išties rašė.

Neatsigręžusi ištarė aiškiu balsu:

– Tau nėr ko klausytis prie durų; aš tik rašau laišką, visiškai ne memuarus.

Susigėdęs, tačiau be jokios užuojautos, Sachris įžengė į kambarį. Stalčiai buvo iki galo ištraukti ir viskas baisiausiai sujaukta!

Didinga, blaivi ir ori, ji pasisuko kėdėje. Paskutines aštuonetą dienų, per kurias jis nebuvo jos matęs, jos išvaizda taip pasikeitė, kad jis buvo priblokštas ir pirmiausia pamanė: ji taisosi, aš žuvęs!

– Nebijok, – atsakė Jeniu tarsi į jo mintį, – aš nesitaisau. Visa kita gali pats sugalvoti! Kokio nors skandalo nekelsiu. Nepriekaištauk sau, bet netrukdyk man įgyvendinti savo sumanymo. Aš esu pavargusi ir tik noriu miego.

Sachris mėgino tinkamai paprieštarauti, atkalbėti, filosofiškai paguosti ar panašiai, bet negalėdamas meluoti šioms akims, atsitraukė apskritai patenkintas ekspedicijos rezultatais.

Jau seniai jam buvo aišku ją turint mirti. Nemaloni liudininkė, vienintelė numananti jo mintis, nusikaltimo bendrininkė, kaltintoja, baisingoji, galinti nuplėšti jam garbę vien nedideliu manevru, išeidama iš namų, – ji turi mirti!

Ir ramiai užmigo suvokdamas, kad tatai vyksta be jo matomo įsikišimo.

Jis laukė aštuonias dienas ir naktis, klausydamasis kiekvieno garso iš viršaus ir pats ten užlipdamas; bet kadangi nemokėjo nuslėpti savo nekantrumo, ji jam atsakė:

– Būk ramus, tai įvyks, bet man reikia pasiruošti. Mat

aš guliu ir galvoju apie visą savo išgyventą bjaurastį, kad labiau įgristų gyvenimas, ir pirma turiu iš savo sielos ir kūno išrauti tave, kitaip nusitempsiu ir tave anapus, o to nenoriu. Taip, tu nežinai, kas yra anoji pusė, todėl liksi čia, ant kranto, kur tau gera. Aš žinau, jog esama anos pusės, nes ją regėjau ir sutikau ten savo motiną ir seseris. Tai buvo paprasti, tačiau garbingi žmonės, kurie gyveno atlikdami pareigą ir atsižadėdami, bet neprarasdami vilties, nelaukdami kokios nors palaimos čia, žemėje. O aš, priešingai, patekusi į tavo ir kitų užburtą ratą, norėjau tai turėti *dabar*, čia, kai tu ir tie kiti atėmėt iš manęs viltį patekti anapus! Žinai, aš kartais svarstau, ar tavo knygos duoda naudos, ar kenkia. Jūs, poetai, stovite nuošaly gyvenimo ir visuomenės, jūs tarsi paukščiai, gyvenantys ore ir iš viršaus stebintys pasaulį ir žmones. Ar galite gerai įžvelgti daiktus? Ar gali jūsų oriniai mokslai būti pritaikyti sunkiame žemės gyvenime? Juk jūsų darbas yra žaidimas, o jūsų gyvenimas – šventė. Jūs niekinat miesčionis ir miesčionišką gyvenimą. Pareiginguosius ir paklūstančiuosius įstatymams vadinate palaižūnais, kantriuosius – bailiais, kenčiančiuosius – veidmainiais! Aš prakeikiu tą valandą, kai pakliuvau į jūsų čigonišką pasaulį su jo nusikalstama morale, ir šlovinu Dievą, atvėrusį man akis, grąžinusį viltį ir tikėjimą, jog esama kažko geresnio...

– Ar šito tave išmokė Šilas? – sušnypštė Sachris.

– Taip, jis, visų geriausias ir todėl labiausiai niekinamas. Jis man rašo, ir aš jam rašau, man, pasiklydusiai žvėryne, jis grąžino žmoniškumą, nes jūs buvote žvėrys, ir dabar mūsų keliai išsiskiria. Prašau tavęs daugiau nebeateiti, nes aš bjauriuosi tavimi tarsi nelabuoju, tavo asmuo man dvokia, nors tu pats to nepastebi; o kai prisilieti prie manęs savo mintimis, jos nutvilko man kūną lyg dilgėlės. Sudie!

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Revizorius laboratorijoje demonstravo: monistinė teorija, arba mokslas apie materijos vientisumą, verčia visus savo išpažinėjus tikėti elementariąsias medžiagas esant sudarytas iš tos pačios medžiagos, bet skirtingai sutankėjusias, susijungusias ir išsiskaidžiusias. Tačiau, antra vertus, vyraujanti chemijos sistema, kuri yra dualistinė, kliudo jiems suvokti, kas suprantama kaip tirpalas ir nuosėdos. Taigi jie sako: siera esanti elementari medžiaga, nes jos negalima suskaldyti. Mes, nuoseklieji monistai, atsakome: uždegta siera skyla; auksas susiskaido ištirpintas karališkojoje degtinėje; cinkas ir geležis – ištirpinti praskiestoje sieros rūgštyje, iškrintant anglies nuosėdoms, kurios, kaip reakcijos liekanos, vėliau atsiskiria nuo metalų, nes metalai yra angliavandeniliai. Nevisiškai sudeginta siera visad išskiria grafito formos anglies nuosėdas, nes ji, kaip ir visos dervos, susideda iš anglies, deguonies ir vandenilio. Vadinasi, stovime tame pačiame taške kaip ir Lavuazjė, paneigęs flogistono teoriją, ar Kopernikas, aukštyn kojom apvertęs Ptolemėjo sistemą.

Tačiau kaip man išsiaiškinti elementariųjų medžiagų sudėtį? Man rodos, užuot eksperimentavę, kol kas ją apgalvokim, ir svarbus rodiklis yra tirpiklis, taigi druskos. Pavyzdžiui, gyvsidabris tirpsta azoto rūgštyje, o auksas ne. Tai rodo auksą esant kitokios sudėties nei gyvsidabris, nes tirpiklis tas pats. Sudėtis yra atskirų dalių samplaika, taigi metalai yra sudėtinės, arba iš atskirų dalių susidariusios medžiagos, o ne elementarios.

Toliau: gyvsidabriui tirpstant azoto rūgštyje, gaunama gyvsidabrio druska, o alavui tirpstant azoto rūgštyje, – alavo rūgštis. Vadinasi, metalas alavas pasirodo esąs kitokios sudėties nei gyvsidabris ir elgiasi kaip neigiamas metaloidas, nes sudaro rūgštį, o ne druską.

Čia peršoksiu prie visų įdomiausio metalo – aukso. Šis metalas visais atžvilgiais primena metaloidą, nes neturi druskų nei karbonatų, nei sulfatų, nei nitratų, o jo oksidai yra rūgštys. Tačiau, kaip ir metaloidai, jis jungiasi su druskų anijonais ir cianu. Vadinasi, metalas yra neapibrėžta sąvoka ir auksas – ne tikras metalas. Jo spektras labiausiai panašus į silicio arba kvarco radikalo, o kvarce jis aptinkamas grynas. Silicio atominis skaičius 14, o aukso – 14-os kvadratas, arba 196.

Dabar grįšiu prie alavo. Alavas lydosi 236° temperatūroje, bet alavo molekulinis svoris irgi 236. Ką tai reiškia? Su tuo mano mintys dar nepajėgia susidoroti, vis dėlto atrodo, jog temperatūrai pakilus vienu laipsniu, molekulinė trauka sumažėja vienetu... še tau! Bet toliau eidamas į tamsą, žinau, jog prašviesės. Vario neėda šalta sieros rūgštis, bet ją pašildžius reakcija prasideda 128° temperatūroje, o juk šis skaičius – vario molekulinis svoris. Ar tuomet neturime teisės manyti, kad varis 128° temperatūroje išsiskaido, arba disocijuoja, ir kad jo sudėtinės dalys susimaino sudarydamos naują junginį su sieros rūgšties sudėtinėmis dalimis (komutacija)?

Susidaręs mėlynasis akmenėlis, arba vario sulfatas, juk neturi nei vario, nei sieros rūgšties pėdsakų, o laikytis vyraujančios chemijoje nuomonės, jog sieros rūgštis prisidėjo prie vario, juk per daug paprasta.

– Na gerai, tai kelias...

Varpelis suskambo pietų!

– Pratęsime rytoj! – tarė revizorius, ir visi nuėjo prie stalo.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Apsilankęs redakcijoje, Sachris linksmų dienų nebeturėjo. Tai, kad buvo kaip ir atleistas, jam nepadėjo užmiršti skausmo ir gėdos, kuriuos sukėlė atsibastėlio elgesys. Šiaip ar taip, jis nešiojo šitą vaiką ant rankų, švaistė pirmuosius tėviškus jausmus, aukojosi, planavo ateitį. Kartų kartom trunkanti ir nebaudžiama klastotė!

Na, nieko negalėjai pakeisti, bet jam reikėjo gelbėti savo vardą; išgelbėti jaunuolį iš tos duobės, kurioj jis atsidūrė, buvo neįmanoma, nes šiuo atveju, rodės, viešpatavo neįveikiamas neišvengiamumas. Jis turėjo draugų, jaunystėje pasižymėjusių prieštaringais polinkiais, vėliau vedusių, bet vis tiek atkritusių. Įgyta patirtis jį, kaip ir kitus, sugundė bandyti paaiškinti šį nenormalumą savo raštuose, ir aiškinimas įgavo atsiprašymo, galbūt jų neatsakingumo gynybos formą. Bet tada jį puolė abi stovyklos.

„Jis gina ydas!“ – šaukė skaistuoliai. O ginamieji davė suprasti, jog jų nereikia ginti. Jie neteikė jokios reikšmės šiam smulkiaburžuaziniam požiūriui.

Taigi čia jis nieko negalėjo pešti; teliko gelbėti savo vardą. Todėl nuėjo pas advokatą ir išdėstė reikalą.

– Tu negali paneigti tėvystės, bet gali jį papirkti, kad pasikeistų pavardę.

– Tada būsiu nuolat šantažuojamas pinigų, nes kiekvieną syk panoręs pinigų, jis vėl ištrauks mano pavardę.

– Greičiausiai!

– Vadinasi, nieko negalima padaryti?

– Nieko! Reikia apsižiūrėti prieš vedant! Atsižadėti laisvės, gyvenimo, garbės ir turto dėl pirmos pasitaikiusios moters – tai lengvabūdiškumas.

– Ką pasirinkti, jei visos tokios! Pusė tautos nešiojasi suklastotus kilmės dokumentus.

– Ką daryti? Tegul vaikai gauna motinos pavardę; mes jau matom, kaip vaikai instinktyviai prijungia motinos pavardę prie tėvo. Tai pereinamasis laikotarpis!

– Bet tada grįš matriarchatas; tai laukinių visuomenė!

– Taigi! Negi geriau, kai vyrams nuolat gresia pavojus būti išniekintiems?

– Ar jis ir paveldės po manęs?

– Žinoma! Štai tau nesantuokinių vaikų paveldėjimo teisė, dėl kurios kovojai!

– Tuomet valstybė ir visuomenė eina velniop!

– Taiip! Bet juk toks buvo mūsų tikslas. Iškirsk ir leisk augti iš naujo!

Tai buvo paguoda: žūk už savo mokslą.

Sachris išėjo į miestą pasišnekėti smuklėse, bet pirmiausia dirstelėdavo pro duris ir visad pamatydavo kokį nors nesimpatišką žmogų, su kuriuo negalėdavo būti tame pačiame kambary. Taip ir klaidžiojo po miestą it prašalaitis, po tą miestą, kurį anksčiau vadino savu ir kuris dabar nuo jo nusigręžė.

Iš įpročio ir pomėgio viso, kas nesveika, užėjo policijon susirasti komisaro.

Šis sėdėjo savo kabinete ir atrodė nustebintas lankytojo, bet, kaip paprastai, paleido pakaruoklišką sąmojį.

– Taip, jūs puikūs vaikinai, – pradėjo jis.

– Kodėl?

– Laikraščių bendrovė... ar nežinai?.. griūva, ir reikalaujama, kad jūs visi būtumėt susodinti cypėn, tu irgi. Juk jūs lošėte netikrom kortom. Taip, žinoma, buvo parašyta, jog bendrovės kapitalas *turi* siekti daugiausia du šimtus tūkstan-

čių kronų, bet jūs niekad neįmokėdavot, tik prireikus padengti trūkumą, prisiviliodavote smulkių vargšelių naujoms akcijoms pasirašyti.

– Kas man darbo?

– Juk priviliojai Falkenstriomą, Šilą ir daugelį nepaminėtų.

– Aš tikėjau savo teisumu!

– Tu visad nekaltas, tai tavo didžioji paslaptis, bet šįsyk atsisėsi cypėn.

– Gėdykis! – sušnypštė Sachris.

– Ką, po velnių, čia kalbi! Tavo kortas jau seniai esu perskaitęs; vakar čia buvo tavo berniukas ir galėjo papasakoti apie...

– Koks berniukas?

– Na, ne tavo įprastinis longholmietis, bet pusbrolis, ar kaip jį ten vadinti; jis paprastų paprasčiausiai pareiškė, jog tu žudąs savo žmoną.

– Ką jis čia veikė?

– Mes turėjom šiokių tokių bendrų reikalų, nes jis priklauso tam tikrai lygai...

– Melas!

Tai buvo paskutinė Sachrio priemonė.

– Klausyk, Sachrisonai, Larsai Peteri Sachrisonai, išeidamas pro šias duris pagalvok apie mane; pagalvok, kad aš vaikštau nematomas paskui tave ir seku kiekvieną tavo žingsnį. Dar nė vienas iš jūsų nesuimtas, bet jūs stebimi! Matai, esama ir kitų nusikaltimų, ne tik sukčiavimo akcijomis, ir... žinai, ką turiu omeny: žmonių garbę ir ramybę, pavogtą reputaciją, netikrus laurus, nuverstas įžymybes, pinigų šantažą... mes neseniai ištyrėme tam tikro bendradarbio korespondenciją su dama... nupirkti durklo dūriai iš už nugaros, brangenybės, pramanyti laiškai, suklastoti pranešimai ir taip toliau. Tu supranti, kad mano menka padėtis neleidžia turėti tokių puikių pažinčių, todėl laiku atsisakau jų; atsisa-

kau pažinties su ponu Sachrisonu ir prašau jį palikti šį kambarį taip greitai kaip kulka, lauk!

Sachris atsidūrė už durų, priebutyje. Tai įvyko taip greitai, kad jis nespėjo atsipeikėti. Bet gatvėje pamažėle atsigaiveliojo.

Tam žmogui, komisarui, jis buvo atsidavęs, vadino jį „mielasis drauge", kartu valgė ir gėrė. Draugas iš pradžių jautė antipatiją, bet pripratęs ją nugalėjo ar bent pridengė ir manė, jog įdomu žvilgtelėti į šią gyvenimo dalį. Sachris, kaip ir daugelis jo artimųjų, gyveno iliuzijom, kad tie, kuriuos jis mėgsta, irgi jį mėgsta. Taip ėjo metai. Dabar kaukių nuplėšimas jį paveikė kaip egzekucija. Ant jo galvos susyk buvo iškratytos metų metais besikaupusios veidmainystės. Prieš akis išnirdavo ir kitom spalvom nusidažydavo scenos ir situacijos, išgyventos su šiuo draugu prie taurelės; geliami žodžiai, nuodingi žvilgsniai. Dažnai kartojamus pasiteisinimus, kad galėtų išeiti, jis suprato taip: draugas norėjęs juo atsikratyti, juo, kuris manėsi suteikiąs policininkui garbę savo draugija. Viskas sugriuvo, o griuvėsiuose sėdi visa jo įsivaizduotų draugų kompanija; beje, anksčiau jis buvo garbstomas kaip turįs daug draugų.

Jis išsigando gyvenimo ir žmonių! Ir pabėgo, namo. Namo, kur buvo jo prieglobstis parsiradus iš smuklės, kur galėjo išsipagirioti išmiegodamas tiek nedrumsčiamų valandų, kiek norėjo; kur visad rasdavo ką nors, kas bent norėdavo išklausyti. Jis ilgėjosi jos, nors ji, nepaisant visko...

Bet traukinio bijojo, užtat įlipo garlaivin. Jame bent nereikėjo sėdėti celėje žvelgiant savo priešui į akis.

Įsėdo į žieminį garlaivį, bet jam nepatiko žmonių žvilgsniai. Žinoma, su kapitonu jis tujinosi, bet nedrįso pas jį užlipti, nors paprastai stovėdavo šalia ant kapitono tiltelio, patarinėdamas, kaip manevruoti. Tik dabar jam dingtelėjo, kad kapitonas galbūt irgi jį tik toleruodavo, bet elgdavosi mandagiai savo sumetimais ir bijodamas laikraščių. Jis netgi

tarėsi pastebėjęs kapitoną kalbant apie jį su šturmanu ir pašaipiai dirsčiojant. Plaukiant pro Blokhustuleną, aukštai Siklajono viršūnėje išvydo baltąjį namą, vienuolyną, kurio visi stiklai buvo puošniai apšviesti besileidžiančios saulės spindulių. Statinio stogas priminė po tvano ant kalno sustojusį Nojaus laivą. Sachrio širdies ten netraukė, ne, jis troško, kad vienuolynas išnyktų. Jis slėgė ir stelbė, jaudino ir varžė. Keletas žmonių ten išsigelbėjo iš nevilties išsižadėję pasaulio, atsisakę savo pretenzijų ir pasirinkę kančias vietoj keršto. Jis nekentė jų, kaip nekentė to, kas gražu ir gera; persekiojo juos savo šmeižtais ir anekdotais; bet jie neatsakė. Jie nebuvo jam pavaldūs!

Parsiradęs namo, Sachris tuoj pat užlipo pas Jeniu. Buvo nuolankus ir tarsi ieškojo prieglobsčio, bet, kaip paprastai, jį pasitiko vien atsukta nugara.

– Kaip laikaisi, drauguže?

Snūduriuojanti Jeniu, rodės, kliedėjo ir prodainiais atsakė:

– Greit man bus gerai.

Paskui vėl ėmė berti žodžius tarsi išbudusi ir susivokianti, bet tokia nebuvo.

– Žinai, aš čia turiu telefoną, tad girdžiu, ką noriu. Jie sėdi Operos kavinėj ir kalba apie mus. Tave vadina Cinoberiu[58], o mane – literatūros kekše, kas tai? O dabar jie sako, kad ateis policija; kodėl jie sako Cinoberis? Ar čia Sachris? Labą dieną! Ar nukaušęs kaip visad?

Paskui vėl prodainiais:

– Ką pasėsi, tą ir pjausi! Štai paklausyk! Tavo berniūkščiai laksto paskui mergas; ir mokyklos taryba padarė pastabą, kad jie dykinėja. Jie neserga labiau už mane, tu tik prasimanei, kad nuslėptum jų tinginystę ir kvailumą. Išsiųsk juos mokytis kalvystės arba į Golioną, kitaip jie atsidurs Longholmene. Velniai rautų, kaip mes gyvenome; o berniu-

kus tu pats sugadinai. Bruntė, keturiolikos metų, atėjo šiandien ir papasakojo, kad ponia kaimynystėje susilaukusi mažo ir kad šį reikėję ištraukti replėmis. Pirė parėjęs namo apsivėmė, nes mieste išgėrė per daug punšo; jie jau vaikšto į smuklę! Įtaisyk juos Golionan!

Ji vėl užsnūdo; tačiau bemat prabudo:

– Neseniai kalbėjau su Šilu! Jis gyvena visai kitame pasauly ir įteigė man pastarojo nostalgiją. Mes nesusirašinėjam, tad tau nėra reikalo šnipinėti laiškų; mes tik kalbamės, mintimis! Tu atsakingas už tiek daug nusikaltimų; kai nugvelbei jo sužadėtinę ir paviliojai Falkenstriomo žmoną – Makso Esterą supiršai su leitenantu... Už visų Liognroto ir Smartmano nusikaltimų stovėjai kaip nematomas įkvėpėjas... prieš dešimt metų jie tiek daug kalbėjo apie hipnozę ir sugestiją, bet dabar, kai viskas nutilo, atrodo daug pavojingiau: tu esi hipnotizuotojas, bet Šilas sako, jog tu – lerva; kas tai? Tu gali ir vaidentis, ir negaliu suprasti, kaip pakliuvau į tavo nagus. Tokio kūnu ir dvasia pasibjaurėtino žmogaus kaip tu! Bet dabar Šilas mane pažadino! Eik savo keliais! Neliesk manęs! Šėtone, aš pažįstu tavo piktą valią, bet... Dieve, padėk man! Jėzau Kristau, padėk man! Ką tu darai su manim? Aš šaukiu, bet tu neišeini. Žmogžudy! taip tave jau vadina ten, mieste! Ir vaikinas prie lango stiklo... oje! Visos senos puvenos išniro! Jėzau, išvaduok mane!

Ji vėl užsnūdo.

Sachris nuslimpino žemyn. Dabar jis dažniausiai būdavo piktas, nes niekas nedrįsdavo jam pasakyti, koks jis atrodąs iš vidaus. Ši nemaloni, visas jo mintis perskaitanti liudininkė greitai iškeliaus į kitą pasaulį, ir nereikės ilgai laukti, nes ji jau kliedi. Jis taip šito troško, jog ėmė tikėti. Ir nugrimzdęs į šezlongą, pradėjo kurti motyvus. Ar iš karto parduoti trobą, ar išlaukti našlystės metus? Kiek kainuoja kapas? Ar jis turi ją nuvežti į miestą, ar ji galėtų gulėti čia, kaime? Ir taip toliau.

Paskui prisiminė ją neseniai ten, viršuj, vaizdingai pasakius keletą „gerų dalykėlių“ ir nuėjo prie rašomojo stalo pasižymėti jų savo naujam romanui. Mirdama ji turėjo pozuoti ir diktuoti protokolą. Kad motina galėtų nukreipti į savo pačios vaikus tokį neklystantį žvilgsnį, buvo nauja ir didinga. Ji nekentė berniūkščių, nes šie – jo vaikai, bent jau įrodymas, kad yra jo. Vis dėlto šis tas! Bet jie ir atsirado be jos noro, taigi iššaginimo vaisiai. Gimę iš apgaulės, sulaužytų pažadų ir neapykantos, jie negalėjo būti kitokie. Išauklėti jų namie ar mokykloje buvo neįmanoma, tad turėjo išeiti į gyvenimą! Mat jie ėmė įkyriai kritikuoti tėvus ir nieko nuo jų negalėjai nuslėpti. Bet tasai reikalas su policija nemalonus; tik trūkstant įrodymų nieko negalima padaryti. Beje, Liognrotas su Smartmanu – klasčiai...

Kažkas paskambino! Sachris nuėjęs pats atidarė ir susidūrė akis į akį su Smartmanu, už kurio buvo matyti Liognrotas ir provincijos pranašas Haraldas. Smartmanas atrodė apsvaigęs iš džiaugsmo, ir pats Liognrotas neįprastai šviesėjo.

– Ar galim įeiti, mes įslinksim tyliai tyliai, nes tu turi ligonį! – pradėjo Smartmanas. – Mes tik norėjom pasakyti, kad esam išgelbėti!

– Laikraštis pelningai parduotas! – sušnabždėjo Liognrotas. – Tau reikia tik pasirašyti!

Sachris iš pradžių atsikvėpė, paskui susijuokė iš pilvo ir gomurio.

– Eikit tyliai! – pasakė. – Į kairę ir į valgomąjį, tada mūsų nebus girdėti!

Kompanija įtipeno į valgomąjį, kur tučtuojau atsirado taurių ir butelių.

Sachris apžiūrėjo popierių. Atsirado garbingas žmogus, kuris leidosi apgaunamas. Pateiktos bendrovės knygos; nustatytas prenumeratorių kiekis...

– Negi mes turėjom tiek daug prenumeratorių provincijoje?

– Taip, pats prenumeravau, tad galiu prisiekti, – atsakė Smartmanas.

– Vadinasi, keliavai su misija? – papriešta ravo Sachris. – Tai nėra labai šaunu...

– Bet kai konkurentai daro tą patį...

– Rašykis tik nekalbėdamas! – nukirto Liognrotas, norėdamas išlaikyti išorinį padorumą.

Buvo pasirašyta ir pasikalbėta, iš pradžių pašnabždom, paskui *crescendo.*

Įėjo Bruntė. Kad kiek sušvelnintų nuotaiką, Sachris paklausė:

– Kaip dabar mama?

– Nagi nieko; ji atsikėlus ir apsirengus.

Berniukas pats pusę savo jaunystės vaizdavo ligonį, tad ligomis netikėjo.

Sachriui viskas rodės taip malonu ir palanku, užtat manė netrukus galėsiąs vakarieniauti namie. Taip seniai čia lankėsi draugų; kaip tik šiuo metu Jeniu turėtų išgerti morfijaus, o paskui miegoti kaip užmušta.

Vakarienė buvo užsakyta iš viešbučio, ir prasidėjo seno didingo stiliaus puota. Viskas tuomet turėdavę vykti valgant ir geriant, tad įvyko ir dabar.

Kalba nukrypo į bendrovės idėją ir jos revoliucinę įtaką prekybai ir pramonei. Visi mielai pripažino įstatymų leidybą turint trūkumų, nes ji negarantuojanti, kad kapitalas būtų įmokėtas grynaisiais.

– Bet tai įstatymų leidybos kliauda, ne mūsų!

– Žinoma, ką mes galime padaryti įstatymų leidybai?

– Bendrovės kapitalas *turi* sudaryti tiek ir tiek, rašoma sankcijoje. Savaime suprantama, jog reikia rašyti: bendrovės kapitalas sudaro tiek ir tiek, ir mes – Karališkoji Didenybė – pripažinom valiutą.

– Taip reikėtų rašyti! Bet *hast du mir gesehen?** Bendrovė

---

* Ar matei mane? (*Vok.*).

įkurta, ir tuoj pat atidaromas kreditas, plaukia vekseliai, akcijos kotiruojamos ir cirkuliuoja kone kaip privačių bankų banknotai...

– Tai nėra ištiės puiku, bet kokie sandoriai puikūs?

– Pasakyk!

Pasiteisinus Karališkąja Didenybe ir palengvinus sąžines įstatymų leidyba, ant stalo atsirado austrių ir šampano ir visi metėsi prie lengvesnių pokalbio temų. Daugiausia šnekėjosi apie kitų žmonas, teatrus ir varjetė. Sachris papasakojo anekdotų apie savo draugus ir jų žmonas; apie garsenybes, kurias buvo matęs ir kurių vardai suteikė jam spindesį. Jis vėl vadovavo prie savo stalo ir žvelgė į svečius kaip į publiką. Augo ir pūtėsi. Balsai pakilo, buvo prikelti atsiminimai – visai kaip senais laikais, ir visi užmiršo, kas miega viršuje.

Tada atsidarė priemenės durys. Pasipuošusi vakariniais rūbais ir su gėle plaukuose, įžengė Jeniu. Atrodė lyg ir prabudusi, bet žvilgsnis buvo keistai apsiblausęs tarsi lunatikės. Pirmas įspūdis pritrenkė, nes draugai buvo jos labai ilgai nematę ir nepastebėjo, kaip jauna grakšti moteris virto riebia raudona matrona. Bet akimirksniu ji tarsi išblyško išvydusi jų siaubą, o išputęs veidas subliuško tapdamas toks kaip anksčiau. Pajaunėjusi ir šypsodamasi ji kreipėsi į senąją gvardiją:

– Jūs turite šampo, vaikinai, o manęs nepavaišinat!

Burtai paveikė, visi atsistojo, nuoširdžiai ją pasitiko, apsidžiaugė, padarė vietos ir išgėrė į Jeniu sveikatą! Valio!

Jeniu atsigavo, ėmė išdykauti, išėjo iš krašto ir kalbėjo be jokios perstogės.

– Eikš man ant kelių, Smartmanai, tu visad buvai mano numylėtinis, nes turėjai tokius stilingus plaukus!

Haraldas atsipeikėjo iš savo puotos hipnozės ir bemat pagavo duotą toną.

– Ar girdėjot, kad policija nuplėšė garbę Smartmano žmonai?

Nugriaudėjo juoko salvė, buvo matyti dantų eilės ir iki pat liežuvėlio prasižiojusios burnos.

– Taip, – atsakė Jeniu, – bet aš girdėjau Smartmaną patį užpjudžius ją policija. Ir tuo pradėjimu Ada per klaidą buvusi sučiupta ir nuvežta patikrinti.

Sachris verkė iš juoko išgirdęs, jog paniekintas vienas jo priešų.

– Adą – patikrinti?

Haraldas turėjo pakelti jį už pažastų ir padaužyti į nugarą, kad neužspringtų nuo juoko.

– Na, kur tavo velniūkščiai šįvakar? – paklausė Smartmanas atsikeršydamas.

Jeniu paniuro.

– Fui! taip kalbėti... Dabar aš jums padainuosiu. Liognrotas akompanuos!

– Ne, geriau pašokim!

– Bravo! – sušuko Jeniu. – Pašokim! Seniai nešokau!

Jeniu apsuko ratą su Smartmanu ir vėl atsisėdo. Ištuštino taurę kalbėdama. Bet dabar vėl pasikeitė. Akys žiūrėjo, bet žvilgsnis buvo tuščias.

– Tylos, man telefonas! Tai jis!

Dabar ji atsidūrė savotiškoj ekstazėj ir tapo elegiška. Visa jos asmenybė tarsi išskido, ir ji pavirto lyg kokiu mediumu, apsėstu kitų, svetimų, nesančių žmonių, jie užvaldydavo ją iš eilės.

– Ei jūs, ne, aš nenoriu sėdėti prie stalo su jumis!

Ji atsistojo. Smartmanas, manydamas ją vaidinant ledi Makbet, juokais sušuko: „Bravo!“

– Aš regiu jus, nors mano akys nieko neįžiūri. Jūs esat taip toli ir tokie mažutėliai it lėlės krautuvės languose; jūsų veidai pamėlę kaip numirėlių; bet todėl, kad jūs mirę; jūs nusižudėt, – sako *jis*, – o vienas iš jūsų yra žudikas! Jis sėdi štai ten! Jei dar pagyvensiu... jei tai gyvenimas... ne, aš esu mirusi... po trijų dienų būsite pakviesti į mano laidotuves...

ir tąsyk ateisit su gėlėm, aš vilkėsiu savo žydrąją suknelę, ir tąsyk gedėsit Jeniu, kaip kad aš jos gedėjau, jos jaunystės ir buvusio grožio.

Jos veidas vėl persimainė tapdamas ilgu, mirtinai išblyškusiu ovalu.

– Dabar tariu labanakt! Dar pasėdėkit, manęs niekas netrikdys, kai užmigsiu! Labos nakties, nusivylę žmonės!

Ji atsitraukė prie durų ir su paskutiniais koketės žavesio pėdsakais išsklendė atbula, kad neparodytų senelės nugaros!

Svečiai, manydami, jog tai buvo scena, paeiliui nusijuokė, o jai išėjus, pratrūko ploti.

Tik vienas Sachris suprato.

– Ji ligonė, – pasakė, – atleiskit, kad turiu atsisveikinti.

Ir jie atsisveikino, bet paniurę, nežinodami, kur esą, ir nesuprasdami, ką matė ir girdėjo.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

Revizorius laboratorijoje demonstravo:

– Fizikinė chemija? Argi chemija kada nors funkcionavo be fizinių jėgų? Ar chemija kada nors užsiiminėta netaikant kietųjų kūnų, skysčių ir dujų judėjimo ir traukos dėsnių; ar kas nors atliko cheminę analizę be šilumos ir elektros? Argi chemija nuolat nesidomėjo specifiniu svoriu, virimo ir lydymosi taškais, dujų tamprumu? Ar galima įsivaizduoti chemiją be fizikos? Toms neapgalvotoms kalboms, toms nesąmonėms plojo Mokslų Akademija ir visos mokytos draugijos, jas kartojo magistrai, o dabar tas pats absurdas skelbiamas iš visų liaudies mokyklų katedrų. Tai rodo mąstymo pakrikimą, kuris greičiausiai egzistavo visais dekadanso laikais.

O didysis laureatas, ar žinot, ką jis nuveikė? Nieko! Nes tas, kuris pakartoja atliktą darbą, nieko nenuveikia. Taikydamas elektrolizę, jis nustatė žinomą žinomų medžiagų sudėtį. O jei, priešingai, laikydamasis meistro Krukso nurodymų, būtų išanalizavęs kad ir vandeny tirpią sidabro formą, būtų griuvusi visa tradicinė chemija, atrasta Amerika, o jis pats sveikinamas kaip Kolumbas! Nes atskleidus sidabro sudėtį, tą pačią akimirką galėjai pagaminti sidabrą, taigi ir auksą. Dabar grįšiu prie aukso!

Iš visų piritų galima išgauti auksą; tačiau geležies sulfide aukso negalima įrodyti kaip aukso; jo nematyti pro mikroskopą, negalima atskirti mechaniškai. Bet pasitelkus cheminę reakciją ir pašalinus sierą, auksas pasirodo. Ar tuomet neturi teisės padaryti išvados, kad aukso ekstrakcija yra sin-

tezė arba kad auksas visad buvo gaminamas. Šią prielaidą paremia keletas skaičių. Karališkosios degtinės, kuri naudojama auksui „tirpinti“, molekulinis svoris 196, o tai ir aukso atominis svoris. Geležies sulfato, vartojamo auksui nusodinti, molekulinis svoris – tas pats neįprastas skaičius, arba 196 pagal Berselijų. Bet net ir geležies chlorido, kuris juk turėtų susidaryti geležies sulfido rūdai tirpstant karališkojoje degtinėje, šis skaičius 196. Ar neatrodo, jog iš čia galėtų išplaukti, kad metalą išgauna jo tirpiklis ir jį nusodinanti medžiaga, jei jų abiejų molekuliniai (atominiai) svoriai tokie patys kaip to metalo. Varis, kurio atominis svoris 63, geriausiai tirpsta azoto rūgštyje, kurios svoris 63...

Toliau šiandien nenužengiau, bet kitą kartą skverbsiuos toliau... rausiuos pirmyn, šuoliuosiu pirmyn... Dabar eisim pas „žmonijos atstovus“ ir pasiklausysim, ką naujo Šilas sužinojo apie Svedenborgą.

*

Vartininkas Petras sėdėjo savo kambarėly pildydamas namų ūkio knygą, kai kažkas paskambino. Jis pravėrė langelį, staigiu nosies trūktelėjimu numesdamas pensnė.

– Kas ten?

Buvo pateikta vizitinė kortelė, pensnė vėl atsidūrė ant nosies ir jis perskaitė:

– Brunas Sachrisonas, stud.

Pensnė vėl nuslydo, ir su kraupų juoką primenančiu rimtumu durininkas paklausė:

– Kada tapai studentu?

– Aš studijuoju.

– Hmhm! Kokioj liaudies mokykloj studijuoji?

– Nesvarbu, aš noriu pasikalbėti su grafu Maksu.

– Nori? Manai, kad tau bus leista?

– Duok tik man įeiti, aš tikrai susidorosiu.

– Jei nusišluostysi kojas, berneli, ir išsišnypši nosį, galėsi užeiti į priebutį... Bet gerai išsišnypšk...

Brunas įėjo.

– Tu juodai apsitaisęs, ar gedi?

– Taip, močia mirė.

– Ką sakai, kas mirė?

– Mano motina!

– Tuomet labai tave užjaučiu!

– Na, žinoma, nėr ko čia kalbėti.

Senukas metė pro pensnė baisų žvilgsnį, stverdamasis lazdos.

– Klausyk, berneli, ar jos paskutinės akimirkos buvo sunkios?

– Ne! Ji tik suknarkė, net langai sudrebėjo, ir užvertė kepšes kaip plaukiantis šuo...

Senukas atsistojo ir puolė bernioką nelyginant žaibas – taip tvojo jam lazda per gerklas, kad šiam net galva sukretėjo. Atgavęs amą jis išvapėjo:

– Ne, to jau per daug, ką, po velnių, čia prasimanei?

Dabar pasipylė lazdų lietus ir berniokas pranyko už durų.

Pensnė nuslydo, ir Petras nuėjo raportuoti.

– Greičiausiai atkako kviesti į laidotuves.

Po dviejų dienų vienuolyno vyrai išėjo pasivaikščioti po plynaukštę, kur po pušimis buvo įsirengę filosofų alėją.

Buvo švelni pavasariu dvelkianti žiemos diena; ir žemė buvo nepridengta, kone galėjai dairytis žibučių. O jie filosofavo.

– Žmonės tariasi mąstą, kai iš tikrųjų tik prisimena arba kartoja. Prieš šimtą ar tūkstantį metų vienas avigalvis atrado, jog pasaulį valdo moteris. Vakar mūsų laikrašty užtikau tą patį atradimą, pateiktą kaip naują.

Dabar pagalvokit: kas valdo pasaulį? Apvaizda, visagalis, taigi ne moteris. Užvakar vėl perskaičiau, kad pasaulį valdo

pinigai, arba kapitalas; taigi ne moteris. Pereitą savaitę perskaičiau, kad pasaulį valdo periodinė spauda: taigi ne moteris. Pereitą mėnesį perskaičiau, kad vandenynuose viešpatauja Anglija: taigi ne moteris. Tuo pat metu perskaičiau, kad Rotšildų šeima valdo biržas: taigi ne moteris. Jei dabar prisiminsime vykstantį japonų karą. Kariaujančių tautų likimą tikriausiai nulemia valdantys monarchai ir generolai, o ne slaugės? Kieno mintys dabar vyrauja pasauly? Darvino, Hartmano, Nyčės, taigi ne moters. Kas karaliauja pasaulio literatūroj? *Peladanas, Meterlinkas, Kiplingas, Gorkis!* Taigi ne moteris. Bet Bjornsonas ir toliau tauškia apie pasaulį valdančią moterį, nes jį valdo jo slaugė. Žmonės tauškia niekus užuot protavę, o tauškalai virto našta.

Tik štai keliauninkai sustojo davus ženklą grafui Maksui, mat jis vandeny pastebėjo kažką judant. Įlanka plaukė garlaivis pusiau nuleistom vėliavom, apkaišytas eglišakėm. Ant priekinio denio stovėjo vainikais ir gėlėm apkrautas ąžuolinis karstas; ant paskuigalio denio knibždėte knibždėjo juodarūbių.

– Ar žinot, kas ten plaukia?

– Ne! Pažiūrėsim!

– Tai Jeniu!

– Sachris surengė geriausią spektaklį ne scenoje!

– Sachris mano, kad *jo* žmona viešpatavo literatūroje, ir joje mato į kapus nueinančią epochą.

– Ir po jos mirties virš lovos pasikabino jos raudoną šlepetę.

– Ar Sachris tapo simbolistu?

– O paskui pastatė šventovę vargšei niekingai Jeniu, tai yra savimeilei, nes nepamirškit: tai buvo *jo* žmona! Jo! Ką pasakytų Šilas?

– Tai, ką Jeniu turėjo gražaus, jis sunaikino. Ar nematėt, kaip juodu supanašėjo?

– Vienodai šiurkštūs!

– Tokia ji man niekad nebuvo.

– Šilas sako sau komplimentus.

– Aišku, aš to nenorėjau, tik norėjau padėti gėlę... ant karsto tos, kuri kažkada buvo mano sužadėtinė...

– Pavogta Sachrio. Visas jo turtas buvo vogtas; jis vogė žmones ir mintis, žodžius ir posakius, galėdavo pavogti netgi savo gerbiamo žmogaus išvaizdą; galėdavo pavogti kitų šlovę ir talentą, įsiskverbti į kitų gyvenimą...

– Nutilk! Nutilk! Nutilk! Falkenstriomai!

– Taip, apie mirusią moterį aš patylėsiu, bet apie Sachrį turiu kalbėti.

– Verčiau parašyk!

– To jis nenusipelnęs!.. Dvidešimt metų aš bėgau nuo šio padaro, bet jis persekiojo mane naudodamasis Jeniu kaip lipnia lazda paukšteliams gaudyti. Patys žinot, kaip jis išėdė mane iš namų ir suviliojo mano žmoną pats jos negaudamas; žinot, kaip jis pavogė mano draugus, į kurių ratą buvau jį įvedęs, ir šit, parsiradęs namo iš užsienio, atrandu jį sėdintį su mano draugais, mano leidėjais, mano teatro direktoriais. Aš išroviau jį iš atminties, bet jis save primindavo. Mano vardui pasirodžius laikraštyje, jo vardas visad stovėdavo greta, dažniausiai pirmas; išspausdinus kreipimąsi, Sachris visad atsidurdavo prieky, o aš už jo. Tas man buvo nemalonu tarsi koks nešvarus piršimasis, kartais tardavausi esąs jo persekiojamas kaip vyras – moters ir lygiai taip pat šlykštėdavausi jo primesta bičiulyste. Kartais tardavausi jo žvilgsniuose įžvelgiąs neleistinų polinkių, tad nurausdavau širdyje gėdydamasis savo įtarimų, bet galiausiai, gavęs apytikrių įrodymų, leidaus į kojas. Dabar man rodos, lyg ši sterili siela būtų norėjusi išsiurbti mano vyrišką jėgą; ir kiekvienąsyk man nutraukus ryšį su juo, jis išsekdavo. Bet instinktas jį vedė tarsi aklą kurmį, tad jis prisirausė iki mano priešų, o visa neapykanta, kurią man pavyko sužadinti, sukeitė polius ir pavirto simpatija jam. Juk žinot, kaip jis visad

kovojo su mano idėjom ir jas žlugdė dėdamasis draugu ir mokytoju; jei aš sakydavau raudona, jis sakydavo mėlyna, kai mėlyna buvo madinga spalva, bet atsidūręs keblioj padėty, suvertė man visą atsakomybę už mėlynąją spalvą. Kai aš „Lunatike" užsipuoliau beždžionių teologiją, nes tai tapo teologija, jis leidos į turnė su beždžione – ir ryla, bet gavęs per makaulę, suklastojo situaciją ir pavertė mane beždžionių karalium, tučtuojau nuversdamas nuo sosto, kuriame aš niekad nesėdėjau.

– Atleisk jam!

– Atleisti reiškia atsitraukti, užtat niekad jam neatleisiu. Kiekvienąsyk, kai būdavau žudomas, išlįsdavo ši lavonų kirmėlė; ir aš išbraukiu jį iš savo sąmonės ir atminties kaip atstovą tų iškrypusių laikų, kurie vadinosi pertvarkos laikai, nes buvo smukimo; vadinosi tiesos laikai, nes buvo melo; patikimi laikai, nes buvo sukčių, netikrų pranašų, reklamos ir pavogtos reputacijos laikai. Rašyti apie jį? Tai puikiausiai padarė Hofmanas savo giliamintėje pasakoje „Mažasis Cachesas, pasivadinęs Cinoberiu", kurios Sachris niekad nesuprato, kol neįsitaisė savo Cinoberio – Pauliuko, kuris nūnai tūno it trandis Sachrio sutrūnijusiame kelme ir graužia jį iš vidaus, tad greit iš jo liks tik saujelė trandžių išgraužtų medžio dulkių ant samanų.

Garlaivis priplaukė prie skardžio, ir tos pačios krypties vėjas užnešė viršun akmens anglių dūmus.

– Velniai rautų, kaip dvokia sieros vandeniliu! – šūktelėjo revizorius, išsitraukdamas žiūronus. – Jie stovi ten visi kartu, o žudikas Sachris eina riterišką sargybą prie nužudytosios karsto[59]...

– Nevartok tokių žiaurių žodžių, – paprašė Šilas.

– O ten stovi tavo ankstesnioji Tekla su savo princu.

– Balažin, kaip ten yra su tais princais, bet jis, girdi, esąs mokyklos magistras! – tarė Falkenstriomas, už vienuolyno sienų vėl pasidavęs savo nežabotiems įpročiams ir užmiršęs visą dvasios gimnastiką.

– Ramybė jiems! – pasakė revizorius.

– Ramybė visiems! Ramybė, ramybė! – pritarė Šilas. – Tai, kas buvo, pranyko!

– Tai, kas buvo, dvokė dešimtį metų ir grasina užnuodyti būsimąjį augimą! Mes esam prašalaičiai savo pačių žemėj, bet, matyt, gimėm prašalaičiais šioje duobėje.

– Kažkada buvome savo laiko vaikai, bet tas laikas praėjo ir mes tapom naujųjų laikų vaikais.

– Mes esam garbingi žmonės ir nedera rėkauti gatvėse, nors tai galbūt tinka berniukams.

– Tai, kas buvo, pranyko! Ramybė tam!

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Kai Sachris naktį po puotos su mirties šokiu liko vienas, jo mintys pasuko nauja linkme.

Jo ekonominė padėtis pardavus laikraštį tapo gera, nes senajai redakcijai buvo mokamos padidintos algos; tai jam įkvėpė norą gyventi, pradėti naują sveiką gyvenimą su sveiku žmogum. Kodėl jis turi būti slaugytojas ar šarvotojas? Juk Jeniu jau galas, tą jis matė šįvakar. Ji prarado savo žavesį vyrams, o to jis ir troško, nes dabar galų gale ras ramybę. Dabar gali nusipirkti naują moterį, kuri suteiktų jam malonumo, būtų jam senatvės džiaugsmas ir – kodėl gi ne – jo slaugė...

Čia jis atsistojo ir prisiminęs vakare Jeniu atliktą sceną, ją užsirašė...

Paskui mintijo toliau. Berniukus tučtuojau reikės įtaisyti... taip, kur? Juk jie nemoka nei rašyti, nei skaičiuoti, nežino, kaip elgtis tarp žmonių. Jų laisvas auklėjimas galbūt buvo klaida; kad jiems buvo leidžiama dalyvauti bakchanalijose, matyt, irgi ne itin protinga; tai, kad jie buvo išgarsinti kaip genijai, kad lakstydavo teatro ložėse, kad buvo interviuojami ir biografuojami laikraščiuose, prikimšo jų galvas per daug aukštų minčių apie save; bet kuo jie turėjo tapti? Visur reikalaujama abitūros egzamino, o jie neturėjo net liaudies mokyklos išsilavinimo...

Iš viršaus pasigirdo klyksmas. Sachris užlėkė laiptais. Jeniu buvo pasikėlusi lovoje ir, regis, stebėjo kažką, kas jai kėlė siaubą...

– Tučtuojau atvesk gydytoją ir slaugę, bet pats daugiau nesirodyk! Aš negaliu į tave žiūrėti!

Sachris irgi nebuvo linkęs suartėti, tik su malonumu priėmė įsakymą ir nulipo žemyn jo vykdyti.

Ir taip prasidėjo agonija... Nei graži, nei pakili. Berniukai buvo absoliučiai bejausmiai, stebėjo ir svarstė kaip skrodikai. Jie buvo gimę per prievartą, ir motina juos prakeikė dar įsčiose.

Sachris vaikštinėjo žemutiniam aukšte, girdėdamas visą eigą. Atrodė, tarsi viršuje kas pjautų malkas. Tarpais iš užuojautos jis apsiverkdavo įsivaizdavęs save tokioj pat būklėj; tarpais išnirus atsiminimams apie visas jos sukeltas kančias, pajusdavo tam tikrą pasitenkinimą: „Žinok dabar, ką reiškia būti kankinamam, – pamanydavo. – Ko niekas nedrįsta, išdrįsta mirtis!“

Paskui vėl pravirkdavo prisiminęs keletą gražių scenų iš bjauraus bendro gyvenimo.

Kai kada jos riksmas nuaidėdavo kaip gimdančios moters, ir tuomet jis prisimindavo jos pirmąjį gimdymą. Tai buvo didinga akimirka. O motinos paskutinės dejonės prieš pasirodant kūdikiui taip panėšėjo į mažo vaiko virkavimus, jog jis manė šį jau gimus. Kai galų gale suriko naujagimis, jam vėl pasirodė, jog tai motina.

Kitą priešpietę stojo tyla. Nusileidusi slaugė pranešė pabaigą.

Tada jo viduj ir išorėj tapo ganėtinai ramu, ir jis paniro į gilų miegą, trukusį iki pavakarės. Prasidėjo gedulas – tasai mišinys tuštumos, nevilties, gailesčio viso, kas sulaužyta ir nepadaryta, savo paties ir jos išsivadavimo, kažko įdomaus, neįprasto, sutaikančio, ir visa tai kartu buvo kaip goslus skausmas.

Antrą dieną jis mėgavosi ramybe, kurios neturėjo daugelį metų. Dabar jis buvo neįveikiamas, stiprus, nes dabar jie negalės savintis jo nuopelnų, pažaboti žmonos kamanom.

Trečią dieną turėjo tiek daug vargo su kapu, jog tik geidė kuo greičiau išnešti ją iš namų, kad paskui galėtų iš naujo apsistatyti baldais, įsirengti kaip viengungis ir viską spręsti niekam nežlugdant jo ketinimų.

Laidotuvės pridarė šiokių tokių rūpesčių, nes šiais laikais, kai neįprasta kviesti svečių, didesnis ar mažesnis žmonių antplūdis tampa plebiscitu, tavo vertės tuštybės mugėje išraiška. Sachris, tuo metu menkai vertinamas, nenorėjo rizikuoti dėl galimos nesėkmės. Jis turėjo asmeniškai pakviesti visus gerbiamus asmenis, visus vardus ir svarbesnes etiketes. Tai buvo spektaklis, premjera, ir jį turėjo referuoti laikraščiai. Iš pradžių jis nusprendė pasiųsti berniukus, bet, Bruntės misijai pasibaigus taip nelaimingai, nusprendė leistis pats. Reikalauti, grasinti ar gundyti paslauga už paslaugą nebetiko; jis turėjo važinėti ir maldauti.

Jis pasidarė kiek galima mažesnis, ir jam pavyko įšliaužti pro daugybę rakto skylučių, bet ne pro visas. Tie, kurie jį būtų pažinę it nuluptą, žinojo jį vėliau pasinaudosiant jų vardais, kad ant jų užsiropštų viršun – juos sumindžiodamas.

Laidotuvių dieną nužvelgęs savo būrį, pripažino jį esant respektabilų. Jis vėl buvo vadovas, turėjo komandą ir galėjo veikti. Prie kapo jis pasisakė ir kalbėjo apie savo literatūrinius nuopelnus, apie didžiąją revoliuciją, apie karvedžius ir lyderius, apie pasipriešinimą ir jėgas, bet buvo bepamirštąs Jeniu, kuriai galiausiai tarė pripažinimo žodį. Savaime aišku, ji buvusi pati geriausia (nes jo), ir taip toliau.

Tai buvo triumfas; tačiau ant kapo reikia nužudyti belaisvius, ir Sachris, nieko nenorėdavęs girdėti apie Jeniu gerbėjus, dabar prasimanė visą virtinę „nelaimingų garbintojų“, kurie buvo išvardyti laikraštėlyje. Visi, kurie buvo mandagūs namų šeimininkei, pavirto meilužiais, aišku, nelaimingais, nes ji buvusi įsikūnijusi ištikimybė. Atsikeršydamas už neatėjimą, Falkenstriomo vardą paminėjo pirmą: „Dėl nesunkiai paaiškinamų priežasčių jis neatvyko, bet jo vainikas byloja“.

Kad būtų galima kaip vėliavas iškelti kitų neatvykusiųjų vardus, pateikti net jų atsiprašymai, padorumo dėlei apvynioti mandagybėmis.

Daktaras Borgas, įspraustas į referatą kaip matrosas, štai taip: „Dr. B., ypatingam velionės draugui, būtų *derėję* pasirūpinti ja paskutinėm jos ligos dienom...“

Gubernatorius O., svarbi etiketė, pristatytas gudriau. „Ponia S., Nerikės protėvių ainė, kilusi iš kilmingos O. giminės, kuriai mūsų žymusis gubernatorius galbūt irgi nėra visai svetimas“.

Atspausdintos net telegramos; atskleisti seni laiškai, ir Jeniu tapo didžiuliu Sachrio laimėjimu. Ji buvusi centras, plačių užmojų Sokrato Aspazija, ir jos įtaka šiuolaikinei literatūrai, galima sakyti, neaprėpiama. (Iš to galėjai pasidaryti išvadą, jog Sachrio įtaka buvusi milžiniška.)

Po laidotuvių parsiradęs namo, Sachris pastebėjo, kaip namie švaru ir iššluota. O vakare užmiršo Jeniu ir visą praeitį; paprasčiausiai buvo puiku. Netrikdoma ramybė, panaši į rimtą džiaugsmą, kartkartėm pagardinta triumfo, jog vėl visi priešai ir pavyduoliai sutelkti po *jo* vėliava.

DVIDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Vienuolyne vaidenosi. Vos prabudus pavasariui, pakilus saulei ir ėmus šildyti, iš viršutinių kambarių girdėdavosi trypimas ir panašus į siuvimo mašinos burzgesys, tik stipresnis. Patikrinti buvo lengva, bet jokios mašinos viršuje nerasta. Revizorius, manydamas, jog tai paprastas akustinis reiškinys, sukūrė keletą hipotetinių teorijų. Tai galėjo būti didžiosios laivų statyklos mašina, kuri skleidė garsus, girdimus tik židiny viršutiniame aukšte. Jis palygino šį reiškinį su tam tikros vietovės aidu; priešais židinį jo negirdėti, bet pačiame židinio taške jis atsiliepia: taigi girdimas didesniu nuotoliu, bet ne iš arčiau; dėmesio verta fizikos dėsnio išimtis. Bet paaiškinimas buvo paremtas tik hipoteze apie kažkur esančią mašiną.

Jis žengė dar vieną žingsnį ir pastebėjo, kad vaiduoklių kambarys išklijuotas ant drobės ištemptais apmušalais, kurie įsitempdavo mažiau ar daugiau, priklausomai nuo temperatūros.

– Na gerai, – demonstravo jis, – štai čia turime fonografo membraną. Tarkim, kad viršuje kažkada sukosi koklinių krosnių meistro žiestuvas ir kad apmušalai-membrana sugėrė garsus, kas visiškai tikėtina; argi tuomet, esant tam tikrai temperatūrai ar drėgmei, negalėtų apmušalai išduoti šių neartikuliuotų garsų?

– Iš tikrųjų tai akivaizdu.

– Bet tuomet būgnas, kuris turi tikrą membraną, galėtų retkarčiais pats subūgnyti?

– Naa, ar esi tikras, kad nesubūgnija? Ar nesi girdėjęs apie „netikrą aliarmą“, dažniausiai naktį, kai sargas išbėga lauk manydamas, jog girdi būgną? Aš žinau, kad geležinkelio stotyse nėra nieko nepaprasto, kai inspektorius, išgirdęs traukinį, naktį išbėga lauk. Čia bėgiai galėjo pasitarnauti kaip membrana.

– Kodėl gi ne? – atsakė Šilas. – Bet jei žengsim dar vieną žingsnį į fizikos sritį, tai aš pažįstu stoties inspektorių, kuris, išbėgęs naktį, *išvydo* pralekiantį traukinį. Jis telegrafavo į priešais ir už jo esančias stotis, bet ten traukinys nepravažiavo.

– Vadinasi, haliucinacija.

– Išsiaiškinkim seną haliucinacijos sąvoką! Galbūt ji lygiai tuščia kaip ir kitos sąvokos. Haliucinacijos paprastai reiškia, kad regi tikrovės neatitinkantį vaizdą. Kiek pakeitę galėtume šitaip pasakyti: haliucinacija yra nevisiškai tikroviškas vaizdas...

– Sakyk „tariamas vaizdas“!

– Ne, nes visi vaizdai yra tikri, mat juos galima suvokti regėjimu arba fantazija... Tavo požiūriu pats daiktas turėtų įlįsti į akį, tačiau akis sugauna jo vaizdą ir šio vaizdo tu negali pačiupinėti, bet vis dėlto nedrįsti neigti jo tikrumo.

– Gerai! Toliau!

– Dabar mes sutarėm, kad garsas gali būti sukaupiamas ir vėl išleidžiamas; kad šviesą galima fiksuoti, žinom iš fotografijos. Kad garso banga gali sklisti šviesos banga, žinom iš radiofono, ar tuomet išties žinom, kad garso bangų derinys negali pavirsti šviesos vaizdais? Edisonas neatmeta šios galimybės, nes įsitikino gamtos jėgų vienove, užtat mėgino perduoti vaizdą telefonu. Vadinasi, jei galima neegzistuojantį garvežį girdėti, tai esama galimybės ir jį pamatyti, ir tuomet mano inspektorius išvydo vaizdą tikrovės, kuri buvo ne mažiau tikra. Tai fizinė plotmė. Jei pakilsim iki psichinės, galimybės dar didesnės, mat neištirtos sielos jėgos kur kas ga-

lingesnės, nei drįsom spėti. Juk dažnai vaidenasi namuose, kuriuose kas nors nužudyta, ir tai nebūtinai susiję su nekalta, bet tokia bloga laikoma fantazija, nes nieko apie žmogžudystę nežinantys žmonės žudiko namuose gali turėti nemalonių klausos ar regėjimo pojūčių. Pagalvokim apie negirdėtą psichinę (ir fizinę) energiją, lydinčią smurtinę mirtį: žudiko pergalę prieš abejones, žudiko nusivylimą; ar nemanot jūs, pripažįstantieji energijos tvarumą, kad kambary lieka jėgos sankaupų?

– Bet kodėl ne visi žmonės tai jaučia?

– Todėl, kad ne visiems duotas jautrus priimamasis aparatas.

– Tarus, kad tikrai vaidenasi ir kad tai galima įprastai paaiškinti, ar tu tiki vaiduokliais?

– Kadangi esu tikras, jog vaidenasi (palyginkit su žiestuvu čia, viršuje), matyt, turiu tikėti ir vaiduokliais. Bet pirmiau reikia apibrėžti vaiduoklį! Pats pasakyk, ką žmonės laiko vaiduokliais.

– Tariamus gyvų ar mirusių asmenų vaizdus.

– Ar tada diaskopinis mirusiojo vaizdas yra vaiduoklis?

– Taip, jei to nori, tam tikra prasme. Mirusiojo fotografija yra vaizdas, o diaskopo projektuojamas vaizdas yra vaizdo vaizdas...

– Juk lęšis gali pateikti tikrus daiktų vaizdus ir virtualius vaizdus. Kaip suprasti virtualų vaizdą?

– Fizika sako, jog plokščiame veidrodyje vaizdas yra virtualus, arba tariamas...

– Matai! Tariamas vaizdas, kurio negalima sugauti ekrane. Bet šį tariamą vaizdą gali sugauti ir suvokti, arba pamatyti, tavo akis; vadinasi, tariamus vaizdus galima matyti?

– Taip, turiu pripažinti.

– Dabar vaiduoklį apibrėžei kaip tariamą gyvo ar mirusio asmens vaizdą, taigi vienu užmoju pripažinai, jog galima matyti...

– Ne, sustok! Tu darai klaidingą išvadą!

– Galbūt! Sunku suvokti! Tariamus vaizdus galima matyti, vaiduokliai esą tariami vaizdai...

– Dėmesio! Vaiduoklius mato žmonės...

– Tikra tiesa! Padėk man ir toliau; aš pavargau!

– Jei tariami gyvųjų ar mirusiųjų vaizdai egzistuoja, juos galima matyti!

– Visiškai teisingai! Dabar turim pamėginti įrodyti, kad tokie vaizdai egzistuoja. Teisiškai galioja dviejų patikimų asmenų tapatūs pareiškimai. Ar pripažįsti tokį įrodymą?

– Ne, noriu pats pamatyti!

– Tuomet esi subjektyvus, ir jei pats pamatytum vaiduoklį, niekad negalėtum savo subjektyvaus įsitikinimo pateikti kitiems. Ar nenori pripažinti, kad du mano patikimi žmonės, du savieji Aš gali lygiai gerai įrodyti, kaip ir vienišas tavasis Aš?

– Tik ne man; aš noriu pamatyti pats.

– Ar esi regėjęs Ameriką?

– Ne!

– Ar tiki, jog ji yra?

– Taip! Bet Amerika – ne koks vaiduoklis.

– Tikra teisybė. Vis dėlto dabar tau pasakysiu, kad aš *mačiau* Jeniu tariamą vaizdą jai vos tik mirus. Vadinasi, man vaiduokliai egzistuoja. Tarkim, kad tu būtum ją matęs, ar tuomet vaiduokliai tau egzistuotų? Štai man vaiduokliai egzistuoja, vadinasi, jie egzistuoja.

– *Fallax!**

– Nematau, kodėl! Juk visas žinojimas yra subjektyvus, nes turi patekti subjekto patirties sferon; kai jis atsiduria daugelio sferose, tai vadinama objektyvumu; kiek subjektų apima tas daugelis ir kokio proto, nenurodoma. Na, užteks, žinau, kad mūsų nurodyta prasme vaiduokliai egzistuoja, už-

* Melaginga (*lot.*).

tat esu priverstas jais tikėti, nes tikėjimas apibendrina žinojimą. Vis dėlto tavo dėlei grįšiu į fizikos sritį. Ar manai, kad vaizdas, kuris fotokameroje pasirodo ant vizyro skritulio, yra tik ten, ar jis potencialiai, neregimai egzistuoja visame kely tarp daikto ir kameros?

– Greičiausiai antrasis variantas.

– O vaizdas yra daikto atspindėta šviesa. Taigi daiktas kažką skleidžia, kas iš vieno nuotolio nematyti, iš kito matyti. Vadinasi, vaizdas vizyro skrituly yra daikto emanacija. Ar manai, kad visi daiktai gali spinduliuoti tokius vaizdus, kurie čia matomi, čia nematomi?

– Aš nepažįstu visų daiktų, bet manau, jog panašu į tiesą.

– Taigi gyvas ar miręs kūnas gali spinduliuoti kartais nematomą, kartais matomą vaizdą, o pastarąjį mes vadiname vaiduokliu.

– Taip, bet daiktą apšvietus...

– Gerai, apšvietus šviesiais spinduliais arba tamsiais spinduliais, juk žinai tamsiuosius, Rentgeno spindulius?

– Dėkui; tada turbūt tiki, kad ir nematomam galima pasidaryti?

– Luktelk! Pasidaryti nematomam nėra neįmanoma, nes man užtenka tik užgesinti lempą, ir mes abu būsime nematomi. Bet tapti nematomam šviesoje... gali pasitaikyti, nors tik neįprastom aplinkybėm. Jei mano skleidžiami spinduliai būtų absorbuojami nesąmoningu valios veiksmu arba jei šviesieji spinduliai poliarizuotųsi į tamsiuosius; arba šį reiškinį galima laikyti interferencijos reiškiniu, kai atspindėti spinduliai gesina vieni kitus. Kad *galima tapti* nematomam, aš žinau; ar atradus priežastis *galima pasidaryti* nematomam, nežinau, bet galbūt kiek pasitreniravus įmanoma.

– Vienaip ar kitaip, gerai, kad sėjama mintis, jai reikia tokio ilgo laiko sudygti. Dabar aš imsiu rinkti stebėjimus ir po dešimties metų galbūt būsiu tavo nuomonės.

Filosofai vaikštinėjo alėja.

– Mes visai nepretenduojame tapti kokiais pranašais; mes tik išsigelbėjom ant Ararato su savo Nojaus laivu.

– Kalbama apie dievų sugrįžimą; ar jie buvo kada nors išvykę? Ar 1878-aisiais nepasirodė Gelbėjimo armija ir ar neprivertė masių rengtis maišais ir barstytis pelenais? Ar 1879-aisiais nepradėjo savo darbo šventyklos, o taikos šalininkai – 1880-aisiais?

– Juk Liuteris buvo pirmasis laisvatikis šiaurėje, o dabar jo laisvoji bažnyčia laikosi kaip didžiausia laisvatikių priešė. Pagonys myli supuvusią valstybinę bažnyčią, nes jie myli viską, kas supuvę, o laisvamaniai nekenčia laisvamanių sektantų, keista situacija. Kad būtum pripažintas laisvamaniu, turi būti toks liberalus, jog priiminėtum ordinus su antkakliu ar be šio, vaikščiotum į balius pilyje ir nepakęstum kitaip manančiųjų. Kad galėtum vadintis laisvamaniu, turi bent teoriškai būti pederastas, garbinti moteris ir dirbti joms, kaip privilegijuotam luomui...

– Ir tuomet reikia tikėti Dreifuso nekaltumu, nors Dreifuso ministras Valdek-Ruso buvo įtikintas priešingai dėl jo kaltės Renė. Labori irgi turėjo būti atverstas, nes iš pradžių jis ir Pikartas nutraukė santykius su Dreifusu, kuris dovanojus bausmę ėmė riesti nosį kaip armijos ir generolo draugas. Ir Labori po nesėkmės Humberto procese pasisakė pareikšdamas, jog Dreifuso reikale „abiejose pusėse buvę garbingų žmonių, kurie manė kovoją dėl idealų“ ir „jis matęs žmonių, apdovanotų ordinais, kaip tariamų karštų dreifusininkų, kurie po penkerių metų nuo jo (Labori) nusigręžė“. Kokia babiloniška maišalienė! Dreifusas – nacionalistas ir generolų draugas! Labori pripažįsta priešą turint kažką gero. Valdek-Ruso 1900-aisiais Tulūzoje pareiškia, „jog Dreifuso reikalas buvo patikėtas nepriklausomiems teisėjams, kurių nuosprendis gerbtinas, ir tuo pat metu dovanojant bausmę buvo patenkinti humaniškumo reikalavimai“.

– Ką apie tai sako dreifusininkai?

– Jie toliau varo tuo pačiu būdu, lyg dirbdami už pinigus, o Zola „Aš kaltinu“ jau pateko į vadovėlius, nors visas kaltinimas buvo klastotė.

– Klastotė?

– Žinoma, jis apkaltino generolus apgavyste, o jie visi buvo nepriekaištingi. (Henris, aišku, nebuvo generolas). Dreifusas pats gynė generolus manydamas, kad jie dirba jam.

– Kaip paaiškinti visus tuos suklastotus dokumentus?

– Kartais man rodydavos, jog tai Dreifuso draugų paspęsti spąstai, įdėti į dosjė... Pikartas, garbingasis, juk pats šnipinėjo su netikrais dokumentais!

– Tiek jau to, bet matyti mūsų nacionalistus visus kaip vieną stojant prieš Prancūzijos nacionalistus, kovojančius dėl to paties reikalo, jau keista. Namie patriotas, o užsieny kosmopolitas! Bepigu prisidengti kitų vardu!

– Štai ten Skandinavijos muziejus su bokštais ir špiliais. Ką reikėtų ten sutelkti? Nacionalinis muziejus, Mokslų Akademija ir valstybės biblioteka, ar ten mūsų garbė?

– Visai ne! Bet generolo Haselijaus šifonjerė ir pypkės, dėdės Adamo akiniai, Fredrikos Bremer tabakinė, Kristinos Nilson smuikas... toliau pakinktų vinys, kamantai, dubenys ir valstietiški drabužiai...

– Pernai emigruodavo po šimtą žmonių per dieną. Šiemet didysis skaičius kalendoriuose nerašomas, tik procentai. Slėpti tiesą, matyt, gali būti pavojinga.

– Ar žinot, kad Švedijoje daugėja plėšrių žvėrių? O pasirodžius vilkams ir lokiams, žmonės bėgs dar sparčiau. Išdava: kraštas bus išnuomotas kaip medžioklės plotas turtingiems anglams!

*

– Paskutinė žinia iš Sachrio. Jis persikėlė į Erebru ir medžioja Falkenstriomo plotuose. Mat pastarasis juos buvo kolonizavęs ir subūręs ratą draugų, kuriuos Sachris dabar vampyrina. Jau dešimtą kartą jis kaip šakalas ieško Falkenstriomo, ir laikraštis pasakoja šiandien jį išsinuomojus toj pačioj gatvėj (vis šis tas!).

– Sachriui ėmus spausdinti Falkenstriomo laiškus, – kuriuos šis parašė paveiktas tariamų Sachrio jam padarytų paslaugų, – Falkenstriomas savo paskutinėje knygoje amžininkams ir būsimosioms kartoms pareiškė atsiimąs visus gerus žodžius, kuriuos yra pasakęs apie Sachrį, nes buvęs apmautas.

– Taip, mums tereikia prisiminti pardavimo Sachriui tarpininkaujant skaičius: Falkenstriomas gavo tris tūkstančius, o Sachris pasiėmė keturis!

DVIDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

Hana Paj vėl griebėsi darbo ir, supykusi dėl nemandagumo, paviliojo Smartmano žmoną. Bet Smartmanas tučtuojau atsikeršijo. Iš pradžių netikėtai užtiko žmoną su meilužiu dvivietėj pirties kabinoję, o paskui organizavo pasityčiojimą pasitelkęs policiją.

Iš pradžių pajutęs malonumą, o paskui pareikalavęs skyrybų, jis kurį laiką atrodė užsisklendęs ir susimąstęs, vienas atsirasdavo nuošaliose kavinėse, gerdavo be jokio saiko, bet visad vienui vienas ir kartais kalbėdamas pats su savim. Galiausiai vieną dieną nugriuvo nuo kėdės ir pasimirė.

Vis dėlto tokią baigtį buvo numatęs, nes jo švarko kišenėj rastas laiškas sūnui, o kadangi antspaudo nebuvo, redakcijoje jį perskaitė, nukopijavo ir įteikė adresatui. Tasai laiškas skambėjo taip:

„Mano sūnui!

Ar tu perskaitysi šį laišką, labai abejotina, nes žinau, kaip nenoriai skaitai neregistruotus laiškus. Kad nepaklausysi mano patarimų, esu tikras, todėl jokių tau neduodu ir pats esu buvęs jaunas. Rašau daugiausia tam, kad suvokčiau savo paties reikalus, prieš iškeliaudamas iš šio pasaulio.

Kaip savo laiko kūdikis, į gyvenimą žvelgiau tarsi į mūšio lauką, o į būtį – tarsi į kovą dėl duonos, padėties ir moters. Veržiausi į priekį jausdamas, kad galiu pasiteisinti kiekvienąsyk leistinom ar neleistinom priemonėm priveikęs priešą.

Tatai vadinama laiko dvasia. Gyvenimas buvo pats sau tikslas; sąžinė – liguistumas, užuojauta – silpnybė. Šias idėjas, rodės, atsinešiau gimdamas, nes niekad neskaitydavau vadinamosios nedorovingos literatūros. Valdžios siekis, duotas kiekvienam žmogui, many buvo itin suvešėjęs, ir man būdavo smagu įsikišti į žmonių likimą ir jį valdyti. Dažnai džiaugdavausi padaręs žmogų laimingą, bet tik supančiodamas jį, kad galėčiau pasimėgauti tapęs jo apvaizda.

Gyvenimas lėkė pirmyn. Visiškai nejautrus atsakomiesiems smūgiams ir užgaulėms, turėjau laimėti visais atžvilgiais, juoba kad troškau tik to, kas būtiniausia. Kai galų gale pasiekiau tikslą ir pamačiau, kaip viskas ir visi man lenkiasi ieškodami mano globos, kaip garbingieji pasiduoda, o turtuoliai neša savo kapitalą, vieną akimirką savęs paklausiau: o kas toliau? Ar tai viskas? Daugiau nieko? Stovėjau priešais stačią uolą toliau neprasigaudamas; kelionė buvo baigta, ir atsisėdau visko apmąstyti. Mane apsupo tuštuma ir tyla, ir atsigręžiau į gyvenimą kaip į kažką taip siaubinga, kad net stebėjaus, kaip galėjau jį gyventi. Nusivyliau ir praradau domesį gyvenimu.

It keliautojas, su viltim ir ilgesiu traukęs per lygumą, kad pasiektų kalną, sėdėjau dabar kalno papėdėj žvelgdamas į pasiektą tikslą – statų šlaitą. Argi nieko nėra ten už jo ar viršuje? – klausiau savęs. Protas man atsakydavo, jog kažkas turėtų būti. Bet aš nepajėgiau kabarotis į uolą, nedrįsau rizikuoti bijodamas išvysti kitapus naują lygumą ir naują kalną, tokius pat kaip ir ankstesnieji. Be abejo, ilgėjaus naujų reginių, bet likau sėdėti pristigęs drąsos ir vilties, kol kritau paslikas.

Man rodos, tarsi mano tramvajus būtų atsijungęs nuo kabelio ten, viršuje, ir todėl sustojęs. Ten, viršuje? Juk nesą nei viršaus, nei apačios, sako mokslinčiai, bet vis tiek aš esu ten, apačioj, ir niekad nebepakilsiu.

Gailėtis praeities? Trokšti, kad to nebūtų įvykę, taip; pripažinti, jog pasiklydau, taip; bet jaustis kaltas negaliu...

Nors gimiau krikščioniškoje visuomenėje, niekad nesijaučiau turįs ką bendra su nuodėmių atpirkimu. Galbūt esu iš pagonių giminės, kaip daugelis puolančiųjų krikščionybę mūsų dienomis? Žinau tik viena: esu nusivylęs, nors nejaučiu jokių sąžinės priekaištų.

Mūsų laikui buvo duotas uždavinys nuversti senas formas, aš prisidėjau ir jaučiausi turįs tam teisę. Tegul dabar ateina naujų pamatų dėjėjai, paskui mūrininkai – ir pastato nauja. Jų amato aš neišmokau...

(Čia eina kelios eilutės brūkšnelių.)

Kai tuštuma ir neviltis pasiekė kulminaciją, panorau tuštumą užpildyti, bet neradau kuo: tai, kas nauja, dar nebuvo išrūgę ir negalėjo būti išpilstyta; o juk žinai, kaip jaunas vynas nepakenčia senų butelių.

Mačiau, kaip susimaišo visos Žemės tautos, susilieja visos religijos, išnyksta seni papročiai ir elgesio normos, išsenka senoviniai peno šaltiniai, atveriami nauji; iš užmaršties prikeliama visa senųjų laikų išmintis. Tai buvo didingi laikai, padermė plėtėsi, bet individai žūdavo; aš buvau vienas jų!

Kaip nugyventi gyvenimą? – klausi tu. Kokias pažiūras reikia turėti, kokiai partijai priklausyti, žodžiu, kaip tau elgtis? Kai kuriems praeina daug laiko, kol jie susivokia, ir pagaliau man pasirodė, jog atradau vedančiąją giją. Savo šaliai reikia dirbti nepamirštant, jog esi kosmopolitas; taigi ne pirmykštis patriotas ir ne pataikūnas. Turi tarnauti tai klasei, kurioje gimei. Jei esi žemesniosios klasės, tau nedera veržtis į aristokratus, bet jei esi poetas ar dailininkas, turi gyventi nuošaly nuo klasių ir luomų, nuošaly nuo partijų, tačiau išlaikydamas savo amato brolių interesus, siekdamas tiesos ir paklusdamas savo talentui. Kaip poetas, turi teisę žaisti mintimis, eksperimentuoti nuomonėmis, išmėginti požiūrius,

bet su niekuo nesusisaistydamas, nes laisvė – tai skaldo gyvybę palaikantis oras. Todėl neužsibūk jokioj mokykloj ar krypty; tema, kurią nagrinėji, turi įgyti savas formas, juk laisvieji menai nepakenčia jokių dėsnių, tik patys kuria sau dėsnius...

Jei tu miestietis, būk juo pagrįstai, bet nepamiršk, jog esi ir pilietis. Pasilik savo klasėj ir savo luome, tai pasidarysi šiek tiek vientisas, ir saugokis diletantiškumo...

Ar tau vesti, ar gyventi nevedusiam! Daryk, kaip nori, bet nemanyk, jog nuo to priklauso palaima ar nelaimė. Nevenk santuokos, bet nutrauk ją, jei ji tave žemina. Vis dėlto geriau nelaiminga santuoka nei nieko. Pereini per ją ir išeini labiau patyręs, o patirtis – kapitalas.

— — —

Užmaršties ramybė mano dūlėsiams!“

BAUDŽIANTIS DIEVO PRANAŠAS

Parašęs tokius garsius kūrinius kaip romanai „Kvailio išpažintis“ ir „Prie atviros jūros“ bei dramas „Tėvas“, „Freken Julija“ ir „Kreditorius“, A. Strindbergas kuriam laikui išsisemia. Tačiau paskutinis XIX a. dešimtmetis jam kupinas asmeninio gyvenimo dramų, atsiliepusių vėlesnei kūrybai. Keletą metų pagyvenęs Švedijoje, 1892 m. jis vėl išvyksta užsienin, į Berlyną. Iš tėvynės jį gena po skyrybų kamuojanti vienatvė ir priešiška literatūrinė aplinka. Berlyne A. Strindbergas įsitraukia į audringą, bohemišką gyvenimą, įprastą to meto vokiečių, lenkų ir skandinavų menininkų ratui. Čia susitinka ir Edvardą Munchą. A. Strindbergas veda antrą kartą, austrų žurnalistę, bet santuoka trunka neilgai. Nusivylęs grožine kūryba, jis imasi gana diletantiškų ir bergždžių mokslinių eksperimentų bei apmąstymų. 1894 m. persikausto į Paryžių, kur visą dėmesį sutelkia į aukso gamybos problemą – tampa alchemiku. Šiuo metu išgyvena keletą psichinių krizių, kartu vadinamų „Pragaro krize“, kuriai būdingiausi kaltės pojūtis ir neproduktyvumas. Susidomėjimas okultizmu ir mistika, žavėjimasis Emanueliu Swedenborgu ir teosofija vėliau kūrybon įnešė daugiau religinių elementų. Visą krizės laiką A. Strindbergas kruopščiai rašo dienoraštį, kuriuo vėliau pasinaudoja naujos pakraipos kūriniuose. Naujasis kelias jį nuveda nuo Oresto kaltės ir keršto problemos iki Dantės pragaro ir visų pirma E. Swedenborgo vizijų, kurių esmė: gyvenimas – tai atgailos ir pataisos institucija. Krizės patirtį A. Strindbergas pirmiausia perteikia prozos

veikale „Pragaras“, sukurtame prancūziškai, o švediškai išleistame 1897 metais. Daug diskutuota, ar „Pragaras“ laikytinas pramanytu, ar dokumentiniu pasakojimu, ir atsakymas iš dalies priklauso nuo literatūrinių vertinimų. Vis dėlto A. Strindbergo sumanymas gana aiškus: jis ketino kuo tikroviškiau apsakyti savo 1894–1896 metų psichinę krizę, prisodrintą paslaptingų, grėslių įvykių ir pasibaigusią religiniu atsivertimu. Šiame kūrinyje autorius pasirodo greičiau kaip pranašas nei kūrėjas, romano autorius: literatūrinė forma paklūsta pamokslavimui. „Pragaras“, be abejo, svarbus kaip psichologinis dokumentas ir priklauso prie tų nedaugelio A. Strindbergo prozos kūrinių, kurie sukėlė didelį tarptautinį susidomėjimą. Jis liudija drąsą, įsitikinimų tvirtumą ir pranašo įkarštį. Knyga buvo sensacija, bet jokiu būdu ne kūrybos pergalė, kritikų akimis žiūrint. Vertintojai iš pareigos džiaugėsi atgautu rašytojo darbingumu, bet veik neslėpė nuomonės, jog jis jau nebesveikos psichikos. Vis dėlto drąsiu modernumu šis kūrinys padarė didelę įtaką vėlesniems rašytojams.

„Pragaro krizę“ lydėjo ypatingas darbingumas, kuriam nėra lygių literatūros istorijoje. Tačiau daugiausia A. Strindbergas reiškėsi kaip dramaturgas, ir didžiuma po „Pragaro“ atsiradusios prozos tebuvo parašyta dėl duonos kąsnio. Pasitelkęs naująją filosofiją, A. Strindbergas įsijautė į vaidmenį, kuris leido jam atlikti atgailą. Genijus ir visuomenės tobulintojas pavirsta genijum pranašu. Kad ir kaip keitėsi A. Strindbergo požiūris į kūrėjo vaidmenį, jis niekad neatsisakė romantiško genijaus supratimo. Autobiografijoje pasakoja, kaip jaunystėj savy aptikęs kūrėjo dovaną ir dėkojęs Dievui už šį išaukštinimą. Įsitikinimas, kad esąs išrinktasis genijus, neapleido jo visą gyvenimą. Pranašas suvokė, kokia atsakinga ir sunki užduotis pamokyti nepatinkamą asmenį romane su prototipais. Bet jis užsidėjo šį kryžių, išgėrė karčiąją taurę parašydamas „Juodąsias vėliavas“.

Šis, po „Pragaro krizės“ labiausiai vertas dėmesio prozos kūrinys sukurtas 1904 m., bet leidėjas atsirado tik 1907 m. Autorius puikiai suvokė padėjęs literatūrinę bombą. Tai buvo pamfletas, nukreiptas visų pirma prieš itin populiarų rašytoją Gustafą af Geijerstamą, arba Mažąjį Sachrį, kaip jis vadinamas romane. Knyga sukėlė nepasitenkinimo audrą, ir neretai būdavo kalbama apie A. Strindbergo nedėkingumą Gustafui af Geijerstamui, dažnai jam padėdavusiam užmegzti santykius su leidėjais grįžus į literatūrą „Pragaru“. Bet A. Strindbergas nejautė jokių dėkingumo įsipareigojimų, o G. Geijerstamas tapo nepakenčiamas ir dėl kitų priežasčių. Jis atstovavo pažiūroms, kurių A. Strindbergas jau buvo atsisakęs. Jo pernelyg gausioje kūryboje A. Strindbergas veltui ieškojo savo paties religinio atsivertimo pėdsakų, bet jaunesnysis draugas buvo kurčias mokytojo pamokslams. A. Strindbergui jis buvo materializmo įsikūnijimas, iškreiptas jo atmesto gyvenimo atvaizdas. Galiausiai galima įžvelgti ir grynai fizinį pasišlykštėjimą. Knygą rašant, G. Geijerstamas nebebuvo galingas asmuo, o kaip leidybos tarpininkas ir kritikas, buvo visiškas nulis. A. Strindbergas spyrė parmuštam žmogui išgelbėdamas dešimtąjį dešimtmetį, kaip visiškai teisėtai būtų galėjęs pasakyti įžvalgus priešas. Bėgant laikui imta įžvelgti, kad romanas turi vertę, pergyvenusią savo prototipus. Sachris buvo daugiau nei karikatūra, jis įkūnijo kūrybos ir dvasinių vertybių sukomercinimą, būdingą tam laikui. Šis džiungles primenantis literatūrinio pasaulio vaizdas pasirodė esąs nuostabiai taiklus ir skausmingai tikroviškas, tai ir buvo didžiausio pasipiktinimo priežastis. Tam tikra prasme Sachris buvo ir A. Strindbergo autoportretas, paveikslas autoriaus, visad ieškančio kažko nauja, paverčiančio kūryba savo paties gyvenimą ir šaržuojančio savo kenčiančią žmoną. Kaltės jausmas, kaip paprastai A. Strindbergo kūryboj, buvo perkeltas kitiems. G. Gei-

jerstamas buvusiam draugui padarė paskutinę ir didžiausią paslaugą tapdamas Sachrio prototipu „Juodosiose vėliavose“.

Vis dėlto nė vienas kitas A. Strindbergo kūrinys taip smarkiai nepakenkė jo reputacijai. Jei kritikai būtų laiku pasistengę išanalizuoti A. Strindbergo filosofiją, galbūt būtų lengviau supratę ir atleidę knygai. Autorius žvelgė į save kaip į baudžiantį Dievo pranašą, prieš savo norą priverstą pamokyti Izraelį ar bent jau mažą jo gentį, užsiimančią rašymu ir spekuliuojančią žodžiais dėl savo naudos ir garbės.

GIEDRĖ ŽIRGULYTĖ

PAAIŠKINIMAI

„PRAGARAS“

1. *Kaliostras* (Alessandro Cagliostro, 1743–1795) – garsus Sicilijoj gimęs avantiūristas, mistikas ir alchemikas, ištremtas iš Prancūzijos už dalyvavimą vadinamojoje vėrinio aferoje, vėliau Romoje popiežiaus pasodintas į kalėjimą.
2. *Neso apsiaustas* – apsiaustas, kurį pavydi Heraklio žmona sumirkė užnuodytu jo nužudyto kentauro Neso krauju ir padavė savo vyrui.
3. *Nemesidė* – graikų mitologijoje deivė, atseikėjanti žmonėms pagal nuopelnus; baudžia pasipūtėlius ir tramdo jų išdidumą prižiūrėdama, kad žmogaus gyvenime nebūtų per daug laimės.
4. *Roberas Nelabasis* – Roberas II (m. 1035), Normandijos hercogas. Jo gyvenimas apipintas legendomis, iš dalies sudariusiomis Giacomo Meyerbeerio operos „Robert le diable“ pagrindą.
5. *Biurgerio Lenorė.* Gotfrid Bürger (1747–1794) – vokiečių poetas, fantastinių baladžių autorius, vienas romantizmo kūrėjų. Baladė „Lenorė“, kurios siužetas paimtas iš vokiečių tautosakos, atnešė jam pasaulinę šlovę.
6. *Kanosa* – pilis šiaurės Italijoje, kurioje Šv. Romos imperijos imperatorius Henrikas IV nusižeminęs prašė popiežių panaikinti ekskomuniką. Iš to kilęs posakis „eiti į Kanosą“ reiškia nusižeminimą priešui.

7. *Viktorjenas Sardu (*Victorien Sardou, 1831–1908) – nepaprastai produktyvus prancūzų dramaturgas.
8. *Tenas (* Hippolyte Taine, 1828–1893) – prancūzų kultūros istorikas, meno filosofas ir literatūros kritikas. Visus istorinius reiškinius bandė paaiškinti kaip išdavą trijų veiksnių: aplinkos, rasės ir laiko.

„JUODOSIOS VĖLIAVOS"

1. *Profesorius Stenkolis.* Pavardė padaryta iš žodžio *stenkåhl,* reiškiančio „akmens anglis". Jo prototipas – Karlas Johanas Warburgas (1852–1918), literatūros kritikas, estetikos, literatūros ir meno istorijos profesorius Geteborgo aukštojoje mokykloje 1890–1900, Nobelio bibliotekos bibliotekininkas 1900–1909, vėliau literatūros istorijos profesorius Stokholme. Sukūrė daug monografijų apie rašytojus, svarbios tritomės literatūros istorijos bendraautoris. A. Strindbergo priešu tapo išpeikęs jo dramą „Tėvas".
2. *Rašytojas Falkenstriomas* – fikcinis A. Strindbergo alter ego.
3. *Knygininkas Šilas.* Jo prototipu buvo A. Strindbergo leidėjas nuo 1898 m. Ernstas Gernandas (1860–1925).
4. *Misteris Anjala pjudys Vibergą dėl „Kalevalos".* 1788 m. švedų bajorų ir karininkų opozicija Suomijos kaime Anjaloje organizavo sąmokslą, su Rusijos pagalba siekdama Suomijos nepriklausomybės. Anjala simbolizuoja suomių nepriklausomybės sąjūdžio ir nacionalinio sąmoningumo pradžią. „Kalevalos" pjudymo ir „netikro kankinio" esmė – pasišaipymas iš suomių nepriklausomybės sąjūdžio, nes atsiskyrusią nuo Švedijos Suomiją užklupo rusifikacija ir carinė priespauda.
5. *Panelė Paj.* Jos prototipu buvo Ellena Key (1849–1926), žymi Skandinavijos kovotoja už moterų teises. Satyrinis

vardas kilęs iš anglų *pie* (pyragas) ir švedų *paja* (prarasti sąmonę). Svarbiausias A. Strindbergo sąlyčio taškas su E. Key – devintajame dešimtmetyje jos Stokholme skaitytos paskaitos moterų klausimu ir jų vaidmuo A. Strindbergo pirmosiose skyrybose.

6. *Tilda K.* – toliau tekste dar vadinama Tekla R. Jos prototipas – rašytoja Annė Charlottė Leffler (1849–1892). Kaip kovotoja už moterų teises ir natūralistė, devintą dešimtmetį ji buvo „Jaunosios Švedijos" vadovė, dėl ko Hermanas Bangas ją pavadino didžiausia poete.
7. *Popovskis.* Jo prototipas – Stanisławas Przybyszewskis (1868–1927), lenkų rašytojas, su kuriuo A. Strindbergas 1892 m. susipažino Berlyne. Minimas ir „Pragare".
8. *Aspazija* – taip „Ferkel" ratelyje Berlyne buvo vadinama Edwardo Muncho pozuotoja, norvegė Dagny Juel (1866–1901), S. Przybyszewskio žmona.
9. *Grafas Maksas* – A. Strindbergo alter ego.
10. *Panelė Olesund* – aliuzija į A. Strindbergo žmonos Harrietos Bossės seserį, Stokholmo operos dainininkę, garsią romantinių dainų atlikėją.
11. *Daktaras Borgas* – veikėjas, sutinkamas ir A. Strindbergo romane „Raudonasis kambarys". Prototipas – gydytojas Emilis Kleenas (1847–1923).
12. *Pojola* „Kalevaloje" reiškia priešišką Šiaurės karalystę, kurią galima interpretuoti kaip mirties karalystę ar pragarą.
13. *1789 m. konstitucija* – riksdago sąjungos ir saugumo aktas, kuriuo Gustavas III įtvirtino savo padėtį ir sudarė pretekstą atsirasti „Anjalos suokalbininkams".
14. *Mažasis Sachris* – Falkenstriomo priešininkas Larsas Peteris Sachrisonas yra groteskiškas Gustafo af Geijerstamo (1858–1909) įvaizdis. XIX a. pabaigoj tai buvo vienas populiariausių švedų autorių, nors kritikai pasigesdavo meninio originalumo. Šiandien veik neskaitomas.

Nesutarimai su A. Strindbergu prasidėjo skandalo dėl pastarojo novelių rinkinio „Vedybos“ metu.

15. *Sachrio Jeniu.* Jos prototipas – Gustafo af Geijerstamo žmona Eugenija (1864–1900), aktorė, sirgusi inkstų tuberkulioze ir gydyta morfijumi. 1899 m. mirus jauniausiam šešerių metų sūnui, įpuolė į depresiją ir po metų mirė nuo apopleksijos. A. Strindbergas neturėjo jokio preteksto jos sukarikatūrinti.
16. *Profesorius Kalkbreneris.* Šios figūros prototipas – Carlas Rupertas Nyblomas (1832–1907), poetas, Upsalos universiteto estetikos ir literatūros istorijos profesorius, Švedijos Akademijos narys, A. Strindbergo mokytojas.
17. *Niuraksas* – Nyraxas, garsaus dailininko Carlo Larssono pravardė.
18. *Kjokenmiodingai* – virtuvės atliekų krūvos, aptiktos Danijos neolito gyvenvietėse. Sudarytos daugiausia iš austrių ir moliuskų geldelių.
19. *Šakuntala* – IV a. pr. Kr. gyvenusio indų poeto Kalidasos drama.
20. *... X-no kavos ir Y-do degtinės.* X-nas – Carlas Davidas af Wirsenas (1842–1912), konservatyvus literatūros kritikas, vienas pagrindinių A. Strindbergo priešininkų. Ydas – Hansas Hildenbrandas (1842–1913), archeologas, karalystės antikvaras, Akademijos narys. Hildenbrandas ir Wirsenas buvo draugai ir giminės, žlugę vienas dėl kavos, kitas – degtinės verslo.
21. *Aštuoniasdešimt devintais? Ne, tai buvo devyniasdešimt antrais!* – 1792 m. nužudytas Švedijos karalius Gustavas III.
22. *... pusę konsulato klausimo...* Tai buvo viena iš daugelio norvegų nepriklausomybės sąjūdžio priežasčių.
23. *... Geltonoji brigada pragėrė jo bažnyčią.* Garsioji Gustavo II Adolfo Geltonoji brigada 1892 m. gavo naują pulko bažnyčią, Gustavo Adolfo. Ją statant kilo skandalas,

kai pulko pastorius Hallinas išeikvojo statybai skirtus pinigus atvirai padidindamas karininkams algas.

24. *Babelis, Biblija ir Hamurabis.* Orientalistas Friedrichas Delitzschas 1902 m. paskaitų ciklu „Babelis ir Biblija" sukėlė sensacingus debatus dėl Izraelio ir Babilono kultūrų sąsajų.
25. *... per loteriją paslapčia įbruks nacionalinį teatrą.* Naujasis Stokholmo operos teatras pastatytas 1891–1898 m. už lėšas, surinktas per loteriją.
26. *Gulbių grota* – „Svangrottan på Ipsara" („Ipsaros gulbių grota") – lyrinė Carlo Jono Lovės Almquisto drama.
27. *Vajerštrasas* – Karlas Weierstrasas (1815–1897), žymus vokiečių matematikas, pas kurį Berlyne mokėsi Sofija Kovalevskaja.
28. *... Karolinė nori tapti Švedijos karalium.* Turima galvoje rašytojas Björnstjernė Björnsonas, kovojęs dėl Norvegijos nepriklausomybės. Karolinė – jo žmonos vardas.
29. *... arseniko valgytojų dievas* – žymus rašytojas romantikas Carlas Jonas Lovė Almquistas (1793–1866). 1851 m. mėgino nunuodyti arsenu savo draugą rotmistrą D. von Scheweną, kuriam buvo smarkiai įsiskolinęs, o paskui pabėgo į Ameriką.
30. *Baltoji kepuraitė* – švedų abiturienta simbolis.
31. *„Lunatiko naktys", sukurtos Grotės malūnui.* „Lunatiko naktys" – visuomeninę santvarką kritikuojantis A. Strindbergo eilių rinkinys. Grotės malūną, kuriame, anot skandinavų mito, dvi pavergtos milžinės turėjusios karaliui Frodei malti auksą, švedų poetas Viktoras Rydbergas (1828–1895) 1891 m. parašytame eilėraštyje „Naujoji Grotės daina" panaudojo kaip žmones ryjančios modernios industrijos įvaizdį. Čia norima pasakyti, kad ankstesnę A. Strindbergo tendencingą lyriką V. Rydbergas tik aptaisęs nauju rūbu.

32. *Riudbergo Faustas.* Viktoras Rydbergas 1876 m. išvertė Goethės „Faustą“.
33. *„Nuogasis pastoriaus brolis“* – turimas omeny žurnalistas Bernhardas Meijeris (1841–1899), kuris Gustafo af Geijerstamo leidžiamame *Revy* nuginčijo A. Strindbergo, kaip „Jaunosios Švedijos“ vadovo, vaidmenį.
34. *„Broliškos tautos gerovė“* – fiktyvus laikraščio pavadinimas sekant Oskaro II lozungu: „Brolišků tautų gerovė“, taigi Švedijos ir Norvegijos.
35. *Švedų Edisonas* – turimas galvoje Alfredas Nobelis.
36. *Didelis keliautojas atradėjas* – Svenas Hedinas (1865–1952).
37. *Didysis chemikas* – Svantė Arrhenius (1859–1927), fizikos ir chemijos profesorius Stokholmo aukštojoje mokykloje; 1903 m. gavo Nobelio premiją už chemiją.
38. *Kaulų rankiotoja.* A. Strindbergas greičiausiai turi omeny Selmą Lagerlöf.
39. *Villa Albano* – pagal *Villa Albani*, kardinolo Alessandro Albanio Romos priemiestyje turėtą vilą, kurioje jis buvo sukaupęs daug meno vertybių.
40. *Medūzos galva* – Gustafo af Geijerstamo romano pavadinimas.
41. *Redaktorius Liognrotas.* Švediškai „lögnroth“ reiškia „melo šaknį“; šio veikėjo prototipu buvo *Dagens Nyheter* vyriausiasis redaktorius Fredrikas Vultas von Steijernas (1851–1919).
42. *... linksmą farsą „Jis nenori ištekinti dukters“* – aliuzija į Gustafo af Geijerstamo komediją „Uošvis“, laikomą meniškai beverte.
43. *Tvirtovė* – daktaras Borgas („borg“ – švediškai „tvirtovė“).
44. *„Ja vi elsker dette landet“* – liet.: „taip, mes mylime šią šalį“ – Norvegijos himno pradžia, eilės Björnstjernės Björnsono.

45. *Vyras atsidurtų Longholmene.* Lonholmeno saloje Melareno ežere 1880–1978 m. buvo centrinis Švedijos kalėjimas.
46. *Verpykla* – Stokholmo „Verpykla“ iki XIX a. vidurio buvo prostitučių ir nusikaltusių moterų darbo kalėjimas.
47. *„Riudbergas“* – pirmas tikrai elegantiškas viešbutis Stokholme, atidarytas 1857 m., 1914 m. nugriautas.
48. *„Tuos ponus“* – turimos omeny lesbietės.
49. *Almkvistas taip kalbėjo ir apie avižinę košę.* Arseniko buvo rasta C. J. L. Almquisto nužudyto D. von Scheweno degtinėje ir avižinėje košėje.
50. *Žydroji kalva* (šved. *Blåkula),* liaudies įsitikinimu, buvo vieta, kur per Velykas raganos susitikdavo su velniu.
51. *... mokslingam Flamariono veikale.* Knyga „L'atmosphère“, parašyta prancūzų astronomo Camille'io Nicolaso Flammariono (1842–1925), populiaraus autoriaus, su kuriuo A. Strindbergas 1894 m. susipažino Paryžiuje.
52. *... devyniasdešimt metų nuo Borgo landtago.* 1809 m. Borgo landtagas pagerbė carą Aleksandrą, kaip Suomijos monarchą, padarydamas galą Suomijos sąjungai su Švedija.
53. *„Operos rūsys“* – 1898 m. atidarytas elegantiškas restoranas naujajame Stokholmo operos teatre. Jame rinkdavosi garsios ekonomikos, politikos ir kultūros asmenybės.
54. *Martenistas* – teosofo Louis Claude'o de Saint-Martino (1743–1803), kuriam padarė įtaką Emanuelis Swedenborgas, šalininkas.
55. *Karlas diu Prelis* – Carlas Freiherras du Prelis (1839–1899) – vokiečių okultistas ir spiritistas, Miuncheno laikraščio *Sphinx* redaktorius.
56. *Bobrikovas* – Nikolajus Ivanovičius Bobrikovas (1839–1904), nuo 1898 m. Suomijos generalgubernatorius, remdamasis caro „Vasario manifestu“, vykdė agresyvią rusinimo politiką; 1904 m. nušautas suomių nacionalisto.

57. ... *mūsų renesanso pagonis* – aliuzija į švedų rašytoją Vernerį von Heidenstamą (1859–1940) ir jo neoromantinį programinį kūrinį „Renesansas“, parašytą 1899 m.
58. *Tave vadina Cinoberiu.* Pagal E. T. A. Hoffmanno pasaką „Mažasis Cachesas, pasivadinęs Cinoberiu“.
59. Orig. praleisti žodžiai „žudikas“ ir „nužudytoji“.

Parengė
GIEDRĖ ŽIRGULYTĖ

TURINYS

Pragaras 5
Juodosios vėliavos 161

Baudžiantis Dievo pranašas. *Giedrė Žirgulytė*..... 400
Paaiškinimai. Parengė *Giedrė Žirgulytė*. 404

Serija „Klasika“

Charles Dickens
SENIENŲ KRAUTUVĖLĖ

„Senienų krautuvėlė“ – vienas žymesniųjų anglų klasiko Ch. Dickenso romanų. Našlaitės Nelės, lošimo aistros pražudyto jos senelio, ištikimo bičiulio Kito, plevėsos Diko ir daugelio kitų spalvingų personažų vargai, džiaugsmai ir nuotykiai – dar viena proga pasigerėti rašytojo meistriškumu ir žaižaruojančiu humoru. Po daugybės siužeto vingių, aišku, nugali gėris ir tiesa, o niekšai gauna ko nusipelnę.

Serija „Klasika“

Stendhal
APIE MEILĘ

XIX a. prancūzų rašytojo Stendalio (tikr. Anri Mari Beilis, 1783—1842) psichologinis traktatas „Apie meilę“ (1822) padeda geriau suvokti vėlesnių jo romanų ir novelių herojų psichologines problemas. Skaičiusiems „Raudona ir juoda“, „Parmos vienuolyną“, „Italų kronikas“ ar „Liusjeną Leveną“, jis atvers duris į rašytojo kūrybinę virtuvę, kur buvo šlifuojami jo gyvybingų, meilės aistra degančių herojų paveikslai. Šioje knygoje autorius bando atskleisti tokį sudėtingą reiškinį kaip meilė. Nemažai aliuzijų ir į jo paties nelaimingą meilę.

Strindberg, August

St333 Pragaras. Juodosios vėliavos: romanai / August Strindberg; iš švedų kalbos vertė Giedrė Žirgulytė. – Vilnius: Alma littera, 1998. – 413, [3] p. – (Klasika).

Kn. taip pat: Baudžiantis Dievo pranašas / G. Žirgulytė, 400 p.

ISBN 9986-02-563-X

Knygoje skelbiami du sensacingi Augusto Strindbergo (1849–1912) vėlyvojo laikotarpio prozos kūriniai. „Pragare" autorius autoironiškai aprašo savo psichinę krizę. „Juodosios vėliavos" – prieš dvasinių vertybių sukomercinimą nukreiptas pamfletas.

UDK 839.7-3

AUGUST STRINDBERG

PRAGARAS
JUODOSIOS VĖLIAVOS

Romanai
Iš švedų kalbos vertė
Giedrė Žirgulytė

Redaktorė *Zita Marienė*
Dailininkė *Aistė Jurga Krasauskaitė*
Techninė redaktorė *Birutė Tolvaišienė*
Korektorė *Ona Malinauskienė*
Kompiuteriu maketavo *Zita Pikturnienė*

SL 412. Užsakymas 800
Išleido leidykla „Alma littera", Šermukšnių g. 3, 2600 Vilnius
Puslapis Internete: http://www.aiva.lt/AlmaLittera
Spaudė SPAB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 3000 Kaunas

August Strindberg

Skaitytojui pateikiame žymiausius Augusto Strindbergo vėlyvojo laikotarpio prozos kūrinius. „Pragare“, kurį galima laikyti ir psichologiniu dokumentu, autorius stengėsi kuo tikroviškiau apsakyti savo kelerių metų psichinę krizę. Šis drąsus ir modernus romanas susilaukė didelio tarptautinio susidomėjimo ir padarė įtaką daugeliui garsių rašytojų. „Juodosios vėliavos“ – prieš dvasinių vertybių sukomercinimą nukreiptas pamfletas – kitados sudrebino literatūrinį pasaulį kaip sprogusi bomba ir itin pakenkė A. Strindbergo reputacijai, tačiau vėliau buvo pripažintas šedevru. Jame irgi gausu autobiografinių elementų.

ISBN 9986-02-563-X